

Савет за културу града Ниша
Прилози за дефинисање стратегије културног развоја
Града Ниша од 2004. до 2010. године

Издавач: Извршни одбор Скупштине града Ниша

Савет за културу града Ниша:
др Драган Жунић, председник
мр Сузана Костић, потпредседница
мр Предраг Цветичанин, потпредседник
др Никола Цекић, члан
др Чедомир Васић, члан
мр Ђуро Радоњић, члан
мр Драгослав Б. Петровић, члан
Мима Вуковић-Курић, чланица
Бранислав Милтојевић, члан

Лектура: Весела Катић

Превод на енглески: мр Михаило Антовић

Дизајн корица и плаката: Зоран Јовановић - Зуц

Слика на насловној страни: Перица Донков, академски сликар

Фотографије на плакату и корицама: Душан Митић – Цар

Тираж: 500

Штампа: ?

Ниш, септембар 2004. године.

Савет за културу
града Ниша

**ПРИЛОЗИ ЗА ДЕФИНИСАЊЕ
СТРАТЕГИЈЕ КУЛТУРНОГ РАЗВОЈА
ГРАДА НИША**

ПРИЛОЗИ ЗА ДЕФИНИСАЊЕ СТРАТЕГИЈЕ КУЛТУРНОГ РАЗВОЈА
ГРАДА НИША ОД 2004. ДО 2010. ГОДИНЕ

1. Као у ретко којој другој области, у демократским друштвима признаје се да у сфери културе тржиште не може да буде једини регулативни механизам, већ се предвиђају различити корективни механизми – да би се на једној страни обезбедила продукција културних и уметничких вредности, а на другој страни да би се оне учиниле доступним што ширим слојевима друштва, а у идеалном случају свима.

Управо овај “збир свесних и промишљених поступака, акција или одсуства акција у заједници, чији је циљ да се задовоље извесне културне потребе преко оптималног коришћења свих физичких и људских потенцијала којима у одређеном тренутку располаже дата заједница¹” представља културну политику једне заједнице. Културна политика јесте својеврстан план - експлицитно дефинисана стратегија развоја културе - и спровођење тог плана, којим једна заједница (то може да буде наднационална заједница као ЕУ или национална држава, регион, град или општина) усмерава развој културе у одређеном правцу, дефинише циљеве и задатке, као и средства којима ће се у остваривању циљева користити. При том треба имати у виду да, иако је задовољење културних потреба чланова заједнице њен примарни, манифестни циљ, увек је питање идентитета те заједнице почетак и исходиште културне политике². Културна политика се, утолико, може посматрати и као процес кроз који се идентитет једне заједнице договара, пропитује, утврђује и презентира другима. Због свега тога, мада су модели културне политике, њени могући циљеви и инструменти (економски, правно-политички, организациони, вредносно-идејни) већ јако добро познати, одређивање културне политике једне заједнице јесте демократско питање. Ту не постоје тачни одговори које треба механички применити из неког разлога (зато што су “савремени”, зато што се то “тако негде ради” или зато што “ми тако одувек радимо”). До културне политике једне заједнице се стиже дијалогом у тој заједници. Ова књига је допринос отпочињању тог дијалога.

Предмет културне политике јесте културни развој. Он подразумева - за разлику од појма културног раста - вредносну компоненту, односно дефинисање правца развоја, циљева и задатака које би требало остварити уз помоћ одређених мера, инструмената и активности. Један од битних инструмената културне политике јесте план културног развитка, чија израда укључује следеће основне фазе³: (а) одређивање и усвајање концепта културне политике; (б) анализу ситуације (културног живота и културних потреба); (в) утврђивање развојних могућности; (г) избор показатеља културног развоја; (д) израду

1 Према дефиницији која је усвојена на XIV седници Генералне скупштине UNESCO-а одржаној у Монаку 1967. године и која је временом ушла у општу употребу.

2 Без обзира на то да ли се култура узима у њеном уском (естетском) значењу или у широком (антрополошком) значењу, па чак и без обзира на то да ли се културна политика третира као део ширег социјалног и политичког програма или само као рационални поступак без нужних политичких одређења.

3 Види: др Милена Драгићевић-Шешић и др Бранимир Стојковић: Култура - менаџмент, анимација, маркетинг, *Clio*, 1996. године, Београд, друго допуњено издање, стр. 136-141

плана културног развоја и инструмената реализације плана и (ћ) вредновање, односно евалуацију остварених резултата током планског периода.

Ова студија управо има за циљ да да елементе за формулисање плана културног развитка града Ниша за средњорочни период од 2004. до 2010. године. С обзиром на недостатак сличних проучавања, она би могла да послужи и као базична студија (*baseline study*⁴), јер садржи анализу тренутног стања културе, а посебно институција културе у граду Нишу; и као основ за израду стратегије културног развоја града, јер укључује пројекцију краткорочних и средњорочних циљева и инструмената за њихову реализацију; и као водич за евалуацију, јер постављени циљеви могу да функционишу као индикатори на основу којих би се онда мерило колико смо напредовали ка остварењу жељене ситуације 2010. године. Писци (бележитељи) ове студије су чланови Савета за културу града Ниша и сарадници Савета, али прави њени аутори (што је и било неопходно да би она могла да испуни циљеве који су малочас наведени) јесу људи који делују у области културе у граду Нишу. Студија је настала на основу шестомесечних консултација које су представници Савета за културу одржали са запосленима у институцијама културе, самосталним уметницима и менаџерима у области културе. Најпре је у периоду октобар – децембар 2003. године одржана серија од осам састанака (округлих столова) од којих је сваки био посвећен посебном сектору културе у граду, на којима је учествовало више од две стотине уметника, људи запослених у институцијама културе, културних менаџера и уметничких критичара⁵. Потом су у периоду јануар-фебруар 2004. године институције културе доставиле резултате SWOT анализе (урађене према упутствима добијеним од Савета за културу). На крају је током марта и априла 2004. године обављен низ полуструктурираних (дубинских) интервјуа са руководиоцима културних институција у граду. Основ за анализу били су, такође, подаци о буџету града Ниша за период 2000 – 2003. године, финансијски подаци о пословању институција културе у Нишу у овом периоду, правни акти и документи који регулишу рад институција културе у граду, разговори са запосленима у Секретаријату за јавне службе града Ниша, подаци добијени од Секретаријата за културу града Београда и града Новог Сада, материјали који смо добили од уметника, чланова културно-уметничких друштава која раде у Нишу, али и новински чланци, подаци са web страница и друго.

Наравно, и само уобличење материјала нипошто није, да тако кажемо, „без кривице“. Шта издвојити од обиља идеја, шта од планова подржати, шта изложити и у ком обиму одлука је (и “кривица”) само писаца текстова у овој књизи. Не би нас, додуше, зачудило да се догоди да проблеми у култури за које у граду знају апсолутно сви, одједном, кад изађу из сфере говоркања и трачева и нађу се у књизи, напрасно постану контроверзни. Или да се резултати финансијских анализа који показују да се од значајних средстава које град одваја за културу веома мали део користи за *програме* институција културе (а то је оно једино за шта су грађани Ниша, од чијих се пореза финансирају институције културе у граду, заинтересовани) не допадне запосленима у институцијама културе. Или да циљеви пројектовани за одређене области културе не одговарају нечијим визијама, потребама или укусу. Али, без обзира на све то, онолико колико смо заинтересовани за то да резултати студије наиђу на добар пријем - управо зато јер смо заинтересовани за остварење циљева у њој назначених - спремни смо и да прихватимо одговорност за све оно што у њој није добро.

Савет за културу града Ниша формиран је марта 2003. године Одлуком о манифестацијама и програмима у области културе од општег интереса за град (број 06-

4 Студија у којој се анализирано и установљено стање третира као нулта тачка у односу на коју се онда бележе, с њом упоређују, анализирају и вреднују даље промене стања.

5 Састанци су снимани, а резултати састанака били су основ за писање текстова посвећених појединим секторима културе у граду.

52/2003-6/0-1) Скупштине града Ниша. Дужности Савета за културу укључују припрему конкурса и конкурсних материјала за финансирање пројеката из области културе, као и избор оних пројеката (међу предлозима пројеката приспелим на конкурсе) који по својим квалитетима заслужују да буду финансијски помогнути из буџета града. Договорено је, такође, да Савет изради студију која би садржала елементе за дефинисање културне политике града Ниша у периоду од 2004. до 2010. године.

Од одлуке о његовом оснивању било је доста неспоразума о томе како би Савет за културу требало да буде састављен, шта би требало да буде делокруг његове делатности, о чему би требало да одлучује, а о чему не и слично. Они који имају искуства са начином на који се културом руководило у социјалистичком периоду, сматрали су да у Савет за културу треба да уђе одређени број представника “друштвено-политичких организација” и одређени број представника институција културе у граду, па да се онда, вероватно, прегласавају о томе шта би требало урадити⁶. Други су мислили да би одлуке Савета за културу требало да се ограничи само на пројекте који не долазе из институција културе – то јест да институције наставе да раде као до сада (годишњи планови и фиксна буџетска средства), а да град нека средства одвоји и за индивидуалне уметничке пројекте, приватне иницијативе и слично. Има и оних који су разумели да је Савет за културу, у ствари, нешто као Секретаријат за културу, па да би он требало да обавља организацијске послове, да прати реализацију пројеката, да доноси дневне одлуке шта би у одређеном домену културе требало радити. И наравно, како то обично бива, што су мање знали, то су галамили више. А Савети за културу (или Савети за уметност – *Art Councils*) јесу, у ствари, једна сасвим прецизно дефинисана инстанца у два модела културне политике – англо-саксонском и нордијском моделу. Ради се о телима састављеним искључиво од уметника и стручњака за област уметности, која у складу са такозваним “*arm’s length principle*”⁷ буду овлашћена да доносе стратешке одлуке које се тичу развоја културе, а посебно да одлучују о финансирању пројеката у одређеном временском периоду (у Енглеској нпр. за годину дана, а у Холандији за четири године унапред).

У нашем случају, скупштинска одлука није значила формирање институције у правом смислу речи. Нити су потпуно и до краја прецизно дефинисане надлежности Савета за културу, нити је за рад Савета предвиђен било какав буџет, нити су постојала бар стална места састанака Савета. Радило се, у ствари, о волонтерском раду деветоро људи, о прелазној форми која је тежила ка томе да буде институционализована. Па ипак, прихватање да се - уместо једноставне буџетске поделе пара у којој се износи за поједине институције механички сваке године увећавају за износ прошлогодишње инфлације (а преостала средства расподељују *ad hoc*, пропорционално степену спремности подносилаца захтева да досађују политичарима) - бар један део средстава из буџета Скупштине града Ниша расподељује путем конкурса на који се подносе пројекти; обећање да ће се та средства непрестано повећавати са циљем да се временом укупна средства резервисана у буџету града за културу (као што би то и требало у моделу где постоје *Art Councils*) расподељују на основу конкурса (преко пројеката); прихватање да на конкурсима Савета за културу за буџетска средства могу да учествују сви који раде у домену културе (и индивидуални уметници и културни менаџери-приватници и приватна предузећа која се баве

---

6 При чему се онда, ваљда, нађе начин да се међу представнике институција културе убаци неколико “лажних представника институција културе”, који су у ствари “представници друштвено-политичких организација”, тако да онда “њихова ипак буде последња”.

7 Ради се, у ствари, о разради у области културе специфично демократског принципа поделе власти, тако да се у домену културе власт/моћ одлучивања предаје уметницима и стручњацима за област културе, а политичари и бирократи се држе на “дистанци од једног лакта, од дужине руке” од места где се о финансирању уметности одлучује.

културом, а не само градске институције културе) – значило је први, мали корак у правцу промене културне политике града.

Два су разлога зашто смо се ми прихватили овог веома обимног и одговорног посла. С једне стране, учинила нам се важном спремност политичара да (без обзира на то којим поводом) формулисање пројекта трансформације културе у граду препусте стручњацима, као и подршка људи запослених у Секретаријату за јавне службе, кабинету градоначелника⁸, у институцијама културе у граду и оних уметника и менаџера у култури којима су конкурси Савета за културу били прилика да властите идеје реализују упркос недостатку веза и познанстава. Други, важнији разлог који нас је мотивисао да радимо јесте нада да ће у граду постепено бити прихваћен нови модел културне политике, примеренији и времену и новој улози коју Ниш има у држави у којој живимо. Иако пре као последица несрећних околности, сецесија и ратова него властитог сазревања, тек, политички и културни значај Ниша се променио. Као један од три највећа града у држави, Ниш више нема право да буде културна провинција. И нема разлога. Средства која се издвајају из буџета града довољна су и упоредива са издвајањима Београда и Новог Сада. Изузетних уметника и стваралаца Нишу никад није недостајало. Оно што нас кочи на градском, као и на државном нивоу, јесте застарели, из социјалистичких времена преостали бирократски модел културне политике који подстиче инертност и жалопојке које је обавезно прате о непостојању „слуха (читај: додатног буџетског новца) за културу”. Ова студија, утолико, јесте и позив да се културна политика града промени, да се дефинише нова стратегија културног развоја (најпре до 2010. године, а потом и дугорочније), те позив да Ниш преузме улогу која му најпре у Србији, а потом и на Балкану и у Европи припада.

Пошто је задатак ове студије да оне који ће доносити одлуку о културној политици нашег града опреми свим потребним елементима (теоријским достигнућима, моделима, подацима) који су им неопходни да би што успешније формулисали стратегију културног развоја у наредном средњорочном периоду, у овом уводном тексту се најпре даје сасвим кратак приказ модела културне политике, могуће улоге државе у културној политици, инструмената културне политике и стратешких дилема са којима се суочава сваки покушај дефинисања културне политике. Потом се даје преглед основних карактеристика социјалистичке културне политике, чији се основни постулати још увек код нас подразумевају као једини могући начин вођења културне политике, те указује на неке битне карактеристике тренутног стања културе у Србији. Анализа стања културе у Нишу, постојећег модела градске културне политике, докумената и аката који регулишу област културе, финансирања институција културе, снага и слабости ових институција и других актера у културном животу града, чини средишњи део овог уводног текста, који се завршава прегледом пројектованих циљева који би требало да буду реализовани до 2010. године у области културе. Након тога следе текстови који обрађују посебне секторе културе у граду.

Ова студија ће, надамо се, бити од користи свима онима који ће руководити сектором културе у наредном периоду и руководиоцима институција културе у граду. Надамо се да ће она допринети и унапређивању међународне сарадње нашег града у области културе. А посебно се надамо да ће од ње – посредно – највише користи имати грађани Ниша.

---

⁸ Користимо ову прилику да се, за сву помоћ коју су нам пружиле током рада Савета за културу и израде ове студије, захвалимо госпођи Славици Илић, госпођи Снежани Влатковић, госпођи Јадранки Стојадиновић и госпођи Бојани Станковић из Секретаријата за јавне службе, као и госпођи Марији Стојковић из кабинета председника Скупштине града.

2.1. Модели културне политике

Историјски посматрано, културна политика као организована брига за неговање духа појединаца и за културни развој заједнице присутна је од античких времена. Има оних који сматрају да Платонова “Држава” није ништа друго до први кохерентан систем културне политике формулисан на европском тлу. Деловање средњовековних краљева-патрона уметности и, у још већој мери, ренесансних градова, примери су практичних активности у овој сфери. Па ипак, о културној политици у модерном смислу речи можемо говорити тек са конституисањем јавног сектора културе, сектора који се налази у надлежности владе. Може се чак рећи да постоји паралелизам између појаве модерне демократије и појаве модерних културних политика. Политичке и културне елите истовремено су изгубиле своја ексклузивна права. Широко учешће маса у политичком одлучивању, освајање општег права гласа пратио је и захтев за општу партиципацију у културном животу. Са успоном грађанства, ради остварења ових циљева, отварају се јавне културне установе - музеји, галерије, концертне дворане. Уз конституисање јавног сектора културе формулише се и први модел културне политике – *национално-еманиципаторски модел*. Основне одлике овог модела огледају се, с једне стране, у развијању аутохтоне националне културе, а с друге стране у ширењу елементарне културе и описмењавању становништва. У XIX веку овај модел културне политике усвојиле су све националне државе у формирању, а у XX веку он је био карактеристичан за земље у којима су културно ослобађање и повратак властитој културној традицији били део антиколонијалне борбе. Данас се, осим у земљама тзв. Трећег света, овај модел културне политике може срести и у неким источноевропским земљама које су биле под вишедеценијском доминацијом Совјетског Савеза.

Након II светског рата формулисана су два преостала позната модела културне политике⁹. Први модел – *демократијизације (високе) културе* - формулисан је 1959. године, са утемељењем министарства културе у Француској на чијем челу се налазио чувени писац Андре Малро (A. Malraux). У основи овог модела лежала је претпоставка да је недовољна развијеност културних потреба и навика широких слојева становништва последица тога што им је била ускраћена прилика да комуницирају са делима врхунске културе и уметности. Због тога је овај модел културне политике инсистирао да се масама учине доступним производи високе културе, да се створе претпоставке да обични људи могу уживати у делима врхунске уметности. Високу културу је требало демократизовати и учинити доступном свима кроз стварање мреже културних центара, библиотека, јавних музеја и галерија, концертних дворана, кроз субвенције које су покривале разлику између економске цене улазница за врхунске културне представе и цене коју су широки слојеви становништва били у могућности да плате. Показало се, међутим, да стварање могућности за контакт са делима високе културе не води непосредно рађању одговарајућих културних потреба код чланова те заједнице, социјализованих другачијом културом. Неуспех овог модела културне политике објашњаван је, с једне стране, чињеницом да је претпоставка за комуницирање са делима врхунске уметности специфично образовање – упућеност у конвенције и кодове којима се служе дела високе уметности, а, с друге стране, временом је сама тежња да се култура једног (елитног) дела заједнице прошири (наметне?) свим члановима те заједнице - процењена као недовољно демократска.

⁹ Оба ова модела културне политике - демократијација културе и културна демократија - базирана су на различитом схватању "права на културу", које је у Универзалној декларацији људских права (1948) дефинисано као "право свакога да слободно партиципира у културном животу заједнице". Ово право практично значи да власти у демократских заједницама имају обавезу, да у границама властитих могућности, свакоме обезбеде услове за такву партиципацију.

То је уједно био и основ за формулисање *модела културне демократије* (културног плурализма). Модел је први пут консеквентно формулисан у сада већ класичном делу Огистена Жирара (A. Girard) “Културни развој: искуства и политике”¹⁰ које се појавило 1972. године. Модел “културне демократије” (културног плурализма) једноставно је признао стање постојања мноштва култура у друштву, међу којима је висока (елитна) култура само једна. Ако различити слојеви у друштву имају или живе своју културу, задатак стварно демократске културне политике није да све чланове заједнице акултурише елитном културом, већ да створи претпоставке да они слободно производе и партиципирају у култури која им је природна. У моделу културне демократије акценат, при том, није на рецепцији и проширењу већ постојеће културе, па чак ни на финалним резултатима културе (нпр. уметничким делима одређеног квалитета), него на *процесу* културних активности, стваралаштва и рецепције за који треба створити такве претпоставке да што шири круг чланова заједнице (идеалном случају сви) може у њему да учествује. Управо из овог разлога је једно од примарних средстава за реализацију циљева културне демократије културна анимација, која се у енглеском говорном подручју одређује као “социо-културни развој заједнице”, чиме је још јасније истакнут примарни циљ овог модела културне политике. Модел културне демократије (културног плурализма) је историјски доживео релативни неуспех, јер је становиште културног релативизма, које је неизмерно проширило поље релевантних културних активности и створило претпоставке за укључивање широких слојева заједница у културне делатности, истовремено лишило овај програм естетских критеријума. Придајући једнаку вредност свим формама експресије (професионалним, аматерским, индивидуалним, групним) у условима оскудице финансијских средстава за културни развој, односно смањивања буџета за културу, овај модел културне политике нити је могао да обезбеди стварање културних дела високог квалитета, нити пак да (што је био његов основни циљ) створи предуслове за укључивање у културни живот широких слојева заједница у којима је примењиван - а испоставило се да је био прескуп и политичарима и “културној власти”, односно администрацији културне политике.

Четврти модел, који се данас веома често среће и који, имајући у виду судбину модела демократизације (високе) културе и модела културне демократије, балансира предности и недостатке ова два модела културне политике, може се одредити као *еклектични модел*. У целини се може рећи да у свету постоји криза концептуалних модела културних политика и да промењене друштвене околности (монополарни свет, процеси глобализације, неолиберална концепција друштвеног развоја, процеси политичких и економских интеграција и др) представљају изазов за који још нема одговора у облику новог концептуалног модела културне политике¹¹.

2.2. Модел државне културне политике

Осим ова четири модела културне политике (национално-еманципаторски модел, модел демократизације културе, модел културне демократије и еклектични модел) у литератури се веома често као модели културне политике наводе бирократски или просветитељски модел културне политике, либерални модел културне политике, федеративно-конфедеративни модел културне политике и др. У овим случајевима ради се у

¹⁰ Augustin Girard: *Développement culturel: Expériences et politiques*, Unesco, Paris, 1972.

¹¹ За постмодерне теорије, за које је и сама идеја културне политике део метанарациског пртљага кога би желели да се ослободе, формулисање некаквих нових концептуалних модела културне политике није вероватно и није пожељно.

ствари о операционализацији модела културне политике на државном нивоу, па ћемо ми (да би избегли неспоразуми) у приказу ових модела говорити о “*моделима државне културне политике*”¹².

У основи се модели државне културне политике могу објединити у три групе: просветитељски или бирократски модел државне културне политике на једном полу, либерални модел државне културне политике на другом крају спектра и низ мешовитих модела (по различитим критеријумима) између њих.

Државни (бирократски или просветитељски модел) културне политике назива се колоквијално још и “латински модел”, јер се примењује у Француској и Италији. Њега карактерише централизација и буџетско финансирање културе, а у његовој основи је модел “демократизације (високе) културе”. Држава се појављује као централни актер, инспиратор и финансијер културе, па сходно томе и кључне одлуке у области културе доносе политички органи. Осим за поменуте земље, овај модел државне културне политике био је карактеристичан за социјалистичке земље, као и за социјалдемократске владе у Шведској.

Либерални модел државне културне политике је овом моделу директно супротан. Он представља примену либералног схватања друштвеног развоја на област културе и по њему држава мора да се уздржи од непосредног деловања у културној сфери да не би угрозила аутономију културе. Основна регулациона улога препушта се тржишту културних добара, при чему корективну улогу има деловање великих приватних фондација које помажу развој елитних форми уметности које не би могле да опстану на тржишту, као и посредно деловање државе која кроз пореску и кредитну политику остварује утицај у сфери културе (ослобађање од дела пореза оних који помажу културне делатности, обезбеђење повољних кредита институцијама културе и друго). Овај модел државне културне политике карактеристичан је за Сједињене Америчке Државе.

У групу модела државне културне политике који се налазе између ових полова, могу се убројати пара-државни модел културне политике (који се још назива и англо-саксонским моделом културне политике), “нордијски модел” културне политике (који се примењује у Данској, Норвешкој, али и Холандији), као и федеративно-конфедеративни модел културне политике који се примењује у Немачкој, Швајцарској и Белгији.

Пара-државни модел културне политике настао је у Великој Британији и Републици Ирској, па се зато колоквијално још назива и англо-саксонским моделом. У овом моделу државне културне политике држава обезбеђује буџетска средства за културне делатности, али у складу са тзв. “*arm’s length principle*” препушта одлучивање о расподели ових средстава уметничким саветима (*Art Councils*). Чланове Уметничког савета Велике Британије (њих 20), на пример, именује државни секретар за уметност на основу њихових заслуга у области уметности, при чему они нису ничији представници нити посланици. Овим се допунски обезбеђује аутономија Савета, тако да у овом моделу државне културне политике о расподели средстава одлучује стручно, а не политичко тело.

“Нордијски модел” државне културне политике такође познаје институцију уметничких савета (*Art Councils*), а разлика се огледа у томе што уметнички савети имају саветодавну улогу, док дефинитивну одлуку о финансирању културе (на основу мишљења уметничких савета) доносе парламенти ових земаља.

---

12 Можда би се неспоразуми могли избећи и тако што би се о национално-еманципаторском моделу, моделу демократизације културе, моделу културне демократије говорило као о моделима културног развоја, док би се државно-бирократски, либерални и парадржавни модел одредили као модели културне политике.

Федеративно-конфедеративни модел државне културне политике карактерише преношење надлежности (федералних или конфедералних) државних органа на ниже нивое власти – кантоне, области, административне јединице. Овај модел државне културне политике карактеристичан је (углавном) за национално мешовите заједнице са различитим националних културним традицијама, у којима се онда вођење културне политике препушта нижим нивоима организације власти – као нпр. у Швајцарској, где се културна политика води на нивоу кантона или у Белгији где постоје три министарства за културу, или пак у Немачкој, где се, упркос томе што немамо случај национално мешовитог становништва, културна политика води на нивоу 15 држава (*Länder*) које чине Савезну Републику Немачку, а не на савезном нивоу.

У вези са истим овим феноменом две канадске ауторке Хари Хилман-Шартран (Н. Hillman-Chartrand) и Клер МекКауги (Claire McCaughey) развиле су типологију у којој се разликују четири могуће улоге државе у културној политици: улогу државе као фасилитатора/модератора, као мецене, као архитекте и као инжењера. Наравно, ради се о идеално-типским моделима (у Веберовом смислу) при чему у пракси већина влада комбинује ове четири улоге.

Кад држава делује као фасилитатор (модератор) у области културне политике, она не даје никакву директну подршку уметности и култури. Уместо тога она различитим мерама, најчешће смањењем пореза онима који помажу ове делатности, подстиче културно и уметничко стваралаштво. Циљ државе у овако схваћеном моделу јесте промоција креативности и разноврсности стваралаштва. Критика овог модела односи се на то да он на овај начин не помаже нужно уметнички и културни квалитет. У најчистијем виду у пракси овај идеално-типски модел се користи у Сједињеним Америчким Државама.

Држава у области културне политике делује као мецена онда кад промовише уметност и културу кроз такозвани “*arm’s length principle*”. У овом моделу, држава одваја одређена средства за уметност и културу, а уметнички савети (*Art Councils*) одлучују о томе које организације и појединци добијају подршку. Чак и кад чланове Савета поставља влада, интенција је да савети доносе самостално одлуке, базиране на проценама уметничке и културне вредности и евалуацији креативности. Могућа критика овог модела је да може функционисати тако да промовише уметнички и културни израз елите и њен укус. Овај модел је у пракси најчистије изражен у Великој Британији, где држава промовише уметност и културу кроз Уметнички савет Велике Британије.

Кад држава функционише као архитекта у културној политици, она подржава уметност и културу кроз министарство културе. Доношење одлука које се тичу подршке уметностима и култури у рукама је бирократа и врши се на основу политичких смерница. Као архитекта, држава је заинтересована за подржавање културе и уметности као део социјалне политике. Уочене друштвене потребе одређују ко и шта добија подршку, а квалитет и професионализам добијају секундарну улогу. Релевантна критика овог модела јесте да је он инструментално оријентисан и да даје првенство значају уметности и културе за друге области друштвеног живота и политици у овом областима, а не уметности и култури због њих самих. Као додатак томе може се навести да овај модел може водити стагнацији уметничке и културне креативности. Вестхајм (Westheim) разликује два варијетета овог културног модела: његову централизовану и децентрализовану верзију. По њему, централизована варијанта државе која функционише у области културне политике као архитекта најбоље се може видети на примеру Француске, док су скандинавске земље (Норвешка, Шведска, Данска) типични представници децентрализованог модела понашања државе као архитекте у области културне политике. У децентрализованом моделу региони сами одређују властиту културну политику.

Држава узима на себе улогу инжењера у области културне политике када она поседује сва средства за уметничку и културну продукцију. Држава као инжењер подржава само уметност и културу које промовишу њене политичке циљеве, а не обраћа пажњу на стандарде квалитета и креативности. Критика овог модела усмерава се на губитак независности и критичке улоге уметности и културе у друштву. Иако су све социјалистичке државе преузимале на себе улогу инжењера у културној политици, по Хари Хилман-Шартран и Клер Мек Кауги, најчистији пример оваквог деловања државе можемо видети у Совјетском Савезу у периоду између 1918. и 1932. године.

2.3. Инструментни културне политике

Веомо често сам избор модела културне политике директно условљава средства (инструменте) који ће бити коришћени. Али није увек тако. Ауторитету који у датој заједници спроводи културну политику стоји на располагању читав низ инструмената чија креативна примена - уколико и не може да подстакне културну и уметничку продукцију - бар може да створи предуслове за стваралаштво, док, с друге стране, њихова политички бахата и нестручна употреба сасвим сигурно може да угуши креативност појединаца и заједнице. Обично се сматра да задатак културне политике и није да програмира уметничку (културну) производњу нити укус, већ да оптимално организује културне ресурсе и развија услове за дифузију културних добара. Тако нпр. Абрахам Мол (А. Moles) у својој топосоциологији културе истиче да је основни циљ културне политике првенствено оперативно дефинисање “скале средстава за употребу”, тј. културне инфраструктуре и ресурса које можемо употребити у функцији културног развоја и осигуравање њихове равномерне дистрибуције по територији дате заједнице.

Према смеру деловања инструменти културне политике се могу поделити на подстицајне или стимулативне и на сузбијајуће или репресивне, а према природи деловања на економске, правно-политичке, организационе и идејне. Извесно је нпр. да подстицање плурализма концепција и идеја (вредносно-идејни инструменти), планирање културног развоја (организациски инструменти), позитивна законска заштита културно-уметничког стваралаштва (нпр. заштита ауторских права – правни инструменти) или пак политичка подршка уметничким пројектима могу допринети обogaћењу културног живота једне заједнице, као што наметање обавезне идеологије, рестриктивни програми гашења институција и негативно законско регулисање, односно цензура, гуше културно-уметничко стваралаштво у њој. Међу економским инструментима, који се често сматрају најважнијим, разликујемо посредне и непосредне инструменте. У друштвима у којима се култура финансира на буџетски начин чешћа је примена непосредних инструмената, док су посредни инструменти типични за друштва у којима тржиште културних добара има пресудну улогу у регулисању културне сфере. У непосредне подстичуће економске инструменте спадају дотације и субвенције. У случају дотација орган који води културну политику у датој заједници (министарство културе, регионална или градска влада) улаже средства непосредно у културну продукцију покривајући део или укупан износ њених трошкова, док се у случају субвенција средства улажу у покривање разлике између економске цене одређеног културног производа (нпр. економске цене улазница за позоришне, балетске или оперске представе) онога што чланови дате заједнице могу да издвоје за ту намену, с циљем да се прошири круг оних који могу да уживају у делима врхунске културе и уметности. У непосредне подстицајне економске инструменте такође спадају и награде уметницима и другим ствараоцима, откуп уметничких дела, ступање у партнерске односе са приватним корпорацијама које улажу у културу (тзв. *matching funds*) и други. Посредни подстичући економски инструменти се огледају у вођењу специфичне

пореске и каматне политике, у оквиру које се, на пример, културним институцијама омогућавају кредити уз изузетно повољне услове (ниже каматне стопе, дужи рок отплате) и смањују или укидају пореска давања онима који улажу у културу (спонзорима, донаторима)¹³.

2.4. Стратешке дилеме у културној политици

Без обзира на то на ком се нивоу води културна политика (да ли на нивоу државе, региона или града) и без обзира на то који се инструменти културне политике користе, мора се рачунати с тим да у флуидном пољу културе, ма колико вешто користили инструменте културне политике, није могуће дословно планирати одређене резултате. Орган који води културну политику може да покуша да створи услове, да инструментима подстиче одређене облике понашања у културној сфери и да се нада жељеним резултатима, пре него да рачуна на остварење утврђених циљева у случају довољних улагања (по моделу *input – output*). И друго, они који воде културну политику мораће у сваком конкретном случају да дају свој одговор на један низ дилема које се у културној политици појављују.

У изванредној краткој студији "*Balancing Act: 21 Strategic Dilemmas in Cultural Policy*"¹⁴ Франсоа Матарасо и Чарлс Ландри (F. Matarasso and Ch. Landry) дали су приказ и разјашњење основних дилема са којима се они који воде културну политику морају суочити¹⁵. Они су ове дилеме поделили у неколико група: стратешке дилеме или дилеме одређивања оквира културне политике (*framework dilemmas*), дилеме примене културне политике (*implementation dilemmas*), дилеме социјалног развоја (*social development dilemmas*), дилеме економског развоја (*economic development dilemmas*) и дилеме менаџмента културне политике (*management dilemmas*).

2.4.1. Дилеме одређивања оквира културне политике (*Framework dilemmas*)

Ове стратешке дилеме одређивања оквира културне политике у целини зависе од друштвених, политичких и моралних вредности заједнице и њихово разрешење суштински одређује модел, облик и (посредно) резултате културне политике. Може се рећи да се остале дилеме (не умањујући тиме њихову важност) односе на тактичка питања превођења модела културне политике у праксу¹⁶.

Прва међу стратешким дилемама јесте како дефинисати културу, односно како одредити домен културне политике, при чему је један пол изједначавање културе са уметношћу (уско, естетско дефинисање појма културе), а други одређивање културе као начина живота једне заједнице (широко, антрополошко дефинисање појма културе). У

13 О инструментима културне политике види шире у: др Милена Драгићевић-Шешић и др Бранимир Стојковић: Култура - менаџмент, анимација, маркетинг, *Clio*, 1996. године, Београд, друго допуњено издање, стр. 40 - 48

14 "Балансирање: 21 стратешка дилема у културној политици", издавач *Council of Europe, Strasbourg*, 1999.

15 Штавише, пошто је за дилеме у културној политици извесно да ће ретко ко изабрати једну или другу од крајњих опција, аутори су након приказа сваке од дилема са којима се они који воде културну политику суочавају дали и скалу попут ове (5_4_3_2_1_-1_2_3_4_5) на којој је онда могуће и визуелно представити како се у сваком конкретном случају "балансира" између могућих (а супротних) опција.

16 Оно што треба приметити јесте да су, упркос томе што су приказане одвојено у одређеним групама, ове дилеме међусобно повезане, да се у неким случајевима делимично преклапају и да избори у случају неке од дилема утичу на изборе у другим случајевима.

зависности од тога како се дефинише култура зависиће и сви други избори у културној политици. Дански теоретичар Петер Дуелунд (P. Duellund:1995) дао је илустрацију могућих односа између различитих концепата културе и културне политике у оном што је поста-ло познато као “Дуелундова пирамида културе”.

Концепти културе у овој пирамиди су вредносни и изражавају различите вредности. При том се они међусобно не искључују, већ “шири” концепти у себе укључују и елементе присутне у оним “ужим”. По Дуелунду, хуманистички концепт културе је најужи и он ставља нагласак на продукцију културе и уметности високог квалитета. Критика оваквог схватања културе била би да је оно нужно елитистичко. Просветитељски концепт културе је шири и он наглашава важност дифузије информација о култури и културних искустава. Он тежи развоју заједничког идентитета и заједничких друштвених вредности кроз ширење културе и уметности. Социолошки концепт културе нагласак ставља на заједничке вредности, ставове, традиције и начин живота у једном друштву или

групи, а његов циљ је промоција културне демократије, што ширег учешћа чланова заједнице у културним активностима. Антрополошки концепт културе је најшири и укључује све аспекте друштвеног живота, а циљ овако схваћене културне политике јесте одржање и развој друштва. Укратко, како будемо дефинисали културу и тиме одредили домен културне политике, из тога ће непосредно следити и конкретне активности. На пример, у случају да културу изједначимо с уметношћу, онда се активности културне политике усмеравају на подршку уметничком стваралаштву, изградњу инфраструктуре за уметничке делатности (позоришта, концертних дворана, галерија, музеја...) и промоцију високе (елитне) уметности, док у случају да културу схватимо као начин живота, онда се у домен културне политике укључује све што чини основу идентитета дате заједнице: од медија до фолклорних плесова, од локалне гастрономске традиције до моде, од спорта до историјских споменика.

Друга стратешка дилема подразумева *избор модела културне политике*. У пракси савремених демократских друштава овај избор се своди на балансирање предности и недостатака модела демократизације високе културе и модела културне демократије (културног плурализма). Као што је већ поменуто, модел демократизације културе је желео да демократизује приступ делима врхунске културе и уметности кроз субвенције усмерене на смањивање цена карата за врхунске уметничке догађаје (позоришне, оперске, балетске представе), слободан улаз у музеје и галерије, кроз едукационе програме, популаризацију врхунске уметности путем медија итд. Оно што је процењено као недовољна демократичност овог модела породило је други тип демократске културне политике, чија је полазна претпоставка да је култура свакодневни израз људи. Сходно томе овај модел културне политике тежио је да створи предуслове за што ширу партиципацију свих слојева друштва у културној продукцији, дистрибуцији и уживању у творевинама културе и уметности.

У последњих двадесетак година дилема *да ли културу треба посматрати као вредност по себи или као нешто што стиче вредност у зависности од доприноса који даје развоју друштва* добија све више на значају. Временом је у европским друштвима било прихваћено као саморазумљиво да култура има вредност сама по себи и да самим својим постојањем доприноси квалитету живота у заједници. Од 1980-их година до данас политичари, културни менаџери, али и уметници показују све више интересовања за ефекте које култура (схваћена у ужем смислу) има на друге области друштвеног живота. Утицај културних активности на друштвену и економску виталност заједнице, потенцијални значај културног туризма, пропагандни потенцијали уметности - све је то заједно допринело појави концепта културе као средства друштвеног развоја. Истовремено, то је пробудило и стрепње од инструментализације културе и уметности. Оно што је у случају ове дилеме потребно разумети јесте да култура и уметност свакако имају друштвене консеквенце и свакако остварују утицај на друштвени развој. Питање које се у овој дилеми културне политике поставља јесте да ли се с тим утицајем може рачунати, да ли се он може планирати и како би то било могуће ефективно урадити. Утолико, дилема с којом се они који воде културну политику суочавају у овом случају јесте да ли и у којој мери културу треба третирати као вредност по себи, а у којој мери је треба вредновати по позитивним консеквенцама које има по развој заједнице у целини.

Са овом дилемом преплиће се и последња од стратешких дилема културне политике - о томе *да ли уметност треба третирати као јавно добро или као једну од друштвених активности која, попут других, мора да оправда захтев за финансирање из буџета*. Схватање које је непосредно повезано са идејом да култура има вредност сама по себи, јесте да је уметност у заједници непроблематично неутрално јавно добро (попут нпр. природе), те да се, сходно томе, питања којима би културна политика требало да се бави своде само на то како да се уметност очува, како да се прошири, како да се што више

људи укључи у уметничко стваралаштво и рецепцију. Оно што је бар XX век очигледно показао јесте да се културне делатности (уметност, као и наука) могу употребљавати и за остварење морално проблематичних циљева. Утолико је вероватно да ће и уметност, у светлу бројних комплексних социо-политичких проблема са којима се савремена друштва суочавају, морати да сиђе с пиједестала неприкосновене вредности и да, посебно пред онима који нису њени подржаваоци, оправда захтеве за финансирање из буџетских средстава.

2.4.2. Дилеме примене културне политике (*implementation dilemmas*)

Прва међу дилемама примене културне политике тиче се начина њеног формулисања – *да ли је у формулисању културне политике довољно консултовати чланове заједнице, или је у њеном одређивању неопходна њихова активна партиципација?* У многим земљама вођење јавних послова (у распону од социјалне до културне политике) јесте посао административне управе и политичара. С друге стране (посебно у Холандији) чине се покушаји да се јавност директно укључи у формулисање политика заједнице. Овај други приступ доноси бројне предности: од веће вероватноће да ће активности политике бити спроведене, преко веће креативности, боље прилагођености потребама чланова заједнице, а сам процес укључивања грађана у одређивање политике се у демократским друштвима високо вредује. Његови проблеми су, пак, везани за проналажење правих механизма за партиципацију грађана у формулисању културне политике, као и за спорост и анархичност који веома често прате стварно демократски начин одлучивања. Дилема је, утолико, у којој мери би чланови заједнице требало да буду укључени у формулисање културне политике.

Веома важна имплементациона дилема јесте и *да ли би одлуку о томе шта финансијски подржати требало да доносе политички органи или би финансирање финансирања културе требало заштитити од политичких утицаја.* На једном крају спектра налазе се земље попут Француске и Италије, у којима се не прави разлика између културне и било које друге (нпр. економске и социјалне) политике. У њима суштинске одлуке везане за културну политику доноси министарство културе, а сам систем финансирања културе подвргнут је парламентарној контроли. Ризик оваквог приступа јесте да политички разлози добију превагу у одлучивању о питањима културе, као и да државна контрола над средствима продукције и дистрибуције културе доведе до гушења креативности. На другом полу се налазе државе у којима је, имајући у виду специфичан карактер културних делатности, одлучивање о финансирању културе изоловано од директног политичког утицаја у складу са *“arm’s length principle”* (В. Британија, Ирска, Финска, Канада, Аустралија, Нови Зеланд). Опасности које носи овај приступ огледају се у томе да би заштита од политичких утицаја уједно могла да представља губитак контроле јавности над одлучивањем у области културе, као и да политички органи почну да запостављају област коју не контролишу директно.

Питање правог *односа између приватне иницијативе и интервенције јавног сектора* је такође од изузетне важности. За оне који обликују и руководе културном политиком дилема је како, у сфери у којој велики део продукције и готово укупна потрошња припадају приватном сектору, вршити смислену интервенцију. У неким земљама одговор је пронађен у интервенцијама јавног сектора у свим случајевима “тржишног неуспеха”. Претпоставка на којој је ова стратегија базирана јесте да у друштву постоји оптимални ниво културних активности који тржиште не задовољава у свим случајевима. Држава би требало најпре да створи предуслове за успешно функционисање тржишта културних добара, а потом да - у случајевима у којима тржиште “заказује” - интервенише директно.

На тај начин се штите интереси културних мањина и обезбеђује здрав ниво плурализма у култури. У другим земљама подела између приватног и јавног сектора у култури базирана је на традицији. Тако се, на пример, неке културне делатности и институције (попут музеја или библиотека) финансирају из јавних извора, док се друге (попут моде или популарне музике) препуштају тржишту. При том треба имати у виду, као што је већ поменуто, да држава може остваривати и индиректан утицај на културне делатности, кроз пореску и кредитну политику, не користећи непосредно буџетске фондове.

Четврта имплементациона дилема тиче се тога *да ли приоритетни даљи задовољавању културних потреба чланова заједнице или тежиће да се културном политиком оствари престиж у ширим (а некад и интернационалним) оквирима*. У условима када је јасно да културно наслеђе и савремено уметничко стваралаштво могу бити изузетно успешно употребљени за маркетинг, привлачење туриста, муштерија, инвестиција, сасвим је природна тежња да се култура употреби за стицање престижа дате заједнице и коришћење погодности које из тога следе. Вероватно да су примери Глазгова у Шкотској, који се од прљавог индустријског центра претворио у једну од културних престоница Европе и Билбаоа у Шпанији, који је отварањем Гугенхајм музеја привукао значајну пажњу туриста, довољно илустративни. Па ипак, овакви грандиозни пројекти носе са собом опасност да доведу до занемаривања потреба чланова заједнице, а посебно да, у случајевима гламурозних музеја, галерија, опера и позоришта намењених интернационалним гостима, сиромашнији делови локалне популације стекну доживљај да су ту непожељни. Како балансирати између потреба свакодневног и локалног и тежњи да се град или држава учине интернационално занимљивим дилема је која у сваком конкретном случају чека своје решење.

Последња имплементациона дилема културне политике тиче се *баланса између националне и интернационалне културе*. Култура је начин на који се национални, етнички и регионални идентитети изражавају, па утолико није чудно што културна политика често даје приоритет националној култури и традиционалним формама. С друге стране, укључивање у међународну културну размену претпоставка је јачања властите културе. Плурализам култура који следи из међународних контаката није само баланс националистичким тежњама, већ је и темељна чињеница света који се глобализује. Ефикасна културна политика славиће и вредности националне културе и бити отворена за стварање нових форми и учешће у међународној културној размени.

2.4.3. Дилеме социјалног развоја (*social development dilemmas*)

Однос према мањинским групама је важан аспект културне политике. Како је култура неодојива од идентитета и како је већина земаља Европе и света мултиетничка, *поступање односа већинских и мањинских заједница и подршке изражавању мањинских идентитета* није могуће заобићи у формулисању културне политике. Оно што такође треба приметити јесте да, иако су етничке мањине у фокусу када се ово питање поставља, оно неизбежно укључује и друге мањинске или маргинализоване групе у погледу пола, класе, статуса, сексуалног избора, годишта, хендикепа итд. У неким земљама Европе, као нпр. у Великој Британији данас је већ мање-више прихваћено да се њихово друштво састоји од мноштва заједница које се међусобно преклапају и многоструких конструисаних идентитета њихових чланова. У тим друштвима културна политика тежи да призна (а понекад и да подстиче) слободно изражавање различитих културних идентитета. У другим случајевима, попут Француске и Шведске, демократичност ових друштава се огледа у одбијању да међу властитим грађанима праве било какве разлике (без обзира на њихову припадност различитим етничким, верским, језичким групама). У њима се, уто-

лико, промоција алтернативних идентитета третира као одбијање интегрисања у демократску заједницу једнаких. У којој мери ће културна политика подржавати и подстицати слободно изражавање мањинских идентитета и признавати постојање мноштва различитих заједница у друштву или инстистирати на изградњи јединственог идентитета чланове заједнице, прва је међу социјалним дилемама културне политике.

Следећа социјална дилема, која се односи на то *да ли културна политика треба да подстигне културну разноликост или јединствену културу друштва*, налази се с њом у блиској вези. Иако се идеја расне, етничке и културне чистоте показала као вероватно најдеструктивнија идеја XX века, у многим земљама Европе (укључујући и Француску и Немачку) расправа о томе шта све може да спада у (националну) културу која заслужује помоћ из државних фондова далеко је од краја. Оно што треба имати у виду јесте да, као што култура може бити основ конфликта, она исто тако може промовисати разумевање, толеранцију и дијалог. Утолико културна разноликост може бити третирана као културно богатство једног друштва.

Да ли културна политика треба да да предност очувању културног наслеђа или промовисању савременог стваралаштва наредна је дилема културне политике. Теоријски посматрано и једно и друго имају једнако достојанство, али се у пракси врло често подршка несигурном и непредвидивом савременом стваралаштву подређује очувању културног блага једне заједнице. Оно што би свакако требало имати на уму када се ради о споменицима једне културе, јесте да треба избегавати да се они “стерилишу” и “упакују” као “лако-пробављива-храна” за туристе, чиме се њихов стварни историјски значај и смисао неповратно фалсификују. Оно чега се у разрешењу ове дилеме треба сетити јесте да је садашње, савремено експериментално стваралаштво - будуће историјско културно благо те заједнице.

Четврта социјална дилема културне политике тиче се *циљних група ка којима се културна политика усмерава – да ли су то чланови заједнице или туристи и посетиоци*. Културни туризам полако постаје једна од најјачих туристичких грана у свету. У случајевима неких дестинација (попут нпр. Венеције) политика је више концентрисана на то како да контролише или чак ограничи број посетилаца, него како да их привуче. Ипак, за многе заједнице долазак туриста има огроман економски значај, па се политика заједнице (па и културна политика) прави имајући у виду њихове (претпостављене?) потребе. То често доводи и до занемаривања потреба локалног становништва. Излаз из ове дилеме олакшан је тиме што културни туризам као уметност учествовања у другим културама и јесте интересовање за аутентична искуства заједнице коју посећују – туристи би желели да једу где локално становништво једе, да учествују у прославама типичним за заједницу, да виде културне споменике специфичне за тај део света. Утолико, поправљање квалитета живота чланова заједнице и постајање атракцијом за туристе и не изгледа као нешто што се међусобно искључује.

У савременом свету се показује да култура игра огромну улогу не само у привлачењу туриста, него и инвеститора, донатора, као и у промовисању локалних производа и услуга. Утолико је идеја коришћења културе за стварање одређеног спољашњег имица заједнице веома примамљива. Проблем настаје ако стварање имица подразумева потискивање стварности сиромаштва, културне депривираниости и социјалних немира. То онда води до разочарања и цинизма чланова заједнице чија је сарадња у реализацији циљева културне политике неопходна. *Да ли би култура требало да буде окренута пројекцији спољашњег имица или изражавању унутрашње реалности заједнице* последња је социјална дилема културне политике

2.4.4. Дилеме економског развоја (*Economic development dilemmas*)

Како финансирају културу – да ли кроз форму донација или кроз форму инвестиција – једнако је важно као и то да ли одлуку о финансирању доносе политички или стручни органи. Веома често се буџетски фондови расподељују у форми генералних дотација, без прецизног дефинисања шта се очекује од институција културе у погледу квантитета и посебно квалитета културних активности. То готово увек доводи до стварања културе зависности, у којој царују инертност, рутина, недостатак иновативности и политичко подаништво. Увођење елемената такмичења у било којој форми увек делује као снажан подстицај, при чему се различито операционализује у различитим секторима. У комерцијалним секторима буџетска улагања могу имати чисту форму инвестиције (и очекивање профита) уз повољне услове улагања. У непрофитном сектору обично се употребљава тзв. принцип “*matching funds*” (који се још назива и “*challenge funding*”), што значи да министарство или неки други орган јавне управе улаже средства из буџета у културне пројекте само уколико су они већ пре тога обезбедили одређена средства из других (најчешће приватних) извора. Још један могући начин финансирања културних пројеката јесте да орган који руководи културном политиком постави циљеве које у култури жели да оствари, а да затим позове културне институције и уметничке организације да се јаве на тендере који се расписују ради остварења тих циљева.

Да ли улагају у културну производњу или у културну потрошњу такође постаје све значајније питање културне политике. У савременом свету културни сектор постаје све важнији у економском погледу. У овом тренутку око четири милиона људи у ЕУ ради у њему, а Велика Британија је нпр. у 1996. години зарадила 9,6 милијарди фунти од извоза у овој области. Кад се томе дода значај културног туризма, као и значај културе у привлачењу инвестиција и донација у заједницу, разумљиво је окретање у Западној Европи ка културној политици која је оријентисана ка културним атракцијама и потрошњи. Међутим, ово окретање тржишту испоручује културу економским законитостима над којима заједнице немају контролу. Прави баланс улагања заједнице у културну производњу и културну потрошњу требало би да обезбеди њен здрави развој и да обезбеди квалитетније и стабилније послове од слабо плаћених, сезонских послова који су повезани с туризмом и другим формама културне потрошње.

2.4.5. Дилеме менаџмента културне политике (*Management dilemmas*)

Питање централизације или децентрализације културне политике једно је од њених кључних питања. Предности централизованог модела огледају се у некој врсти гаранције стандарда и конзистентности у приступу, као и у већој посвећености централних органа области културе (а самим тим често и већем делу буџета који се одваја за културу). С друге стране, предност децентрализације лежи у способности да се задовоље локалне потребе, у подстицању и остварењу културне разноврсности, као и укључивању локалног становништва у културне делатности, које често у централизованом моделу (изузев у престоници) бива занемаривано. Споразум у Мастрихту, међу осталим стварима, значајан је и по томе што је афирмисао принцип субвенционости – према коме процес одлучивања треба увек (где год је то могуће) да буде на нивоу који је најближи грађанима. То се односи и на културну политику у смислу да једино оне одлуке и иницијативе које морају да се разматрају на националном нивоу треба да буду одговорност министарства за културу, док остале одлуке треба доносити на регионалном и локалном нивоу.

Важна дилема у менаџменту активности културне политике јесте и *да ли да услуге у сектору културе директно пружа влада (или неки други орган јавне управе) кроз буџетски финансиране институције културе, или се у њу сврху унајмљују приватне или непрофитне агенције*. Ова дилема се не односи само на домен културне политике, већ на све области јавне политике (од здравства, образовања, заштите животне средине, до одржавања хигијене у градовима). Тенденција у свету је да се све шири круг надлежности преноси на приватне компаније или непрофитне организације, при чему држава, под одређеним условима, плаћа њихове услуге. Предности директног пружања услуга од стране државних органа су, као и у случају централизације, стабилност, контрола и конзистентност, али унајмљивање приватних компанија или непрофитних организација води ка већој флексибилности, бољем задовољавању потреба грађана и публике, новим идејама и приступима, тако да је често, чак и кад не доводи до смањења трошкова, ефикасније и ефективније.

Подржавајући уметнике или уметности – дилема је која такође тражи конкретно разрешење. Постоји доста широко прихваћено становиште да су уметници различити од људи који се баве другим делатностима и да посебна улога коју играју у друштву заслужује и посебан третман. Утолико није неуобичајено да државни органи пружају уметницима одређене врсте привилегија (или заштите) у односу на друге делатности (као, на пример, ослобађање од пореза у Ирској, специјални услови помоћи незапосленим уметницима у Француској, годишњи грантови у Финској итд). Питање које се, међутим, све чешће поставља јесте да ли је помоћ уметницима најбољи начин да се помаже уметност. Заговорници тезе да то није случај истичу да је помоћ уметницима базирана на њиховом статусу, а не на њиховом доприносу, те да има уметника који годинама нису ништа урадили, а ипак очекују специјални положај у заједници. Алтернативни приступ је помоћ уметности кроз изградњу инфраструктуре, кроз образовање и олакшавање приступа културним добрима и стварање претпоставки за што шире укључивање чланова заједнице у културне и уметничке делатности. Посредно се тиме, наравно, помажу и уметници и радници у култури, али на бази њиховог доприноса, а не више статуса.

Да ли у распадели фондова већи значај треба давати улагању у инфраструктуру или у активности једна је од дилема менаџмента културне политике која је присутна у свим заједницама. С једне стране, велики број културних и уметничких активности и није могуће реализовати уколико не постоји одговарајућа инфраструктура. Такође, често се даје предност улагању у инфраструктуру, јер из њега произилазе видљиви и трајни резултати, за разлику од ефемерне природе културних активности које се једнократно одиграју и најчешће једноставно нестану у времену и сећању. С друге стране, постоји опасност да се заборави да културна инфраструктура није култура, већ само претпоставка за њу. Није изолован случај да менаџмент културних институција постане у тој мери заузет руковођењем својим ресурсима да потпуно заборави на кориснике због којих и постоји. Треба имати у виду да је, додуше, менаџмент културних активности много тежи од једноставног улагања у културне објекте, али да је права трагедија имати инфраструктуру без активности – галерије без програма, полупразне позоришне представе, концертне дворане које не служе ничему. Веома често моћни уметнички и културни изрази настају изван културних институција и њихових објеката. Пронаћи прави баланс и овде је као и у случају других дилема оно што је потребно.

Последња међу менаџерским дилемама културне политике тиче се управо улоге менаџера у култури. *Колико јако би требало посвећивати менаџменту културних активности, а колико самим културним и уметничким активностима?* За разлику од уметничких активности, делатност менаџмента је често неприметна. Утолико је културна политика која даје безусловни примат уметничким активностима на први поглед веома атрактивна. Па ипак, менаџерске активности, иако невидљиве оку посетилаца, умногоме

доприносе богатијем културном животу. Изванредна позоришна представа за коју публика не зна, добра књига које нема у књижарама, интригантна изложба која није презентирана јавности путем ликовних критика у медијима, подсећају на значај доброг менаџмента.

У случајевима практичног вођења културне политике неке од ових дилема ће избити у први план – а са готово свима ће они који воде културну политику морати да се суоче кроз низ неминовних избора. Утолико је значај студија (попут ове UNESCO-ве) које указују на могуће одговоре јако велики и умногоме олакшава посао онима који у области културне политике морају да доносе одлуке.

3.1. Социјалистичка културна политика

У многим својим аспектима друштво у коме живимо носи јасне трагове социјалистичког друштвеног модела. Разлози због којих су се ствари радиле на одређени начин у том моделу нестали су, али старе (сада празне) форме опстају неизмењене. И у области културе у нашој земљи је и даље на снази државни или бирократски модел културне политике. У периоду социјализма циљеви овог модела били су широка распрострањеност културе, културна еманципација маса (радника и сељака), усвајање основних елемената социјалистичког погледа на свет и културна једнакост. У овом моделу држава се појављује као кључни актер културне политике. Доношење одлука у рукама је политичких органа и врши се на основу политичких смерница, а финансирање културе се врши у форми дотација које се додељују институцијама културе на основу планова које оне из године у годину (преписују?) достављају политичким (републичким, градским, општинским) органима. Многи од циљева овог модела културне политике нестали су или су промењени, али је сам модел остао на снази - не експлицитно формулисан уз прецизирање нових циљева, већ имплицитно прихваћен као једини могући начин на који се делује у сфери културе (“тако се то ради”).

Социјалистичка друштва су битно различита од друштава парламентарне демократије и тржишне привреде или капиталистичких друштава. Отуда произилазе и разлике у вођењу културне политике. У модерним друштвима парламентарне демократије и тржишне економије - политика, економија и култура (упркос међусобној условљености и испреплетаности) функционишу свака по властитој логици и у сваком од ових подсистема постоји плурализам елита (партијских, привредних, културних) које се такмиче за наклоност бирача, купаца, публике. То доводи до плурализма центара моћи. Истовремено, подвргнутост законима тржишта и жестока конкуренција у свакој од друштвених сфера приморавају актере у овим друштвима на рационалност (у употреби ресурса, планирању, контроли квалитета).

Социјалистичке друштвене системе, с друге стране, карактерише недиференцираност (“сраслост”) друштвених подсистема (политике, економије и културе)¹⁷ и - да би систем уопште могао да функционише - постојање монопола у свакој од сфера: у области политике - једнопартијски систем, у области економије – планска економија, у области

---

¹⁷ Социјализам је историјски настао у друштвима (у источној Европи, Азији и Африци) која, уз ретке изузетке, нису била прошла кроз процес модернизације. У овим друштвима је социјализам, који је играо улогу агента модернизације (индустријализације и урбанизације) ову неиздиференцираност друштвених подсистема затекао и одржавао. Пошто процесе индустријализације и урбанизације неразвијених друштава није пратило интересно, идејно, функционално и структурално диференцирање карактеристично за модерна друштва, о социјалистичкој "модернизацији" се говори као о "модернизацији без модерности", "псеудо-модернизацији" или "делимичној модернизацији".

културе – обавезна идеологија. Практични израз ове неподељености друштвених подсистема која у социјализму поприма облик прождирања остатка друштва од стране политичког подсистема огледа се у доминацији политичке “логике” у свим сферама друштва – не само у сфери политике, већ и у планској економији и у сфери културе¹⁸. Суспендујући деловање економских закона који, управо због независности од људске воље, делују као снажан коректор нерационалног понашања и ограничавајући конкуренцију у свакој од сфера друштва, социјалистичка друштва су, због одсуства корективних фактора, постала друштва фантастичне нерационалности (расипања ресурса, гомилања непотребних, а недостатка потребних производа, насумичних политичких одлука, свеprisутне корупције)

По Миклошу Маршалу (M. Marschall), у социјалистичким друштвима културна политика зависи од два фактора: с једне стране зависи од карактеристика социјалистичке планске привреде, а с друге стране од функције политичке легитимације коју у овим друштвима обавља култура. То су две независне варијабле које утичу на одлуке везане за финансирање културе, док је зависна варијабла износ финансијских средства која добија култура. Први фактор економске природе углавном делује негативно, док други – политичка легитимација – углавном доводи до побољшања финансијског стања у култури.

У језгровитом тексту “Проблеми финансирања културе у привреди с централизираним планирањем: случај Мађарске”¹⁹, Миклош Маршал је показао како лоше стање у култури у социјалистичким друштвима јесте нужан производ начина на који функционише планска економија. У социјалистичким друштвима интегративну и информацијску улогу коју у модерним друштвима игра тржиште преузима план. То има низ последица, од којих су за културу пресудне три. У недостатку регулације помоћу тржишта или цена, у овим друштвима понуда више не следи стварну потражњу, што доводи до појаве *привреде нестпашаишица*, наиме упркос релативном обиљу производа, оних производа за којима постоји стварна потреба - нема. Друго, у планској привреди интеракције имперсоналног типа које су карактеристичне за односе привредних субјеката на тржишту бивају замењене игром личних веза и познанстава које процес планирања претварају у цењкање о плану. И треће, у оваквом систему сама привредна функција државе не само што није јасно дефинисана, него је и противуречна. Противуречност произилази из тога што је држава с једне стране директно одговорна за функционисање предузећа, а с друге стране мора преузети и традиционалну улогу у финансирању јавног сектора, вођењу социјалне политике итд. Тај двоструки терет ствара огроман притисак на државни буџет. Свакодневна интервенција у сфери економије усмерена на субвенционисање производње и помоћ дефицитарним предузећима, која захтева несразмерно велике буџетске издатке доводи до тога да се непроизводни сектор финансира оним што из буџета преостане.

Утолико је у пракси планске привреде, по Миклошу Маршалу, култура у двоструко неповољном положају: *дугорочно*, као део “непроизводног сектора” и *крајкорочно*, као сфера у којој доминирају јавне установе које финансира држава.

---

18 Доминацију политичке логике у свим сферама друштва можда најбоље можемо видети у судбини економских реформи које су биле чести пратилац “социјалистичког развоја” ових друштава. Економске реформе које су остваривале економске резултате, а истовремено доводиле у питање изградњу социјализма као врхунски политички циљ, односно посредно доводиле у питање руководећу улогу “владајуће елите” нужно су морале да буду суспендоване - зато јер су биле успешне! Такође, културно стваралаштво које је постизало значајне резултате у светским оквирима завршавало је по “бункерима” уколико се супротстављало “обавезној идеологији”.

19 *Miklos Marschall*: “Проблеми финансирања културе у привреди с централизираним планирањем: случај Мађарске”, Културни радник, број 5, Загреб, 1989. године.

Миклош Маршал није детаљније анализирао функцију политичке легитимације коју култура врши у социјалистичким друштвима. На општем нивоу, улога коју је култура вршила на усвајању “обавезне идеологије” код чланова друштва и легитимисању власти конкретне политичке елите донекле је побољшавала њену преговарачку позицију у борби за оскудна буџетска средства. У пракси, на индивидуалном нивоу, то је веома често доводило до бесомучног расипања средстава од стране “државних” уметника (редитеља, музичара, ликовних уметника). Институције културе су се, такође, често стављале у функцију промовисања одређене политике или одређене личности, па су (као и спортски клубови) биле у потрази за “политичким свецима”, политичким заштитницима, чији је патронат онда обезбеђивао коришћење буџетских резерви, спонзорстава, *ad hoc* помоћи итд.

Укратко, између слабе преговарачке позиције у цењкању о државним фондовима у планској привреди и пристајања да буде употребљена као средство за легитимацију одређене политике и политичара култура је у социјалистичким друштвима законито доспевала у стање сиромаштва, зависности и инерције.

4.1. Културна политика у Србији

Културна политика у Србији (и Југославији) након II светског рата делила је готово све битне карактеристике са културном политиком других социјалистичких земаља. Након раскида са Совјетском Савезом и увођења система социјалистичког самоуправљања и у сфери културе остварен је изванредан степен децентрализације и децентрализације. То посебно важи за систем самоуправних интересних заједница културе (СИЗ-ова културе) инаугурисаних 1975. године, који нису били само форма децентрализације и децентрализације прилагођена тадашњем самоуправном моделу, већ су показивали и неке карактеристике институција парадржавног модела културне политике.

Као и у готово свим другим областима друштвеног живота, тако је и у области културне политике преузимање власти у Србији од стране нове владајуће групације, на чијем се челу налазио Слободан Милошевић (које је фактички остварено 1987, а институционализовано 1989. и 1990. године), означило деградацију у односу на претходно постојеће стање. У области културне политике деградација се огледала у поновној етатизацији и централизацији културног система кроз укидање система СИЗ-ова културе и увођење Фондова за финансирање културе (1990), а потом и кроз доношење Закона о делатностима у култури од општег интереса (1992) у коме су Влади Републике Србије и Министарству за културу дата права “давања сагласности о броју и структури запослених у установама културе”, “именовања директора и чланова Управних и Надзорних одбора у установама културе”, “надзора над наменским коришћењем средстава” итд. Важан корак уназад био је и прекид са праксом дугорочног планирања развоја културе. То је мање било условљено одустајањем од прављења планова друштвеног развоја и од “суспретног планирања”, а више последица хаоса у коме смо живели током 1990-их, у коме објективно и није било могуће било шта планирати. У Србији је тако током 1990-их година вођена имплицитна културна политика у којој су доминирали *ad hoc* потези усмерени или на одржавање културних институција и спречавање нестајања манифестација, или на задобијање политичке легитимације за владајућу групацију у Србији. У основи ове имплицитне и *ad hoc* културне политике стајао је ипак доста јасан первертирани национално-еманципаторски модел културног развоја и первертирани модел државне или бирократске културне политике.

Након промена 5. октобра 2000. године мало тога се променило у културном систему Србије. Што се законодавног оквира тиче, не само што није донесен нови Устав Републике Србије, већ и даље област културе и уметности регулише дванаест закона

донесених у периоду 1989-1997. године који су у складу са већ поменутих ретроградним моделом културне политике. Предлози закона на којима се радило – Закон о културним делатностима, Закон о културним добрима и Нацрт закона о фонду за кинематографију – или нису уопште ушли у скупштинску процедуру или су из ње, на предлог Владе, повучени. У погледу финансирања, култура се у Србији и даље финансира буџетски и по институционалном критеријуму, а не по критеријуму квалитета културне и уметничке продукције. На свим нивоима (републичком, покрајинском, градском и општинском) средствима из буџета финансира се опстанак затечених културних институција на основу годишњих планова које оне достављају политичким органима који се по аутоматизму одобравају, при чему се око 80% добијених средстава троши на покривање материјалних трошкова и плата запослених у институцијама, а веома мали део користи за програме²⁰. Упркос повећању буџетских издвајања од 0,3% 2000. године, преко 0,8% у 2001. години (или око милијарду и две стотине милиона динара) до 0,9% у 2004. години (или око 6 милијарди динара) издвојена средства су недовољна²¹, посебно када се има у виду да је од буџетских средстава за 2004. годину више од половине (3 милијарде и 200 милиона динара) предвиђено за функционисање РТС-а, док је само 109 милиона предвиђено за програме у култури²². Што се кадровске политике тиче, осим промена једног броја руководећих људи у институцијама културе, након октобра 2000. године сам механизам кадровске политике – постављања руководиоца (уместо јавног конкурса) и масовног запошљавања по партијској линији – није се ни најмање изменио. Нити је кроз јавну расправу донесен стратешки план развоја културе, формулисан програмски документ који би дефинисао јавни интерес у култури и дефинисао приоритете у краткорочном и дугорочном развоју културе у Србији. У целини, може се рећи да се у постоктобарским променама у Србији, у друштву које се до гуше налазило у “ургентнијим проблемима”, култура поново нашла у улози онога што се сматра луксузом и што може “мало и да сачека”.

5.1. Културна политика у граду Нишу

Ниш у последњих двадесетак година нема експлицитно дефинисану културну политику. За то постоји много разлога. Град Ниш, као и други градови и општине, у протеклом периоду пресудно је зависио од решења на републичком и савезном нивоу. Та зависност је у великој мери и повећана током процеса поновне централизације и етатизације Србије у 1990-им. Непостојање експлицитно дефинисане културне политике на републичком нивоу, као и законска решења која су ограничавала могућност самосталног формулисања градске културне политике - преношењем овлашћења за доношење свих суштинских одлука на ниво Владе Републике Србије и Министарства за културу - одредили су и судбину културе у Нишу. Друго, планирање културне политике подразумева одређен степен политичке и економске стабилности. У условима друштвеног земљотреса коме смо присуствовали током 1990-их, није било могуће ишта планирати, а о стабилности било које врсте није било ни говора. И треће, Ниш је доста дуго пристајао на улогу паланке којој неко други јавља шта треба да мисли и шта треба да ради. Тек у последњих неколико година Ниш је постао, не само у административном већ и у суштин-

20 Тамо где и постоје јавни конкурси за финансирање културних и уметничких програма, они чине сразмерно мали део од ових (малих) средстава намењених програмима у области културе и уметности.

21 Издвајање за културу из буџета у износу од 1% представља минимум по међународним стандардима које је прописао UNESCO.

22 Према информацијама са веб странице Владе Републике Србије од 31. марта 2004. године

ском смислу град. Томе је допринео читав низ чинилаца, можда пре свих развој медијске (телевизијске и радијске) сцене у Нишу током деведесетих¹³, рад снажних општинских и окружних одбора политичких странака, а након праве мале револуције у грађанским протестима поводом покушаја лажирања резултата локалних избора 1996/97. године, томе су допринели и непосредни међународни контакти, развој јаке НВО сцене и др. Осим тога, стицајем несрећних околности, као последица сецесија и ратова, Ниш се нашао у улози једног од три највећа града у држави. Ту своју улогу Ниш може да прихвати, или може од ње као од нове одговорности покушати да побегне, али пред њом једноставно није више могуће затварати очи.

Утолико је покушај да се формулише експлицитна културна политика града Ниша, којом би се тежило задовољавању културних потреба грађана, али и, у светлу нових околности, редефинисао културни идентитет града, сасвим природан. Циљ ове студије и јесте да се припреме елементи на основу којих би, кроз јавну расправу, била дефинисана културна политика града и одређени циљеви и приоритети за средњорочни период од 2004. до 2010. године.

Дефинисање стратегије развоја културе при том претпоставља бар анализу постојећег стања (законске регулативе која регулише сферу културе на локалном нивоу, анализу рада јавне управе везано за послове у области културе, начин финансирања културе у граду, анализу актера културне политике у граду – институција културе, приватних продуцентских и уметничких кућа, невладиних организација, културно-уметничких друштава и неформалних уметничких група); дефинисање визије развоја културе - приоритета, циљева, задатака у сфери културе у граду, као и инструмената који ће бити коришћени да би се, полазећи од постојећег стања, остварили циљеви и задаци који воде до реализације визије развоја културе у нашем граду.

5.1.1. Анализа тренутног стања културе у Нишу – законски оквир

У правне документе који уже регулишу делатности у области културе у граду Нишу спадају најпре Закон о делатностима од општег интереса у области културе, који од 1992. године представља кључни законски документ у области културе у Републици Србији, Закон о локалној самоуправи (2002); затим Закон о јавним службама из 1991. године који дефинише процес оснивања и функционисања установа културе; и низ градских одлука из 2000. године којима су основани Народни музеј, Народно позориште, Народна библиотека “Стеван Сремац”, Нишки симфонијски оркестар, Галерија савремене ликовне уметности и Позориште лутака у Нишу.

Као што је већ поменуто, доношење Закона о делатностима од општег интереса у области културе 1992. године означило је поновни процес централизације и етатизације културе у Републици Србији и све дотле док овај закон не буде промењен мало тога ће бити могуће урадити на формулисању другачије културне политике на нивоу Републике и на градском и општинском нивоу. У његовом првом члану наводи се да се законом утврђује “општи интерес у области културе за чије се остваривање средства обезбеђују у буџету Републике Србије, као и потребе у области културе за које се средства обезбеђују у буџету општине, односно града”. Члан 2. дефинише општи интерес у области културе, да би чланови од 3. до 8. дефинисали надлежности Министарства за културу и Владе Републике Србије, наиме да “министар културе утврђује које ће се програми односно делови програма финансирати средствима буџета Републике”, и да “министар културе у складу са одредбама овог закона одлучује о висини средстава за остваривање општег

¹³ Ниш у овом тренутку има десет локалних телевизија и још више локалних радио станица.

интереса у области културе” (члан 4). У члану 5. наводи се да “министар културе утврђује ближе критеријуме на основу којих се утврђују средства за финансирање рада, одржавање, извођење програма, односно делова програма”. У члану 7. дефинише се да “Министарство културе даје сагласност на опште акте о начину обављања делатности, броју и структури запослених на остваривању делатности установа културе које остварују општи интерес”, а да “Влада Републике Србије врши оснивачка права у погледу именовања директора, и чланова управног и надзорног одбора установа чији се рад, одржавање и програми финансирају у целости или већим делом из буџета Републике Србије”. Члановима 10. до 13. дефинишу се потребе у области културе за чије се остваривање обезбеђују средства у буџету општине односно града, као и надлежности оснивача на градском и општинском нивоу, по аналогiji са надлежностима Министарства културе. У члану 10. као потребе у области културе о којима брине општина, односно град, наводе се: “1) заштита значајних културних добара; 2) библиотечка делатност; 3) уметничко стваралаштво; 4) међународна културна сарадња; 5) изградња, реконструкција и одржавање објеката установа културе у којима се остварују потребе културе у општини, односно граду; 6) обезбеђивање услова за рад самосталних уметника; 7) манифестације и јубилеји у области културе од значаја за општину; 8) развој културно-уметничког аматеризма, и 9) рад, одржавање и остваривање програма уставнога културе од значаја за општину, односно град (музеј, архив, завод, библиотека, позориште, музичко-сценска установа, културно-просветна заједница, дом културе, дом омладине, културни центар, народни и раднички универзитет и друге организације”. У члану 11. дефинише се да општина, односно град “одлучују о висини средстава за остваривање потреба у култури у општини, односно граду на основу критеријума које утврђују као и програма и предрачуна трошкова потребних за остваривање тих потреба по свим основама финансирања, које установе, друге организације, уметници и њихове групе који обављају послове којима се остварују потребе у култури у општини, односно граду, достављају најкасније до 1. октобра текуће године за наредну годину”. У члану 12. се наводи да “општина, односно град дају сагласност на опште акте установа културе о начину обављања делатности, броју и структури запослених на остваривању делатности установа културе које финансирају”.

Закон о локалној самоуправи не одређује прецизније начин обављања културне делатности у градовима, односно општинама, али у члану 18. наводи да општина, као основна јединица локалне самоуправе “оснива установе и организације у области основног образовања, културе, примарне здравствене заштите, физичке културе, спорта, дечије и социјалне заштите и туризма, прати и обезбеђује њихово функционисање; организује вршење послова у вези са заштитом културних добара од значаја за општину, подстиче развој културно уметничког аматеризма и ствара услове за рад музеја и библиотека и других установа културе чији је оснивач”.

Само оснивање установа и начин њиховог устројства остали су и даље дефинисани Законом о јавним службама из 1991. године. У члану 1. овог закона наводи се да се јавном службом сматрају “установе, предузећа и други облици организовања утврђени законом, који обављају делатности, односно послове којима се обезбеђује остваривање права грађана, односно задовољавање потреба грађана и организација...”. У члану 3. истиче се да се “ради обезбеђивања остваривања права утврђених законом и остваривања другог законом утврђеног интереса у области: образовања, науке, културе, физичке културе, ученичког и студентског стандарда, здравствене заштите, социјалне заштите, друштвене бриге о деци, социјалног осигурања, здравствене заштите животиња, оснивају установе”, а да “установу, предузеће и други облик организовања за обављање делатности односно послова из члана 3. овог закона могу основати: Република, аутономна покрајина, град, општина и друга правна и физичка лица” (члан 4). Чланови 16. до 22. дефинишу органе

установе и њихов рад. Члан 16. као органе установе одређује директора, управни и надзорни одбор. Члан 18. утврђује да “директора установе именује и разрешава оснивач”, а у члану 20. наводи се да “управни одбор установе именује и разрешава оснивач”, те да се број чланова (најмање три) и састав управног одбора утврђује актом о оснивању, при чему се у управни одбор “именују и чланови из реда запослених у установи”. Члан 21. прецизније одређује дужности управног одбора који “1) доноси статут установе; 2) одлучује о пословању установе; 3) усваја извештај о пословању и годишњи обрачун; 4) доноси програм рада установе; 5) одлучује о коришћењу средстава, у складу са законом; врши и друге послове утврђене актом о оснивању и статутом”. У члану 22. наводи се да “надзорни одбор именује и разрешава оснивач”, те да се “број чланова и састав надзорног одбора као и његова права и обавезе утврђују актом о оснивању” и да се као и у случају управних одбора у надзорни одбор “именују и чланови из реда запослених у установи”.

На трагу ових законских решења Скупштина града Ниша је 17. јануара 2000. године донела одлуку о оснивању шест институција културе у граду Нишу. Све одлуке прављене су по истом моделу и њима се у члану 3. дефинише основна делатност установе, а у члану 7. наводи да ове институције обезбеђују средства за обављање делатности “из буџета града Ниша на основу Решења о критеријумима за расподелу и коришћење средстава у области културе; пружањем услуга за организацију и реализацију јавних манифестација и обављање делатности из члана 3. ове одлуке; од маркетинга, економске пропаганде, спонзора и донатора”. У члану 8. одређује се да се “унутрашња организација и систематизација Установе уређује посебним актом уз сагласност Извршног одбора Скупштине града”; да “оснивач прати рад и услове рада установе и учествује у отклањању околности које би могле негативно да утичу на делатност Установе”; те да “оснивач има право да директору и Управном одбору предлаже мере у циљу остваривања делатности Установе”, као и да “разматра све иницијативе и предмете који се односе на обезбеђење услова за остваривање функције и задатке Установе и у оквиру своје надлежности предузима потребне мере за њихову реализацију” (члан 9.). Чланови 10. до 14. дефинишу органе управе установе, њихову структуру и начин рада. Члан 10. одређује директора, Управни одбор и Надзорни одбор као органе установе, а члан 11. прецизира да “директора Установе именује и разрешава оснивач” те да се “директор Установе именује на период од четири године”. У члану 12. наводи се да “управни одбор има пет чланова од којих су три члана представници оснивача а два члана представници запослених у Установи”. У члану 14. који дефинише начин формирања Надзорних одбора наводи се да “Надзорни одбор има три члана које именује и разрешава Скупштина града”, те да “једног члана Надзорног одбора Скупштина града именује из реда запослених у Установи”.

У свим овим законским решењима је кристално јасно отелотворен државни или бирократски модел културне политике, с обзиром на то да оснивачи - Народна скупштина Републике Србије, односно Скупштина града Ниша и извршни органи Влада Републике Србије, Министарство за културу и Извршни одбор Скупштине града - имају сва кључна права и овлашћења, да непосредно одлучују о финансирању културе, да именују и разрешавају све органе установе, као и да се у извршним и надзорним одборима у већем броју налазе представници оснивача.

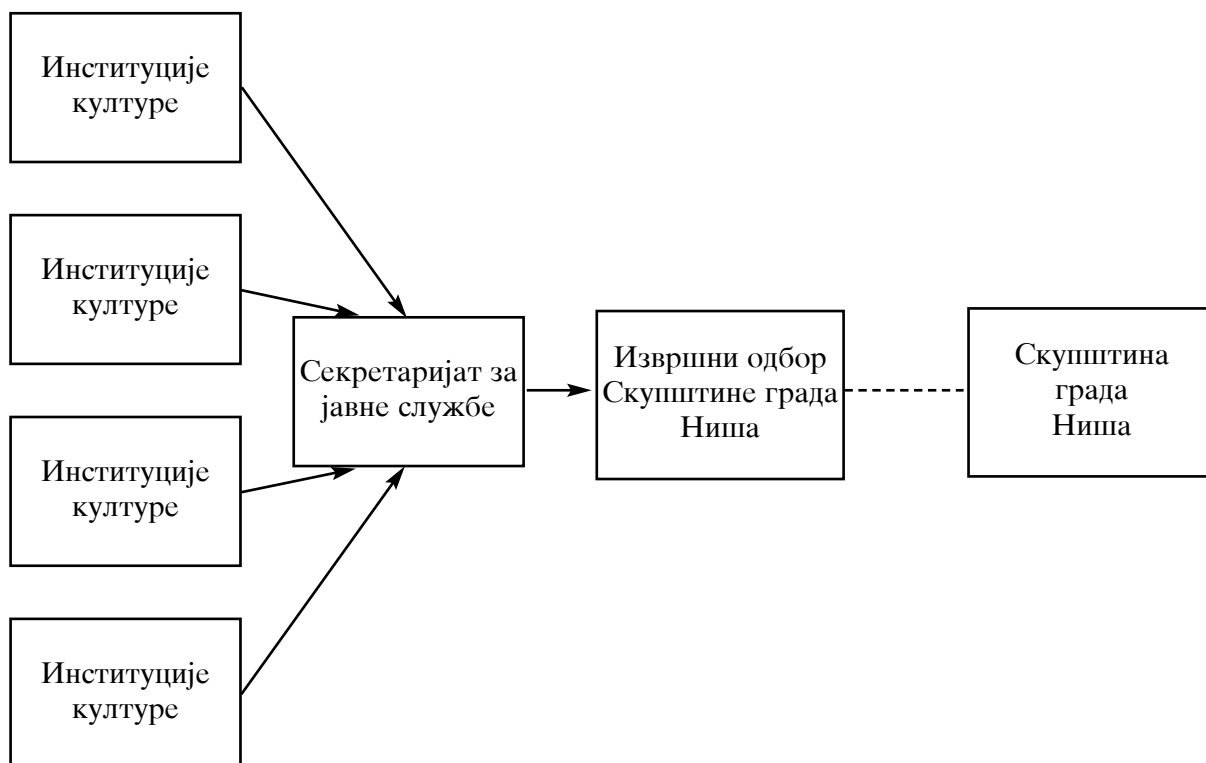
5.1.2. Анализа тренутног стања културе у Нишу – организација јавне управе и финансирање културе

У складу са поменутиим законским решењима организован је начин рада јавне управе у домену културе и начин финансирања културних делатности у граду Нишу. Кључне одлуке које се тичу културе доносе Скупштина града Ниша и Извршни одбор

Скупштине града, а функционисање институција културе прати се преко Секретаријата за јавне службе. Један од потпредседника Скупштине града ресорно је задужен за друштвене делатности у које се рачуна и култура, као што је и један од потпредседника Извршног одбора Скупштине града задужен да брине о културним делатностима. Секретаријат за јавне службе има седам одсека који покривају следеће области: 1) култура 2) образовање (основно и средње – у домену материјалних трошкова, инвестиција, одржавања и превоза); 3) физичка култура и спорт; 4) превенција и борба против болести зависности; 5) дечија заштита; 6) социјална заштита; 7) инвалидска и борачка заштита. Као што се може видети Секретаријат за јавне службе је задужен за доста обиман број различитих области, а од преко осамдесет запослених у Секретаријату за јавне службе, њих шесторо прати рад институција културе у граду.

У складу са чланом 11. Закона о делатностима од општег интереса у области културе финансирање културе у граду Нишу одвија се тако што институције културе до 1. октобра текуће године достављају Секретаријату за јавне службе планове рада за наредну годину. Стручна служба Секретаријата прегледава и обрађује ове планове, а потом их доставља Извршном одбору Скупштине града на сагласност. С обзиром на то да је Скупштина града Ниша пренела овлашћење за давање сагласности на програме Извршном одбору, тиме се процедура прихватања програма завршава, с тим што, приликом усвајања одлуке о буџету града Ниша за наредну годину, Скупштина града Ниша доноси дефинитивну одлуку о томе у ком ће се износу финансирати област културе (програми, плате, материјални трошкови, инвестиције). Оно што треба приметити јесте да се читав процес одвија по својеврсном аутоматизму, тако да се и у редовима оних који доносе одлуке често стиче утисак као да нико не води културну политику, него да се она одвија сама од себе. Институције културе већ годинама пријављују годишње планове који

ФИНАНСИРАЊЕ ПРОГРАМА ИНСТИТУЦИЈА КУЛТУРЕ

садрже веома сличан (злобници кажу потпуно исти) обим активности; проценат средстава који се додељује институцијама креће се у истим оквирима из године у годину, а осим провере и стручне обраде у Секретаријату за јавне службе, у ствари не постоји јасно дефинисана процедура процене квалитета пријављених програма од стране неког стручног тела. Такође не постоји ишта што би личило на такмичење за фондове Скупштине града, које у крајњој линији пуне грађани Ниша, заинтересовани првенствено за квалитет програма, а не само њихово постојање.

Имајући те недостатке у виду, марта 2003. године, Одлуком о манифестацијама и програмима у области културе од општег интереса за град (број 06-52/2003-6/0-1) Скупштине града Ниша, формиран је Савет за културу града Ниша²⁴. Упркос томе што је у разговорима са представницима Извршног одбора било дефинисано да ће домен надлежности Савета укључивати све програмске активности у области културе које се финансирају из буџета Скупштине града Ниша (и програме градских институција културе који су до тада биле финансиране по аутоматизму, на основу програма рада за наредну годину) - с обзиром на то да је Савет за културу формиран усред буџетске године, те да су средства институцијама културу у граду била већ додељена - договорено је да 2003. година, буде нека врста прелазне фазе и да у њој Савет за културу само распише конкурс за финансирање пројеката из области културе за буџетска средства у износу од шест милиона динара (или у то време око 100.000 EUR)²⁵. Новина у односу на дотадашњу праксу било је и расписивање јавног конкурса за финансирање пројеката у области културе, али и могућност за потпуно равноправно учествовање у конкурсима за финансирање пројеката у области културе свих правних и физичких лица - институција културе из Ниша, приватних предузећа, НВО-а, културних менаџера, уметника, као и правних и физичких лица из других градова и држава који желе да реализују пројекте из области културе у Нишу. Тиме је у први план стављен критеријум квалитета програма и пројеката, уместо дотадашњег институционалног критеријума. С обзиром на лимитирана средства условима конкурса је било предвиђено да ће пројекти бити финансирани у износу од 10.000 динара до 600.000 динара²⁶, а као критеријуми за избор пројеката за финансирање наведени су: уметничка вредност пројекта; допринос међународној сарадњи у области културе; допринос препознатљивости културног идентитета града Ниша; афирмација културних стваралаца града Ниша; допринос развоју културног аматеризма у граду Нишу; допринос неговању националне, регионалне и градске културне традиције; потенцијална масовна рецепција – задовољење потреба за забавом грађана Ниша и реалистичност и економичност финансијског аспекта предлога пројекта. Осим што је јавни конкурс објављен у дневном градском листу “Народне новине”, услови конкурса и конкурсни материјали (формулар за предлог пројекта, формулар за писма препоруке, форма извештаја о реализацији пројекта) били су постављени на web страницу Скупштине града Ниша. На први јавни

24 Савет за културу града Ниша има девет чланова и у првом сазиву чинили су га: проф. др Драган Жунић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу за предмете Социологија уметности и Социологија културе и уметности, председник; мр Сузана Костић, диригент и доцент Факултета уметности у Нишу, потпредседник; мр Предраг Цветичанин, асистент за предмете Социологија уметности и Социологија културе и уметности на Филозофском факултету у Нишу, потпредседник; проф. др Никола Цекић, редовни професор Грађевинско-архитектонског факултета у Нишу; др Чедомир Васић, стручни сарадник за археолошка налазишта Завода за заштиту споменика културе у Нишу; мр Ђуро Радоњић, сликар и ванредни професор Факултета уметности у Нишу; мр Драгослав Б. Петровић, диригент Војног оркестра Треће армије (у пензији); Мима Вуковић-Курић, глумица Народног позоришта у Нишу (у пензији); Бранислав Милтојевић, филмски критичар и новинар Народних новина.

25 С обзиром на то да су укупна средства предвиђена буџетом Скупштине града Ниша за културне делатности у 2003. години износила 202.661.000 дин, средства којима је располагао Савет чинила су 2,96 % укупног буџета резервисаног за културу.

26 Отприлике од 160 EUR до 10.000 EUR.

конкурс Савета за културу, који је расписан крајем априла 2003. године, пристигло је 115 предлога пројеката са захтевом за финансијска средства у износу од 43.915.700 динара. Више од половине приспелих пројеката било је веома квалитетно, али с обзиром на лимитираност финансијских средстава којима је Савет располагао, донесена је одлука о финансирању 38 пројеката у укупном износу од шест милиона динара. Други конкурс Савета за културу за пројекте у области културе и уметности, који ће бити реализовани у 2004. години, расписан је почетком октобра 2003. На конкурс је стигло 114 предлога пројеката за чију је реализацију тражено 40.520.000 динара. Савет за културу је донео одлуку да подржи 54 пројекта средствима из буџета Скупштине града Ниша у износу од девет милиона динара. Неодређеност скупштинске одлуке којом је формиран Савет за културу, а вероватно, донекле, и промена на челу Извршног одбора Скупштине града Ниша²⁷ условили су да, осим извесног повећања средстава за јавни конкурс²⁸ и у 2004. години систем финансирања културе у граду суштински остане неизмењен. Уместо реализације договора да се *целокупни* део програмских активности у области културе и уметности, укључујући ту и програме институција културе у граду, повери на процену вредности стручном телу, створена су практично два система: непромењени буџетски систем финансирања институција културе, у коме се, без стручне процене квалитета програма, по аутоматизму финансира рад институција културе у граду и паралелни систем јавних конкурса у коме сразмерно малим износом средстава располаже Савет за културу. Да ли се радило једноставно о тренутној конфузији коју је у јавној управи изазвао пад владе и расписивање ванредних парламентарних избора пред крај прошле године (и у којој је процењено да није време за експериментисање), или се можда ради о преокупљености и неспремности политичара да суштински из својих руку испусте механизме одлучивања и усвоје инструменте парламентарног модела културне политике - видеће се већ у наредном периоду. Оно што би свакако било потребно да би се наставило у истом правцу јесте доношење скупштинске одлуке о Савету за културу у којој ће прецизно бити наведене надлежности Савета, начин његовог рада, буџет предвиђен за рад чланова Савета - било у оквиру суштинске реконструкције система јавне управе, усвајања парламентарног модела културне политике и оснивања Секретаријата за културу или само у оквиру редефинисања улоге Савета. Али такође не треба искључити могућност, у зависности од резултата локалних избора, да на чело града дођу политичке партије који ће поништити и ово што је до сада урађено и које државни/бирокарски модел културне политике у коме политичари у целини држе под контролом сферу културе сматрају идеалним и јединим могућим моделом.

У периоду од 2000. до 2003. године из буџета Скупштине града Ниша за културне делатности издвојено је: у 2000. години 34.134.852 динара, што је чинило 6,04 % укупног реализованог градског буџета; у 2001. години 69.873.912 динара, односно 5,09% укупног реализованог градског буџета; у 2002. години 133.273.562 дин, што је представљало 5,92% укупног реализованог градског буџета и у 2003. години 182.167.803 дин, што је било 6,73% укупног реализованог градског буџета (види табелу 1). Предлогом буџета за 2004. годину предвиђено је да се за културне делатности одвоји 6,02% укупног градског буџета или укупно 302.988.000 динара (око 4 милиона и 200 хиљада евра). Од тога је 217.284.000 динара одвојено за рад институција културе у граду, већ поменутих девет милиона за конкурс Савета за културу, а 76.704.000 динара за одржавање зграда и грађевинских објеката и нове инвестиције.

---

27 Уместо г. Александра Крстића који је одлуком Владе Републике Србије постављен за директора Републичке управе царина, на место председника Извршног одбора Скупштине града Ниша изабран је г. Топлица Ђорђевић.

28 У односу на 303 милиона динара предвиђена за културу у буџету Скупштине града Ниша, 9 милиона којима је располагао Савет за културу чинило је поново нешто мање од 3%.

ТАБЕЛА 1

Преглед предвиђеног и реализованог дела из буџета Скупштине града Ниша
за културне делатности 2000 – 2003

ГОДИНА	Укупна предвиђена средства	% од предвиђеног буџета града	Укупна реализована средства	% од реализованог буџета града
2000 год.	35.245.000 дин	6,42%	34.134.852 дин	6,04%
2001. год	69.771.000 дин	4,96%	69.873.912 дин	5,09%
2002. год	130.375.000 дин	5,62%	133.273.562 дин	5,92%
2003. год	202.661.000 дин	6,13%	182.167.803 дин	6,73%

Осим фондова из буџета Скупштине града Ниша и две нишке општине (општина Ниш и општина Нишка Бања) имају своје засебне (додуше много мање) фондове за културу (види табеле 2 и 3)

ТАБЕЛА 2

Преглед предвиђеног и реализованог дела из буџета Скупштине општине Ниш
за културне делатности 2000 – 2003

ГОДИНА	Укупна предвиђена средства	% од предвиђеног буџета града	Укупна реализована средства	% од реализованог буџета града
2000 год. ²⁹	-	-	-	-
2001. год	900.000 дин	2,81%	649.000 дин.	2,72%
2002. год	1.154.000 дин	2,47%	481.600 дин	0,63%
2003. год	2.500.000 дин	4,08%	1.408.638 дин	3,12%

ТАБЕЛА 3

Преглед предвиђеног и реализованог дела из буџета Скупштине општине Нишка Бања
за културне делатности 2000 – 2003.

ГОДИНА	Укупна предвиђена средства	% од предвиђеног буџета града	Укупна реализована средства	% од реализованог буџета града
2000 год.	-	-	-	-
2001. год	100.000 дин.	0,75%	89.850 дин.	0,72%
2002. год	450.000 дин	1,67%	233.077 дин	1,20%
2003. год	400.000 дин	1,53%	260.055 дин	1,31%

²⁹ Иако су градске општине (Ниш и Нишка Бања) формиране 2000. године, оне у 2000. години нису имале предвиђени буџет.

ТАБЕЛА 4

Преглед укупних и средстава реализованих преко институција културе из буџета Скупштине града Ниша у за културне делатности у периоду 2000 – 2004. године

ГОДИНА	Укупна реализована средства	EUR (приближно)	Средства за институције културе	EUR (приближно)	%
2000. год.	34.134.852 дин	711.000	33.572.331 дин	699.000	98,3
2001. год	69.873.912 дин	1.165.000	66.989.548 дин	1.115.000	95,9
2002. год	133.273.562 дин	2.221.000	118.641.469 дин	1.998.000	89,0
2003. год	182.167.803 дин	2.803.000	179.787.056 дин	2.766.000	98,7

Оно што се из наведених података најпре може уочити јесте да је дошло до *изразитијо̄ повећања буџета за културне делатности* у периоду од 2000. до 2003. године. У овом периоду укупни буџет за културне делатности је повећан од 34.134.852 динара до 182.167.803 динара, што представља номинално повећање за више од 5 пута, односно стварно повећање (у EUR) од око седамсто десет хиљада евра до два милиона и осамсто тина хиљада евра - што значи да је у 2003. години реално уложено 4 пута (400%) више средстава у културу него у 2000. години. Финансирање институција културе у периоду од 2000. до 2003. године повећано је са 33,5 милиона динара на скоро 180 милиона динара (од приближно 700 хиљада евра до 2 милиона 760 хиљада евра, односно номинално повећање је готово 6 пута (600%), а стварно готово 4 пута (или 400%)). Уколико буде реализован предвиђени буџет за 2004, уложена средства у културу ће бити, у односу на 2000. годину, номинално скоро десет пута већа, а стварно шест пута већа (600%). Треба такође приметити да је у ребалансима буџета за 2001. и 2002. године култура прошла доста добро – односно да је у реализацију уложено више средстава него што је било планирано. И у 2003. години, упркос томе што је реализовано скоро двадесет милиона мање него што је предвиђено³⁰, сам удео из буџета за културу је већи него што је било планирано (повећање од 6,13% до 6,73%).

Упоређивањем са подацима које смо добили од Секретаријата за културу града Београда и Секретаријата за културу града Новог Сада може се видети да су издвајања за културу у Нишу у посматраним годинама у погледу процента од од укупног градског буџета и издвојених средстава за културу по глави становника упоредива са онима из Београда и Новог Сада³¹.

С обзиром на то да се културне делатности у Београду финансирају са два, односно у Новом Саду са три нивоа (градског, покрајинског и републичког), а и у циљу компарације са директним улагањима Министарства за културу у друге градове у Србији, покушали смо да добијемо податке о средствима које Министарство културе директно улаже у реализацију културних делатности у градовима. На први допис од 17. марта 2004. године нисмо добили писани одговор, а у другом покушају (14. 05. 2004), у коме смо захтев свели само на податке везане за Београд, Нови Сад и Ниш, одговорено нам је да

30 Због смањеног прилива средстава у буџет у 2003. години.

31 Према попису из 2002. године у Београду има 1.574.050 становника, у Новом Саду 298.139 становника, а у Нишу 250.180 становника, а за приближне вредности издвајања за културу по становнику за остале године заокруживали смо број становника на хиљаде. Треба поменути да се у теорији о културној политици мера издвајања за културу по глави становника сматра за проблематичну (о томе шире у: J.Mark Davidson Schuster "Међународне успоредбе и методолошки избори: критички приступ међународним студијама културне политике", Културни радник, број 5, Загреб, 1989. године)

ТАБЕЛА 5
ФИНАНСИРАЊЕ КУЛТУРЕ ИЗ БУЏЕТА СКУПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

ГОДИНА	УКУПНО СРЕДСТАВА	% ОД ГРАДСКОГ БУЏЕТА	ПО ГЛАВИ СТАНОВНИКА
2000.	162.249.090 динара	4,79%	103 динара
2001.	546.496.615 динара	4,97%	347 динара
2002.	1.483.709.691 динара	7,62%	942 динара
2003.	1.889.501.789 динара	6,34%	1200 динара

ТАБЕЛА 6
ФИНАНСИРАЊЕ КУЛТУРЕ ИЗ БУЏЕТА СКУПШТИНЕ ГРАДА НОВОГ САДА

ГОДИНА	УКУПНО СРЕДСТАВА	% ОД ГРАДСКОГ БУЏЕТА	ПО ГЛАВИ СТАНОВНИКА
2000.	37.468.588 динара	5,19%	126 динара
2001.	107.979.000 динара	3,67%	362 динара
2002.	352.393.996 динара	6,48 %	1182 динара
2003.	н.п.	н.п.	н.п.

ТАБЕЛА 7
ФИНАНСИРАЊЕ КУЛТУРЕ ИЗ БУЏЕТА СКУПШТИНЕ ГРАДА НИША

ГОДИНА	УКУПНО СРЕДСТАВА	% ОД ГРАДСКОГ БУЏЕТА	ПО ГЛАВИ СТАНОВНИКА
2000.	34.134.852 дин	6,04%	136 динара
2001.	69.873.912 дин	5,09%	279 динара
2002.	133.273.562 дин	5,92%	533 динара
2003.	182.167.803 дин	6,73%	729 динара

“Министарство културе у периоду 2000-2003. године није водило евиденцију о улагањима у културне делатности и пројекте на начин који је потребан за ваше намене, те стога није у могућности да вам достави поуздане податке за укупна улагања по захтеваним градовима” (24.05.2004). И на основу података са веб странице Владе Републике Србије није било могуће у потпуности реконструисати непосредно финансирање културних делатности од стране Министарства културе. У интервјуу министра културе Драгана Којадиновића Танјугу (5.03.2004) који је преузет на веб страници Владе, наведено је да би за културу годишње требало издвајати више новца из републичког буџета, јер се показало да је недовољно 0,9%, односно 350 милиона динара. У вести од 31. марта 2004. године у којој се најављује доношење културне стратегије Србије, наводи се пак да је из буџета Србије Министарству културе и медија додељено нешто више од шест милијарди динара, од чега је 3,2 милијарде припало РТС-у, двадесет једној институцији културе од националног значаја које се финансирају директно од стране Министарства културе 977 милиона динара, док ће за остале програме у култури бити издвојено 109 милиона динара. Уколико претпоставимо да су ови други подаци тачнији³², онда можемо рећи - знајући да су предвиђена директна улагања Министарства културе у културне делатности у Нишу за 2004. годину била око 5,5 милиона динара, а да ће по свој прилици бити смањена на 3,5 милиона динара - да Министарство за културу не учествује значајније у финансирању културних делатности у Нишу³³. Оно што се, имајући у виду да се највећи број институција од националног значаја налази у Београду и да ће добар део новца за програме бити реализован у главном граду, такође може реконструисати јесте да се директне инвестиције Министарства за културу у културне делатности које се одвијају у Београду вероватно крећу око милијарду динара³⁴.

Ако се поново вратимо на финансирање културних делатности у Нишу, оно друго што је очигледно из података које смо навели јесте да је у Нишу *финансирање културе гођово истђозначно са финансирањем инстђиђуиђа кулђуре у граду* – од укупног реализованог буџета у 2000. години 98,3% је уплаћено на рачуне институција културе у граду, 2001. године 95,9%; 2002. године 89,9%, а 2003. године је са 98,7% реализованог градског буџета за културу финансиран рад институција културе у граду. На овај начин су сви други актери културне политике у граду – приватне продуцентске куће, НВО-и, неформалне уметничке групе – стављени у подређени положај. Други, важнији део проблема је што се *велики део средстђава йроши на йлаиђе зайослених и мађеријалне йрошкове, а само мали део на йрођраме инстђиђуиђа кулђуре*. У случају шест од укупно девет градских институција културе (види табеле 8а и 8б) плате и доприноси за запослене чине у просеку између 70% и 80% укупних средстава које ове институције добијају из буџета Скупштине града Ниша. За Народно позориште ти износи се крећу од 71,9% (2001) до 79,7% (2002), за Луткарско позориште од 71,5% (2000) до 80,8% (2001); за Симфонијски оркестар између 74,2% (2002) до 79,6% (2003). (Види табелу 8а)

32 На основу простог упоређења са нпр. средствима која се издвајају из буџета града Београда за културне делатности.

33 У односу на 303 милиона динара издвајања из буџета града, 3,5 милиона која ће уложити Министарство за културу представља нешто више од 1%.

34 Податке о финансирању културних делатности у Новом Саду са републичког и покрајинског нивоа, такође нисмо успели да добијемо.

ТАБЕЛА 8а

Структура потрошње буџетских средстава од стране институција културе у Нишу³⁵

Институција	2000.	2001.	2002.	2003.
Народно позориште	6.884.508 дин	17.555.602 дин	24.952.788 дин	49.004.144 дин
Плате и доприноси	5.286.106 дин (76,8%)	12.622.693 дин (71,9%)	19.890.666 дин (79,7%)	27.300.287 дин (79,4% ³⁶)
Материјални трошкови	527.117 дин (7,7%)	2.459.997 дин (14%)	2.327.328 дин (9,3%)	3.288.803 дин (6,7% / 9,6%)
Програми	285.000 дин (4,1%)	1.709.600 дин (9,8%)	2.200.000 дин (8,8%)	3.083.162 дин (6,3% / 8,9%)
Одржавање зграда и инвест.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	14.613.265 дин (29,8%)
Остали трошкови	786.285 дин (11,4%)	763.312 дин (4,3%)	534.794 дин (2,2%)	718.627 дин (1,5% / 2,1%)
Луткарско позориште	5.023.938 дин	7.186.841 дин	13.456.379 дин	17.075.629 дин
Плате и доприноси	3.592.891 дин (71,5%)	5.807.409 дин (80,8%)	10.422.750 дин (77,5%)	13.609.264 дин (79,7%)
Материјални трошкови	1.122.047 дин (22,3%)	769.996 дин (10,7%)	1.095.071 дин (8,1%)	1.024.571 дин (6%)
Програми	309.000 дин (6,2%)	415.000 дин (5,8%)	1.663.700 дин (12,4%)	2.420.544 дин (14,2%)
Одржавање зграда и инвест.	0 (0%)	194.436 дин (2,7%)	274.858 дин (2%)	21.250 дин (0,1%)
Симфонијски оркестар	3.853.304 дин	8.871.595 дин	14.610.336 дин	19.360.234 дин
Плате и доприноси	3.022.000 дин (78,4%)	6.937.432 дин (78,2%)	10.839.771 дин (74,2%)	5.404.093 дин (79,6%)
Материјални трошкови	79.000 дин (2,1%)	157.000 дин (1,8%)	256.000 дин (1,7%)	448.497 дин (2,3%)
Програми	752.304 дин (19,5%)	1.480.740 дин (16,7%)	2.051.821 дин (14,1%)	3.357.027 дин (17,3%)
Одржавање зграда и инвест.	0 (0%)	296.423 дин (3,3%)	1.462.744 дин (10%)	150.617 дин (0,8%)

³⁵ Подаци су добијени непосредно од институција културе у Нишу, уз посредовање људи из Секретаријата за јавне службе.

³⁶ Редовна улагања у Народно позориште у 2003. години износила су 34.390.879 динара, од чега је на плате и доприносе запослених утрошено 27.300.287 дин (или 79,3%), али с обзиром да је током 2003. године извршена реконструкција зграда Позоришта у шта је уложено још 14.613.265 динара, то смањује удео плата и доприноса у 2003. години на 55,7% од укупно 49.004.144 динара.

У случају Народне библиотеке, за плате и доприносе од средстава која стижу из градског буџета се троши између 84,4% (2002) и 93% (2000). У Народном музеју овај распон се креће од 67% (2002) до 82,1% (2003), а у Галерији савремене ликовне уметности од 51,4% (2000) до 74,8% (2003). (Види табелу 8б). Ако с друге стране бацимо поглед на проценат средстава из буџета града који се користи за програме институција културе, видећемо да се он у просеку креће између 10% и 20%. За Народно позориште тај распон се креће између 4,1% (2000) до 9,8% (2001); за Луткарско позориште између 5,8% добијених средстава (2001) до 14,2% (2003), за Симфонијски оркестар између 14,1% (2002) до 19,5% (2000) (види табелу 8а).

ТАБЕЛА 8б

Структура потрошње буџетских средстава од стране институција културе у Нишу³⁷

Институција	2000	2001	2002	2003
Народна библиотека	3.948.657 дин	9.527.866 дин	13.984.686 дин	20.615.359 дин
Плате и доприноси	3.671.245 дин (93%)	8.616.360 дин (90,4%)	11.797.988 дин (84,4%)	17.571.462 дин (85,2%)
Материјални трошкови	237.165 дин (6%)	571.506 дин (6%)	714.476 дин (5,1%)	1.904.942 дин (9,3%)
Програми	40.247 дин (1%)	340.000 дин (3,6%)	1.366.414 дин (9,8%)	1.115.064 дин (5,4%)
Одржавање зграда и ивест.	0 (0%)	0 (0%)	105.808 дин (0,7%)	23.891 дин (0,1%)
Народни музеј	4.819.324 дин	10.272.000 дин	15.082.000 дин	19.610.951 дин
Плате и доприноси	3.347.113 дин (69,4%)	7.019.000 дин (68,3%)	10.104.000 дин (67%)	16.100.900 дин (82,1%)
Материјални трошкови	1.117.112 дин (23,2%)	1.400.000 дин (13,6%)	1.241.000 дин (8,2%)	3.427.151 дин (17,5%)
Одржавање зграда и ивест.	355.099 дин (7,4%)	1.853.000 дин (18,1%)	3.737.000 дин (24,8%)	82.900 дин (0,4%)
Галерија СЛУ	1.919.600 дин	4.710.700 дин	6.605.600 дин	9.095.000 дин
Плате и доприноси	986.870 дин (51,4%)	3.239.932 дин (68,8%)	4.670.130 дин (70,7%)	6.803.000 дин (74,8%)
Материјални трошкови	255.750 дин (13,3%)	364.568 дин (7,7%)	503.800 дин (7,6%)	599.000 дин (6,6%)
Програми	396.680 дин (20,7%)	661.000 дин (14,0%)	825.500 дин (12,5%)	807.000 дин (8,9%)
Одржавање зграда и ивест.	280.300 дин (14,6%)	445.200 дин (9,5%)	606.170 дин (9,2%)	886.000 дин (9,7%)

³⁷ Подаци су добијени непосредно од институција културе у Нишу, уз посредовање људи из Секретаријата за јавне службе.

Што се тиче Народне библиотеке и Народног музеја, због саме природе ових институција проценат улагања у програме је још много нижи. Код Народне библиотеке проценат средстава који се добија из градског буџета који се користи за програме се креће од 1% (2000) до 9,8% (2002) године, док је много важније што материјални трошкови (набавке књига) расту од 237.165 динара (2000) до 1.904.942 динара (2003). Од рачуноводства Народног музеја добили смо податке да нема неких посебних средстава за програме, већ да се сва средства која се добијају од буџета користе за реализацију програма (средства за плате, доприносе, материјалне трошкове, одржавање зграде, итд), што због природе музеја на неки начин и јесте тачно. У случају Галерије савремених ликовних уметности занимљиво је да - што је износ из буџета бивао све већи, то је све мањи проценат средстава издвајан за програме. Тако је нпр. у 2000. години за програме Галерије искоришћено 396.680 динара или 20,7% укупних средстава добијених од Скупштине града; 2001. године 661.000 динара или 14,0% буџетских средстава; 2002. године 825.500 динара или 12,5% и 2003. године 807.000 динара или 8,9% средстава добијених из буџета.

Историјски архив и Завод за заштиту споменика културе представљају једну врсту изузетка у односу на друге институције културе у граду. Упркос томе што је град Ниш оснивач Историјског архива, од почетка 1990-их па све до 2003. године, плате и доприносе запосленима у овој институцији плаћала је директно Република, док је материјалне трошкове покривао град. У 2003. години из градског буџета за Историјски архив је издвојено 6.381.425 динара, од тога на плате 5.982.111 динара (или 93,7%), 327.638 динара на покривање материјалних трошкова (или 5,1%) и 71.676 динара за куповину опреме (1,1%). У случају Завода за заштиту споменику културе у Нишу, који представља огранак републичког Завода, Скупштина града Ниша од 2003. године исплаћује плате и доприносе запосленима у овој установи. У 2003. године тај износ је био 6.173.815 динара (види табелу 8в).

ТАБЕЛА 8в

Структура потрошње буџетских средстава од стране институција културе у Нишу³⁸

Институција	2000.	2001.	2002.	2003.
Историјски архив	178.000 дин	331.354 дин	293.920 дин	6.381.425 дин
Плате и доприноси	-	-	-	5.982.111 дин
Материјални трошкови	178.000 дин	331.354 дин	293.920 дин	327.638 дин
Програми	-	-	-	-
Одржавање зграда и инвест.	-	-	-	71.676 дин
Завод за зашт. спомен. културе	0	0	0	6.173.815 дин
Плате и доприноси	-	-	-	6.173.815 дин
Материјални трошкови	-	-	-	-
Програми	-	-	-	-
Одржавање зграда и инвест.	-	-	-	-

³⁸ Подаци су добијени непосредно од институција културе у Нишу, уз посредовање људи из Секретаријата за јавне службе.

Други изузетак у односу на остале институције културе у граду представља Нишки културни центар. Било је прилично тешко реконструисати начин финансирања Нишког културног центра, првенствено зато што поред својих властитих програма НКЦ реализује већину сталних градских манифестација. Допунску тешкоћу чинила су директна улагања Министарства за културу и спонзорска средства за сталне градске манифестације која су уплаћивана директно на рачун Нишког културног центра. Табела 8г представља резултат овог покушаја реконструкције потрошње буџетских средстава ове институције. Уколико су ови подаци тачни, чак и ако се узму у обзир само програми Нишког културног центра (а не и сталне градске манифестације) Нишки културни центар би представљао “најјефтинију” градску институцију културе. Наиме, од средстава које добија из буџета скупштине града НКЦ за плате и доприносе троши између 46,8% (2000) до 61,3% (2002), а за програме чак између 34,6% (2002) до 45,9% (2000) добијених средстава. Оно што није било могуће реконструисати јесте да ли се од средстава за реализацију сталних градских манифестација запосленима исплаћују хонорари и да ли је то регулисано неким правилником или се о томе од случаја до случаја доносе одлуке. (види табелу 8г)

ТАБЕЛА 8г

Структура потрошње буџетских средстава од стране институција културе у Нишу³⁹

Институција	2000.	2001.	2002.	2003.
НКЦ (+ СГМ⁴⁰)	6.945.000 дин	12.970.000 дин	25.219.350 дин	32.470.500 дин
НКЦ	3.468.400 дин	11.500.000 дин	12.680.350 дин	18.455.900 дин
Плате и доприноси	1.622.200 дин (46,8%)	6.520.000 дин (56,7%)	7.778.000 дин (61,3%)	10.003.000 дин (54,2%)
Матер.трошкови	254.600 дин (7,3%)	295.000 дин (2,6%)	403.700 дин (3,2%)	448.000 дин (2,4%)
Одржавање зграда и инвест.	-	-	115.000 дин (0,9%)	410.360 дин (2,2%)
Програми НКЦ	1.591.600 дин (45,9%)	4.685.000 дин (40,7%)	4.383.650 дин (34,6%)	7.594.540 дин (41,1%)
СТАЛНЕ ГРАДСКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ				
	2000.	2001.	2002.	2003.
СГМ ТОТАЛ⁴¹	3.476 600 дин	1.470.000 дин	12.539.000 дин	14.014.600 дин
Филмски сусрети	1.650.000 дин	1.370.000 дин	8.234.000 дин	11.375.200 дин
Хор. свечаности	1.690.000 дин	-	1.470.000 дин	-
НИМУС	99.600 дин	-	295.000 дин	372.000 дин-
Књиж. колонија Сићево	37.000 дин	100.000 дин	200.000 дин	298.500 дин
NISOMNIA	-	-	2.340.000 дин	1.968.900 дин

39 Подаци су добијени непосредно од институција културе у Нишу, уз посредовање људи из Секретаријата за јавне службе.

40 Сталне градске манифестације - реализују се преко Нишког културног центра, осим у случају Мајске песме, коју реализује Дечији културни центар, Ликовне колоније "Сићево", коју организује Галерија за савремену ликовну уметност и НИМУС-а, који НКЦ реализује заједно са Нишким симфонијским оркестром.

41 Ради се о укупним улагањима Скупштине града Ниша преко рачуна Нишког културног центра за одржавање сталних градских манифестација. О осталим средствима (од Министарства за културу, спонзора, донација) у делу о актерима културне политике и манифестацијама у граду.

Сразмерно велики проценат буџетских средстава који се троши на плате, доприносе и материјалне трошкове запослених (између 80% и 90%) не би представљао проблем када би институције културе остваривале значајне властите приходе које би онда улагале у програмске активности. Нажалост, то није случај.

Ако бацимо поглед на табеле 9а и 9б можемо видети да се однос средстава која институције културе добијају из буџета града и оних која остварају из других извора (зарада, донације, спонзорства) креће од 3 : 1 до 22 : 1 у корист буџетских средстава. Када се посматра само однос средстава из буџета града и властитих зарада институција културе, он се креће од 5 : 1 до 25 : 1 у корист средстава из буџета.

ТАБЕЛА 9а

Однос буџетских средстава, укупних средстава из других извора и зарада институција културе у Нишу у периоду 2000. до 2003. године

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ				
Година	2000.	2001.	2002.	2003.
Из град. буџета	6.884.508 дин	17.555.602 дин	24.952.788 дин	49.004.144 дин
Из свих других извора (а+б+в)	1.021.273 дин (6,7:1)	3.426.702 дин (5,1:1)	3.669.852 дин (6,8:1)	4.515.000 дин (10,9:1)
а) Зарада ⁴²	989.273 дин (7:1)	2.482.707 дин (7,1:1)	3.536.000 дин (7,1:1)	3.654.000 дин (13,4:1)
б) Донације ⁴³	0	0	0	300.000 дин
в) Спонзорства ⁴⁴	32.000 дин	943.995 дин	133.852 дин	561.000 дин
ЛУТКАРСКО ПОЗОРИШТЕ				
Из град. буџета	5.023.938 дин	7.186.841 дин	13.456.379 дин	17.075.629 дин
Из свих других извора (а+б+в)	759.981 дин (6,6:1)	1.404.283 дин (5,1:1)	1.833.257 дин (7,3:1)	3.022.313 дин (5,6:1)
а) Зарада	679.981 дин (7,4:1)	1.354.283 дин (5,3:1)	1.653.257 дин (8,1:1)	2.533.849 дин (6,7:1)
б) Донације	80.000 дин	50.000 дин	180.000 дин	488.464 дин
в) Спонзорства	0	0	0	0
СИМФОНИЈСКИ ОРКЕСТАР				
Из град. буџета	3.853.304 дин	8.871.595 дин	14.610.336 дин	19.360.234 дин
Из свих других извора (а+б+в)	470.012 дин (8,2:1)	953.000 дин (9,3:1)	646.536 дин (22,6:1)	886.802 дин (21,8:1)
а) Зарада	240.612 дин (16:1)	538.000 дин (16,5:1)	602.536 дин (24,2:1)	784.114 дин (24,7:1)
б) Донације	212.400 дин	410.000 дин	44.000 дин	0
в) Спонзорства	17.000 дин	5.000 дин	0	102.688 дин

ТАБЕЛА 96

Однос буџетских средстава, укупних средстава из других извора и зарада институција културе у Нишу у периоду 2000. до 2003. године

НИШКИ КУЛТУРНИ ЦЕНТАР				
Из град. буџета	6.945.000 дин	12.970.000 дин	25.219.350 дин	32.470.500 дин
Из свих других извора (а+б+в)	2.146.140 дин (3,2:1)	3.633.800 дин (3,6:1)	6.643.700 дин (3,8:1)	5.614.600 дин (5,8:1)
а) Зарада	696.140 дин (10:1)	1.957.300 дин (6,6:1)	2.361.400 дин (10,7:1)	3.403.600 дин (9,5:1)
б) Донације	0	0	517.000 дин	1.500.000 дин
в) Спонзорства	1.450.000 дин	1.676.500 дин	3.765.300 дин	711.000 дин
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА				
Из град. буџета	3.948.657 дин	9.527.866 дин	13.984.686 дин	20.615.359 дин
Из свих других извора (а+б+в)	517.625 дин (7,6:1)	1.005.314 дин (9,5:1)	1.982.643 дин (7:1)	2.114.497 дин (9,7:1)
а) Зарада	486.625 дин (8,1:1)	933.314 дин (10,2:1)	1.584.242 дин (8,8:1)	1.714.360 дин (12:1)
б) Донације	31.000 дин	72.000 дин	81.500 дин	120.000 дин
в) Спонзорства	0	0	316.901 дин	280.137 дин
НАРОДНИ МУЗЕЈ				
Из град. буџета	4.819.324 дин	10.272.000 дин	15.082.000 дин	19.610.951 дин
Из свих других извора (а+б+в)	1.133.054 дин (4,3:1)	1.503.590 дин (6,8:1)	2.254.204 дин (6,7:1)	1.667.826 дин (11,8:1)
а) Зарада	1.133.054 дин (4,3:1)	1.372.483 дин (7,5:1)	2.254.204 дин (6,7:1)	1.667.826 дин (11,8:1)
б) Донације	0	120.000 дин	0	0
в) Спонзорства	0	11.107 дин	0	0
ГАЛЕРИЈА САВРЕМЕНЕ ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ				
Из град. буџета	1.919.600 дин	4.710.700 дин	6.605.600 дин	9.095.000 дин
Из свих других извора (а+б+в)	306.000 дин (6,3:1)	958.200 дин (4,9:1)	563.600 дин (11,7:1)	949.200 дин (9,6:1)
а) Зарада ⁴⁵	н.п.	н.п.	н.п.	н.п.
б) Донације	101.000 дин	216.000 дин	267.700 дин	100.000 дин
в) Спонзорства	205.000 дин	742.200 дин	295.900 дин	849.200 дин

42 Зараде се односе на укупне приходе које институције културе остварују из свих извора - како од корисника својих програма путем продаје улазница, књига, сувенира и плаћањем чланарине, тако и од изнајмљивања властитог простора у закуп и других финансијских трансакција.

43 У овој табели под ставком донације налазе се укупна средства (и у виду опреме) која су институције културе добила од Министарства културе или пак од других државних институција и међународних фондација.

44 У овој табели спонзорства се односе на средства добијена од привредних (државних и приватних компанија).

45 У подацима које смо добили од Галерије СЛУ под ставком зарада се налазио збир донација и спонзорстава.

Оно што такође треба приметити јесте да, насупротив ономе што би се могло очекивати, нема велике разлике између степена зависности институција културе од средстава из градског буџета. Могло би се, на пример, због природе делатности очекивати да Народни музеј више зависи од градских дотација од Народног позоришта, међутим поглед на табеле показује да се однос средстава која ове две институције добијају из буџета града и онога што саме обезбеђују из других извора готово не разликује (за Народно позориште у 2000. години 6,7:1; у 2001. години 5,1: 1; у 2002. години 6,8:1, а у 2003. години 10,9:1. С друге стране за Народни музеј овај однос био је у 2000. години 4,3:1; у 2001. години 6,8:1; у 2002. години 6,7:1, а у 2003. години 11,8:1)

Подаци из табела доста јасно показују *висок степен зависности институција културе од средстава из буџета града*. У просеку институције културе саме обезбеђују 10 до 15% потребних средстава, док 80 до 85% средстава долази из буџета. Из ове финансијске зависности сасвим природно произилази политичка зависност. Свакидашња јадиковка људи из институција културе о превеликом утицају политике на њихов рад, упркос томе што се може ублажити другачијом организацијом јавне управе и усвајањем парламентарног модела културне политике, стварно се може превазићи само већим ослањањем на властита средства и то како већом зарадом, тако и успешније организованим *fundraising-om* (прикупљањем донација) и маркетингом.

Ако још једном бацимо поглед на табеле 9а и 9б, на редове који приказују донације и спонзорства, можемо доста јасно да видимо да у *институцијама културе у Нишу не постоје стратегије и дугорочни планови маркетинга и прикупљања донација*. Тако је, на пример, у случају Галерије савремених ликовних уметности 2000. године на име спонзорства добијено 205.000 динара, следеће године скоро четири пута више (742.200 динара), па онда 2002. године поново пад на 295.900 динара, па раст 2003. године на 849.200 динара. Слично и у Народно позоришту – 2000. године само 32.000 динара, па онда преко 940 хиљада динара у 2001, само 133 хиљаде динара наредне године, па 560 хиљада 2003. године. Слично и за донације – нпр. Симфонијски оркестар је у 2000. години добио донацију у износу 212 хиљада динара, у 2001. години 410 хиљада динара, потом у 2002. само 44 хиљаде, а у 2003. години ништа. У случају већине других институција дешава се да после година у којима не добију ни динар ненадано добију неку донацију, након чега поново следи пауза. Прикупљање донација је посао, а не неочекивана милост – донације се траже, за донације се конкурише, односи са донаторима се негују и развијају. Све то показује да је неопходан нов начин менаџмента културних установа у граду, усмерен с једне стране ка тржишту и смањењу драстичне зависности институција културе од буџетских средстава, с друге стране ка стратешком планирању, редифинисању мисије и визије установа, прављењу дугорочних планова маркетиншких активности и прикупљања средстава и едуковању запослених у установама за нове начине деловања.

5.1.4. Анализа тренутног стања културе у Нишу – актери културне политике

У Нишу тренутно ради девет институција културе које се финансирају из буџета Скупштине града Ниша: Народно позориште, Позориште лутака, Нишки културни центар, Нишки симфонијски оркестар, Галерија савремене ликовне уметности, Народна библиотека “Стеван Сремац”, Народни музеј, Историјски архив и Завод за заштиту споменика културе. Остали актери значајни за културну политику у Нишу јесу Студентски културни центар, Дом омладине Ниш, “Ниш-филм”, културно-уметничка друштва, уметничка удружења, приватне продуцентске куће, невладине организације које се баве културом, те неформалне уметничке групе. У последњих неколико година све значајнију улогу у култури града добијају и инострани културни центри и приватне медијске (радио и телевизијске) куће.

Досадашња анализа је показала да су се градске власти у Нишу у вођењу културне политике углавном ослањале на институције културе у граду и бринуле о њима, те да је финансирање културе у Нишу готово истозначно са финансирањем градских институција културе (види табелу 4)

Ако погледамо поделу средстава за културу из градског буџета видећемо да се међу институцијама културе доста јасно могу издвојити три групе. Прву групу чине Народно позориште и Нишки културни центар, који од укупног градског годишњег буџета за културу добијају по (око) 20%, а заједно улагања у ове две институција чине 40 до 45% градског буџета за културу⁴⁶. У другу групу улазе институције за које се из градског буџета за културу издваја 10% до 15% (Народни музеј, Народна библиотека “Стеван Сремац”, Нишки симфонијски оркестар и Позориште лутака). И на крају, трећу групу представљају Галерија савремене ликовне уметности, Историјски архив и Завод за заштиту споменика културе, за које издвајања из градског буџета за културу чине 5% и мање. (види табелу 10)

ТАБЕЛА 10
Расподела средстава из буџета града Ниша за културу – по институцијама

	2000.	2001.	2002.	2003.
Институције укупно	33.572.331 дин (100%)	71.425.958 дин (100%)	114.205.059 дин (100%)	179.787.057 дин (100%)
Народно позориште	6.884.508 дин (20,5%)	17.555.602 дин (24,6%)	24.952.788 дин (21,8%)	49.004.144 дин (27,3%)
Ниш. културни центар	6.945.000 дин (20,7%)	12.970.000 дин (18,1%)	25.219.350 дин (22,1%)	32.470.500 дин (18,1%)
Народни музеј	4.819.324 дин (14,4%)	10.272.000 дин (14,4%)	15.082.000 дин (13,2%)	19.610.951 дин (10,9%)
Народна библиотека	3.948.657 дин (11,7%)	9.527.866 дин (13,3%)	13.984.686 дин (12,2%)	20.615.359 дин (11,5%)
Симфонијски оркестар	3.853.304 дин (11,5%)	8.871.595 дин (12,4%)	14.610.336 дин (12,8%)	19.360.234 дин (10,8%)
Луткарско позориште	5.023.938 дин (15%)	7.186.841 дин (10,1%)	13.456.379 дин (11,8%)	17.075.629 дин (9,5%)
Галерија СЛУ	1.919.600 дин (5,7%)	4.710.700 дин (6,6%)	6.605.600 дин (5,8%)	9.095.000 дин (5%)
Историјски архив	178.000 дин (0,5%)	331.354 дин (0,5%)	293.920 дин (0,3%)	6.381.425 дин (3,5%)
Завод за заштиту с.к.	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	6.173.815 дин (3,4%)

Оваква расподела буџетских средстава у директној је вези са бројем стално запослених у институцијама културе. У градским институцијама културе у Нишу у сталном радном односу налазе се укупно 442 радника. Што се тиче њихове образовне

⁴⁶ У 2000. години Народно позориште и Нишки културни центар добили су заједно 41,2% укупних градских средстава за културу, у 2001. години 42,7%; у 2002. години 43,9% укупних средстава, а у 2003. години 45,4% укупног градског буџета за културу.

структуре од укупног броја запослених њих 165 има високу стручну спрему (37,3%), 48 вишу стручну спрему (10,9%), завршену само средњу школу има 201 запослени (45,5%), а њих 28 (односно 6,3%) има завршену само основну школу. За овакву квалификациону структуру би се, с једне стране, могло рећи да је незадовољавајућа, пошто је број запослених у институцијама културе који имају завршену основну и средњу школу (51,8%), већи него број оних који су завршили вишу школу и факултет (48,2%), а с друге стране да је готово иста као квалификациона структура запослених у институцијама културе у Београду⁴⁷. У погледу квалификационе структуре у најбољој ситуацији су Завод за заштиту споменика културе, Галерија савремене ликовне уметности и Народна библиотека, а у најгорој Позориште лутака, Народно позориште и Народни музеј (види табелу 11).

ТАБЕЛА 11
Запослени у институцијама културе у Нишу и њихова школска спрема

ИНСТИТУЦИЈА	ВИСОКА	ВИША	СРЕДЊА	ОСНОВНА	ТОТАЛ
Народно позориште	40 (38,8%)	1 (1,0%)	56 (54,4%)	6 (5,8%)	103 (100%)
Народна библиотека	31 (46,3%)	11 (16,4%)	20 (29,8%)	5 (7,5%)	67 (100%)
Народни музеј	21 (32,3%)	8 (12,3%)	32 (49,2%)	4 (6,2%)	65 (100%)
Луткарско позориште	7 (13,2%)	5 (9,5%)	35 (66,0%)	6 (11,3%)	53 (100%)
Симфонијски оркестар	19 (38,0%)	10 (20,0%)	20 (40,0%)	1 (2,0%)	50 (100%)
Нишки културни центар	12 (32,4%)	8 (21,6%)	16 (43,3%)	1 (2,7%)	37 (100%)
Историјски архив	9 (45,0%)	3 (15,0%)	7 (35,0%)	1 (5,0%)	20 (100%)
Галерија СЛУ	12 (50,0%)	1 (4,2%)	9 (37,5%)	2 (8,3%)	24 (100%)
Завод за заштиту с.к.	14 (60,9%)	1 (4,3%)	6 (26,1%)	2 (8,7%)	23 (100%)
ТОТАЛ:	165	48	201	28	442
<i>ПРОЦЕНАТ:</i>	<i>37,3%</i>	<i>10,9%</i>	<i>45,5%</i>	<i>6,3%</i>	<i>100%</i>

Кадровска политика представља једно од најосетљивијих питања културне политике. Два њена аспекта су пресудна за развој културе у нашем граду и земљи као целини. Један је механизам постављања директора институција културе од стране

⁴⁷ Види: Весна Ђурић-Дојчиновић "Културна политика Србије 1989/2001", Завод за проучавање културног развоја, Београд, 2002. године (www.zaprokul.org.yu)

оснивача и то, готово по правилу, по партијској линији. Врло често су коалициони договори на локалном и републичком нивоу у постоктобарском периоду укључивали расподелу институција, па и институција културе по партијском кључу – тако да сваки од коалиционих партнера добије право да постави свог човека на место руководиоца неке од установа⁴⁸. Ова пракса постављања директора институција културе, уместо расписивања конкурса за ова места, показала се као двоструко погубна. С једне стране, то је доводило до тога да су на место руководиоца установа културе долазили и људи који с културним делатностима нису имали никакве додирне тачке (нити по образовању, нити по претходном деловању). С друге стране, сваки распад партијских коалиција, а поготову сваки локални избори доводили су до смене руководећих људи у институцијама културе и тиме уништавали сваку могућност стварања њихове дугорочне културне политике – иако је познато да институције културе тек на основу континуитета у планирању и раду у дугорочном периоду могу остварити значајне резултате. Други аспект кадровске политике који има значајан утицај на културну политику нашег града је такозвано “политичко запошљавање”. Политичке партије су током 1990-их и 2000-их користиле институције културе као “складишта” за запошљавање својих чланова (или рођака, пријатеља, познаника, земљака својих чланова), тако да се након сваког банкрота неког од значајних предузећа у граду или након сваких локалних избора број запослених у институцијама културе значајно повећавао. Тако смо се и нашли у ситуацији да у готово свим институцијама културе у граду⁴⁹ имамо, према речима руководиоца ових установа, вишак запослених за које једноставно нема посла и, истовремено, мањак стручњака одређених профила који су овим институцијама неопходни. Кад се има у виду да се највећи део градског буџета за културу троши управо за плате и доприносе стално запослених у институцијама културе - а да су многи од њих или неквалификовани за послове које обављају или за њих нема посла - онда тежина проблема постаје очигледна. С једне стране, град мора да “ослободи” један део средстава који уместо у програме иде у саморепродукцију установа културе, а с друге стране отпуштање стално запослених, посебно породичних људи, не делује као прихватљива опција. Упркос томе што једноставно решење није могуће, уколико се желе промене у култури града Ниша, неко решење се мора пронаћи. Ми смо предложили мораторијум на даље запошљавање у институцијама културе до 2010. године (уз изузетак запошљавања стратешки важних стручњака за развој тих институција⁵⁰) и сходно томе смањење броја стално запослених кроз одлазак једног броја радника у редовну пензију, размену кадрова између институција (нпр. Народног музеја и Историјског архива) и интензивну, обавезну реедукацију и доедукацију постојећих кадрова у институцијама културе.

Овај и други стратешки проблеми и планови били су предмет SWOT анализе које су институције културе доставиле члановима Савета за културу, као и квалитативних, полуструктурисаних интервјуа које је писац овог текста обавио са руководиоцима институција културе у граду током марта и априла 2004. године. У њима су идентификовани најважнији проблеми и основни краткорочни планови (у наредних годину дана) и средњорочни планови ових институција (до 2010. године). Сажетак података који су нам на овај начин учињени доступним представљен је у остатку овог поглавља.

---

48 Колоквијално се чак говорило да ова институција културе припада овој партији, а она некој другој партији, итд.

49 Једини изузетак је Историјски архив, коме је потребно још најмање пет стално запослених за нормално функционисање.

50 Који онда по дефиницији не могу имати завршену средњу школу или да им претходно радно место буде рачуновођа у некој пропалој фабрици.

Народно позориште у Нишу је основано 1887. године и представља једну од најстаријих институција културе у граду. Као што смо до сада могли да видимо, Народно позориште представља и установу културе са највећим бројем запослених⁵¹, као и институцију за коју се одваја највећих део средстава из градског буџета за културу⁵². Нажалост, ова највећа установа културе у граду заплела се у последњих десетак година у низ проблема који, иако нису нерешиви, захтевају радикалнији рез од стране оснивача, за који до сада није било храбрости. Проблеми Народног позоришта би се могли груписати у *репертоарске проблеме, кадровске проблеме и проблеме са зградом*. Можда би се суштински проблем ове куће најједноставније могао сажети у исказу (који смо толико често чули за време рада на овој студији) да је она изгубила свој идентитет. *Нејасноћање јасне репертоарске полиитике* која природно произилази из недефинисаности и неусаглашености мисије установе, директно уплитање политике као и честе смене руководства, претворили су реперотар Народног позоришта у збирку *ad hoc* покушаја, политичких погодби и испуњавања жеља редитељима. И заиста, уколико је некој институцији у граду неопходно темељно стратешко планирање, онда је то случај са Позориштем – да се поново одреди и усагласи мисија (разлог зашто постоји), визија (циљ ка коме се стреми) и да се дефинише стратегија, односно задаци (средњорочни и краткорочни) којима ће визија бити остварена. Из тога ће природно произаћи и дугорочан репертоарски оквир који ће одредити и који ће редитељи бити ангажовани, и који су и какви глумци потребни, и с којим ће се институцијама сарађивати. Друга група проблема коју треба паралелно решавати јесу *кадровски проблеми*. На пример, јавна је тајна у граду да осморо глумаца Народног позоришта годинама није играло ни једну представу, а да је за то време редовно примало плату⁵³. Други, важнији, проблем је што глумачки ансамбл није избалансиран – ни по годинама, ни по полу, ни по ангажованости. Трећи проблем, који би се такође могао убројати у кадровске, представља незадовољство групе млађих глумаца њиховом нерешеном стамбеном ситуацијом, што с друге стране, на основу договора који је направљен при њиховом доласку, Позориште кошта преко осам хиљада евра сваке године⁵⁴. У кадровске проблеме спада и чињеница да у маркетингу позоришта ради десеторо стално запослених, а да самостални приходи Народног позоришта не прелазе 10% укупних средстава која се троше током позоришне сезоне. Најједноставнији пут за решавање ових проблема би свакако било доношење новог закона о позоришту који би, као и у већини европских земаља, дефинисао да се уговори с глумцима, редитељима (и маркетинг агентима) склапају по пројектима или као једногодишњи уговори⁵⁵. Тиме би се

51 У Народног позоришту данас ради сто троје запослених, а од тога двадесет осам глумаца. Од запослених четрдесет има високу и један вишу стручну спрему, педесет шесторо запослених има завршену средњу школу, а шесторо основну школу.

52 У последњих пет година и апсолутни износ и проценат од градског буџета који се издваја за Народно позориште се стално повећавао. У 2000. години из градског буџета за рад Народног позоришта одвојено је 6.884.508 динара, или приближно око 143 хиљаде евра; у 2001. години издвојено је 17.555.602 динара, или више него дупло у претходној години (приближно 292.000 евра); у 2002. градска дотација Позоришту је износила 24.952.788 динара или приближно 415.000 евра, да би у 2003. години поред 34.390.879 динара (или око 530.00 евра) основних дотација, у реконструкцију зграде било уложено још 14.613.265 динара (или око 225.000 евра). За 2004. годину градским буџетом је предвиђена дотација за Народно позориште у износу од 50.012.000 динара или око 660.000 евра.

53 Једна од двоје глумаца који се још увек налазе у том "статусу" чак и не живи у Нишу.

54 Са ових седморо глумаца је приликом њиховог доласка у Народно позориште у Нишу направљен договор да ће им Позориште плаћати изнајмљивање станова у којима живе. Та накнада у овом тренутку износи стотину евра (у динарској противвредности), односно за њих седморо (на годишњем нивоу) осам хиљада и четири стотине евра.

55 То би, наравно, требало да прати и решавање статуса слободних уметника у Нишу, плаћање доприноса слободним уметницима за здравствено и пензионо осигурање, с чим се у Нишу почело и затим из недефинисаних разлога застало.

створиле претпоставке да се велика средства која се сада користе за плате (оних који не раде или оних за које нема посла) искористе за програме Народног позоришта, а и за решавање још једног суштинског проблема позоришног живота у Нишу – отварање бар још једног позоришта у граду. Међутим, тешко је веровати да и у овом тренутку Закон о раду не предвиђа санкције за вишегодишње недолажење на посао; или да нема начина да се изађе на крај са одбијањем радних задатака. Пре ће бити да је за “оздрављење” Народног позоришта у Нишу потребна одлука и јасан мандат оснивача, Скупштине града и града Ниша као целине (а не само ове или оне политичке партије) да се неопходни потези повуку ради извлачења из вишегодишње кризе и прерастања Народног позоришта у Нишу у једно од најзначајнијих позоришта у земљи (за шта у кући постоје потенцијали) и што, по обиму издвајања из градског буџета који одлази овој кући, грађани Ниша имају право да очекују⁵⁶. *Проблеми са зградом* донекле су ублажени прошлогодишњом реконструкцијом зграде Позоришта, али су и даље неки од техничких проблема присутни – пре свега дотрајалност светлосног парка, који би морао да, етапно, до 2010. године, буде замењен. У проблеме са зградом спада и то што су током 1990. позоришни простори дати у закуп за кафе. Ако су у условима беспарице почетком 1990-их закупнине и изгледале примамљиво, данас се ради о смешним сумама које су дефинисане уговорима по којима Позориште готово и нема некаква права. Простори ће остати у закупу (по већ потписаним уговорима) још три до четири године, а након тога би требало одлучити шта даље. У ове проблеме могла би се убројати и чињеница да у Нишу, осим сцене Народног позоришта, нема других позоришних сцена. Извесно је да је конкуренција у области позоришног живота болно неопходна Нишу као граду, али можда је тачније рећи да је Нишу неопходнија бар још једна позоришна сцена, него још једно (буџетско) позориште⁵⁷. Најочигледнији кандидати да се њиховом реконструкцијом дође до нових позоришних сцена јесу Дом културе – Музички клуб 81 (на Палилули) и сала Дома војске СЦГ, чија би адаптација могла да реши многе кључне проблеме институција културе у граду. Отварањем нових сцена биле би створене претпоставке за конкурентске позоришне подухвате у граду, за оживљавање аматерске сцене, за редефинисање улоге Народног позоришта, развој праксе позоришних радионица, развој позоришне критике, итд.

Позориште лутака у Нишу основано је јуна 1958. године као Марионетско позориште. Од 1976. Позориште лутака ради у новој згради која је једна од најбољих у земљи и једна од бољих у овом делу Европе. У овом тренутку у Позоришту ради педесет троје запослених, од чега шеснаест глумаца и тридесет седморо оних који раде у службама и као помоћно особље. Ова установа је у последњих неколико година остварила значајне програмске и финансијске резултате. Током 2002. године Позориште је извело две стотине представа, које је гледало преко 30.000 деце и одраслих, а у 2003. години играно је три стотине представа, којима је присуствовало скоро 50.000 гледалаца. Прошле године отворене су и сталне сцене у Лесковцу, Алексинцу и Прокупљу. У току 2003. године Позориште лутака је учествовало на пет фестивала, успешно организовало

---

56 Да у Позоришту нема “слуха” и за чисто комерцијални аспект деловања показује одсуство реакције на прошлогодишњи невероватан успех филма “Зона Замфирова”. Уместо да, имајући у виду да је филм видело преко милион гледалаца, да се радња драме одвија у Нишу и да се половина глумачког ансамбла Народног позоришта из Ниша већ појављује у филму, ангажују Војина Ђетковића и Катарину Радивојевић и направе хит позоришну представу која се годинама не би “скидала” са позоришних сцена Србије, у Позоришту није било никакве реакције. На накнадне предлоге по том питању углавном се коментарисала неозбиљност таквих *ad hoc* акција - и то у кући у којој се годинама говори о хроничној беспарици и о понижавајућим платама.

57 У бројним прилозима које смо добили од позоришних радника, критичара, глумаца наводи се да би добро решење било отварање једне слободне сцене (за представе популистичког карактера, кабареа и аматерска позоришта) и једног полудотираног позоришта у коме би било запослено свега троје-четворо људи, а које би своје програм остваривало кроз пројекте.

један фестивал и освојило шест награда, а за 2004. нишки луткари имају позив за дванаест међународних и један позоришни фестивал у земљи.

Планови за средњорочни период до 2010. године укључују делимичну трансформацију Позоришта лутака у својеврсни Центар за децу и младе. Луткарски програм би и даље био окосница деловања ове институције, али би томе биле придодате и драмске представе за децу, као и вечерња сцена за тинејџере. Трансформација установе би подразумевала и боље коришћење саме зграде – тренутно издати локали би од 2005. године могли да се претворе у неку врсту музеја и продавнице лутака, у којима би, такође, могли да се изнајмљују костими за маскенбале. Застакљивањем терасе могао би да се добије изузетно занимљив простор за трибине, предавања и радонице, те за приручну дечију библиотеку. Постоје и планови за оживљавање простора испред зграде Позоришта лутака (прављење малог амфитеатра и лавиринта од живе оgrade за децу). С обзиром на један од најозбиљних проблема Позоришта лутака - недостатак образованих кадрова - као и на непостојање луткарских академија у земљи, у Луткарском позоришту су се заложили да се у периоду до 2010. године преиспита могућност отварања катедре за луткарство на Факултету уметности у Нишу, што би било интересантно и за студенте из других градова земље. Као најважнији технички проблем у Луткарском позоришту поменуто је замена дотрајалог светлосног парка.

Нишки културни центар (НКЦ) формиран је одлуком Скупштине града Ниша из априла 1999. године, којом су обједињени кадрови некадашњег Дома културе “Јосип Колумбо”, Културно-просветне заједнице града Ниша и часописа “Градина”. У овом тренутку у Нишком културном центру ради тридесет седморо стално запослених⁵⁸ који су организовани у четири сектора: сектор заједничких служби (правна, финансијска итд), сектор издаваштва, редакцију посебних програма (која прати рад културно-уметничких друштава и уопште рад у области културног аматеризма) и редакцију општих програма. Редакција општих програма покрива области књижевног програма, филмског програма, класичне музике, ликовних уметности, драмског програма⁵⁹, популарне музике (рокен-рол, забавне и народне музике) и трибинског програма и чине је уредници и организатори ових програма. Као што је већ било поменуто, Нишки културни центар реализује већину сталних градских манифестација (Филмске сусрете, Хорске свечаности, Књижевну колонију “Сићево”, фестивал NISOMNIA, као и НИМУС, заједно са Нишким симфонијских оркестром)⁶⁰. За те прилике, од запослених се организују *ad hoc* тимови, на чијем се челу налазе директор и помоћник директора НКЦ-а.

Најважнији проблем у функционисању Нишког културног центра односи се на недостатак простора – како канцеларијског, тако и простора за реализацију програма. Сада се запослени налазе у бившим просторијама Културно-просветне заједнице (у улици Светозара Марковића), у просторијама бившег спомен-дома “Мија Станимировић” (сектор издаваштва) и галерији “МС”. Решавање просторних проблема у целини се везује за реконструкцију бившег Дома културе “Јосип Колумбо”, односно некадашњег “Музичког клуба 81” (у улици Станоја Бунушевца). Пројекат реконструкције постоји и враћање у функцију овог објекта не само што би омогућио деловање Нишком културном центру, него би полифункционалност зграде могла значајно да допринесе развоју културног живота у граду. У Нишком културном центру планирају да се, након реконструкције, у

58 Од тога 12 запослених са високом, 8 са вишом стручном спремом, 16 запослених са завршеном средњом школом и један са завршеном основном школом.

59 По речима помоћника директора, тренутно неактиван због недостатка сале за реализацију драмског програма.

60 Нишки културни центар организује и манифестације везане за градску славу "Свети цар Константин и царица Јелена"

канцеларијске просторе врати редакција општих програма (уредници и организатори), као и да се велика сала оспособи за музичке програме (рокернрол, џез, забавна, народна музика), позоришне представе, филмске пројекције и дискотеку. Мала сала (некадашњи џепни биоскоп) могла би да буде коришћена као кинотека, џез и блуз клуб, за мале концерте класичне музике, као и за трибине. У плану је, такође, да се подрумске просторије (некадашња котларница) искористе за установљење графичке радионице и штампарије, те да се поново оспособи и простор за вежбање музичких састава (испод бине). Постоје и планови да се у просторијама на спрату отвори радио станица Нишког културног центра.

Нишки симфонијски оркестар је основан фебруара 1959. године као Нишка филхармонија⁶¹. У овом тренутку, изван Београда, он представља једини стални професионални симфонијски оркестар у Србији⁶². У Нишком симфонијском оркестру је стално запослен четрдесет и један музичар и то представља кључни проблем ове установе. Требало би да већ у току 2004. године у стални радни однос буде примљено још четворо виолиниста и четворо дувача, чиме би проблем био донекле ублажен, али главни дугорочни циљ оркестра јесте попуна састава до, за симфонијски оркестар, мање-више стандардних шездесет пет музичара. Други важан проблем јесте то што Нишки симфонијски оркестар већ пет година нема сталног диригента, те отуда ни континуитета у раду. С обзиром на то да се за довођење гостујућих диригената троши више средстава из буџета него што би захтевало ангажовање сталног диригента (односно да финансијска средства постоје), проблем је релативно лако решив и састоји се у бирократском увођењу позиције за сталног диригента у нацрту буџета. Проблеми који се тичу зграде Симфонијског оркестра огледају се у непостојању просторија за вежбање, одлагање инструмената и гардеробе музичара и, с друге стране, непостојању фоајеа, гардеробе и WC-а за публику. Први проблем је могуће решити надградњом изнад канцеларијских просторија у дворишту, док је за фоаје, гардеробу и WC-е за публику најјекономичније решење преуређење подрумских просторија које се већ годинама изнајмљују за клубове. Планови у 2004. години укључују (осим поменутог проширења састава за осам музичара и примања диригента у стални радни однос) и што репрезентативније обележавање 30 година НИМУС-а, који Симфонијски оркестар организује у сарадњи са Нишким културним центром. Планира се да се можда већ ове, а свакако у наредним годинама, НИМУС врати у десетодневни оквир са јасном концепцијом, у којем ће сваке вечери бити одржавани концерти (нпр. осим главног концерта у сали Симфонијског оркестра у 20 часова, могуће је да се у Синагоги или галерији “Павиљон” у Тврђави у поподневном или ноћном термину одржавају и концерти програма “Млади на НИМУС-у”). Циљеви до 2010. године укључују (осим попуне састава до шездесет пет музичара и решавања проблема везаних за зграду оркестра) још и повећање броја концерата са тренутних петнаест на двадесет пет концерата у сезони, интензивирање међународне сарадње, посебно са оркестрима из балканских земаља и рад на отпочињању оперских сезона у Нишу (и без формирања сталне опере у граду) у виду пројеката и са, за почетак, две до три представе по сезони. Од опреме би Симфонијском оркестру осим инструмената, за шта су већ тражене донације, био потребан и “кућни” дигитални студио у виду ојачаног компјутера са добром звучном картицом и солидном миксетом⁶³, који би првенствено служио за потребе архиве самог оркестра.

Галерија савремене ликовне уметности основана је октобра 1979. године. Располаже са преко 1.000 м² у четири изложбена простора (галерија Србија, галерија “Павиљон”, галерија “Салон 77” и зграда Уметничке колоније у селу Сићево). Галерија

61 Од 1960. године мења име у Градски симфонијски оркестар, а од 1974. године ради под данашњим називом.

62 Симфонијски оркестри у Суботици и Новом Саду не раде континуирано, већ по пројектима.

63 По процени директора куће ради се о улагању о обиму од 5.000 EUR.

СЛУ поседује доста богату збирку уметничких дела са више од 900 радова савремене ликовне уметности. У последњих неколико година оформљена је конзерваторско-реставраторска радионица, један део галерије Србија је преуређен у продајну галерију, замењене су инсталације у згради сићевачке колоније и у њој постављена сателитска опрема. Урађен је, такође, интернет портал галерије (www.gslu-nis.co.yu) и направљена интерактивна презентације установе на CD-у. Проблеми с којима се Галерија савремене ликовне уметности суочава односе се на расцепканост изложбених простора, непостојање сталне изложбене поставке дела која се чувају у депоима галерије, као и недостатак савремене опреме у изложбеним просторима - компјутера, озвучења, LCD пројектора, DVD плејера, пројекционог платна итд – која је, имајући у виду промењену природу ликовних уметности, галерији *савремене* ликовне уметности више него неопходна. Најважнији циљеви Галерије савремене ликовне уметности до 2010. године везују се за надградњу три етаже над галеријом Србија и прерастање Галерије СЛУ у Музеј савремене ликовне уметности. Нова зграда би према плановима укључивала сталну поставку Музеја савремене уметности, повремене поставке – изложбе и канцеларије Музеја, док би тренутне канцеларијске и изложбене просторије могли да преузму остали важни актери на пољу ликовне уметности у граду: нишки органак УЛУС-а, Графички круг и Нишки културни центар. Краткорочни планови укључују доградњу још 60м² депоа Галерије, развој продајне галерије у галерији Србија (и то како у смислу комисионе продаје уметничких дела савремених аутора, тако и отпочињања праксе продаје репродукција значајних дела која су власништво галерије) и враћање интернационалног карактера Ликовној колонији “Сићево” (план је да половина уметника - учесника колоније буде из иностранства), те отварање колоније за рад током читаве године у форми “отворених атељеа”.

Народна библиотека “Стеван Сремац” у Нишу је основана 1879. године. У овом тренутку библиотека располаже са више од 400.000 библиотечких јединица и представља, по обиму фонда, трећу по величини библиотеку у Србији. Народна библиотека “Стеван Сремац” је матична кућа за све библиотеке у Нишавском округу и у њој ради 67 запослених (44 библиотекара и књижничара и 13 запослених у пратећим службама) распоређених у четири одсека и у америчком и француском културном центру. Са преко осам стотина корисника дневно библиотека представља, у ствари, најпосећенију (мада на први поглед “невидљиву”) институцију културе у граду.

Планови Народне библиотеке у периоду 2004. до 2010. године крећу се у три правца: с једне стране то је решавање питања доградње и реконструкције простора за Народну библиотеку; с друге стране, питање проширења и обраде библиотечког фонда (набавке књига и других медија и компјутерске обраде постојећег фонда) и с треће стране, јачање непосредног културног деловања. Решавање просторних проблема подразумева, најпре, изградњу додатног објекта на три нивоа у кругу библиотеке⁶⁴ у коме би се на првом нивоу налазили кофирница, сито-штампа, антикварница и књижара, на другом нивоу одељење развоја, матична служба, административна служба и рачунски центар, а на трећем нивоу интернет читаоница. Други део решења ових проблема је враћање легата владике Јеронима библиотеци (кућа у Јеронимовој 1)⁶⁵ за просторије Завичајног одељења и на крају, ту спада и реконструкција старог дела постојеће зграде. Кључни циљ библиотеке до 2010. године јесте компјутерска обрада целокупног библиотечког фонда. С обзиром на обим грађе, очекује се да ће за тај посао бити потребно три до пет година. Оно што би

64 За овај додатни објекат, по речима директора, постоји урбанистички план, као и предрачун трошкова у износу од око девет милиона динара.

65 Библиотека је законски власник ових просторија, али су се у њих почетком 1990-их, према речима директора установе, уз дозволу тадашњих градских власти, уселиле две породице.

такође било потребно за обраду постојећег библиотечког фонда, а посебно старе и ретке књиге и периодике, то је опремање лабораторије за конзервацију и микрофилмовање (вероватно да би решење ових проблема, који су заједнички за Народну библиотеку, Народни музеј, Историјски архив, требало тражити кроз формирање једне заједничке радионице и лабораторије и набавку опреме за микрофилмовање, компјутере, скенере, дигиталне камере и апарате). Библиотека је у току прошле године набавила нешто више од четири и по хиљаде књига, очекује се да ће у току ове успети да у фонд укључи још шест до шест и по хиљада, али се наводи да би тај број требало да износи најмање седам до осам хиљада књига у наредним годинама. Оно о чему се у Библиотеци размишља јесте формирање (у периоду до 2010. године) фонда других, савремених медијума (CD, MP3, DvX, DVD) на којима би били забележени текстуални, сликовни, музички, филмски записи. Тиме би биле створене не само претпоставке за успешније коришћење библиотечког фонда у самој библиотеци, него и комуникацију са корисницима из читавог света путем интернета⁶⁶. Јачање непосредног културног деловања подразумева развој програма културних манифестација у граду и региону (књижевних вечери, округлих столова, трибина, научних скупова) које је Народна библиотека и до сада организовала, као и јачање међународне сарадње (учлањење у међународне библиотечке организације, размену информација са библиотекама и развој других облика међународне културне сарадње).

Народни музеј основан је априла 1933. године. Данас у својим збиркама поседује око 40.000 предмета из области археологије, нумизматике, епиграфике, етнологије, историје, историје уметности, као и збирке Стеван Сремац и Бранко Миљковић. Примарна делатност Музеја је прецизирана Законом о културним добрима Републике Србије и своди се на четири функције: прикупљање, чување, излагање и објављивање музејских фондова, односно збирки. За обављање примарне делатности у Музеју постоји конзерваторска и препараторска радионица, фото-лабораторија и библиотека са преко десет хиљада наслова. У Музеју ради 65 запослених, а од тога у основној делатности 12 кустоса, 3 конзерватора, 2 препаратора, 1 фотограф, 1 документариста и 1 библиотекар. У оквиру музеја постоји десет одељења и то: одељење за археологију (збирке: праисторија, античка, средњи век, нумизматичка и епиграфска); одељење етнологије (седамнаест збирки); одељење историје (збирке: средњовековна историја Ниша, грађански период 1878-1941, савремена историја од 1941. године); одељење историје уметности; одељење за културно-образовну делатности и просветно-педагошки рад (збирке Стеван Сремац и Бранко Миљковић); одељење музејске документације (библиотека, компјутерска обрада података и фотолабораторија); одељење за конзервацију и реконструкцију (конзерваторска и препараторска радионица); одељење за опште и кадровске послове; одељење за материјално и финансијско пословање и пратеће делатности (техничка служба, продавница, објекти (логор на Црвеном крсту, Теле кула, Медијана, Чегар, Синагога)).

Два су основна проблема Народног музеја у Нишу који произилазе из непостојање одговарајућих објеката. С једне стране то је *нејасноћа о стању Музеја*, а с друге стране то је *неодговарајућа заштитна предмета из збирки Музеја* (изузев дела предмета из Етнографске збирке и збирке историје уметности који су смештени у новом депоу у улици Кнегиње Љубице). У последње три године се, уз помоћ града, радило на санирању запуштених објеката Музеја (логор на Црвеном крсту, Синагога, Управна зграда и зграда у улици Николе Пашића) и у овом периоду је уређен поменути депо. Сређивање осталих депоа, постављање аларма и апарата за противпожарну заштиту први је задатак који је неопходан да би Музеј могао да адекватно обави своју функцију чувања музејског блага. Други, једнако важан задатак који би омогућио излагање, односно

⁶⁶ Стара зграда, дечије одељење и амерички и француски културни центар су умрежени, а било би потребно да се то исто учини са просторијама у Јеронимовој и са додатним објектом који би требало да се изгради у кругу Библиотеке.

презентацију овог блага јесте адаптација зграде у Николе Пашића (постављање новог пода, новог осветљења, сређивање зидова, постављање противпожарне и алармне заштите), чиме би се створили услови за постављање сталне поставке Народног музеја у Нишу. Њен највреднији део чинила би археолошка збирка која покрива период од неолита до раног средњег века⁶⁷. По многим стручњацима ова збирка представља значајни део европске културне баштине и представља реалну основу за стицање међународне репутације Музеја. Истовремено, довршењем адаптације зграде Синагоге (постављање грејања, гранитног пода, осветљења, аларма и противпожарне заштите) створили би се услови да се са тематским изложбама Музеја и изложбама које се преузимају од других музеја - које су до сада представљане у згради у улици Николе Пашића - настави у простору Синагоге⁶⁸. Трећи објекат од значаја за Народни музеј, чије би реновирање омогућило овој институцији да унапреди своје пословање и створи основе за повећани удео самофинансирања јесте реновирање продавнице Музеја на уласку у Тврђаву. Адаптација ова три објекта, за коју постоје идејни планови⁶⁹, уз сређивање депоа, постављање аларма и противпожарне заштите на све објекте Музеја омогућило би Народном музеју да унапреди своју делатност и да да значајан допринос редефинисању културног идентитета града Ниша, упркос томе што у овом тренутку, због обима потребних средстава, не постоје реални изгледи да се започета, нова зграда Музеја заврши у догледно време.

Историјски архив у Нишу је основан 1948. године. Основна делатност Архива – прикупљање, чување и заштита, као и излагање и објављивање архивске грађе дефинисана је Законом о културним добрима (1994), а њиме је одређено и да је Историјски архив у Нишу надлежан и на територијама општина Меровина, Гаџин Хан, Дољевац, Алексинац, Соко Бања, Ражањ, Бела Паланка и Сврљиг. Прикупљање и заштита архивске грађе, која се убраја у покретна културна добра, односи се на све области друштвеног живота: управу и јавне службе, правосуђе, просвету, културу у ужем смислу, социјалну и здравствену заштиту, привреду и банкарство, друштвено-политичке организације, друштва и удружења, верске установе и организације, као значајне породичне и личне архивске фондове. У Архиву се данас чува преко четири хиљаде метара архивске грађе, а фонд стручне библиотеке садржи преко петнаест хиљада наслова. У Историјском архиву ради двадесет запослених, а Архив своју делатност обавља преко пет служби: службе сређивања и обраде архивске грађе, службе депоа и техничке заштите, службе заштите архивске грађе ван архива, информативно-пропагандне службе (са библиотеком и читаоницом) и опште службе. Архив је од 2003. године почео и са издавањем часописа “Пешчаник” за који су средства обезбеђена путем конкурса Савета за културу града Ниша и од Министарства за културу Републике Србије.

Иако по обиму историјског и културног блага које штити Историјски архив у Нишу представља трећи по величини архив у Србији, ова институција нема адекватне услове за обављање законом прописане делатности. То се у првом реду односи на *неадекватне просторије за смештај и заштитну грађу*, као и *недовољну техничку опремљеност за заштитну и презентацију грађе*. Решавању првог проблема, адаптацији постојеће зграде, већ се приступило и то у три фазе: у 2002. години је извршена реконструкција кровне конструкције и опремљене су радне просторије; за 2004. годину је пред-

67 Ови експонати представљени су у периоду април-мај 2004. године у галерији САНУ.

68 Простор Синагоге, при том, може да буде и изванредан простор за изложбе ликовних уметника, као и за камерне концерте - попут, рецимо, цркве Свете Софије у Охриду.

69 Идејни планови су урађени о трошку Музеја, а укупна предвиђена средства за адаптацију зграде у улици Николе Пашића, завршетак реновирања зграде Синагоге и адаптацију продавнице у Тврђави износе око 200.000 EUR, док се процењени трошкови изградње (започете) нове зграде Музеја крећу око 3 милиона евра.

виђена дорада другог дела поткровља, противпожарна изолација депоа и завршна обрада електроинсталације, а трећа фаза би подразумевала пренамену просторија у приземљу, чиме би се добила још најмање два депоа, лабораторија за конзервацију, рестаурацију и микрофилмовање грађе, као и простор за сталну изложбenu поставку. Оно што је такође важно јесте и постављање адекватне опреме у депоима која би омогућила да се у њима прати и одржава прописана температура, влажност и осветљење. Други проблем представља непостојање техничке опреме за савремен начин заштите и презентације архивске грађе, односно опреме за микрофилмовање, скенирање и дигиталну обраду грађе. Историјски архив има четири компјутера и два скенера, али нема апарат за микрофилмовање грађе, дигитални фотоапарат и дигиталну камеру, а потребна су још два квалитетнија скенера и три компјутера. Архив већ има своју web страну (www.arhivnis.org.yu) и постоји јасна намера да се архивски материјали учине доступним јавности⁷⁰, као и да се микрофилмовањем, скенирањем и дигитализацијом омогући претраживање грађе путем компјутера у самом Архиву и тиме умногоме олакша рад истраживачима. Остали проблеми који се наводе односе се на *недовољан број запослених, нејлаћање финансијских обавеза од стране девети општина над којима Историјски архив у Нишу има надлежност и чије потребе задовољава*⁷¹ и *кашњење у доношењу Закона о културној баштини, а посебно Закона о архивима* који би боље дефинисали статус и финансирање ове установе. Проблем који није наглашен, али је у разговорима поменут, јесте непостојање непосредне међународне сарадње Историјског архива са сличним институцијама у окружењу, с образложењем да је међународна сарадња у целини у надлежности Историјског архива Србије у Београду. У вези с проблемом мањка кадрова у Историјском архиву, што представља изузетак у односу на друге институције културе у граду, вероватно је да би се овај проблем, изузев за најуже стручне кадрове, могао разрешити преузимањем вишка (адекватних) радника из других установа културе у граду. У погледу проблема (допунског) финансирања Архива, вероватно да ће се доношењем Закона о архивима јасније дефинисати законске обавезе општина над којима Историјски архив има надлежност и чије потребе задовољава, али до тада би и град Ниш могао да посредује у овим разговорима и обезбеди да се услуге које се извршавају и плате. Што се дугорочних циљева Историјског архива тиче, они се у целини, као и у случају Народног музеја везују за изградњу нове, наменске зграде. У дописима које смо добили од Историјског архива, као и у разговорима са руководиоцем установе, поменуто је и да, с обзиром на то да већ постоји пројекат за зидање зграде Народног музеја, најеконичније и најбоље решење јесте да се он прошири и за просторије Историјског архива, чиме би се ове две комплементарне установе нашле под једним кровом.

Завод за заштиту споменика културе Ниш је основан 1966. године. Његова делатност на просторима источне и југоисточне Србије подразумева истраживање, заштиту и презентацију непокретних културних добара (археолошких налазишта, споменика културе, просторних културно-историјских целина и знаменитих места), а остварује се кроз два програмска аспекта. С једне стране, то је *основна заштитна* која укључује истраживања, валоризацију и проглашавање непокретних културних добара, правну заштиту, заштиту кроз документацију, просторне и урбанистичке планове, као и старање

---

70 У току је скенирање водича кроз архивску грађу, а са набавком опреме велики делови грађе би били доступни преко интернета.

71 Историјски архив је основан као републичка установа 1948. године, да би од 1967. прешао у надлежност општине Ниш. Одлуком републичке владе 1993. године исплаћивање плата и доприноса за запослене је преузела република, док је покривање материјалних трошкова остало обавеза града. Прошле, 2003. године, целокупно финансирање рада Историјског архива преузео је поново град Ниш, с тим што је од потраживања од девет општина на чијој територији Архив прикупља архивску грађу и чува је у својим депоима, од око 800.000 динара током прошле године уплаћено само око 50.000 динара.

о стању непокретних културних добара; и с друге стране, *оперативна или техничка заштитна* која обухвата све мере непосредне техничке заштите – почев од израде програма, идејних и главних пројеката, преко извођења конзерваторско-рестаураторских и других радова, до потпуне обнове, заштите, ревитализације и презентације непокретних културних добара. Кључни проблеми самог Завода односе се на, у овом тренутку, нерегулисан правни и финансијски статус⁷² и на недостатак радног простора за конзерваторски атеље Завода и адекватног простора за рад на обради документације. Проблеми у области деловања Завода односе се на одсуство дугорочног стратешког опредељења у области заштите културног наслеђа; непотпуну истраженост терена и евиденцију споменичких вредности; непотпуну валоризацију евидентираних објеката; непотпуну документованост заштићених и евидентираних објеката, те недостатак квалитетних публикација о културним добрима – од мапе или топографије културних добара, до студија, монографија и популарних издања. Имајући у виду кључне предности Завода за заштиту споменика културе у Нишу – изузетно стручан кадар и развијену стручну сарадњу са угледним установама у земљи и иностранству – као реално оствариви циљеви до 2010. године наводе се валоризација и регулисање правног статуса најугроженијег дела споменичког фонда Ниша (градске архитектуре, археолошких налазишта и Старог гробља), као и документовање заштићених непокретних културних добара у области градске архитектуре (њихово снимање и разрада потпуне стручне документације).

Од актера културне политике који се не финансирају из буџета Скупштине града, у Нишу једино Студентски културни центар (који је установа Владе Републике Србије), по буџету, ресурсима и обиму активности има улогу за културни живот која је упоредива са улогом градских институција. Идеја о формирању Студентског културног центра (СКЦ) покренута је 1976. године. Током 1980-их СКЦ (у оснивању) окупио је значајан број клубова и група⁷³, те отпочео низ издавачких (музичких и књижевних) пројеката⁷⁴. У то време поред СКЦ-а, на Универзитету у Нишу деловало је још неколико студентских организација, као што су: Академско културно-уметничко друштво Универзитета у Нишу (АКУД), Стручно удружење студената Универзитета у Нишу (СУС), Међународни студентски клуб пријатељства (МСКП) и Универзитетски савез организација за физичку културу (УСОФК). Све оне обједињене су одлуком Скупштине Универзитета у Нишу у Студентски културни центар Универзитета у Нишу који је формиран маја 1991. године. Од 1993. године, Студентски културни центар је постао установа Владе Републике Србије. У оквиру СКЦ-а данас раде Академски хор СКЦ Универзитета у Нишу⁷⁵, Ансамбл народних игара и песма ОРО⁷⁶ и Академско позориште СКЦ-а⁷⁷ (који

---

72 Иако основан као републичка установа културе, од 2003. године обезбеђивање плата и доприноса за запослене у Заводу пренето је на град Ниш, с тим што средства за подмиривање материјалних трошкова Завод не добија ни од републике, нити од града.

73 Међу њима су најзначајнији Књижевни клуб СКЦ-а, позоришна група "Etdamung", рок група "Arnold Laune" и клуб научне фантастике "Лира".

74 Издања књиге превода текстова групе 'Joy Division' "Светла у подруму душе", књиге Andy Warhola "POPism", Бориса Ковача "Ритуал нова", те музичких касета групе 'Добри Исак' "Ми плачемо иза тамних наочара", "Тело-наука совршена "Кадис", панк групе "Комуна" и др.

75 Академски хор СКЦ-а почео је са радом у оквиру АКУД-а 1972. године под руководством легендарног дириџента Радојице Милосављевића, кога је на том месту током 1980-их заменио Милорад Вељковић-Шпаја. Данас хором изузетно успешно руководи Сузана Костић, доцент Факултета уметности у Нишу. Хор је у протеклих тридесет година освојио велики број домаћих и иностраних награда, снимио две плоче и три компакт диска, те добио Октобарску награду града Ниша и сребрни знак Универзитета у Нишу.

76 Ансамбл народних игара и песама "ОРО" основан је 1959, и ове године слави 45 година рада. Ансамбл је наступао у многим земљама Европе и света и освојио више од четрдесет награда. Као један од најбољих фолклорних ансамбала у земљи, Ансамбл "ОРО" је оснивач националне асоцијације СIOFF - Међународне организације фолклорних фестивала и народне уметности која ради под покровитељством UNICEF-а.

сви заједно чине Академско културно-уметничко друштво СКЦ-а Универзитета у Нишу), као и неколико универзитетских спортских клубова. Активност СКЦ-а, осим већ поменутог Академског хора СКЦ-а, Академског фолкорног ансамбла “ОРО” и Академског позоришта СКЦ-а, укључује још и издавачко-истраживачку делатност⁷⁸, књижевно-трибински и документарни програм, музичко-сценски и ликовни програм, те програме из области физичке културе и спорта.

У овом тренутку у Студентском културном центру ради 15 стално запослених радника и 14 хонорарно ангажованих. Релативно мали број радника омогућава да однос програмских средстава и средстава која се троше на плате буде повољнији него у градским институцијама културе (види табелу 12). С друге стране, у оквиру ансамбла народних игара и песама “ОРО”⁷⁹, Академског хора и Академског позоришта СКЦ ангажовано је више од пет стотина младих (углавном студената).

ТАБЕЛА 12
Структура потрошње буџетских средстава Студентског културног центра

	2000.	2001.	2002.	2003.
СКЦ	3.041.000 дин	4.015.000 дин	6.536.000 дин	10.575.000 дин
Плате и доприноси	513.000 дин (16,9%)	1.258.000 дин (31,3%)	2.389.000 дин (36,5%)	4.269.000 дин (40,4%)
Матер. и програм.трошкови	2.528.000 дин (83,1%)	2.757.000 дин (68,7%)	4.147.000 дин (63,5%)	6.306.000 дин (59,6%)

Кључни проблем Студентског културног центра односи се на просторије за реализацију програма. За своје канцеларије и пробе ансамбала СКЦ користи простор Универзитета у Нишу⁸⁰ - канцеларијске просторије на другом спрату (улаз из Шуматовачке), а ту се у приземљу налазе и просторије за вежбање ансамбла ОРО и просторије Академског позоришта. На другом спрату је, кроз улагање СКЦ-а, оспособљена и мања сала за пробе Академског хора, која се повремено користи и за мање промоције, филмске вечери и трибине (50-60 места). За своје програме СКЦ изнајмљује сале Позоришта лута-

77 Академско позориште СКЦ-а Универзитета у Нишу основано је 1962. године. У њему су своје прве глумачке кораке начинили данас познати глумци: Танасије Узуновић, Соња Јауковић, Светлана Милинковић, Биљана Пенић и други. Учествовало је на свим фестивалима аматерског позоришта у Југославији и освојило прегршт награда за глуму, режију и сценографију.

78 Студентски истраживачко-издавачки центар (СИИЦ) објавио је у периоду од 1992. до 2003. године преко 150 наслова који највећим делом обухватају стручну и научну публицистику (универзитетски уџбеници, стручни радови и монографије), али и издања из домена алтернативне и *underground* културе (преводи песама Тома Вејтса, преводи дела Стивена Кинга, алманах о *grunge* сцени из Сијетла, монографија о skinheads-има), као и збирке прича, лирике и романе младих нишких аутора. СИИЦ објављује и стручни часопис студената Универзитета у Нишу "Научни подмладак" који излази у три свеске (за друштвене науке и филозофију, за медицинске науке и за природно-математичке и техничке науке). Објављено је осам музичких компакт дискова (из области хорске, изворне народне, рок и џез музике) и два мултимедијална компакт диска.

79 У оквиру овог ансамбла раде дечија група, група старијих почетника, други ансамбл и први ансамбл, као и велики народни оркестар.

80 Од почетка 2004. године на име материјалних трошкова Студентски културни центар плаћа Универзитету у Нишу месечно 61.500 динара.

81 На основу дугорочних уговора о сарадњи, те по сниженој цени.

82 Повремено, те сходно томе по комерцијалној цени.

ка и Симфонијског оркестра⁸¹, те Народног позоришта и Дома Војске СЦГ⁸². Током лета СКЦ је организовао и концерте и позоришне представе у дворишту Бановине, прекрасном атријуму унутар зграде Универзитета у Нишу⁸³, а од ове године (на основу двогодишњег уговора) организује и програме у клубу Правног факултета у Нишу⁸⁴.

Планови СКЦ-а односе се на установљивање секција Академског културно-уметничког друштва СКЦ-а по факултетима и средњим школама (ОРО, Академски хор и Академско позориште) с циљем укључивања што ширег круга младих људи у активности ових ансамбала; затим, организовање фолкорног фестивала Сусрети младих Балкана 2005. године, као и организовање фестивала студентских позоришта Балкана⁸⁵. Планира се и да пролећни сајам књига (који се организује у марту, поводом дана студената Универзитета у Нишу) и сајам књига “Књижарнице Вилинске реке”, који се одржава почетком јуна, постану традиционалне манифестације. Разматра се и могућност да се организује промоција културе Ниша у Београду почетком 2005. године, као и да се манифестација “Дани Студентских културних центара”⁸⁶, која је одржана 2000. године у Нишу, организује поново, а можда постане и традиционална.

Некадашњи Дом културе “Јосип Колумбо”, формиран 1974. године, представљао је институцију која се, осим културним делатностима, бавила и угоститељством и туризмом. Одлуком Скупштине града Ниша из 1999. године формиран је Нишки културни центар, у чији су састав ушли и чланови културне редакције Дома културе “Јосип Колумбо”. Преостали радници некадашњег Дома културе формирали су Дом омладине Ниш, као друштво са ограниченом одговорношћу (али још увек са имовином у државном власништву). Основне делатности остале су угоститељство (ресторан у улици Орловића Павла 28), туризам (одмаралиште у Буљарицама), програм социо-хуманитарних садржаја (пружање услуга исхране и боравка избеглим и расељеним лицима у смештајним капацитетима код Енглеског дома), културно-образовна и издавачка делатност. Од објеката, за културне делатности, Дом омладине користи зграду некадашњег Офицерског дома подигнутог 1892. године – велику салу (ресторан) за музичке⁸⁷ и позоришне програме⁸⁸, те изложбе и аукције; некадашњи Фестивалски центар нишких Филмских сусрета (где се и одвија већина активности Дома омладине) за изложбе, пробе Позоришта младих, образовне програме Народног универзитета “Бождар Аџија” из Београда, као и за састанке удружења “Старе Нишлије” и других завичајних удружења, те Кола српских сестара; терасу Дома омладине за књижевне промоције; и простор некада веома популарне Нишке авлије за концерте, књижевне вечери и филмске продукције. Дом омладине Ниш користи још за своје програме амфитеатар на кеју за организације фестивала као што су Hip-Hop festival i World Music festival (у сарадњи са Film Public Art-ом), фестивала “Поздрав планети”, те за представљање програма културно-уметничких

---

83 У тренутку разговора са руководством СКЦ-а још увек се није знало да ли ће ове године моћи да користе простор дворишта Бановине за своје програме. Поменуто је да се очекује да простор буде изнајмљен неком од приватника, те да постоји опасност да буде претворен у кафану. С обзиром на недостатак простора за културна дешавања у граду, чак и да двориште Бановине буде уступљено приватнику на коришћење, неопходно би било склопити уговор који у одређеним терминима током месеца омогућава коришћење овог простора од стране СКЦ-а и градских институција културе за концерте, филмске пројекције и драмске представе.

84 Промоције, трибине, књижевне вечери, концерте рок, џез и народне музике, изложбе слика, графика и стрипа, као и филмске пројекције и кабаретске представе Академског позоришта СКЦ-а.

85 Студентски културни центар је последњих година развио изузетну сарадњу са културно-уметничким друштвима и студентским удружењима из Бугарске и Македоније.

86 Студентски културни центри постоје у Београду, Новом Саду, Нишу, Крагујевцу и Косовској Митровици.

87 По речима главног и одговорног уредника - за концерте евергрин, џез и класичне музике.

88 Дом омладине је у великој сали организовао и позоришну сцену "Велики булевар - позориште једног глумца" у оквиру које су гостовали Бата Стојковић, Петар Краљ и други наши познати глумци.

друштва. Дом омладине Ниш је члан заједнице домова културе, домова омладине и културних центара Србије и велики број својих програма остварује у сарадњи са Домом културе Студентски град, Домом омладине и Студентским културним центром из Београда. Међународна сарадња укључује реализацију програма Goethe института, Француског културног центра и Италијанског института за културу у Нишу, као и сарадњу у реализацији културних догађаја са амбасадама Канаде, Аустралије, Русије, Белорусије, Мађарске, Бугарске, Индије и Индонезије. Основни проблеми Дома омладине тичу се нерешеног правно-имовинског статуса, наслеђених финансијских проблема још из времена постојања Дома културе, као и одсуства интересовања локалних медија за програме ове куће. Оно због чега је Дом омладине Ниш занимљив за нашу студију јесте то што они не добијају буџетску помоћ од града, већ у целини финансирају своје програме – третирајући културне делатности као маркетинг за своје остале (угоститељске и туристичке) делатности; што то чине у изузетно тешкој финансијској ситуацији у којој се налази кућа; и што програме културе, у ствари, организује само двоје људи у сталном радном односу. Упркос томе што су програми неуједначеног квалитета и што им недостаје јасна концепција, сама чињеница да већ годинама успевају да, у сарадњи са домаћим и међународним партнерима, реализују један број културних програма (изложби, музичких и филмских фестивала, књижевних промоција, издавање доста квалитетног књижевног часописа “Слава”) показује да се и без великих буџетских средстава и без великог броја стално запослених могу у континуитету организовати културни програми (од којих неки по значају и превазилазе локалне оквире).

Јавно предузеће Ниш-филм, некадашње “Славица филм”⁸⁹, власник је просторија четири биоскопа: биоскопа “Вилин град”, “Парк”, Летње позорнице у Тврђави и Летње позорнице у Нишкој Бањи, а филмове приказује још у просторијама биоскопа “Радник”, који је власништво Привредне коморе⁹⁰. У предузећу тренутно ради 35 стално запослених. “Ниш-филм” не добија дотације из градског буџета, већ у целини свој рад финансира из властитих прихода. Управо зато се кључни проблем “Ниш-филма”, као и других дистрибутерских кућа у земљи, тиче видео-пиратерије која драстично смањује посету биоскопима и приходе дистрибутерима - проблем који тек чека да буде решен законским прописима и ефикаснијим радом полиције на терену. Своју будућност “Ниш-филм” види у приватизацији, где би, кроз партнерски однос са неким од главних дистрибутерских кућа у земљи, могао да реновира биоскопе, замени застарелу опрему, уреди ентеријер биоскопских сала и приближи их европских и светским стандардима.

Остали актери културне политике у Нишу укључују културно-уметничка друштва, уметничка удружења, приватне продуцентске куће, невладине организације које се баве културом, те неформалне уметничке групе.

Један од озбиљних проблема у културном животу Ниша јесте гашење културног аматеризма. Почетком 1980-их година у Нишу је радило 26 културно-уметничких друштва и аматерских позоришта. Почетком 1990-их било је петнаестак културно-уметничких друштва, а данас их у Нишу има само шест и једно аматерско позориште⁹¹. За

89 Предузеће за приказивање филмова “Славица” основано је 1954. године, а своје златне дане имало је шездесетих година прошлог века, када су установљени Филмски сусрети (1966. године) и када је у Нишу радило десет биоскопа (“Истра”, “Чегар”, “Радник”, “Парк”, Дом ЈНА, Дом омладине на Палилули, Кино оркестар (у сали Симфонијског оркестра), сала у насељу Милка Протић и две летње позорнице - у Тврђави и у Нишкој Бањи.

90 Према процени директора “Ниш филма” г. Душана Арсенијевића, потребе грађана Ниша могла би да задовоље три биоскопа са редовним репертоаром и један џепни биоскоп који би приказивао арт филмове, кинотечке програме, ревије филмова релативно непознатих кинематографија, итд.

91 Ако у ову групу не убројимо театар “XXI век” и Студентско позориште СКЦ-а, који имају своје специфичности и о којима се говори у другим деловима овог текста.

сарадњу са културно-уметничким друштвима које се баве неговањем културне баштине, у име града задужен је Нишки културни центар. Преко сектора посебних програма Нишког културног центра, град финансира поједине програме четири културно-уметничка друштва (КУД "Младост"⁹², КУД "Алекса"⁹³, Изворне групе "Медиана"⁹⁴, Изворне групе КУД "Ковиље" из Вукманова⁹⁵) и аматерског позоришта "Радисав Димитријевић – Боки" из Горње Топонице⁹⁶. Заједнички проблеми ових друштава тичу се недостатка простора за рад и вежбање⁹⁷; тога што Нишки културни центар финансира само реализацију појединих програма ових друштава, а није у могућности да финансира основне потребе ових друштава (набавку нових ношњи, инструмената, сценографије, трошкове изнајмљивања разгласа, превоз, трошкове администрације, ПТТ услуге, услуге кореографа и редитеља); и на крају, тога што постојећим законским решењима, културно-уметничка друштва нису у могућности да остварују било какве приходе из допунских делатности (нпр. од продавнице сувенира, фотокопирнице, штампарије, бифе-клуба, књижаре и сл.) чиме би могла да самофинансирају властито деловање. Можда се својерсно запостављање културног аматеризма у нашем граду најбоље може видети на суд-

---

92 КУД "Младост" је основано 1981. године. Данас ово културно уметничко друштво има осамдесет сталних и седамдесетак повремених чланова који раде у седам секција (фолклорна секција - ансамбл народних игара и песама, ликовна секција, књижевни клуб, фото-кино-видео секција, сервис за израду ношњи и сувенира, креативни клуб и еко секција. Само у прошлој години КУД "Младост" је организовало преко 40 акција (концерата, изложби, промоција), представљало је Србију и Црну Гору на Светском фестивалу фолклора у Бугарској, учествовало на међународном фестивалу у Сомбору, организовало ликовну колонију на Палилули, итд. Проблеми с којима се суочавају су многоструки - од безусловности простора у коме раде, недостатка средстава за одржавање просторија и њихову санацију, недостатка огледала у сали, недостатка средстава за путовања и гостовања у другим срединама, недостатка опреме итд.

93 КУД "Алекса" основано је 1995. године у Брзом Броду (преграђе Ниша). Имају више од осамдесет чланова, углавном младих из основних и средњих школа који су распоређени у три групе по узрасту. Чланови су Фолклорне асоцијације Србије и током прошле године имали су 25 наступа у Нишу, Нишкој Бањи, Бојнику, Пискавици код Бањалуке (БиХ), Софији (Бугарска). Осим проблема заједничких за сва ова удружења, овом културно-уметничком друштву недостаје и један део основне опреме (инструменти, ношња, калорифери за грејање сале у зимском периоду, касетофон итд).

94 Изворна група "Медиана" је основана 1968. године. Група негује изворну народну песму и игру из околине Ниша и из Србије и у свом саставу има свираче на изворним народним инструментима, играчки ансамбл и певачку групу. Осим учешћа на свим саборима изворног народног стваралаштва у бившој Југославији и Србији и Црној Гори, група има значајно међународно искуство. Током 1980-их изворна група "Медиана" је учествовала на другом и отворила трећи Светски сабор изворног народног стваралаштва у Бечу, учествовала на интернационалним саборима у Кијеву (Украјина) и Старој Загори (Бугарска).

95 Изворна група КУД "Ковиље" из Вукманова основана је пре двадесетак година. Били су учесници БЕМУС-а и бројних сабора изворног народног стваралаштва у земљи и иностранству, а добитници су и највећих домаћих и међународних признања за неговање изворног народног стваралаштва. Активно се баве сакупљањем народног књижевног стваралаштва и обичаја, а занимљиво је и то да поседују оригиналну народну ношњу, стару око три стотине година, која се базира на средњовековној српској народној ношњи са Косова.

96 Аматерско позориште из Горње Топонице "Радисав Димитријевић - Боки" основано је 1937. године од стране здравствених радника (из целе Србије) који су тада били запослени у неуро-психијатријској болници. Чланови овог ансамбла данас су (углавном) њихови потомци. Деценијама овај ансамбл има одличну сарадњу са нишким Народним позориштем, па отуда и носи назив по глумцу нишког позоришта који је годинама спремао представе у Горњој Топоници. Позориште је више пута учествовало на Републичкој смотри драмских аматера Србије и на ФЕДРАС-у (Фестивалу драмских аматера села Србије) у Малом Црнићу, на којем су освајали највиша признања и награде. Позориште ради у просторијама Дома културе у Горњој Топоници и у сали Психијатријске болнице, али су услови за рад незадовољавајући - не постоји грејање, не поседују средства за сценско осветљење, недостаје простор за гардеробу и кулисе.

97 Изворна група "Медијана" и КУД "Ковиље" из Вукманова уопште немају простор, а остала друштва раде у просторијама месних канцеларија, које су најчешће неадекватне за овакву врсту делатности (наиме, не постоје свлачионице, простори за одлагање и чување опреме). Постоје и индикације да ће убрзо културно-уметничка друштва морати да плаћају кирију за изнајмљивање ових просторија.

бини најстаријег културно уметничког друштва у граду “КУД Абрашевић – Ниш“ које је основано 1905. године и у оквиру кога су радили прозориште, фолклорни ансамбл, дувачки оркестар, народни оркестар, књижевни клуб и хор. Од свог оснивања па до шездесетих година прошлог века друштво је радило у својој згради у улици Руђера Бошковића 12, када је просторије за потребе фабричког клуба преузела Електронска индустрија. Након тога, КУД “Абрашевић” је наставио да ради у безусловним просторијама у Приморској улици у Нишу које су срушене пре три године. Имовина “Абрашевића” (опрема, ношња) пребачена је у МК “Ратко Павловић”, где је углавном пропала⁹⁸.

Извесно је да је опадању културног аматеризма, с једне стране, допринела промена културне политике у нашој земљи - наиме социјалистичка културна политика, чији су циљеви били широка распрострањеност културе, културна еманципација маса (а посебно радника и сељака) и културна једнакост, високо је вредновала културни аматеризам. С друге стране, томе је допринело сиромаштво државе и њена немогућност да даље издржава ове, по дефиницији, волонтерске и непрофитне организације. Али инструменти културне политике не своде се само на директно финансирање постојања и делатности културних актера. Постоје бројне друге могућности да се културно-уметничким друштвима помогне (обезбеђење простора, помоћ у опреми од стране градских институција културе, ослобађање од пореза, омогућавање развијања делатности од којих би се ова друштва самофинансирала). Оно што би, у промењеним околностима, сама културно-уметничка друштва могла да ураде, јесте да едукују чланове својих руководства за нови начин менаџмента, прикупљање средстава, писање пројеката, путем којих би могли да обезбеде средства за властито деловање⁹⁹.

Осим аматерских културно-уметничких друштава које се углавном баве неговањем фолклорне баштине у граду од културно уметничких друштава делују још “Нишки камерни хор¹⁰⁰” и “Театар XXI век¹⁰¹”.

Од уметничких удружења у граду најактивнији су Удружење архитеката¹⁰², Нишки графички круг¹⁰³ Филмска омладина Ниша (ФОН),¹⁰⁴ и градски огранак Удружења ликовних уметника Србије (УЛУС), док су Удружење књижевника и преводилаца града Ниша, и Удружење музичких уметника града Ниша неактивни једним делом и због недостатка просторија¹⁰⁵.

98 Бивши чланови друштва у сарадњи са Нишким културним центром ових дана покрећу иницијативу да се рад КУД Абрашевић обнови.

99 На досадашња два конкурса Савета за културу, само је КУД Медиана учествовало са једним својим пројектом.

100 Нишки камерни хор је основан 1993. године као мешовити хорски ансамбл. Хор је снимео два компакт диска и остварио низ успешних концерата у просторима Србије и Црне Горе и на гостовањима у Републици Српској, у Бугарској, Грчкој, на Кипру, а добитници су и многих признања и награда. Хором су дириговали Радојица Милосављевић, Зоран Андрић, мр Милена Ињац, мр Милорад Вељковић, а од новембра 2000. године хор воде диригенти Слободан Дејановић и Ивана Мирковић.

101 "Театар XXI век" постоји већ седамнаест година. Негује алтернативни, експериментални позоришни израз. Учествовао је на Републичком фестивалу нових театарских форми, Звездара фесту, ФАПС-у, БРАМС-у и за свој рад добио велики број награда.

102 Друштво архитеката Ниша као струковно удружење архитеката основано је 1891. године под именом "Удружење српских архитеката и инжењера града Ниша". Између два светска рата удружење је било изузетно активно и чак је 1933. године организовало Скупштину југословенских инжењера и архитеката. Након II светског рата рад удружења је обновљен 1961. године под данашњим именом - "Друштво архитеката Ниша". Након 2000. године друштво покреће и свој часопис "Архитект", чијих је тринаест бројева до сада објављено и манифестацију "Дани архитектуре Ниша" која данас, уз "Салон архитектуре Београда" и "Дане архитектуре Новог Сада", представља једну од најзначајнијих архитектонских манифестација у Србији.

103 Нишки графички круг организовао је, од 1994. године до данас, девет изложби мале графике у Нишу и учествовао на више од двадесет изложби у Србији (Београд, Нови Сад, Лесковац, Смедерево, Пожега, Краљево, Вршац, Бачка Паланка, Пирот, Димитровград) у Бугарској (Софија, Велико Трново, Бургас, Балчик), Словачкој (Кошице и Нитра) и Канади (Торонто).

Међу најзначајније приватне продукције у Нишу спадају филмска продукција "Dream Company"¹⁰⁶, приватна галерија "Ram Art"¹⁰⁷, музичка продукција "Нишвил"¹⁰⁸, концертна агенција "And Art Music"¹⁰⁹, приватна књижевна издавачка кућа "Зограф",

104 Филмска омладина Ниша основана је 1988. године и од њених секција најразвијенија је она која се бави фотографијом. Она има око педесет активних чланова који учествују на изложбама и још стотинак повремених чланова. ФОН је у 2003. години, по броју бодова сакупљених на изложбама, проглашен за најуспешнији фото-клуб у Србији, а три члана организације се налазе међу десет најуспешнијих појединаца. Клуб има добру сарадњу са Фото-савезом Србије и са низом фото-клубова из Београда, Чачка, Сремске Митровице, Новог Сада, као и развијену међународну сарадњу са фото клубовима из Румуније (Арад), Бугарске (Плевен), Македоније (Скопље). Чланови Филмске омладине Ниша учествовали су и на фестивалима у Словенији, Аустрији, Шкотској, Велсу, Италији, Аустрији, на Филипинима, Тајланду и другим. Кључни проблеми ФОН-а тичу се просторија за рад и финансирања рада удружења и учешћа на изложбама. На пример, пошто се финансирају искључиво средствима чланова, у једном броју случајева били су принуђени да повуку своје радове са међународних изложби на које су били примљени, јер нису имали новца да плате котизацију. Што се тиче простора за рад, до ове године клуб је имао атеље у просторијама бивше здравствене станице "Борис Кидрич", али како ће здравствена станица на том месту бити обновљена добили су налог за иселење, тако да се може догодити да најбољи фото-клуб у Србији остане "на улици". По речима чланова овог клуба, просторије од око педесетак квадрата у ширем центру града омогућиле би им да сместе своје лабораторије, изузетно богату библиотеку и направе мини изложбену галерију. Планови ФОН-а укључују, поред организовања петнаест до двадесет репрезентативних фото изложби годишње, и то да Годишња изложба Филмске омладине Ниша добије патронат FIAP-а (светске фотографске организације), као и издавање монографије "Фотографија у Нишу".

105 С обзиром на то да је проблем простора један од кључних проблема свих актера културне политике у граду, а да се с друге стране хиљаде квадрата месних канцеларија не користе или их користе дизајнери, карате клубови, комерцијалне плесне школе (под нејасним околностима) било би неопходно да градска влада наручи или преко одговарајућих служби изведе истраживање о коришћењу простора месних канцеларија, стању у коме се ови простори налазе и направи план санирања, додељивања ових простора и услова под којима се користе.

106 Изванредан успех филма "Зона Замфорова", који је постао најгледанији филм у историји српске кинематографије, учинио је "Dream Company" једном од најуспешнијих приватних домаћих филмских продуцентских кућа. Иако филм "Пљачка Трећег Рајха" није поновио гледаност "Зоне Замфорове", те иако је укључивање Dream Company у организацију фестивала "Nisomnia" 2003. године било неуспешно, време ће показати да ли ће они успети да опстану као успешна продуцентска кућа или је прихватање пројекта Здравка Шотре било срећна случајност.

107 Галерија "Ram Art" (www.ramart.co.yu) ради у прелепој кући у улици Душана Костића (у близини Народне библиотеке "Стеван Сремац"). Започела је са радом 1992. године и у међувремену организовала десетине изложби познатих академских сликара из земље и иностранства (Перице Донкова, Божицара Дамјановског, Мита Коматине, Драгана Мартиновића, Стефана Димитријевића, Милана Блануше, Дејана Девића, Катарине Ђорђевић, Стојана Ђурића, Душана Шуклетовића, Драган Момчиловића, Иване Станковић, Соње Вукашиновић, Столета Стојковића и других). Галерија је организовала и велики број групних изложби у Нишу, Београду и другим градовима, међу којима је најзначајнија изложба "Савремено сликарство Ниша" која је одржана у Павиљону "Цвијета Зузорић" у Београду.

108 Продукција "Nišville" (некадашњи нишки "КПГТ"), на чијем се челу налази г. Иван Благојевић, грађанима Ниша и Србије је најпознатија по организацији цез фестивала "Nišville". Цез фестивал у Нишу се одржава већ двадесет година, почев од 1981. године (уз три године паузе током међународних санкција против наше земље) и на њему је учествовало више од хиљаду цез музичара из преко двадесет земаља. Осим у Нишу, вечери овог цез фестивала одржавале су се и у Београду, Приштини и Софији.

109 Концертна агенција "And Art Music", коју води диригент Зоран Андрић, организовала је у протеклих десет година шест традиционалних новогодишњих концерата бечких валцера, пет међународних фестивала камерне музике, као и извођење великих дела класичне музике попут Моцартовог и Вердијевог "Реквијема", Бетовенове "Девете симфоније", Албинијевог "Magnificat", Хајдновог "Стварање света" и "Последњих седам речи Христових", Брамсовог "Немачког реквијема" и других.

110 Д.О "Film Public Art" је основан 1986. године као организација за аудио-визуелне комуникације, информативно-издавачку делатност и организовање и промоцију културних делатности. Основна делатност "Film Public Art-а" је организација културних манифестација, концерата, изложби, као и фотографска, видео и музичка продукција. Најзначајније манифестације које је FPA организовао јесу међународни World Music Festival и Hip-Hop Festival, као и међународне изложбе фотографија и слика.

агенција "Film Public Art"¹¹⁰, филмска продукцијска кућа ПП "Круг"¹¹¹, Агенција "СЦФ '98"¹¹², Off-театар "Трећа половина"¹¹³, Лутка сцена Пепино¹¹⁴ и др¹¹⁵.

Занимљиво је да је у Нишу, који представља један од најразвијених центара невладиног сектора у земљи, тек у последних неколико година настао један број невладиних организација које се баве културом ("СКУТ", Ресурс центар Ниш¹¹⁶, Art In¹¹⁷,

---

111 ПП "Круг" је најпознатији по продукцији документарних филмова. Од 1996. године када су снимили документарно-играни филм "Ватра и ништа", који је приказан на фестивалу документарног и краткометражног филма у Београду, њихови документарни филмови су редовно приказивани на домаћим и међународним фестивалима: "И Ниш Србији: Сада или никада" (2000) је приказан на смотри документарног филма у Лондону и на интернационалном ТВ фестивалу у Бару, где је добио "Златну маслину" (прву награду); документарни филм "Настасија" (2001) приказан је на Raindance Film Festival у Лондону, на смотри документарног филма - Библиотека св. Сава у Лондону, на SEE Docs у Дубровнику, MITIL Vavey у Швајцарској, где је номинован за најбољи документарни филм и на Goethe форуму у Минхену; документарни филм "Мој свет" (2002) приказан је на VUFF интернационалном фестивалу за децу и омладину у Малмеу (Шведска), у Грацу (Аустрија) и на фестивалу "Златно око" у Попову (Бугарска). ПП "Круг" тренутно ради на документарном филму "Музика вид живота (Мухарем & Мухарем)" чију су продукцију подржали Министарство културе Републике Србије, Скупштина града Ниша, Фонд за отворено друштво из Београда, Pro Helvetia, Idan Regev Film & TV production и "П канал" из Пирота. ПП Круг је 2003. и 2004. године организовао 50. и 51. југословенски фестивал краткометражног и документарног филма у Нишу, заједно са Нишким културним центром и Ресурс центром Ниш.

112 "Студио цртаног филма '98" је осим цртаних филмова, урадио је више десетина анимираних реклама, десетак филмова упозорења и велики број фестивалских филмова. Редовни су учесници Фестивала југословенског документарног и краткометражног филма у Београду, а представљали су Србију на фестивалу "Златни витез" у Москви, Светском фестивалу цртаног филма у Загребу, бугарском филмском фестивалу "Златно око" и Лондонском фестивалу. Чланови су ASIFA, светског удружења аниматора, чију су награду (YU секције) добили за најбољи анимирани филм у 2002. години, као и награду за најбољу музику у анимираном филму на IX фестивалу југословенског анимираног филма.

113 Off театар "Трећа половина" (www.off-teatar.org.yu) почео је свој рад као "Аматерска сцена за младе - Трећа половина" 1979. године. За двадесетак година рада кроз позориште је прошло близу шест стотина младих глумаца-аматера, одиграно је десетак премијера (од којих су неке имале и преко 150 реприза) а позориште је гостовало у свим већим градовима СФРЈ. Професионална фаза сцене "Off-театар - Трећа половина" почела је 1990. године и до сада је под руководством глумца, драмског писца и редитеља Милорада Недовића урађено шеснаест премијера (од тога четири кабареа) које су игране у свим већим градовима Србије и са којима су учествовали на десетак фестивала.

114 Лутка сцена "Пепино" (www.solair.eunet.yu/šperino) коју води глумац Никола Јовановић је од новембра 1997. године реализовала девет премијера, одиграла преко осам стотина представа у више од сто градова и села у Србији, Босни и Херцеговини, Бугарској, Белорусији и Аустрији. До сада су учествовали на осам међународних фестивала и добили седам награда, од чега четири међународне.

115 Вероватно да у ову категорију спадају и професионални музички ансамбли попут рок група "Галија", "Кербер", без групе "Хазари", оркестара староградске и народне музике "Грош", "Мераклије", "Ђувегије", "Варошани", "Шећер мала" и др.

116 Ресурс центар Ниш (www.rcnis.org.yu) један је из мреже ресурс центара (Ниш, Лесковац, Неготин, Бор) који су установљени захваљујући помоћи шведског Хелсиншког комитета за људска права. Ресурс центар се, осим културом, бави и читавим низом других активности, а у њихове најзначајније акције у области културе спадају организација изложбе "Графика три балканска града" јула 2004. године, коју је финансирао Швајцарски програм за културу Pro Helvetia (канцеларија у Београду), на којој је учествовало тридесет осам графичара из Ниша, Софије и Скопља (по петнаест графичара из Ниша и Софије и њих осморо из Скопља) са по два графичка отиска и која би требало да буде поновљена у јануару 2005. године у Софији, а након тога и у Скопљу; потом заједничка организација конкурса и изложби "Слике транзиције" и "Јавна тајна" у Нишу са Рех-ом и Б92; координација учешћа ТВ станица из Србије и Македоније на X јубиларном фестивалу "Златни просјак" у Кошицама у Словачкој; организација изложбе мале графике Нишког графичког круга у Кошицама и Нитри у Словачкој, и организовање, заједно са Нишким културним центром и ПП "Круг", 51. домаћег и 1. Интернационалног фестивала документарног и краткометражног филма у Нишу.

117 Art In је невладина организација, коју води г. Душан Марковић, историчар уметности, а која је настала са циљем да једном броју неформалних уметничких група пружи неку врсту сервисне помоћи око конкурирања за пројекте, помоћи у организацији изложби итд.

“Комбинат 1024 x 768”¹¹⁸, “Дечија дуга”¹¹⁹, “Амаро Дром”¹²⁰, Друштво Ром “Саит Балић”¹²¹, УГ “Стари Ниш”¹²²).

Од неформалних уметничких група које раде у Нишу треба поменути “Контра групу”¹²³, групу стрип и видео уметника “Чај...одличан!”¹²⁴, групу веб дизајнера која уређује “Трип – Интернет портал за културу и уметност”¹²⁵, те рокенрол групе које раде у граду (“Данилов доживљај Беча”, Ансамбл “Кич”, “Динг-Донг”, “Процес”, “Diluvium”, “D-Fence”, “Dance Floorers”, “Two fold”, “Just мрвка”, “ZOO”, “Noname band”, “Styptic” и др.)

Током 1990-их година, у условима правно нерегулисане медијске сфере, у Нишу је изникло читав низ приватних телевизијских и радијских кућа, које су значајно допринеле

---

118 Независна уметничка асоцијација "Комбинат 1024 x 768" (www.kombinat.org.yu) настала је 1999. године као неформална уметничка група, да би 2001. године прерасла у невладину организацију. Током 2001. године Комбинат је реализовао два пројекта - "Недељу перформанса" која је била део ширег пројекта "Дани мулти-културалности" (реализован у сарадњи са "Грађанским иницијативама" из Београда и НВО "Protecta" из Ниша) и пројекат под називом "Прва радна недеља" у сарадњи са Центром за савремену уметност и Low-Fi видеом из Београда, финансијски подржан од стране Фонда за отворено друштво из Београда. У 2004. години "Комбинат 1024 x 768" је почео са издавањем фанзина - часописа за културни активизам и номадизам "Култур Kampf".

119 "Дечија дуга" је невладин организација која организује "Дечији филмски фестивал" на коме се приказују кратки филмови (5 до 10 минута) за које деца пишу сценарија, бирају костиме, сценографију, музичку подлогу, режирају их и у њима глуме. По први пут фестивал је одржан као пратећа манифестација 35. Филмских сусрета, а 2003. и 2004. године је на конкурс Савета за културу добио подршку Скупштине града Ниша.

120 Удружење грађана Рома "Екологија - Амаро Дром" је ромска невладин организација која је, међу другим активностима, организовала пет фестивала "Дечије ромске песме", почев од 2000. године.

121 Друштво Ром - "Саит Балић" Ниш основано је 1920. године и представља једно од најстаријих удружења грађана код нас. У првом време удружење је имало за циљ неговање културних традиција Рома, али је током 1970-их почело и са активностима усмереним на просвећивање Рома, борбу против сиромаштва, истраживачким пројектима и сл. У 2003. години на конкурс Савета за културу Друштво Ром - Саит Балић добило је подршку Скупштине града за формирање Ромског хора, који би настављао традицију Првог певачког друштва "Слога" формираног 1920. године.

122 Удружење грађана "Стари Ниш" већ пет година издаје изванредан часопис "Нишки весник" који излази двомесечно и чији је циљ неговање културне баштине Ниша. Прошле године удружење је објавило богато ликовно опремљену фотомонографију "Стари Ниш". Удружење, иначе организује и изложбе и предавања везана за културну баштину града.

123 "Контра група" је својом акцијом (изложбом) "Не-постојеће" која је реализована јуна 2004. године побудила велико занимање у граду и ван њега и добила за њу финансијску подршку Министарства за културу Републике Србије, Скупштине града Ниша и Pro Helvetia-е швајцарског програма за културу и уметности у СЦГ.

124 "Чај...одличан" постоји већ три и по године и окупуља групу младих уметника који се баве стрипом и видео артом. Они већ три године организују изузетно успешне наградне конкурсе и изложбе стрипа на којима учествују значајни стрип аутори из земаља бивших YU република (Словеније, Босне и Херцеговине, Македоније, Хрватске, те Србије и Црне Горе). До сада су објавили десетак стрип фанзина, а њихови видео радови су на изложбама "Јавна тајна" и "Слике транзиције" (које је нишки Ресурс центар организовао у сарадњи са Б92 и Rex-ом) добили прве награде на нивоу Ниша и били приказивани у Rex-у и Центру за савремену уметност, као и на прегледу low-fi филмова са простора бивше Југославије у Француској (у Тулузу и Греноблу). Њихови планови односе се на организовање IV међународног конкурса и изложбе стрипа (за коју се надају да ће постати традиционална), те организовање радионица кратког видеа (за младе, ђаке средњих школа), чији би радови потом били представљени на једнодневним или дводневним данима кратког метра у Нишу.

125 Од априла 2002. године је на адреси (www.trip.co.yu) постављен интернет портал за културу и уметност града Ниша. Око овог пројекта окупуљена је група младих аутора чији је циљ информисање домаће и стране јавности (претежно наших људи у дијаспори) о културним дешавањима у Нишу и околини, као и афирмисање до сада непознатих младих уметника из Ниша. Портал садржи више сегмената: дневно актуелне информације из области културе и уметности, затим ауторске рецензије, коментаре и извештаје о културним дешавањима у Нишу и организовање виртуелних изложби, као и објављивање радова из свих области уметности и културе. У 2004. години овај пројекат је на конкурс Савета за културу добио подршку Скупштине града Ниша.

формирању градског јавног мњења. У овом тренутку у граду ради десет локалних телевизијских кућа (“НТВ”, “ТВ5”, “Belle Amie”, ТВ “Банкер”, ТВ “Арт”, ТВ “Наис”, ТВ “Глобал”, ТВ “Пулс”, ТВ “Jumbo” и ТВ “Нишава” - од којих прве три имају амбиције да постану регионалне телевизије) и још већи број приватних радио станица (“Belle Amie”, “Радио Петица”, “City радио”, “Fast радио”, радио “Банкер”, “Blue FM радио”, “Fair Play” радио, Радио “13”, “Nišville радио”, радио “Сунце” и други). Приватне медијске куће ће и у наредном периоду играти изузетно важну улогу у културном животу града кроз информације о културним дешавањима у граду, емитовање културних-образовних садржаја, властите емисије о култури, и посебно, што до сада није био случај, кроз неговање уметничке критике.

Од 2002. године у Нишу су отворене канцеларије Америчког културног центра и Француског културног центра. Како је, донедавно, непосредна међународна културна сарадња била једна од најслабијих тачака културног живота у Нишу, отварање ових центара (као и резервисање просторија за Међународни културни центар у новом тржном центру “Горча” у главној улици) од огромног је значаја за развој културе у граду. Посебно што је у најави отварање нових културних центара у граду, попут нордијског или грчког културног центра. Својим активностима током 2004. године (“Дани француске културе”) Француски културни центар је показао да постојање иностраних културних центара, по свом значају далеко превазилази постојање читаонице, видеотеке или информативног пулта у самом центру, већ да може бити изузетно важан актер културне политике у граду¹²⁶. Остаје нам само да се надамо (и да град учини све што је у нашој моћи) да “Дани француске културе” постану традиционална манифестација, као и да им се ускоро придруже “Дани америчке културе”, те нордијске, грчке, немачке, италијанске, британске и других култура.

6.1 Визија, циљеви, стратегије, инструменти

Циљ ове студије је да понуди основе за стратешки план културног развоја града Ниша. Израда овог плана обухвата: анализу постојеће ситуације у сфери културе и културних потреба грађана, утврђивање развојних могућности, дефинисање и усвајање концепта културне политике – одређивање визије, средњорочних, краткорочних циљева културног развоја и инструмената реализације плана, избор показатеља културног развоја и вредновање, односно евалуацију остварених резултата током периода за који се врши планирање.

Досадашња анализа показала је да у Нишу *не постоји експлицитно дефинисана културна политика, али да имплицитна градска културна политика у свим својим елементима показује јасне карактеристике државно-бирокрајског модела*. Закон о делатностима од општег интереса у области културе (1992), Закон о локалној самоуправи (2002), Закон о јавним службама (1991) и низ градских одлука из 2000. године којима су основане установе културе у граду јасно дефинишу државне органе као доносиоце свих кључних одлука у области културе.

У пракси културног живота у Нишу то значи да *кључне одлуке које се тичу културе доносе Скупштина града Ниша и Извршни одбор Скупштине града, а да се функционисање институција културе прати преко Секретаријата за јавне службе који осим одсека за културне делатности има још шест одсека који покривају и област*

¹²⁶ Тим пре, што су у поређењу са огромним трошковима који су потребни да би се концерт, изложба или представа из Француске (или САД) довели у Београд, њихово преношење из Београда у Ниш захтева занемарљиве трошкове, а може да неизмерно обогати културни живот нашег града.

основног и средњег образовања; физичке културе и спорта; превенције и борбе против болести зависности; дечије заштите; социјалне заштите и инвалидске и борачке заштите.

Финансирање културе у граду Нишу одвија се тако што институције културе¹²⁷ до 1. октобра текуће године достављају Секретаријату за јавне службе планове рада за наредну годину. Стручна служба Секретаријата прегледава и обрађује ове планове, а затим их доставља Извршном одбору Скупштине града на сагласност. Потом, приликом усвајања одлуке о буџету града Ниша за наредну годину Скупштина Града Ниша доноси дефинитивну одлуку о томе у ком ће се износу финансирати област културе (програми, плате, материјални трошкови, инвестиције). Као што смо већ указали, читав процес тече по својеврсном аутоматизму, тако да се и у редовима оних који доносе одлуке често стиче утисак као да нико не води културну политику, него да се она одвија сама од себе. Институције културе већ годинама пријављују годишње планове који садрже готово исти обим активности; проценат средстава који се додељује институцијама из године у годину углавном је сличан, а осим провере и стручне обраде у Секретаријату за јавне службе, у ствари не постоји јасно дефинисана процедура процене квалитета пријављених програма од стране неког стручног тела, нити ишта што би личило на такмичење за фондове Скупштине града.

Имајући те недостатке у виду, марта 2003. године, Одлуком о манифестацијама и програмима у области културе од општег интереса за град (број 06-52/2003-6/0-1) Скупштине града Ниша, формиран је Савет за културу града Ниша. Савет за културу је до сада расписао два конкурса на којима је у 2003. години подржао 38 пројеката у укупном износу од шест милиона динара, а у 2004. години 54 пројекта средствима из буџета Скупштине града Ниша у износу од девет милиона динара. Оно што су ови конкурси истовремено показали јесте да је - с обзиром на то да су реализована средства буџета града за културу у 2003. години износила око 180 милиона динара, а да планирана средства за културу у 2004. години износе око 300 милиона динара - *оснивањем Савета за културу сам државни модел културне политике остао неизмењен*, јер су средства која су додељена путем конкурса износила у обе године око 3% градског буџета за културу.

Анализа је, такође, показала да је у периоду од 2000. до 2003. године дошло до *изразитог повећања градског буџета за културне делатности*. У овом периоду укупни буџет за културне делатности је повећан номинално више од 5 пута, а стварно (у EUR) четири пута (400%). Финансирање институција културе у периоду од 2000. до 2003. године повећано је номинално готово 6 пута (600%), а стварно готово 4 пута. Уколико буде реализован предвиђени буџет за 2004, уложена средства у културу ће бити, у односу на 2000. годину, номинално већа скоро десет пута, а стварно шест пута већа (600%)¹²⁸.

Ови подаци показују још једну битну карактеристику културне политике у граду, а то је да је *финансирање културних делатности у Нишу готово истозначно са финан-*

---

127 У Нишу тренутно ради девет институција културе које се финансирају из буџета Скупштине града Ниша: Народно позориште, Позориште лутака, Нишки културни центар, Нишки симфонијски оркестар, Галерија савремене ликовне уметности, Народна библиотека "Стеван Сремац", Народни музеј, Историјски архив и Завод за заштиту споменика културе. Остали актери значајни за културну политику у Нишу јесу Студентски културни центар, Дом омладине Ниш, Ниш-филм, културно-уметничка друштва, уметничка удружења, приватне продуцентске куће, невладине организације које се баве културом, те неформалне уметничке групе. У последњих неколико година све значајнију улогу у култури града добијају и инострани културни центри и приватне медијске (радио и телевизијске) куће.

128 Подаци које смо прикупили показују и да Министарство културе Републике Србије и општине Ниш и Нишка Бања не учествују значајније у финансирању културних делатности у граду. У 2004. години, у којој је буџет града за културне делатности око 303 милиона динара, Министарство културе ће уложити у културна збивања у Нишу око 3,5 милиона динара. С друге стране, Скупштина општине Ниш уложила је у културне делатности у 2003. години милион и четресто хиљада динара, а Скупштина општине Нишка Бања око 260 хиљада динара.

сирањем институција културе у граду. Од укупног градског буџета у свим посматраним годинама више од 90% свих средстава било је искоришћено за финансирање рада градских установа културе. На овај начин су сви други актери културне политике у граду – културно уметничка друштва, приватне продуцентске куће, НВО-и, неформалне уметничке групе – стављени у подређени положај.

Други, важнији део проблема јесте што се *од значајних средстава која град Ниш обезбеђује за културне делатности, њихов велики део користи за плаће запослених и материјалне трошкове, а само мали део на програме институција културе.* У случају шест од укупно девет градских институција културе плате и доприноси за запослене чине у просеку између 70% и 80% укупних средстава која ове институције добијају из буџета Скупштине града Ниша. Тиме се, као ненамеравани, а остварени циљ културне политике у граду појављује обезбеђење саморепродукције установа културе у граду, независно од квалитета њихових програма.

Два су разлога који доводе до оваквог начина финансирања институција културе у граду. С једне стране то је *висок степен зависности институција културе од средстава из буџета града.* У просеку институције културе саме обезбеђују 10 до 15% потребних средстава, док 85 до 90% средстава долази из буџета. Томе треба додати да се, имајући у виду податке о спонзорствима и добијеним донацијама у протекле четири године, може рећи да у институцијама културе у Нишу не постоје стратегије и дугорочни планови маркетинга и прикупљања донација. Тако долазимо до стања у коме је однос средстава која институције културе добијају из буџета града и оних која остварају из других извора (зарада, донације, спонзорства) креће од 3 : 1 до 22 : 1 у корист буџетских средстава. Када се, пак, посматра само однос средстава из буџета града и властитих зарада институција културе, он се креће од 5 : 1 до 25 : 1 у корист средстава из буџета. Неспособност установа културе да обезбеде значајније властите приходе град је стављала пред избор или да финансира институције културе на начин како је то чињено или да дозволи њихово гашење.

Други разлог који је допринео томе да се велики део градског буџета за културу користи за плате и доприносе запослених у институцијама културе јесте *вишегодишња кадровска политика полициког запошљавања* која је довела до парадоксалне ситуације да у свим институцијама културе у граду имамо, према речима руководиоца ових установа, значајан вишак запослених за које једноставно нема посла и, истовремено, мањак стручњака одређених профила који су овим институцијама неопходни. У институцијама културе у Нишу у сталном радном односу налазе се укупно 442 радника, од којих 165 има високу стручну спрему (37,3%), 48 вишу стручну спрему (10,9%), 201 завршену средњу школу (45,5%), а њих 28 (односно 6,3%) завршену основну школу. Иако су плате запослених у установама културе у граду доста ниске¹²⁹, вишак стално запослених радника у институцијама културе доводи до несразмерног учешћа плата и доприноса у структури буџетских расхода.

У разговорима са руководиоцима институција културе у граду показало се да су, осим кадровских, њихови кључни проблеми *непостојање адекватних објеката и историја за деловање* (посебно у случају Народног музеја, Историјског архива, Нишког културног центра, Народне библиотеке и Симфонијског оркестра), *непостојање возног парка* (Народно позориште, Позориште лутака и Симфонијски оркестар) и *непостојање лабораторија и опреме за конзервацију и микрофилмовање грађе* (Народни музеј, Историјски архив, Завод за заштиту споменика културе и Народна библиотека).

¹²⁹ Плата већине директора институција културе не прелази 20.000 динара, односно 275 EUR, док су плате осталих запослених још мање.

Током анализа показало се и да, упркос томе што им није посвећена довољна пажња, *Ниш има доста разгранати и активну сцену ванинституционалних актера* – приватних продуцентских кућа, невладиних организација које се баве културом, неформалних уметничких група које реализују значајне културне активности, добијају важна међународна признања и успевају да опстану захваљујући флексибилнијем менаџменту, већој активности у тражењу (и налажењу) спонзора и способности за прикупљање донација. Једини сегмент градске културе који се очигледно налази у опадању и захтева хитну акцију од стране града јесте културни аматеризам, односно аматерска културно-уметничка друштва која раде у јако тешким условима.

Последњи важни налаз у оквиру ових анализа тиче се два изузетно важна потеза градских власти који ће у времену пред нама имати огроман значај за развој међународне сарадње нашег града у области културе. *Први се тиче покрећања иницијативе за формирање Еурорегиона у троуглу Ниш-Софија-Скопље (регион Еуро-Балкан)* којим су отворена врата за сарадњу у области културе са два главна града суседних балканских земаља од којих наш град може много да научи. *Други се тиче отварања Међународног културног центра, у коме већ раде канцеларије Америчког културног центра и Француског културног центра, а у плану су отварање и нордијског и грчког културног центра, као и културних центара других земаља.* Тиме се стварају претпоставке не само за непосредну међународну сарадњу нашег града са значајним европским и светским центрима, него се отварају нове могућности за међународну афирмацију нишких уметника, као и за боље задовољавање културних потреба грађана Ниша.

Од стратешких дилема с којима се свако формулисање културне политике мора суочити¹³⁰ неке од њих, при дефинисању стратегије развоја културе за наш град, избијају у први план. Свакако да се у одређивању стратегије културног развоја нашег града најпре мора дефинисати култура, односно одредити домен културне политике и изабрати модел културне политике (*стратешке дилеме*); одредити да ли би одлуку о томе шта финансијски подржати требало да доносе политички органи или би финансирање културе требало заштитити од политичких утицаја; дати одговор на питање правог односа између приватне иницијативе и интервенције јавног сектора (*имплементационе дилеме*); одлучити да ли културна политика треба да да предност очувању културног наслеђа или промовисању савременог стваралаштва и разрешити питање односа већинских и мањинских заједница и подршке изражавању мањинских идентитета (*дилеме социјалног развоја*); донети одлуку о томе како финансирати културу – да ли кроз форму дотација или кроз форму инвестиција и да ли улагати у културну продукцију или у културну потрошњу (*дилеме економског развоја*); и на крају да ли подржавати уметнике или уметност, да ли у расподели фондова већи значај треба дати улагању у инфраструктуру или у активности и колико пажње би требало посветити менаџменту културних активности, а колико самим културним и уметничким активностима (*дилеме менаџментна културне политице*).

Током шестомесечних консултација које су представници Савета за културу одржали са запосленима у институцијама културе, самосталним уметницима и менаџерима у области културе - кроз серију од осам састанака од којих је сваки био посвећен посебном сектору културе у граду (октобар – децембар 2003), кроз резултате SWOT анализе које су установе културе обавиле према упуствима добијеним од Савета за културу (јануар – фебруар 2004) и кроз низ полуструктурисаних (дубинских) интервјуа који су обављени са руководиоцима културних институција у граду (март – април 2004) – искристалисао се и низ стратешких тема на које пројекција културног развоја до 2010. године такође мора дати одговор. Оне укључују питања организације рада јавне управе

130 Према F. Matarasso and Ch.Landry "Balancing Act: 21 Strategic Dilemmas in Cultural Policy" Council of Europe, Strasbourg, 1999.

у области културе, финансирања културних делатности у граду, кадровске политике, стратешких градских пројеката, стратешких објеката културе у граду, интерсекторске сарадње, односно претпоставки за развој културног туризма и међународне сарадње нашег града.

У дефинисању културе и одређивању домена културне политике водила нас је већ установљена градска пракса – постојеће институције културе и начин формирања градског буџета. Утолико је већ унапред било одређено да ћемо у овој студији *културу по-смајрајти у њеном уском, естетском виду*, уз изузетак који се тиче институција које се баве заштитом покретних и непокретних културних добара. Тиме је посредно, у *еклектичком моделу културног развоја* који смо прихватили, *мала вредности дајћа моделу демократијације културе*, иако је у досадашњем деловању Савета за културу и модел културне демократије имао значајну улогу (позитивна дискриминација пројеката етничких мањина, подршка пројектима из домена популарне културе и развоју културног аматеризма у граду). Што се тиче модела културне политике, имајући у виду недостатке постојећег државно-бироградског модела, сматрамо да би требало *усвојити парламентарни модел културне политике*, којим се у домену културе моћ одлучивања предаје уметницима и стручњацима за област културе, а политичари се држе на “дистанци од једног лакта, од дужине руке” од места где се о финансирању уметности одлучује (*arm’s length principle*).

У одређивању циљева културног развоја у граду руководили смо се идејама које смо имали прилике да чујемо у консултацијама током рада на овој студији. Предност су, наравно, имале оне које су долазиле из више извора и које су, имајући у виду величину градског буџета који се одваја за културу, биле реалистичне. У погледу инструмената који би требало да омогуће остваривање циљева користили смо већ познате теоријске моделе као и искуства других европских земаља, а посебно земаља у транзицији. Пројектовани циљеви су, при том, дати као врста одговора на стратешке проблеме који су уочени током анализа тренутног стања културе у граду.

Први циљ тиче се *установљења Секретаријата за културу*. На свим консултативним састанцима које смо имали са представницима различитих врста уметности, формирање Секретаријата за културу истакнуто је као веома значајан средњорочни циљ, а ликовни уметници, књижевници и представници музичке уметности су установљење Секретаријата за културу истакли као најважнији средњорочни циљ културне политике. Постојећи Секретаријат за јавне службе, оцењено је, покрива огроман број потпуно диспаратних делатности, од културе, преко превенције и борбе против болести зависности, до инвалидске и борачке заштите и није у могућности да адекватно прати развој културе у граду. Секретаријат за културу требало би да буде сервис институција културе у граду, али и место где остали актери културне политике у граду – приватне продуцентске куће, културно-уметничка друштва, невладине организације које се баве културом, неформалне уметничке групе – могу затражити и добити услуге које су им потребне; где би биле доступне информације о међународним и домаћим конкурсима у области културе на које је могуће послати предлоге пројеката; место где би грађани Ниша могли да доставе своје оцене, примедбе и предлоге; институција која би организовала реедукацију и доедукацију запослених у институцијама културе и свих других културних актера којима је то потребно (за стратешко планирање, менаџмент, маркетинг, прикупљање средстава, писање предлога пројекта итд) и институција која би координисала сарадњу првог, другог и трећег сектора (јавне управе и институција културе, приватних продуцентских кућа и невладиног сектора у области културе) и сарадњу свих њих са потенцијалним спонзорима и донаторима. Постојећи кадрови у Секретаријату за јавне службе имају дугогодишње искуство у раду у области културе и добро познају практичне проблеме са којима се актери културне политике суочавају, те би могли да представљају поуздано језгро новог

Секретаријата за културу. Тај тим би вероватно требало појачати стручњацима за информационе технологије, који би се бавили прављењем и ажурирањем база података и web странице Секретаријата. По мишљењу писца овог текста, а и на основу многобројних предлога који су се чули током консултација, добро би било да се на челу тог тима нађе неко од искусних руководилаца институција културе у граду. На овај начин, нити би отварање новог Секретаријата за културу значило отварање нових радних места, нити би представљало значајно оптерећење за град¹³¹.

Да би Секретаријат за културу могао да успешно обави своје задатке требало би, у оквиру њега *формирају још две институције: Савети за културу и Савети спонзора и донатора*. Савети за културу (*Art Councils*) формирају се у парламентарном моделу културне политике од уметника, уметничких критичара и стручњака за област културе и уметности који у складу са *arm's lenght principle*, доносе стратешке одлуке о развоју културе, у првом реду о финансирању културних програма. Савет за културу би могао да буде формиран на период од две године и да буде задужен за процену квалитета програма које достављају институције културе у граду, расписивање конкурса за финансирање пројеката у области културе и избор пројеката који заслужују финансијску подршку, као и за доношење других стратешких одлука које се тичу развоја културе у граду, док би праћење свакодневних активности и тактичких одлука у области културе био задатак запослених у Секретаријату за културу¹³².

Установљење Савета спонзора и донатора представљало би покушај да се у процес доношења одлука које се тичу културне политике града укључе директори и менаџери успешних државних компанија и великих приватних предузећа који већ подржавају културне делатности у граду, те да се тај однос институционализује. Досадашња пракса је била да су велика државна и приватна предузећа водила своју културну политику, независно од јавне културне политике, а у односу стваралаца културе и великих привредних субјеката који су се појављивали као спонзори и донатори није било никакве координације, већ је њихова интеракција била препуштена сналажљивости и упорности стваралаца културе и личном укусу, афинитетима и расположењу директора и власника фирми. Град би требало да у Савет спонзора и донатора позове представнике најуспешнијих државних и приватних компанија у Нишу и да им, након што Савет за културу заврши свој посао, предочи годишњи план финансирања културе у граду – програма институција културе у граду и резултате конкурса Савета за културу – да би они били у могућности да изаберу шта би од тих културних дешавања у наредној години били спремни да финансирају и у ком износу. Тиме би се смањио део буџетског новца који град улаже у културу, укључили ови важни актери у процес формулисања заједничке културне политике, а уједно пружила прилика великим државним и приватним компанијама да планирају властита улагања у културу¹³³.

---

131 Наравно, уколико би се отварање Секретаријата за културу претворило у прилику за запошљавање "незбринутих" партијских чланова, или ако би се на челу тог секретаријата нашле жене, мужеви или сестрићи народних посланика којима би то било прво радно место, онда је такав Секретаријат за културу боље не формирати.

132 Поново, уколико би Савет за културу био формиран по партијском кључу, односно уколико би у њега партије делегирале своје представнике, то и не би био Савет за културу у правом смислу речи, већ некаква партијска или мулти-партијска цензорска комисија.

133 Наравно, осим што би били у прилици да користе погодности које предвиђа "Правилник о улагањима у области културе који се признају као расходи" (Службени гласник Републике Србије бр. 9/02) које је Министарство културе донело фебруара 2002. године и према коме се предвиђају пореске олакшице за спонзорска и донаторска улагања у културу у износу највише до 1,5% од укупног прихода уколико омогућавају "1) стварање, проучавање и очување културних вредности, 2. неговање, очување и обогаћивање културно-историјског наслеђа, 3. стварање услова за обављање и развој културних делатности, 4. подстицање међународне културне делатности и сарадње, 5. подстицање едукације у области културе, 6. подстицање научних

Секретаријат за културу би, да би планови развоја културе остали у вези са потребама грађана због којих се ти планови и праве, требало још да *једном годишње организује истраживање културних потреба и навика грађана Ниша* и да резултате истраживања учини доступним Свету за културу, институцијама културе, другим актерима културне политике и читавој јавности.

Најбољи начин за то и за добијање непосредних сугестија, примедби, предлога и оцена грађана, као и за постављање информација о расписаним конкурсима, обавештења о културним дешавањима, представљање културе града у земљи и иностранству јесте *успановљење веб сајта Секретаријата за културу*, која би уз стално ажурирање могла да постане јако важан (интерактивни) инструмент остваривања циљева културне политике града.

Други статешки циљ, који се налази у блиској вези са првим, тиче се *промена у начину финансирања културних делатности у граду*. Досадашњи начин финансирања културе у Нишу, као што смо видели, сводио се на финансирање градских установа културе, чиме су, с једне стране, сви други актери културне политике који нуде значајне програме грађанима Ниша (који су корисници и у крајној линији финансијери свих културних активности у граду) били стављени у неравноправан положај. С друге стране је овакав начин финансирања, обезбеђујући 80 до 90 посто свих прихода институција културе, код ових установа подстицао културу зависности и инерције. Најједноставније речено, недостатак такмичења за буџетска средства доводио је (као што увек и доводи) запослене у градским институцијама културе у стање лажне безбедности, незадовољства и жалопојке за већим буџетским средствима и неспремности да се боре за властити опстанак – да зараде више, да развију систем прикупљања средстава, да обезбеде спонзоре и конкуришу за средства донатора. Утолико је увођење елемената такмичења за буџетска средства – кроз расписивање годишњих конкурса за финансирање програма у области културе на којима ће основни критеријум бити критеријум квалитета (а не институционални критеријум) – једини пут до боље културне понуде у граду. То практично значи да би сви актери културне политике у граду (институције културе, приватне продуцентске куће, културно-уметничка друштва, невладине организације које се баве културом, неформалне уметничке групе, уметници појединци) требало да добију прилику да потпуно равноправно учествују у такмичењу за средства из буџета града резервисана за *културне програме*. Град би из буџетских средстава и даље покривао материјалне трошкове и основне плате запосленима у институцијама културе, а за све остало (програме, представе, изложбе, концерте, књижевне вечери) морали би да се изборе квалитетом својих програма¹³⁴. Овакав начин финансирања имаће различите консеквенце за установе културе у граду. Разумљиво је да институције попут Народног музеја, Историјског архива, Завода за заштиту споменика културе, Народне библиотеке и Галерије савремене ликовне уметности буду снажније буџетски подржане од стране града, а да конкуришу само за допунске програме, као и то да се очекује од Народног позоришта, Нишког културног центра, Луткарског позоришта и донекле Симфонијског оркестра да на конкурсима и на тржишту обезбеде значајнији део средстава за властити опстанак.

истраживања у области културе и 7. стимулисање младих талената у области културног стваралаштва.", градске власти би за ове спонзоре и донаторе требало да размотре могућност смањивања или укидања одређених дажбина које се плаћају граду, као што би, што спада у куртоазију, њима редовно требало упућивати позивнице, каталоге, улазнице за сва културна дешавања у граду.

134 Наравно, то значи и такмичење међу запосленима у самим институцијама и веће плате онима чији програми буду прихваћени – као што је и природно да глумци који су непрестано агнажовани имају веће плате него они који не играју представе годинама, или да менаџери који организују културне манифестације зарађују више него они који у канцеларијама решавају укрштене речи.

Увођење оваквог система финансирања одједном, без икакве припреме, вероватно да не би имало позитивне последице, већ би пре довело само до гашења градских установа културе. Управо зато промене у начину финансирања треба поставити као стратешки циљ до 2010. године (чему ће вероватно ићи наруку и промена законске регулативе у том правцу на републичком нивоу) и то тако што ће се сваке наредне године смањивати удео финансирања културних програма преко планова институција културе, а повећавати део средстава из буџета који се расподељује преко годишњих конкурса Секретаријата за културу (Савета за културу). Циљ би био *да се 2010. године укључена средства из буџета града резервисана за програме у области културе расподељују путем годишњих конкурса* на којима равноправно учествују сви актери културне политике и на којима критеријум квалитета културних програма има пресудну важност.

Трећи стратешки циљ тиче се *промена у вођењу кадровске политике*. Предложене промене тичу се два проблема – постављања директора установа културе од стране оснивача (и то врло често по партијском кључу) и, с друге стране, вишка запослених у институцијама културе у граду. Као што смо већ истакли пракса постављања директора установа културе показала се као двоструко погубна – дешавало се да су на ова места долазили и људи који с културним делатностима нису имали никакве додирне тачке (нити по образовању, нити по претходном деловању), а с друге стране, то је озбиљним и стручним руководиоцима институција културе онемогућавало свако дугорочно планирање, које у културним делатностима једино води до значајних резултата. У односу на овај проблем, предлог промена се односи на *установљивање праксе конкурса за директоре установа културе*¹³⁵, на којима би они на основу програма развоја институције који би понудили били изабрани на неограничено време¹³⁶.

Што се другог проблема тиче, он је био незаобилазна тема у разговорима са руководиоцима институција културе у граду. По њиховој оцени, у свим установама културе у граду постоји значајан вишак стално запослених који нису запошљавани на основу увида у потребе ових институција, него на основу политичких директива. Тако су се културне институције у граду нашле у парадоксалној ситуацији - да уз значајан вишак запослених, за које једноставно нема посла, имају мањак стручњака одређених профила који су овим институцијама неопходни. Кад се има у виду да се највећи део градског буџета за културу троши управо за плате и доприносе стално запослених у институцијама културе, онда тежина проблема постаје очигледна. Ми смо предложили *мораторијум на даље запошљавање у институцијама културе до 2010. године (уз изузетак запошљавања стваришеники важних стручњака за развој тих институција)* и сходно томе смањење броја стално запослених кроз одлазак једног броја радника у редовну пензију, *размену кадрова између институција* (нпр. Народног музеја и Историјског архива) и *иницијативу, обавезну реедукацију и доедукацију postoјећих кадрова у институцијама културе*.

Четврта група циљева тиче се *реализације низа вишегодишњих стваришениких пројеката који би требало да воде до остварења важних циљева културне политике града*. Они се најпре тичу сталних градских манифестација којих у овом тренутку према Одлуци о манифестацијама и програмима у области културе од општег интереса за град (број 06-52/2003-6/0-1) има седам. У сталне градске манифестације убрајају се фестивал глумачких

135 У овом тренутку овај предлог је у нескладу са потпуно ретроградним решењима из Закона о делатностима од општег интереса у области културе (1992) и Закона о јавним службама (1991), али се може очекивати да ће у догледно време ови закони, који су на почетку деведесетих представљали покушај поновне централизације и етатизације културе, бити замењени савременијим и бољим.

136 При том ће, наравно, остваривање програма на основу којих су изабрани одредити колико ће они стварно дуго руководити тим културним институцијама. Директори који нису у стању да остваре свој програм биће, вероватно, на том месту и краће од четири године.

остварења и “Филмски сусрети Ниш”, Интернационалне хорске свечаности (бијенално), Ликовна колонија ”Сићево”, Књижевна колонија “Сићево”, Нишке интернационалне музичке свечаности ”Нимус”, музички фестивал ”Nisomnia” и фестивал дечије музике “Мајска песма”¹³⁷. Њима су се фактички прикључиле свечаности везане за прославу градске славе ”Св. цар Константин и царица Јелена”, што ће вероватно убрзо бити верификовано и одлуком Скупштине града.

Предлози везани за сталне градске манифестације усмерени су с једне стране на боље коришћење ситалних градских манифестација за међународну афирмацију нашег града и побољшање градске туристичке понуде и, с друге стране, на установљење једног броја нових ситалних градских манифестација које би такође служиле овим циљевима, али и побољшале културну понуду у граду. Ако је визија да Ниш постане једна од балканских престоница културе, онда би сталне градске манифестације требало искористити за развој сарадње са другим значајним културним центрима на Балкану (Софијом, Скопљем, Сарајевом, Бањалуком, Солуном, Атином, Букурештом, Темишваром, Клужом, Тираном, Истамбулом и другима). Ако су Филмски сусрети најстарији и највећи филмски фестивал у Србији са потпуно јасним профилем (фестивал глумачких остварења), онда је огромна штета да се програм фестивала већ годинама крпи од филмова које је публика већ имала прилике да види током године, телевизијских серија и студентских филмова, уместо да се широко отвори за кинематографије (и глумачке бравуре) других балканских (и европских) земаља. Само тако ће у конкуренцији фестивала на Палићу или у Херцег Новом опстати и задржати свој значај. Такође је штета да се туристички потенцијали овог фестивала не користе онако како би то било могуће урадити. Уместо да буде филмски празник јужне и источне Србије и позив туристима из околних земаља да посете наш град¹³⁸ (који не само што би могао да себе издржава него и да буде извор зараде за град), Фестивал се већ годинама затвара у локалне оквире, нагађања са приватним дистрибутерима да ли ће или неће дозволити приказивање њихових филмова, гошћење глумаца по нишким кафанама, сиромашне пратеће програме¹³⁹, поделе бесплатних карата и пропусница и некономске цене карата. Идеална прилика за промену концепције и прерастање у Међународни фестивал глумачких остварења јесу јубиларни 40. Филмски сусрети 2005. године, с тим што би за то припреме требало почети већ ових дана. Оно што важи за Филмске сусрете важи и за Интернационалне хорске свечаности, Нишке интернационалне музичке свечаности Нимус, ликовну и књижевну колонију Сићево. Сталне градске манифестације су адути у рукама нишке културе који се за сада недовољно користе.

137 Већину сталних градских манифестација организује Нишки културни центар, а изузетке представљају Ликовна колонија "Сићево", коју организује Галерија савремене ликовне уметности, фестивал дечије музике "Мајска песма" у организацији Дечијег културно-образовног центра и Нишке интернационалне музичке свечаности "Нимус", које заједно организују Нишки симфонијски оркестар и Нишки културни центар.

138 Током рада на студији чули смо и занимљиву идеју да се кеј на Нишави претвори у неку врсту нишког Sunset булеvara, на којем би лауреати Нишких филмских сусрета остављали своје отиске, што би уз плочице постављене изнад њих такође представљало својеврсну туристичку атракцију. Само поређења ради треба поменути да према постојећим подацима више туриста у Филаделфији одлази да види отиске Силвестера Сталонеа (који подсећају на легендарну сцену из филма "Роки I") на платоу испред Музеја савремене уметности, него што посећује сам Музеј.

139 Очигледни кандидати за квалитетне пратеће програме (и више од тога) јесу Нишки фестивал документарног и краткометражног филма (за који постоје потенцијали) и Дечији филмски фестивал, који већ постоји. Кад томе додамо програме Nisomnia која претходи Филмским сусретима, Интернационалне хорске свечаности, "Књижарнице вилинске реке", Нир-Нор фестивал, нишко културно лето би, уз добру организацију и добар временски распоред, могло да буде једно од занимљивих у Србији и позив туристима да дођу у наш град.

На том трагу би требало размишљати и направити *план усљановљења нових градских манифестација до 2010. године*, наравно уз вођење рачуна о доступним финансијским средствима. Очигледни кандидати за прерастање у сталне градске манифестације јесу Цез фестивал "Nišville" и Новогодишњи концерти бечких валцера који су захваљујући огромним напорима њихових твораца (г. Ивана Благојевића и г. Зорана Андрића) успели, у готово немогућим условима, да опстану и да се изборе за фактички статус градских манифестација¹⁴⁰. Томе би се у најскорије време могли придружити, како је то овогодишња делатност Француског културног центра показала и "Дани француске културе" и "Дани америчке културе", што би за град било од огромног значаја. Пројекат установљења Еурорегиона "Еуро-Балкан" и сарадње у троуглу Ниш – Софија – Скопље такође пружа шансу за установљење (до 2010. године) "Дана Софије" и "Дана Скопља" као сталних градских манифестација, које би - имајући у виду културне потенцијале главних градова суседних земаља - пружиле нишкој публици шансу да види, доживи и научи много тога. И на крају, али не најмање важно, Ниш би требало да искористи срећну околност да су се у нашем граду родили и живели или створили највреднија дела Бранко Миљковић, Душан Радовић и Стеван Сремац. Они су, посебно Бранко Миљковић и Стеван Сремац, амблеми нашег града које ми, уместо да подигнемо високо на наше заставе, бирократски затурамо по нашим фиокама. Бранко Миљковић је вероватно најбољи српски песник друге половине XX века. Он се родио, школовао, обликовао и стварао у Нишу, а обележавање седамдесетогодишњице његовог рођења 2004. године у овом граду свело се на неколико паноа на улазу у Народну библиотеку. Стеван Сремац је предавао у нишким средњим школама, учествовао у оснивању Народног позоришта у Нишу, провео своје најплодније стваралачке године у нашем граду и овековечио је његов дух и његов језик, а за прославу 150 година његовог рођења 2005. године и сто година смрти 2006. године не постоје још увек никакве назнаке да ли ће и како бити одржане. Свему овоме треба додати још и то да је књижевна награда за кратку причу "Стеван Сремац" укинута, а да је некада престижна награда за поезију "Бранко Миљковић" маргинализована. Јубилеји ових наших значајних суграђана прилика су да се у њихову част, а на понос нашег града, установе као сталне градске манифестације "Дани Стевана Сремца" и "Дани Бранка Миљковића" и обнове награде са њиховим именом. Посебно су "Дани Стевана Сремца" уз приказивање популарних позоришних и лутка представа, организовање концерата традиционалних песама и игара из нишког краја, изложбе ношње из ових предела, организовање фестивала роштиља, пецива и нишких ђаконија, потенцијални кандидат за велику народну и туристичку светковину.¹⁴¹ То наравно, не би заменило озбиљне научне скупове, округле столове и трибине о Сремчевом делу и национални конкурс за најбољу кратку причу за коју би била додељена награда "Стеван Сремац", него би само обогатило овај празник нашег града. О томе колики је значај оваквих манифестација за привлачење туриста и обогаћење културне понуде у граду, Ниш би могао много да научи од Прага и Даблина¹⁴².

140 Наравно, њихово прерастање у статус правих градских манифестација неминовно ће морати и да доведе до промена у начину њиховог организовања, финансирања итд - они ће једноставно морати да престану да буду "one-man-show" и да се уклопе у стандарде организовања сличних манифестација.

141 Да интересовање публике постоји најбоље је показао огроман успех филма "Зона Замфирова".

142 Праг своје амблеме Кафку и Моцарта не само што поштује, слави и проучава, него је од њих направио и мамац за туристе из читавог света - огромну улогу у томе одиграо је и Милош Форман који је снимајући филм "Амадеус" у Прагу, учинио да се у свести милиона туриста генијални композитор пре везује за Праг, него за Салцбург. С друге стране, у оквиру прославе стогодишњице дана у коме се дешава радња романа "Уликс" 16. јуна 1904, Даблин је под називом "ReJouse 2004" почео петомесечну прославу (од 1. априла на Џојсов рођендан до 31. августа), уз централну манифестацију на Блумов дан (Bloomsday) назван по јунаку култног Џојсовог дела, који се слави од 1954. године. У оквиру прославе у Даблину се организују јавна читања "Уликса", уличне представе, књижевне, музичке, филмске и друге манифестације дуж реке Лифи, шетње маршрutom Леополда Блума описаном у роману, уз обавезне посете кафанама у које је он залазио, као и доручак за више хиљада људи, с менијем истоветним оном који је имао јунак Уликса у четвртак, 16. јуна 1904. године у осам сати изјутра. (према подацима из листа "Време" од 17. 06. 2004).

Следећи низ стратешких пројеката односи се на *истираживање, заштити и презентацију кључних неокрећних културних добара нашег града* – Naissusa, Медијане, Беле куле и споменика на Чегру, као и *валоризацију и регулацију правног станаја најугроженијег дела споменичког фонда Ниша* (градске архитектуре, археолошких налазишта и Старог гробља) и *документовање заштитених неокрећних културних добара у области градске архитектуре* (њихово снимање и разрада потпуне стручне документације). За остварење ових изузетно важних циљева за наш град, стручњаци из Завода за заштиту споменика и Народног музеја требало би да формулишу дугогодишње пројекте за које би се у периоду 2005 – 2010. године редовно издвајала средства из градског буџета. Иако средства која би град могао да издвоји нису велика, уз коришћење фондова који произилазе из уговора са компанијом *Philip Morris*, средстава из републичког буџета и међународних фондова, континуираним дугорочним финансирањем могли би се постићи значајни резултати. Међу овим пројектима централно место заузима ископавање, истраживање, конзервирање и презентација Naissusa. У вишегодишњим дискусијама о томе да ли би и на ком месту требало поставити споменик цару Константину као да се заборављало да се његов прави и највећи споменик још увек налази четири метра испод земље на локалитету Тврђаве и Градског поља. Вероватно да су Naissus и цар Константин кључни магнет за привлачење посетилаца из читавог света у наш град¹⁴³, а чињеница да је археолошко налазиште у самом центру града омогућила би свим туристичким агенцијама, чак и онима којима је Ниш само успутна станица, да својим клијентима представе овај значајан културни и историјски споменик. Наравно, њима би требало ставити на располагање младе локалне водиче који знају стране језике, понудити им да виде изложбу експоната из Naissusa и Медијане, омогућити им да купе разгледнице, фотографије, сувенире, стари накит – све оно што је уобичајена пракса у свету везана за тако значајне археолошке споменике.

Још један стратешки циљ који је с тим у вези односи се на *усијављање интерсекторске сарадње у нашем граду* – повезивање културе са туризмом, урбанизмом, привредом, занатством, спортом и *стварање прејосијавки за развој културног туризма*. И дан-данас се у институцијама културе код нас и међу уметницима може наићи на згражавање при било каквом помињању везе културе и новца и потребе да културне делатности остварују профит. Такво узвишено становиште одрживо је само у условима у којима богата држава, често заузврат тражећи идеолошку послушност, буџетски финансира чисту културу и уметност. У стварности у којој ми живимо, у условима крајње оскудних буџетских средстава, култура мора да се побрине за властито финансирање и да да свој допринос развоју читаве заједнице¹⁴⁴. Културни туризам је једна од најразвијенијих грана туризма у свету, а Ниш има садржаје које би могао да понуди домаћим и страним туристима. Нажалост, многи од културних споменика су у лошем стању, неки су аутобусима недоступни и без паркинга, нема водича и организованих обилазака културних знаменитости, недостају сувернири, туристичке брошуре, добри хотели, менији у ресторанима на страним језицима, итд. У извесном смислу Ниш је у погледу културног туризма на самом почетку. Једна од дужности Секретаријата за културу могла би да буде координација сарадње између културних институција и туристичких организација, угоститеља, привреде, занатлија и продавница сувенира. При том не треба заборавити да је културни туризам уметност учествовања у другим културама и да су нарочито интерна-

143 Наравно, и ту би требало показати меру и добар укус. Уколико се осим аеродрома "Константин Велики", булеvara "Цар Константин", фудбалског клуба "Цар Константин", ускоро почну да појављују и школе, кафане, драгстори, чоколадице и жваке под истим именом то би вулгаризовало ово значајно наслеђе нашег града.

144 Занимљив и свеж пример јесте чињеница да је изванредан успех филма "Господар прстенова" који је сниман на Новом Зеланду, учинио ову земљу најтраженијом туристичком дестинацијом ове године.

ционални туристи заинтересовани за аутентична искуства заједнице коју посећују¹⁴⁵ – они желе нешто чега нема у градовима и земљама из којих долазе – да једу у националним ресторанима, пробају локалну кухињу, чују домаћу музику, виде локалне културне споменике, купе сувенире који су специфични за дату културу. Иако се резултати у овој области не могу постићи преко ноћи, први корак је формулисање дугорочне културне и туристичке политике и рад на њиховој координацији.

У стратешке пројекте града до 2010. године морало би да спада и *јачање градских продукцијских институција које би омогућили нишким уметницима да се ишло боље представе публици у земљи и иностранству*. Под тим се подразумева оживљавање издавачке куће и часописа “Градина”, помоћ издавачком предузећу “Просвета”, опремање музичког студија у Радио Нишу и набавка опреме за НТВ коју би нишки филмски уметници могли да користе за своје радове. У ову групу циљева би спадало и *формирање заједничког возног парка градских институција културе* (једног аутобуса, камиона, комбија), као и *набавка опреме и формирање заједничке лабораторије за конзервацију и микрофилмовање траке* (за потребе Народног музеја, Историјског архива, Завода за заштиту споменика и Народне библиотеке).

Ништа мање важно је и *решавање стварних проблема и стварања услова за рад значајних уметника који стварају у нашем граду*. То се у првом реду односи на решавање статуса самосталних уметника и обезбеђивање здравственог и пензионог осигурања за њих¹⁴⁶, стављање на располагање нових и реконструкцију изгорелих атељеа значајним ликовним уметницима¹⁴⁷, те разматрање могућности да град путем конкурса додели мали број годишњих стипендија књижевницима, музичким или ликовним ствараоцима за рад на неком новом делу. На овај начин ће град не само новцем, већ и симболички – бригом везати значајне уметнике за себе, као што их је до сада од себе небригом одбацивао¹⁴⁸.

Један од озбиљних проблема културе у нашем граду је непостојање уметничке критике (изузев, можда у области филмске уметности). Ниш би морао у сарадњи са градским медијима да помогне *стварање, едукацију и развој озбиљне уметничке критике*, без које нема ни развоја уметности.

Осим ове улоге градски медији, а посебно они који имају реалне шансе да постану регионално значајне медијске куће (попут “НТВ”, “ТВ5” и “Belle Amie”), могу допринети и презентацији градске културе и уметности изван његових граница и дефинисању идентитета града, чему свакако доприносе, упркос свим својим манама и “Народне новине”, једини дневни градски лист у ужој Србији изван Београда, чији је опстанак и напредак од огромне важности за овај град. Утолико би један од стратешких циљева културне политике било и *унапређење сарадње града, институција културе и других актера културне политике са медијима* која би се, осим у развоју уметничке критике, презентације градске културе и уметности ван градских граница, огледала и у постојању обавезних градских

145 Једна од занимљивих идеја тиче се уређења онога што се тренутно зове “Нишка варош - зона унапређеног пословања”, а у граду је познато као Казанцијско сокаче. Од простора обраслог шибљем и разрованог багерима приликом изградње недовршеног тржно-пословног центра “Србија” (уоквиреног улицом Победе, Душановом, улицом Николе Пашића и Тргом Републике) могуће је паметним урбанистичким решењем, олакшицама у добијању дозвола од стране града, средствима иностраних фондација (попут USAID-a), приватном иницијативом, постављањем споменика Стевану Сремцу и Калчи (који су у припреми) реконструисати мали, деветнаестовековни Ниш вијугавих сокака, пун књижара, галерија, занатских радњи, кафана и кафића, који би за Ниш значео исто што Скадарлија за Београд, Дунавска улица за Нови Сад, Zlata ulička за Праг или Soho за Лондон.

146 С тим се пројектом почело ове године, а затим застало из нама необјашњивих разлога.

147 Атељеи би могли да буду додељивани путем конкурса, на ограничени временски период и уз обавезу уметника да организује један број изложби и поклони граду један број својих дела.

148 Сви самостални уметници у нашем граду регулисали су свој статус у другим градовима који покривају трошкове пензионог и здравственог осигурања, најчешће у Београду.

водича културе (попут оног у “Народним новинама”) који би грађане Ниша и госте у граду обавештавао о свим културним дешавањима у граду.

Важан стратешки циљ и уједно важно средство за остварење других стратешких циљева културе у нашем граду до 2010. године јесте *едукација свих актићера културне полићике у граду* (запослених у институцијама културе, приватних менаћера културе, чланова културно-уметничких друштава, припадника невладиних организација које се баве културом, новинара и уметничких критичара) из области уметности, али и за другачији приступ менаћменту културних активности, за маркетиншку делатност, стратешко планирање¹⁴⁹, прикупљање средстава, писање предлога пројеката и друга неопходна знања и вештине за утакмицу у тржишним условима која неминовно следи. Томе би значајно могли да допринесу факултети Универзитета у Нишу (попут Филозофског факултета, Грађевинско-архитектонског факултета, Факултета уметности) и невладине организације, које се баве овом врстом едукације, из нашег града и ван њега.

Резултати SWOT анализа институција културе у граду, али и наше свакодневно искуство показују да је један од најважнићих проблема с којима се култура у граду суочава недостатак адекватних простора за културне делатности. Извесно је да Нишу треба нека врста конгресног центра који би укључивао могућност одржавања великих позоришних, оперских, филмских спектакала, концерата и изложби, а можда укључивао и просторије Народног музеја, Историјског архива и Завода за заштиту споменика културе, али је исто тако извесно да, с обзиром на обим средстава неопходан за изградњу таквог објекта, тако нешто неће бити могуће за бар још двадесет година пред нама. Утолико сматрамо да би *решење просторних проблема до 2010. године требало изражити у реконструкцији једног броја постојећих објеката који би били мултифункционални у својој намени и, с друге стране, у договору са Војском Србије и Црне Горе у преузимању њихових објеката у центру града*, кроз неку врсту компензације (за станове или друга добра и услуге).

У стратешке објекте чијом би реконструкцијом могли да се реше просторни проблеми институција културе и других културних актера спадају *Дом културе* (у улици Станоја Бунушевца), чијом би се адекватном реконструкцијом обезбедио простор за одржавање концерата (рокенрол, џез, класичне и народне музике), направила алтернативна позоришна сцена, омогућио рад црног биоскопа, обезбедио простор за трибине, промоције, књижевне вечери и сл; *довршење реконструкције нишке Синагоге* – чиме би граду био подарен јединствени простор за изложбе дела ликовних уметности, тематске изложбе Народног музеја и других институција заштите културних добара, али и изврсна сала за концерте камерне музике; *наградња при ећаже галерије Србија* путем које би били решени сви просторни проблеми Галерије савремене ликовне уметности и створене претпоставке за њено прерастање у Музеј савремене ликовне уметности у Нишу, при чему би један спрат могао да буду коришћен као конгресна сала, сала за концерте, трибине и промоције. Томе би још требало додати и *прављење покрећног крова над Лейњом позоришном у Тврђави*, чиме би била створена “дворана” са три хиљаде места, која би могла да буде коришћена током већег дела године – за филмске пројекције, концерте, оперска дела, велике позоришне спектакле. Мада се у случају реконструкције ова четири објекта ради о значајним финансијским средствима, она су занемарљива у поређењу са средствима потребним за изградњу нових објеката.

Други део проблема могао би бити решен *преузимањем до 2010. године, кроз договор и у сарадњи са Војском Србије и Црне Горе, при објекта у центру града: Дома*

149 Први корак градских институција културе након што стратешки план развоја културе у Нишу буде направљен и усвојен, мораће да буде стратешки план њиховог развоја до 2010. године, циљева и инструмената којима ће они бити постићнути.

Војске Србије и Црне Горе, који би са својом великом и малом салом, холовима који су потенцијални изложбени простори, канцеларијским просторијама и апартманима, могао да реши све просторне проблеме Нишког културног центра и Нишког симфоничког оркестра, постане репрезентативни градски биоскоп, дугорочно омогући формирање још једног позоришта у граду и нишке Опере и буде градски конгресни центар; *касарне Филиј Кљајић* на углу улица Војводе Путника и Димитрија Туцовића и *регрутног центар* у улици Милојка Лешјанина, зграде у граду познате као “Шивара”, који би дугорочно могли да реше просторне проблеме Народне библиотеке “Стеван Сремац”, Народног музеја, Историјског архива и Завода за заштиту споменика културе или можда Факултета уметности. У овом тренутку можда ови предлози (који су се могли чути у разговору са многим руководиоцима институција културе у граду) изгледају недовољно озбиљно, али приступањем наше земље програму “Партнерство за мир” до кога ће свакако доћи до 2010. године и трансформацијом наше војске попут оних које су се већ одиграле у другим земљама западног Балкана - њеном професионализацијом, смањењем броја војника и измештањем у складу са међународним стандардима у објекте који се налазе изван насеља - Војска СЦГ ће се наћи у ситуацији да препуштање постојећих објеката у градовима (у замену за станове, друга добра и услуге) буде у њеном најбољем интересу.

Последњи стратешки циљеви у области културе у нашем граду до 2010. године које ћемо навести у овој студији тичу се *унапређења међународне сарадње нашег града*. У том правцу градске власти су последњих година већ учиниле два изузетно важна корака: формирање Еурорегиона “Еуро-Балкан” чиме су, између осталог, створене претпоставке за културну сарадњу у троуглу Ниш-Софија-Скопље и установљење Међународног културног центра у чијем оквиру од 2002. године већ раде канцеларије Америчког културног центра и Француског културног центра. Овим путем би свакако требало наставити и даље – уз већ постојеће разговоре о отварању нордијског културног центра и грчког културног центра, требало би *иницирати отварање Балканског културног центар* (који би доприносио културној сарадњи нашег града са значајним културним центрима из Бугарске, Румуније, Албаније, Турске) и *Културног центар јужнословенских народа* (путем кога би се обнављали контакти са културним центрима бивших југословенских република). Културна сарадња коју би Ниш посебно требало да развија тиче се великих културних центара других балканских земаља (Атине, Солуна, Софије, Букурешта, Темишвара, Клужа, Скопља, Бањалуке, Сарајева, Тиране, Истамбула). Уколико би успео да постане једна од културних престоница Балкана, то би за наш град био најлакши пут у Европу и свет¹⁵⁰.

---

150 То наравно укључује набавку опреме задовољавајућег нивоа за међународне културне догађаје и учење и поштовање стандарда који су присутни у међународној сарадњи - од сада већ легендарног клавира, преко разгласа, осветљења, изложбених простора и свега другог.

Имајући у виду све до сада наведено, можемо доста прецизно навести визију ка којој се тежи у култури нашег града у 2010. години:

- ♦ **Промене у начину организовања јавне управе, кроз**
- ♦ Формирање Секретаријата за културу, у оквиру кога делују
- ♦ Савет за културу и
- ♦ Савет спонзора и донатора, и врши се
- ♦ редовно годишње истраживање културних потреба и навика грађана Ниша,
- ♦ који има властиту web страницу на којој се могу наћи сви подаци потребни актерима културне политике у граду и која служи за интерактивну комуникацију са грађанима Ниша;

- ♦ **Промењен начин финансирања културе у граду, кроз:**
- ♦ Финансирање програма у области културе путем годишњих јавних конкурса на којима равноправно учествују сви актери културне политике у граду (градске институције културе, приватне продуцентске куће, културно-уметничка друштва, невладине организације које се баве културом, уметници појединци) и о којима одлуку доноси Савет за културу;

- ♦ **Промењен начин вођења кадровске политике, који се огледа у:**
- ♦ Расписивању конкурса за избор руководиоца установа културе;
- ♦ Мораторијуму на даље запошљавање у институцијама културе до 2010. године (уз изузетак запошљавања стратешки важних стручњака за развој тих институција);
- ♦ Размени кадрова између институција и
- ♦ Интензивној, обавезној реедукацији и доедукацији постојећих кадрова у институцијама културе.

- ♦ **Реализација стратешких пројеката, који укључују:**
- ♦ Нову концепцију сталних градских манифестација у циљу међународне афирмације нашег града и побољшања градске туристичке понуде:
- ♦ *Нову концепцију Филмских сусрећа - Међународни (балкански) глумачки фестивал*
- ♦ *Интернационалне хорске свечаности*
- ♦ *Нишке интернационалне музичке свечаности "Нимус"*
- ♦ *Међународна ликовна колонија "Сићево"*
- ♦ *Међународна књижевна колонија "Сићево"*

- ♦ Установљење једног броја нових сталних градских манифестација:
- ♦ *Цез фестивал Нишвилле*
- ♦ *Новогодишњи концерт бечких валиера*
- ♦ *Дани француске културе*
- ♦ *Дани америчке културе*
- ♦ *Дани Софије и Скопља*
- ♦ *Дани Стивана Сремаца (уз обнављање награде за крајку причу "Стеван Сремац")*
- ♦ *Дани Бранка Миљковића (уз реafirмацију награде са песничка достигнућа "Бранко Миљковић")*

- ♦ Истраживање, заштита и презентација непокретних културних добара нашег града:
- ♦ *истраживање, заштити и презентација кључних културних споменика нашег града (Наисуса, Медијане, Беле куле и споменика на Чеџру);*
- ♦ *валоризација и регулација правног статуса најугроженијег дела споменичког фонда Ниша (градске архиве, археолошких налазишта и Спироџино гробља);*
- ♦ *документовање заштићених непокретних културних добара у области градске архиве (снимање и израда фотокопија документације).*

- ♦ **Побољшавање услова рада уметника и градских установа културе, кроз:**
- ♦ *јачање градских продукцијских потенцијала који би омогућили нишким уметницима да се што боље представе публици у земљи и иностранству (оживљавање издавачке куће и часописа “Градина”, помоћ издавачком предузећу “Просвета”, опремање музичког студија у Радио Нишу и набавка филмске и видео опреме за НТВ);*
- ♦ *набавку опреме и формирање заједничке лабораторије за конзервацију и микрофилмовање грађе (за потребе Народног музеја, Историјског архива, Завода за заштиту споменика културе и Народне библиотеке);*
- ♦ *формирање заједничког возног парка градских институција културе (једног аутобуса, камиона, комбија);*
- ♦ *решавање статусних питања и стварања услова за рад уметника који стварају у нашем граду (решавање статуса самосталних уметника и обезбеђивање здравственог и пензионог осигурања за њих; стварање на располагање нових и реконструкцију изгорелих објеката значајним ликовним уметницима; доделу годишњих стипендија књижевницима, музичким или ликовним ствароцима за рад на новим делима).*

- ♦ **Реализација допунских активности усмерених на развој уметности и културе у граду, као што су:**
- ♦ *стварање, едукација и развој озбиљне уметничке критике;*
- ♦ *едукација свих актера културне политике у граду за другачији приступ менаџменту културних активности, за маркетиншку делатност, стратешко планирање, прикупљање средстава, писање предлога пројеката;*
- ♦ *унапређење сарадње града, институција културе и других актера културне политике са медијима;*
- ♦ *успостављање интерсекторске сарадње у нашем граду и стварање претпоставки за развој културног туризма.*

- ♦ **Решење проблема недостатка објеката и простора за културне делатности, кроз**
- ♦ *Реконструкцију постојећих објеката:*
- ♦ *Дома културе – Музичког клуба 81;*
- ♦ *Синагоге,*
- ♦ *надградњу галерије Србија,*
- ♦ *изградњу покретног крова над Лепињом позоришном у Тврђави), и с друге стране,*

- ♦ *Договор са Војском Србије и Црне Горе о преузимању њихових објеката у центру града*
- ♦ *Дома Војске СЦГ*
- ♦ *Касарне “Филип Кљајић”*
- ♦ *Регрупни центар “Шивара”*

- ♦ **Развој међународне сарадње**, кроз:
- ♦ Отварање Балканског културног центра;
- ♦ Отварање културног центра јужнословенских народа;
- ♦ Сарадњу у троуглу Ниш-Софија-Скопље
- ♦ Развој сарадње са другим културним центрима на Балкану

Остваривање ових циљева створило би претпоставке да Ниш постане *културни центар јужне и источне Србије и једна од културних престоница Балкана*. То је визија према којој би требало да стремимо. За Ниш ће то бити најбољи пут у Европу и свет.

КЊИЖЕВНО СТВАРАЛАШТВО

1. Сјање књижевног стваралаштва у Нишу

1.1. Добре стране

Ако се има у виду опште стање српскога друштва у последњој деценији 20. века, и у првим трима годинама 21. века, књижевно стваралаштво у Нишу може се оценити као *зајажено* – и то, наравно, не само у граду, већ пре свега у широј културној средини. О томе сведоче, између осталог, и разне књижевне награде које добијају ствараоци из Ниша. Може се, додуше, мислити да се ради о спорадичним успесима даровитих појединаца, те да њихова промоција није истовремено и промоција укупнога књижевног живота града. Ипак, како год се ти ствараоци дистанцирали од градске културне политике, они су ипак део његове књижевне атмосфере. Повољну слику унеколико подржава и чињеница заснивања још једнога књижевног часописа у граду (“Слава”). Можда је од пресуднога значаја веома плодна издавачка делатност нишке “Просвете”, и још неких приватних издавача (пре свега “Зографа”). Ту су и успешне књижевне трибине Народне библиотеке “Стеван Сремац”. Нишка читалачка и “трибинска” публика још увек је гладна вредности и не губи дах (бар у поређењу са неким другим срединама). Укратко, има и писаца, има и читалаца.

1.2. Слабости и проблеми

Међутим, ако се узму у обзир главне последице дубоке друштвене кризе у овој области, онда би се институционално стање могло оценити као *забрињавајуће*. Пре свега, ради се о фактичком гашењу велике градске и значајне издавачке куће “Градина”, по којој се Ниш препознавао у читавој земљи. Утапање ове куће у Нишки културни центар многи културни посленици сматрају не само погрешним потезом једне културне политике, већ прворазредним скандалом у култури града. Ту су, затим: евидентни пад у редовном излажењу и ширини зрачења часописа “Градина”, гашење или обезвређивање неких књижевних награда које су се додељивале у граду, издавачки пораз “Народних новина”... Све у свему, књижевни Ниш памти и славније дане.

1.3. Околности повољне за подстицање књижевног стваралаштва

Повољну околност за унапређивање књижевног стваралаштва у Нишу чини скоро неочекивано очувани професионални ерос књижевних стваралаца, појединаца, који још увек није захваћен свепрожимајућом апатијом. То је субјективна димензија повољних околности. Објективну димензију чине како-тако очуване књижевне институције, чијим би се активирањем, уз одговарајућу финансијску потпору, могло сигурније закорачити у непосредну литерарну будућност града. Повољну околност требало би да представља и дугогодишње постојање Студијске групе за српски језик и књижевност на Филозофском факултету у Нишу, као и Одсека за проучавање књижевности Центра за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу. Владајуће је мишљење да делатност ових институција игра одређену, али још увек не и битну улогу у књижевном животу Ниша.

1.4. Околности нејоволне за подстицање књижевног стваралаштва

Нажалост, поменуће институције из области књижевног живота налазе се у лошем финансијском стању. Хронични недостатак материјалних средстава, иначе, представља ону генералну тешкоћу са којом се суочава култура целе земље. Специфично нишки проблем јесте понајпре слабост еснафских, књижевничких удружења. То аутоматски значи да књижевници Ниша немају одговарајућег утицаја у републичким књижевним удружењима. Најзад, има веома озбиљних мишљења да у граду нема ваљане и одговорне књижевне критике, већ у рецензентским и промотерским пословима преовлађују колегијална или суграђанска узајамност и незамерање, као и локални вредносни критеријуми. Озбиљна и одговорна књижевна критика само на први поглед обесхрабрује књижевно стваралаштво. Уистину, она га подстиче на средње и дуге стазе, обесхрабрујући лошу књижевну продукцију, и дајући књижевној јавности јасне и утемељене просуђивачке критеријуме.

2. Анализа проблема у области књижевног стваралаштва

2.1. Регистровање проблема

(1) Књижевни посленици Ниша сматрају да је најизразитији проблем у књижевном сектору културне политике Града и Републике неадекватно финансирање часописа “Градина”.

(2) На другом месту налази се помало нејасна жалба због негативне, тачније провинцијске књижевне климе у граду.

(3) На трећем месту у градирању најзначајнијих проблема стоје: слаба књижевна продукција и недостатак књижевних часописа.

(4) Потом се истичу неадекватне зграде Нишког културног центра и Народне библиотеке, а такође и недостатак просторија за рад удружења књижевника.

(5) Као проблеми, истичу се и: непостојање књижевничког удружења у граду, недовољно афирмисање нишких аутора од стране нишких издавача, проблематични буџет Књижевне колоније “Сићево”, па чак и недостатак истраживања проблема књижевности у граду.

(6) Помињу књижевни ствараоци и издавачи још и: минималне тираже књига, гашење награде “Стеван Сремац”, трајаву улогу Нишког културног центра, као и недовољно учешће нишких аутора у Књижевној колонији.

2.2. Груписање проблема и анализа

Најпре би требало елиминисати ону нејасну жалбу због “провинцијске књижевне климе у Граду”, не због тога што би била сасвим погрешна, већ због тога што се културном политиком на средње стазе не може операционализовати циљ чије би остваривање уклонило непријатни субјективни осећај провинцијалности. “Слаба књижевна продукција” такође спада у субјективне оцене и, када је тачна, може представљати проблем стваралачког набоја појединаца, а не увек и слабост културне политике. Уз нешто натезања, могло би се тврдити да културна политика може на дуге стазе подстицати књижевну продукцију и уклонити провинцијализам, али је ипак тако да је у овом случају реч о дужим књижевно-историјским периодима. Проблем “недовољног афирмисања нишких аутора од стране нишких издавача” задире у питање уредничких и рецензентских критеријума. Издавачи могу бити стимулирани од стране града да објављују нишке писце, али не по сваку цену, већ под условом да дела тих писаца задовоље одговарајуће књижевно-критичке критеријуме. Најзад, примедба о минималним тиражима књига заиста се тиче аутономних одлука издавача утемељених у њиховим финансијским могућностима и проценама могућег финансијског ефекта објављивања појединих рукописа; у те одлуке и

процене не би се смело уплитати. Град може имати интереса да финансира увећане тираже појединих издања, али је тешко претпоставити да ће се то односити на ауторске рукописе прозаиста и песника, поготову живих. Коначно, зар питање еснафског организовања књижевника није питање за њих саме? Да удружење ради, могло би да постави и питање повећања броја нишких аутора у књижевној колонији, мада је то питање ипак у надлежности селектора. Добра књижевна колонија свакако афирмише град Ниш, али Колонија није – по свему судећи – ни замишљена као слободни полигон локалних књижевних “снага”.

Преостали проблеми могли би се груписати на следећи начин:

Прву групу чини проблем *књижевних часописа*. Наиме, нема довољно књижевних часописа, а, уз то, неадекватно се финансира онај најстарији и, доскора, најугледнији – “Градина”.

У другој групи су проблеми *неадекватних зграда* Нишког културног центра и Народне библиотеке, и са тим скопчани проблем непостојања одговарајућих просторија за рад удружења књижевника. Ако је питање еснафског организовања на самим књижевницима, питање просторија је, ипак, градско питање.

На *треће* место морају се ставити проблематични *буџети Књижевне колоније, гаишење награде “Стеван Сремац”* и, с тим повезана, одређена *улога Нишког културног центара*.

Најзад, *четврти* проблем би могао бити *непостојање исцртавања о књижевном животу Ниша*. Подстицање оваквих истраживања могло би бити инстурктивно у културној политици, утолико што јој даје поуздане налазе о стварном стању књижевног живота и књижевних институција уместо субјективних утисака и израза незадовољства, што је од значаја за прављење приоритетних листа проблема и циљева.

2.3. Најзначајнији проблеми и могућности решавања

Убедљиво најзначајнији проблем јесте проблем *књижевних часописа*. “Градина” једва саставља крај с крајем; “Слава” тек узима залет, а оцена о његовом домету биће поуздана тек онда када доскок више не буде почивао само на ентузијазму уредништва. “Unus mundus” дели судбину “Градине”. Овај проблем заиста је од прворазредног значаја, поготову кад се има у виду општепознато искуство пресудне улоге књижевних часописа у креирању текућег књижевног живота, препознавању и афирмисању младих стваралаца и давању тона књижевном и, уопште, културном животу средине. Нажалост, решавање овог проблема стриктно је у домену одговарајућег, односно неодговарајућег финансирања.

Проблем *улоге Нишког културног центара* није првенствено финансијско већ организационо питање, премда се ефекти финансијских инјекција никада не смеју потцењивати. Али, извесна прерасподела буџетских средстава у корист Колоније није немогућа. Поготову афирмација награде “Стеван Сремац” није и не би смела примарно бити финансијско питање, јер се релативно скромним али стабилним средствима може постићи значајан резултат.

Исцртавање књижевног живота Ниша је проблем који треба да се решава у садејству научних и културних институција. Град може да скромно подупре ионако скромна давања у овој области од стране министарства надлежног за научна истраживања.

Проблем *неадекватних зграда Нишког културног центара* и, поготову, *Народне библиотеке “Стеван Сремац”* није средњорочно питање, већ дугорочни стратешки циљ културне политике града и тако га ваља и третирати. Решавањем тога проблема био би решен и читав низ пратећих проблема неадекватног простора за потребе књижевог живота у граду.

2.4. Предлог за решавање крајкорочних проблема

Проблем финансирања часописа “Градина” може бити делом разрешен средствима града, и то на два канала: (а) финансирањем минималне редовне продукције (Република Србија и, евентуално, град Ниш), и, (б) финансирањем посебних тематских бројева и серија посредством пројеката Савета за културу односно Секретаријата за културу. “Градина” је значајна, али у текућим друштвеним и културним приликама део свога колача мора да избори у надметању програма и пројеката. Овај начин решавања проблема већ је почео да се практикује првим и другим конкурсом Савета за културу (за пројекте у 2003. и 2004. години). Потпуне синекуре у култури, без обзира на квалитет и углед у широј културној јавности, више нису могуће, поготову кад не постоји само један часопис. Наравно, овакав модел финансирања треба да важи и за друге књижевне часописе у граду.

Проблем прескромног буџета Књижевне колоније “Сићево” разрешава се одговарајућим јавним отварањем овога питања као питања буџета – за сваку календарску годину.

Награда “Стеван Сремац” може се вратити у живот одговарајућим организационим напором који ће сигурно бити финансијски подржан, поготову кад се има у виду јубиларна 2005. година (150 година од рођења Стевана Сремца), па и 2006. година (100 година од смрти писца). У међувремену Савет за културу треба да помаже пројект награде.

3. Пројекција средњорочних циљева

3.1. Евидентирање циљева

Књижевни ствараоци су прилично дисперзно означили главне циљеве културне политике града за период 2004-2010. Као да је у овом случају машта добила превагу над интересима, што је легитимно у књижевном стваралаштву, али не и у културној политици.

(1) У првој групи циљева налазе се: оснивање Секретаријата за културу у градској управи; расписивање литерарних конкурса за младе ствараоце; превођење дела нишких аутора на стране језике.

(2) У другој групи су: успостављење књижевне награде “Славиша Николин Живковић” као и комплементарни предлог за увођење књижевне награде за најбоље прозно остварење; затим, отварање “Нишког издавачког завода”; покретање едиције (хрестоматије) “Нишки писци 1878-2010”; отварање Музеја књижевности у једном од постојећих градских објеката; оснивање радионица креативног писања за најмлађе читаоце и потенцијалне писце; увођење стипендија за писце.

(3) Трећу групу циљева чине следећи предлози: резервисање неколико градских локала за књижаре у једној од градских улица која би тиме постала “Улица књиге”; приређивање едиције “Књижевност југоисточне Србије”; афирмација регионалног издаваштва; отварање web-портала “Нишки писци”; побољшање сарадње писаца и удружења са Студијском групом за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу.

(4) Поменути су и следећи циљеви: нова концепција Књижевне колоније; приређивање серије издања учесника Књижевне колоније; израда библиографије књижевних стваралаца Ниша; увођење стимулативних олакшица за издаваче у пројектима издавања младих писаца; изградња сајамске хале или адаптација одговарајућег простора за потребе редовнога годишњег сајма књига.

3.2. Груписање и анализа основних циљева

Да одмах почнемо са стављањем у други план циљева чије остваривање није реално у оквиру средњороченог периода. Пре свега, ради се о идеји оснивања “Нишког изда-

вачког завода". Та идеја не одговара времену у којем живимо и, пре свега, времену којем нам иде у сусрет, јер претпоставља неку врсту државног издавача и превиђа неумољиве тржишне услове издавачког пословања. Чини се да то исто важи за веома лепу идеју резервисања неколико градских локала у некој *"Улици књиџе"*. Пошто би то свакако морала бити нека улица у пешачким зонама, тешко је претпоставити да ће се град лишити прихода од издавања веома траженог пословног простора. Исто тако лепа идеја јесте и отварање *Музеја књижевности*, поготову што се препоручује да буде смештен у неком од постојећих градских објеката под заштитом државе. Ова идеја мораће да сачека потпуно решавање крупног проблема зграде Народног музеја у Нишу, у чијем би склопу или у ослобођеним објектима било могуће отворити, између осталог, и специфични Музеј књижевности. Нажалост, изградња *сајамске хале*, а поготову посебне хале за сајмове књига спада у инвестиције које надилазе сферу културне политике. Уколико би град уопште инвестирао у неку врсту сајамског простора, сајам књига (који је, ипак, само једна годишња манифестација) свакако би добио одговарајући термин.

Сада ваља издвојити циљеве који непосредно зависе од воље и ангажованости књижевних посленика. Пре свега, ради се о *новој концепцији Књижевне колоније "Сићево"*, чије инаугурисање вероватно не може ометати ниједна важна институција. Предлог концепције разматра савет Колоније (или одговарајуће стручно тело) и усваја га или не усваја аутономно. Та концепција, разуме се, може да садржи и предлог о покретању серије издања дела учесника Колоније, а њено финансирање онда спада у редовно планирање буџета Колоније. *Сарадња* писаца и њихових удружења са Студијском групом за српски језик и књижевност је потпуно отворени простор, па се и њено побољшање налази у рукама писаца и професора.

Конечно, могу се издвојити три групе реално остваривих циљева у средњорочном периоду.

У *прву* групу сврстали бисмо предлог за формирање градског *Секретаријата за културу*. Књижевници и издавачи сматрају да у градској управи недостаје Секретаријат за културу, који би преузео део редовних послова Савета за културу.

У *другу* групу спадају циљеви везани за афирмацију тзв. *регионалног издаваштва*. Та афирмација постиже се, између осталог, покретањем едиције (хрестоматије) *"Нишки писци 1878-2010"*, или приређивањем едиције *"Књижевност југоисточне Србије"*, стимулисањем превођења најбољих и награђиваних дела нишких аутора на стране језике (у оквиру међународне сарадње и размене писаца и међународних научних скупова о регионалним, балканским и европским књижевним везама); у те сврхе може се увести и награда за најбоље прозно остварење писаца Ниша или чак нишка награда за најбоље прозно остварење на српском језику. Наравно, пре тога треба обновити награду *"Стеван Сремац"*. Овакви напори по правилу су праћени и израдом одговарајуће библиографије; у нашем случају то би била библиографија књижевних стваралаца Ниша; најзад, отварање web-портала *"Нишки писци"* или странице на већ постојећем градском порталу потпуно је у склопу ових циљева.

Трећу групу чине предлози везани за афирмацију *младих* и потенцијалних стваралаца. Одлична је идеја о покретању радионица тзв. креативног писања за најмлађе читаоце и потенцијалне писце. Млади даровити писци могли би бити награђивани књижевном наградом *"Славиша Николин Живковић"* (мада би та награда могла бити додељивана и старијима). Издавачи би могли такође бити стимулисани за пројекте едиција младих писаца. Најзад, увођење неке врсте стипендија за писце односи се, сва је прилика, на младе писце, тј. оне који још увек нису стигли да се професионално етаблирају и материјално обезбеде.

3.3. *Анализа остваривости циљева*

Оснивање *Секретаријата за културу* при градској управи остварив је циљ, поготову стога што таква институција није нека новина, и што њено оснивање предлажу многи културни посленици у Граду, надајући се да би тако била вођена систематска брига о проблемима културног стваралаштва, његове дистрибуције и рецепције. Наравно, услов је да Секретаријат не функционише бирокуратски, већ да неопходно чиновничко језгро буде само организатор експертских просуђивања и подупирања програма и пројеката у култури, и да средства додељује по конкурсима али по унапред прецизно разрађеним и познатим критеријумима, заснованим на претходно организованим јавним расправама и трибинама. Прерасподелом постојећег чиновничког кадра, Град не би морао да издваја додатна средства за финансирање нових радних места у Управи. Прецизним дефинисањем делатности Савета за културу, тј. центрирањем те делатности око конципирања културне политике и преношењем послова које сада Савет обавља (нпр. у вези са додељивањем средстава за пројекте у култури по расписаном конкурсима) на Секретаријат, ово тело могло би да почне да функционише већ у 2004. години, а у 2005. сасвим сигурно.

Афирмација *регионалног издаваштва* доиста треба да буде један од непосредних циљева културне политике града – под строгим условом афирмисања вредних књижевних дела локалних стваралаца а не локалних “вредности”, односно псеудовредности. Овај циљ операционализује се веома једноставно. Пре свега, ради се о различитим едисијама писаца града и околине, југоисточне Србије итд. у одређеним периодима, о одговарајућим библиографијама и о преводима најбољих дела нишких стваралаца на стране језике. Ти пројекти финансирају се по правилу преко конкурса за пројекте у култури, што је делом већ учињено у два досадашња конкурса Савета за културу. Још је једноставније отворити веб портал “Нишки писци” или страницу на већ постојећем градском порталу, са незнатним улагањима.

Афирмација *младих стваралаца* такође је циљ који се операционализује релативно једноставно. Наиме, и радионице тзв. креативног писања за најмлађе читаоце и потенцијалне писце, и стимулисање издавачких пројеката разних едисија младих писаца, могу се финансирати преко конкурса Савета, односно Секретаријата за пројекте у култури. А ако већ нема фондација типа Фондације “Борислав Пекић”, онда се и стипендије за младе писце могу обезбедити управо као потпора за конкретне пројекте, и то на исти начин, путем конкурса и на основу критичке оцене ваљаности пројекта. Финансирање једне новоустановљене књижевне награде ипак не би смело да зависи од периодичних конкурса. Уколико одговарајућа саветодавна тела и органи власти прихвате оснивање такве књижевне награде као што је награда “Славиша Николин Живковић”, морала би се обезбедити редовна буџетска средства, као, уосталом, и за друге сталне, годишње или бијеналне награде.

Остваривањем ових циљева био би разрешен и чвор главних проблема нишке књижевне стварности: финансирање и афирмација књижевних часописа, ревизија буџета Књижевне колоније “Сићево”, обнављање награде “Стеван Сремац”. Штавише, формирањем Секретаријата за културу темељено би се преиспитало и досадашње деловање Нишког културног центра, његова концепција, перспективе и функција у измењеним друштвено-економским приликама.

4. *Могућности подстицања књижевног стваралаштва у Нишу до 2010. године*

4.1. Уз већ предложене начине решавања главних проблема у књижевном животу града као и начине за остваривање најважнијих а при том реалних циљева, могао би се истаћи један стратешки циљ, чију је реализацију могуће започети у средњорочном периоду 2004-2010.

Можда јесте претенциозно, у садашњим условима, замишљати Ниш као европску престоницу културе за неких десет или петанест година, поред сјајних градова-кандидата? Можда је такође претенциозно замишљати град Ниш као “Град културе” и изграђивати такав међународни имиџ? Али, није претенциозно планирати културни профил града на основу културних особености. Те особености понекад се показују као слабости, због којих бивамо денунцирани као средина ниских језичких и, тиме, књижевних стандарда. Али, Ниш је показао да има креативних потенцијала којих не треба да се стиди. Са мало више систематске подршке, те снаге би се наметнуле у широј културној заједници. Naissus, Медиана, Ниш као град Светог цара Константина, град Стевана Синђелића и Ћеле-куле, град авио-, друмског, железничког, а можда и речног саобраћајно-трговинског чвора... Али, и град мајстора луткарства, дивизије младих сликара и музичара; град Стевана Сремца, Бранка Миљковића и бројних књижевних ентузијаста чија се дела тек сада прибирају по антологијама и предочавају широј јавности, као и оних који су значајно минули кроз књижевни Ниш.

Како год то цинично звучало, културни ниво једне средине не зависи првенствено од материјалних улагања, већ од традиционалне естетске културе и исказане институционалне бриге за културну традицију, културну садашњост и културно потомство. Култура и дух се у једној средини неизмерно уздижу нарастањем културне самосвести. То подразумева систематско ослобађање од традиционалних језичко-литерарних комплекса, и истицање изворнога духа, који се манифестује и као књижевни дух. Град Ниш има уметнике и књижевнике. Покажимо их Србији, Балкану, Европи... Позивајмо госте-ствараоце и прихватајмо њихове позиве. У књижевном животу: јачање књижевних часописа, афирмисање младих стваралаца, међународна сарадња и, изнад свега, добра књижевна критика. Књижевност је сплет вредности, и само је вредности афирмишу. Ту нову књижевну критику можемо очекивати ипак од младих теоретичара и критичара, који немају ни наслеђене комплексе ни колегијално-завичајне обавезе.

4.2. Регионално издаваштво – то је, ипак, кључ средњорочне културне политике у области књижевности. Кроз ово питање преламају се и главни проблеми односно циљеви књижевнога живота у Нишу реално решиви, односно оствариви у периоду 2004-2010. Поготову стога што је тај подухват већ започет антологијама нишкога књижевног стваралаштва. Концепција регионалног издаваштва, односно афирмације нишког књижевног стваралаштва и књижевног стваралаштва у Нишу и околини обухвата следеће области и могуће пројекте:

- ♦ Реафирмација књижевних часописа, тј. реафирмација старих часописа (пре свега “Градине”) и афирмација нових. То подразумева и измењени статус и тиме начин финансирања часописа “Градина”, тј. његово постојаније финансирање из буџета Града. Овај захтев проиходи из више пута поновљенога чуђења књижевних стваралаца над списком од седам сталних манифестација културе које се финансирају директно из буџета, поткрепљеног уверењем да се бар неке од њих могу самостално и комерцијално одрживо финансирати.
- ♦ Конципирање и издавање прикладних хрестоматија и антологија нишких књижевних стваралаца, односно писаца чије је дело на неки начин везано за Ниш и околину.
- ♦ Израда ваљаних, поузданих библиографија нишких књижевника, према различитим критеријумима.

- ♦ Припремање и издавање едиција нишких писаца (са дијахронијским и синхронијским концепцијама), уз могућност суфинансирања издавача, односно њиховога кредитирања (са подељеним издавачким ризиком) – а према пројектима којима издавачи конкуришу код Савета или Секретаријата за културу.
- ♦ Обнављање и реафирмација познатих нишких књижевних награда (“Стеван Сремац”, “Бранко Миљковић”), увођење нових књижевних награда (“Славиша Николин Живковић”), са националним и регионалним значајем, при чему је додељивање награде укомпоновано у вишедневни књижевни програм типа “Дани Стевана Сремца” и сл.
- ♦ Измењена концепција и начин финансирања Књижевне колоније “Сићево”.
- ♦ Оснивање и подстицање радионица креативног писања за нишке и регионалне књижевне таленте (уз дружење са изабраним књижевним ствараоцима и теоретичарима).
- ♦ Подстицање стваралаштва младих нишких писаца посредством одговарајућих конкурса, награда и стипендијског подупирања списатељских пројеката.
- ♦ Побољшање услова у којима нишка читалачка публика настоји да задовољи своје племените читалачке потребе – у библиотекама.
- ♦ Израда web портала “Нишки писци”.
- ♦ Израда елабората о прерастању књижевничких спомен-соба у сталну поставку “Музеја књижевности”.

Културна политика, као коректив наумољивих закона тржишта, којима неће измаћи ни подручје књижевности, одговорна је за део производње и дистрибуције књижевних дела. О стваралачком дару и рецептивном еросу одлучује Бог. Ако он не подари потребне способности, онда ни најбоља концепција културне политике не помаже. Али, ако је био благодаран, онда се лошом културном политиком његови дарови могу упропастити.

ПОЗОРИШНА УМЕТНОСТ

У поређењу са другим српским градовима, Ниш релативно касно улази у историју српског позоришта. Крагујевац добија прво позориште 1835. године, Београд 1841. године, а од шездесетих година XIX века делују и стална позоришта у Новом Саду и Београду, као и аматерске дружине и путујућа позоришта у другим градовима тадашње Србије. Први познати позоришни догађај у ослобођеном Нишу забележен је 1883. године на плакату путујуће дружине глумца Лазе Поповића, која је у оквиру дуге турнеје дошла и у Ниш и септембра и октобра 1883. године приказала низ представа. Четири године након тога у Нишу је формирано позориште “Синђелић”, које је 11. марта 1887. године, у дворани хотела “Европа”, извело прву представу, драму “Српски ајдуци” Јована Стерије Поповића. Историје ради треба забележити да су иницијатори формирања позоришта “Синђелић” били Милорад Петровић, Ђорђе Ђока Протић, Стеван Сремац, Спира Калик и Стеван Никшић – Лала. Од оснивања до данас прошло је равно 117 година и на нишким “даскама које живот значе” засијала су пуним сјајем таква глумачка имена попут Добрице Милутиновића, Душана Цветковића, Симе Јанићијевића, Димитрија Стефановића - Нишлића, Јована Харитоновича, Косте Делинија, Димитрија Гинића, Јосифа Срдановића, Жарка Јоковића, Јелене Јоковић, Душана Животића, Мире Ступице, Огњанке Хет, Еугена Вербера, Зорице Стефановић, Ђорђа Вукотића, Данијела Обрадовића, Симе Крстовића, Миливоја Даскаловића, Миме Вуковић – Курић, Радмиле Савићевић, Ратка Сарића, Каје Гргановић, Стевана Петровића, Верице Јовановић, Васје Станковића...

Са више стотина глумаца у Нишу су радила и знана редитељска имена: Коста Делини, Предраг Динуловић, Мата Милошевић, Раша Плаовић, Рајко Радојковић, Александар Ђорђевић, Александар Саша Гловацки, Душан Родић, Љубодраг Милошевић, Градимир Мирковић, Марисав Радисављевић, Љубиша Георгијевски, Бранислав Жага Мићуновић, Душан Животић, др Хуго Клајн, Велимир Живојиновић - Масука, Миленко Мисаиловић, Миленко Маричић, Соја Јовановић, Вук Вучо, Славенко Салетовић, Дејан Крстовић, Кокан Младеновић...

Сцену су опремала имена попут Николаја Моргуњенка, Бориса Чершкова, Владе Маренића, Петра Пашића, Миомира Денчића, а костиме креирали Деса Глишић, Биљана Крстић, Славица Лалицки, Миланка Берберовић, Бојана Никитовић...

Народно позориште из Ниша стални је учесник Сусрета професионалних позоришта Србије “Јоаким Вујић”, који се непрекидно одржавају од 1965. године. Са те фестивалске смотре нишко позориште, редитељи, глуци, сценографи, костимографи, композитори понели су више од 150 колективних и појединачних награда стручних жирија. Чланови нишког ансамбла били су до сада четири пута учесници престижног Стеријиног позорија, са којег су понели и две глумачке награде (Драган Жикић и Живко Вукојевић). Глумци нишког театра носиоци су и награде “Ђуран” на Данима комедије у Јагодини (Ђорђе Вукотић, Стеван Петровић, Васја Станковић). Верица Јовановић носиоца је угледне награде “Ардалион” за најбољу женску улогу на Југословенским позоришним сусретима у Ужицу. Позориште и глумци носиоци су и највећег градског

признања – награде Ослобођење града Ниша (Октобарска, а сада награда “11. јануар”). У позоришне и породичне витрине слило се још много других награда, одликовања, признања, похвала, захвалница....

Друга професионална позоришна кућа у Нишу јесте Позориште лутака. Прва професионална представа одиграна је 5. октобра 1958. године, само непуна четири месеца после званичног формирања професионалног луткарског позоришта (23. јун 1958). Почетак рада Дечијег позоришта као самосталне установе обележен је премијером комада “Златни петлић” Марије Кулунџић у режији Ивана Шнауца. Историја Дечијег позоришта, а касније Позоришта лутака у Нишу (1962), само је наставак онога што је почело 29. новембра 1951. године, када је група ентузијаста, глумца-аматера у нишкој Тврђави, у сали тадашњег пионирског дома “Станко Пауновић”, извела комад “Друг за друга” Божане Јовановић у режији Вере Амар.

На професионалној сцени Позоришта лутака, које је 2003. године обележило 45 година рада, изведено је 170 премијерних дела. Представе су репризиране више од десет хиљада пута, а видело их је, према слободним проценама хроничара, око 2,5 милиона гледалаца, углавном деце узраста до 15 година.

Позориште лутака је у походе најмлађима ишло у све крајеве некадашње Југославије, али и ван њених граница. Били су нишки луткари у Бугарској, Немачкој, Русији, Пољској, Чешкој, Шведској, Норвешкој, Италији, Аустрији, Румунији, Алжиру...

Нишки луткари су стални учесници Сусрета професионалних позоришта лутака Србије са којих су понели сијасет колективних и појединачних награда. Награде нису изостале ни са Југословенског позоришта за децу у Котору, затим са Међународног фестивала позоришта за децу у Суботици, потом са Фестивала еколошких позоришта за децу у Бачкој Паланци, “Златне искре” у Крагујевцу, Фестића у Београду. Године 1974. Међународни фестивал PIF у Загребу био је у знаку Нишлија, односно представа “Пећа и вук”, “Карневал животиња”, а нарочито “Зечије школе”, која је понела три награде. И са фестивала у Бугојну Нишлије су понеле неколико признања, а биле су веома често и учесник Југословенског фестивала дјетета у Шибенку.

На међународној луткарској сцени вредан је успех на “Пјеро 2003” у Старој Загори (Бугарска). Представа “Сенке у ноћи” проглашена је најбољом у конкуренцији дванаест представа. Као награда се може третирати и само учешће (два пута) на престижном фестивалу “Златни делфин” у Варни (Бугарска), потом на фестивалима у Пловдиву (Бугарска), Брауншвајгу (Немачка), Тромсеу (Норвешка), Прагу (Чешка), Темишвару (Румунија)....

Од стваралаца који су оставили дубок траг у нишком луткарству и пронели славу ове уметности, треба свакако издвојити Јордана Пауновића, Предрага Цветичанина, Милунку Цветичанин, Милену Саџак, Димитрија Николића, Вукадина Митића, Милана Вељковића, Божидара Миливојевића, Мирославу Миму Јанковић, Десанку Крстовић, Живкицу Ракић, Биљану Вујовић, Зорана Лозанчића, Светлану Михаиловић, Биљану Стојиљковић, Слободана Миљковића, Небојшу Јовановића, Јована Бату Путника, Србољуба Станковића, Атанаса Илкова, Борислава Мркшића, Мирослава Ујевића, Живомира Јоковића, Марисава Радисављевића, Николину Георгијев, Бориса Чершкова, Иванку Гетову, Злати Златева, Радислава Лазића....

Сви они и многи други допринели су изградњи уметничког идентитета Луткарског позоришта, које је познато у земљи и иностранству.

Тренујино сјање позоришне уметности у Нишу

Оба нишка професионална театра имају своја здања, зграде, а самим тим и сцене које задовољавају основне услове за инсценацију драмских дела. Али док на једној страни

здање Позоришта лутака, по својој функционалности спада међу најбоља у земљи (и међу боља у Европи), зграда Народног позоришта, иако је више пута реновирана (последњи пут 2003. године) једва да задовољава садашње потребе деловања ове куће.

Последњих година видно су побољшани и глумачки ансамбли. Народно позориште данас има, на једној страни, један број искусних, проверених и доказаних глумаца средње и нешто старије генерације, а на другој, академски образоване, даровите и већ наградама овећане глумце тридесетогодишњаке. Тај спој искуства, младости и талента је велики и основни потенцијал куће на Синђелићевом тргу, који треба организовано и систематски водити и усмеравати.

Слична је ситуација и у Позоришту лутака, где је последњих година дошло до смеле смене генерација, па сада млади глумци носе репертоар и са искуснијим колегама крећу у нова луткарска истраживања.

Пошто већ иза себе имају дугу традицију и једна и друга кућа слове на садашњим просторима Србије и Црне Горе као позоришта са препознатљивим идентитетом, са истакнутим и афирмисаним глумцима и драг су гост у свим срединама. Традиција је за сада њихов велики адут, али се тражи и више од тога!

Последњих неколико година градске власти имају и те како разумевања за све проблеме, понајвише за оне из материјалне сфере, па су, за разлику од 1990-их, од 2001. године издвојена значајна средства за финансирање рада Народног позоришта и Позоришта лутака. Мало је позоришних кућа у Србији које могу да се похвале таквом подршком градских и општинских скупштина као што је то случај тренутно у Нишу.

У добре стране спада свакако и повратак публике у Народно позориште, тренд који је посебно изразит од успеха поставке Шекспировог комада “Укроћена горопад”. Наравно, далеко је то од очекивања, од времена “златног периода” почетком шездесетих година минулог века, али је свакако охрабрујући знак! С друге стране, у Позоришту лутака публика никада није била проблем. Напротив, требало је наћи термине да би сви нишки малишани видели многе представе тог театра.

У повољне околности за развој позоришног живота у Нишу могли бисмо убројати и повољан географски положај Ниша, који пружа шансу нишким професионалним театрима за сарадњу са многим театрима у окружењу, земљи и иностранству. Народно позориште је деценијама гостовало и сарађивало са театрима у бившим југословенским републикама, али је због свима добро знаних околности дошло до “прекида на везама”. Ситуација се у последње време видно мења, покидане везе се поново успостављају, па ће, по свој прилици, убрзо бити шансе да Нишлије заиграју на сценама у Словенији, Македонији, Федерацији БиХ, Републици Српској. Реалност је и сарадња у региону “Евро-Балкан” у троуглу: Ниш – Софија - Скопље, са тенденцијом да се у њу укључи и значајан центар какав је Солун. Велики је то и значајан изазов за све институције културе у нашем граду, па и за оба професионална позоришта. У овом правцу се већ кренуло са “мртве тачке” - одржани су састанци, сусрети и разговори на којима је дошло до размене искустава и информација. У плану су и копродукцијски пројекти и још много тога. Посебно је Позориште лутака развило интензивну сарадњу са Академијом уметности из Софије и са уметницима (редитељима, сликарима, креаторима лутака, сценографима, костимографима...) из Бугарске и Македоније. Умрежавање позоришта Балкана отвара врата и за умрежавање са позоришним кућама у Европи и свету.

Значајан подстицај за развој позоришне делатности у Нишу могла би да буде и делатност Факултета уметности – и у овом тренутку када на њему раде одсеци за ликовну, примењену и музичку уметност, али још више у будућности када би се на Факултету уметности у догледно време отвориле катедре за луткарство (а можда и глуму) – што би било значајно не само за град Ниш, већ и за читаву јужну и источну Србију.

Од проблема с којима се суочавају позоришта у Нишу требало би издвојити *техничке, организационо-кадровске, репертоарске и маркетиншке*. Међу техничким проблемима најважнији у обе куће јесте дотрајали светлосни парк. Оно што од опреме такође недостаје позориштима јесте аутобус за глумце, односно комбији/мањи камиони за превоз сценографије и опреме приликом гостовања. Аутобус Народног позоришта стар је преко тридесет година и питање је тренутка када ће постати потпуно неупотребљив. Вероватно је, при том, да ће се овај проблем решавати кроз формирање градског возног парка институција културе, чија би возила онда користила оба позоришта, али и Симфонијски оркестар и НКЦ и друге институције културе.

Кључни проблеми позоришног живота у Нишу, међутим, јесу кадровски и репертоарски проблем. Иако је у основи глумачки кадар занатски добро “поткован”, за један добар број њих је карактеристично да мало, или чак нимало не раде на свом даљем усавршавању и уметничком образовању. А управо тежња ка сталном усавршавању, тежња да се буде у току са свим позоришним збивањима у европским и светским оквири-ма јесте карактеристика великих глумаца, редитеља, сценографа, костимографа и остало-лог особља у театру. Такав вид образовања и усавршавања неопходан је за све организационе целине и у једном и у другом позоришту. Позориште лутака, за разлику од Народног позоришта, мучи и мука проналажења школованих глумаца-луткара, јер у нашој земљи не постоји одговарајућа академија или одсек на некој од позоришних академија. Глумци-луткари се ангажују из редова дојучерашњих аматера, који глуму и анимацију уче и савладавају захваљујући помоћи и подршци редитеља и искуснијих глумаца.

У Народног позоришту овај проблем има другачији вид. Један од њихових основних проблема јесте то што се један део глумачког ансамбла већ годинама не појављује у позоришним представама, а упркос томе налази се на платном списку запослених у позоришту. Поједини глумци, уз благослов челних људи куће, не појављују се на сцени већ пуних седам година, а редовно примају лични доходак. Многи одбијају улоге – а да то не изазива никакве консеквенце. Друге – заобилазе редитељи! Све је то изазвало поремећај међуљудских односа у кући, нежељене последице, сукобе међу глумцима, па чак и физичке обрачуне и скандале какав је био онај из 2003. године.

Оно што посредно отежава кадровске проблеме у Народног позоришту јесте и нерешен статус слободних уметника у граду Нишу. То што град Ниш не плаћа здравствено и пензионо осигурање слободним уметницима који за то испуњавају услове (проблем који су други уметници решавали како су знали и умели, најчешће пријављивањем боравка у градовима у којима се осигурање уплаћује), био је додатни разлог за многе глумце који и овако и онако не играју представе на матичној сцени и који би организовањем приватних позоришних трупа могли боље да реше свој материјални статус, да од таквих идеја одустану. У кадровске проблеме с којима се Народно позориште суочава спада и вишак помоћног, неуметничког кадра.

Следећи суштински проблем јесте проблем непостојања дугорочног репертоарског оквира. У првом реду овај проблем се везује за нестабилност руководства позоришта – промене градских власти готово су аутоматски значиле и промене управе позоришта, те промене репертоарске политике. Посредно је то у вези и са чињеницом да ни једна ни друга позоришна кућа немају уметничког директора, некога ко ће заједно са ансамблом креирати дугорочну репертоарску политку. Сада се то одвија од случаја до случаја, траже се слободни редитељи и према њима се прави репертоар. Добро је знано да сва велика и озбиљна позоришта у свету имају репертоар за минимум две до три, а некад пет година унапред. За Ниш и за нишка позоришта то је тренутно само сан. У једном од предлога које смо добили током рада на овој студији наведено је да би, нпр. међу шест премијера годишње, за колико је нишко Народно позориште финансијски, кадров-

ски и технички оспособљено, могла да се играју два класична комада (једног домаћег и једног страног писца), два савремена комада (једног домаћег и једног страног писца), једна праизведба (по могућству домаћег аутора) и један комад који би пратио најсавременије (експерименталне) позоришне тенденције. По овом или по неком другом моделу, извесно је да би установљење дугорочног репертоарског оквира представљао први јасан сигнал да се ситуација у нишком Народном позоришту стабилизује и да се оно враћа на старе стазе славе.

Проблем напостојања драмског аматеризма, иако није директно проблем позоришних институција у граду, има и те како озбиљне последице за градски позоришни живот. Са више места могли смо чути констатацију да је драмски аматеризам у Нишу готово угашен. Некадашња аматерска позоришта (КУД Абрашевић, Станко Пауновић, аматерска сцена “Трећа половина”) више не постоје. У овом тренутку у Нишу раде два аматерска позоришта: театар “XXI век” и Студентско позориште СКЦ-а, као и три ванинституционална позоришта “Трећа половина” – сцена off театар, позориште “Пепино” - дечија сцена и “Класик” театар. Оно што се такође могло чути током рада на овој студији јесте да су, док је Ниш имао јаку аматерску сцену, делимично као последица тога и позоришне институције у граду биле јаке. Гашење позоришног аматеризма последица је у основи два узрока: смањивања или укидања дотација за аматерска драмска позоришта и непостојања простора за пробе и извођење драмских дела. Повећање издвајања из градског буџета за основне трошкове свих аматерских (а не само драмских трупа) и шире учешће ових група на годишњим конкурсима Савета за културу за финансирање пројеката (такође из буџета града), као и стављање просторија у месним заједницама које више немају никакву функцију - у функцију простора за пробе, оживело би позоришни аматеризам у Нишу.

Озбиљан проблем за развој позоришног живота у Нишу јесте и непостојање праве, зналачке, објективне позоришне критике. Једино “Народне новине” у граду Нишу имају рубрику посвећену позоришту и позоришног критичара. У свим другим нишким медијима нема позоришне критике или се њоме *ad hoc* баве новинари којима то уђе у дневне задатке. А ваљана позоришна критика, ослобођена сваког субјективизма и локализма, може да повуче или погура уметнике ка врхунским резултатима.

Последња група проблема тиче се маркетиншких служби Народного позоришта и Позоришта лутака, које представљају озбиљну слабост ових кућа. Питање је, у ствари, да ли се о маркетиншким тимовима у правом смислу речи може и говорити, иако нпр. само у маркетингу Народного позоришта ради десет људи. Постоје предлози да се необавештеност публике о позоришним збивањима превазиђе укључивањем града у решавање овог проблема – већим (бесплатним) ангажовањем на овом пољу буџетски дотиране “НТВ”, као и ТВ и радио станица које добијају помоћ града - “РТВ5” и РТВ “Belle Amie”.

Укратко, кад се све ово сабере може се рећи да у позоришном животу Ниша има отворених проблема које треба одлучно и организовано решавати. Али и да они нису нерешиви.

За решавање ових проблема неопходно је неколико претпоставки: на једној страни, потребне су промене у правној регулативи на нивоу Републике (нови Закон о позоришној делатности), на шта сам град не може пресудно да утиче, а што би омогућило решавање једног броја кадровских проблема; а на другој страни, оно што би град могао да обезбеди, јесте стабилност у финансирању позоришта у граду, постепена (планска) куповина неопходне опреме, повећање дотација за позоришни аматеризам и стабилна кадровска политика. Док су се раније само “крпиле рупе”, у буџету града је последњих година било више финансијских средстава која су улагана и у реконструкцију позоришта и у њихове програме. Ту финансијску стабилност коју им гарантује град, позоришта би свакако морала да употпуне увећаним властитим приходима. То у већој мери важи за

Народно позориште. Можда још важније јесте питање континуитета у раду, везано за честе промене руководстава позоришта. Да би једна руководећа структура у позоришту могла да реши постојеће проблеме и оствари суштинске задатке, пре свега рад на новим премијерама и новом репертоару, она мора да има сигурност у раду, а не да стрепи да ће кроз годину или две морати да оде са тог места због политичких турбуленција. Ако је неко успешан директор-управник, или уметнички руководилац-драматург, не би смело да се догоди (као што се догађа) да њихова партијска припадност (или неприпадност) одређују њихову професионалну судбину, а тиме посредно и судбину нишких позоришта. Да би нишка позоришта била успешна у основи мора бити квалитет, способност, знање, рад, а не политичка подобност!

Циљеви у периоду 2004. до 2010. у домену позоришне уметности у граду Нишу

На састанку који су представници Савета за културу одржали са актерима позоришног живота у граду 6. новембра 2003. године, у резултатима SWOT анализе које су доставила оба професионална позоришта у граду, као и у низу појединачних прилога које смо добили у писаној форми, доста су јасно дефинисани циљеви који би требало да буду водич за развој позоришне уметности у Нишу. Упркос мноштву аспеката које ћемо покушати да прикажемо у остатку овог текста, они би се можда могли свести на само једну констатацију – да Ниш није, а да мора да постане значајан позоришни центар у Србији, а свакако најзначајнији позоришни центар у јужној Србији. Посебно се за Народно позориште може рећи да оно више нема право да остане позориште локалног значаја, да мора да изађе из локалних оквира и да постане значајан позоришни субјект у Србији. Уколико је то пошло за руком позориштима из много мањих средина (попут Сомбора или Крушевца), нема никаквог разлога да позориште из једног великог града, са дотацијама из градског буџета које су далеко веће од дотација за друге институције културе у граду, са значајном позоришном традицијом, то не постане.

На том путу свакако је потребан један низ промена у раду и једне и друге професионалне позоришне куће, а према материјалима које смо добили оне би укључивале следеће кораке. Најпре, то је формулисање јасног дугорочног репертоарског оквира и за Народно позориште и за Позориште лутака, при чему је наглашено да би за Народно позориште требало јасно профилисати репертоаре за велику и малу сцену. Овај репертоарски оквир би морао да буде формулисан за најмање четири наредне године за Народно позориште (које 2007. године слави 120 година од оснивања), односно пет година за Луткарско позориште (које 2008. године слави 50 година од оснивања) и не би смео да буде подложен променама са сваком променом градског руководства, односно руководстава градских позоришта. То би подразумевало и хитно расписивање конкурса за уметничке директоре у Народном и Луткарском позоришту, чији би првенствени задатак било дефинисање дугорочних репертоарских оквира.

Следећи низ корака би подразумевао другачију кадровску политику у позориштима. Већ смо поменули да се нпр. у Народном позоришту један део глумачког ансамбла већ годинама не појављује у позоришним представама, а упркос томе налази се на платном списку запослених у позоришту, као и да је ово позориште оптерећено вишком помоћног, неуметничког кадра. На њихове плате троше се значајна средства из градског буџета која би могла да буду употребљена за позоришне програме. Чим се за то буду створиле законске основе (а то је Закон о позоришној делатности најављивао) требало би прећи на склапање једногодишњих уговора са глумцима, односно ангажовање редитеља, сценографа, костимографа по пројектима. Решавању овог проблема би могло допринети и обједињавање кројачких, столарских и других радионица обе позоришне куће.

Решавању проблема допринела би и два важна потеза за развој позоришног живота у Нишу. Први би био решавање статуса слободних уметника у граду, односно покривање трошкова пензионог и здравственог осигурања за оне који имају статус слободних уметника (за шта је иницијатива већ покренута и чека се одлука Извршног одбора града Ниша). Други потез је још много важнији за позоришни живот у Нишу, а то је отварање још једног позоришта у граду. Ниш, са својих 300.000 становника, једноставно мора да има бар две позоришне куће које једна другој конкуришу квалитетом, програмима, глумачким бравурама! Готово да нисмо имали саговорника из области позоришне делатности у граду који то није наглашавао као врхунски приоритет. За то постоје кадровски и финансијски потенцијали. Кључни проблем јесте непостојање још једног адекватног простора (позорнице) где би ново позориште играло свој репертоар. За овај проблем понуђено је током консултација више решења. Нама се чини као најреалније да се током реконструкције зграде Дома културе или, како је у граду познатији, “Музичког клуба 81” створе технички предуслови да се ту одвија и позоришно-сценска делатност (звучна изолација, пролаз иза сцене, висина, ширина и дубина позорнице, број седишта, итд). Привремена решења би још могла да укључују и повремено коришћење сале Позоришта лутака, повремено коришћење сцене Народног позоришта, коришћење сале Дома Војске СЦГ, отварање летње сцене на платоу испред “Музичког клуба 81”, као и отварање сталних сцена у околним градовима (у којима позоришта не постоје), како за Народно позориште, ново позориште, и за Позориште лутака.

Дугорочни планови Позоришта лутака, с друге стране, укључују прерастање овог позоришта у неку врсту Центра за децу и младе. Основу њихове делатности би и даље сачињавало луткарство, али би временом све већи значај добијали и други програми. Под тим се првенствено мисли на отварање вечерње сцене за тинејдере, позоришних радионица за децу и младе, али и низа пратећих програма у самој институцији. Они би подразумевали отварање Музеја лутака, продавнице лутака и костима (где би се костими могли изнајмљивати за маскенбале); мале дечије библиотеке на тераси Позоришта (за шта би требало испитати могућност сарадње са Дечијим одељењем Народне библиотеке из Ниша); отпочињање издавачких пројеката (с обзиром на то да у нашој земљи не постоји луткарски часопис); отварање летње сцене испред Позоришта лутака, али и отварање глумачког кафеа, за шта у згради постоји одговарајући простор. Имајући у виду проблем с којим се суочавају – да нема школованих глумаца-луткара, јер у нашој земљи не постоји одговарајућа академија или одсек на некој од позоришних академија, те да се глумци-луткари ангажују из редова аматера, који глуму и анимацију уче од искуснијих глумаца – руководство Позоришта лутака покренуло је и иницијативу да се при Факултету уметности у догледно време отвори Катедра за луткарство на којој би се школовали кадрови за ову уметност. С обзиром на то да у нашој земљи постоје четири катедре за глуму, а ни једна за луткарство, чини се да би отварање ове катедре - која би привукла студенте из читаве земље и својом специфичношћу дала печат културном животу града - био прави потез!

Едукација у области позоришта у целини представља један од проблема позоришног живота у нашем граду, те утолико један од циљева који би требало да буду остварени у наредном периоду. Она не подразумева нужно отварање формалних образовних институција, већ су се чули предлози да би у Народном позоришту и Позоришту лутака могле да буду отворене радионице за аматере, односно позоришне радионице за децу и младе, као и да би могла да се у самим кућама организује едукација за чланове не-глумачког кадра (костимографе, сценографе, тон мајсторе, мајсторе светла и др). Професионална позоришта би на овај начин могла да допринесу и оживљавању позоришног аматеризма у граду, могла би да пружају помоћ у оснивању и раду аматерских позоришних трупа и дружина, као и успостављању сарадње између позоришних

институција и аматерских позоришта у граду. Едукација, наравно, подразумева и едукацију позоришних критичара у граду, јер позоришна критика, као што смо поменули, готово и да не постоји, као и едукацију публике од стране критичара.

Наравно, без проширења сарадње и повезивања са другим позориштима у Србији, републикама бивше Југославије и других земаља Балкана и Европе, неће бити могућ развој позоришног живота у граду. Имајући то у виду, на састанцима су се чули предлози усмерени на формирање регионалне театарске мреже, размену представа, редитеља и глумаца, као и копродукцијски рад са театрима из Софије и Скопља, те предлози за установљење Балканског луткарског фестивала, Фестивала уличног театра, те фестивала алтернативних позоришта у Нишу. У којој мери је ово реално и оствариво тешко је рећи. Оно што је извесно могуће урадити то је да се већ ове године почне са припремом свеобухватних градских манифестација “Дани Стевана Сремца”, у којима би позоришни програм био један од централних. Тим пре што се 2005. године обележава 150 година од рођења Стевана Сремца, а 2006. године сто година од његове смрти. Имајући у виду да је Стеван Сремац један од оснивача Народног позоришта у Нишу, да је његово дело један од културних симбола овог града, а и да недавни успех филма “Зона Замфирова” указује на велики комерцијални потенцијал оваквих манифестација, не би се смела пропустити прилика да се “Дани Стевана Сремца” претворе у манифестацију од националног значаја. Наравно да би у овом случају требало рачунати и на помоћ Министарства за културу, као и на широк спектар маркетиншких активности, а не ослањати се искључиво на фондове из градског буџета. Већ сада би, такође, требало кренути и са припремама за прославу 120 година од оснивања Народног позоришта (2007. године), односно 50 година од оснивања Позоришта лутака (2008. године).

Пратеће активности, као што су стварање Информативног театарског центра, развој издаваштва које се бави позоришним темама, оснивање Музеја позоришне уметности, или реалније одељења позоришне уметности у оквиру Народне библиотеке “Стеван Сремац” или Историјског архива, могле би даље да допринесу развоју позоришног живота у граду.

Наравно, у свим овим плановима не би требало заборавити већ поменуте ургентне потребе обе нишке професионалне институције – хитно обнављање дотрајалог светлосног парка у обе куће и оснивање возног парка институција културе у граду (аутобуса, камиона и комбија).

Као што смо већ рекли, проблеми у позоришном животу града постоје, али они нису нерешиви. Треба само бити реалан и захтевати оно што је по кадровским, финансијским и стваралачким потенцијалима могуће. А што лењост, удобност и инерција проглашавају – немогућим!

КЛАСИЧНА МУЗИКА

Сћање класичне музике у Нишу

Познато је да се за развој музичке уметности морају повезати: композитор - уметничко дело - репродуктивни уметници - културно-друштвена средина. На први поглед, нишка музичка сцена има добре услове и климу за успешан развој, па ипак, резултати су скромни. Очигледно је потпуно одсуство појединих поменутих чинилаца уметничког процеса (композитор - уметничко дело), што логично резултира позајмљивањем кадрова из већих средина. Таква чињеница безусловно обавезује, а истовремено оставља могућност развоја преостала два чиниоца, репродуктивни уметници - културно-друштвена средина. Међутим, недостатак јасне развојне политике институција у култури града, везаних за класичну музику, резултира одласком школованих младих кадрова пут већих центара, добро опремљених за њихов развој. А потенцијални нишки репродуктивни уметници, у немогућности да се уметнички реализују, окрећу се педагогији, остварујући завидне резултате са ученицима, на такмичењима највиших нивоа.

Чини се да је виши образовни ниво педагога успео да створи публику истанчаног укуса и високих критеријума, али је, нажалост, умањео присутност домаћих уметника и тиме направио дисконтинуитет у целокупном развојном процесу.

Добре сћаране

Дуги низ година озбиљног рада оплемењеног истинским талентима допринео је формирању једне заокружене целине уметничко-образовних институција, почев од најниже до највише. Тако се догодило да град Ниш једини поред Београда има Симфонијски оркестар који ове године слави велики јубилеј, 50 година рада. Ове године и многе друге институције у култури, фестивали и сл, прослављају своје велике јубилеје: 50 година Музичке школе, 40 година Интернационалних хорских свечаности, 30 година Академског хора СКЦ Универзитета у Нишу, VII Такмичење младих пијаниста, више од 15 година рада Више музичке школе, годишњица Факултета уметности у Нишу.

Овако широка структурална и кадровска лепеза отвара могућност перспективним и амбициозним учесницима тог уметничког круга за афирмацију, како кроз непосредно активно учешће, тако и кроз учешће у организовању различитих манифестација, фестивала, такмичења, концерата и сл. Тако смо дошли до многих признања, награда, плакета и похвала. Отварање земље према свету условило је обнављање старих и успостављање нових међународних контаката. Југословенске хорске свечаности, променом концепције у Интернационалне хорске свечаности, поново добијају на значају у овом делу Европе. Два аматерска хора, као и црквени хор, са великим успехом проносе наше традиционалне вредности гостовањима и наступима у земљи и иностранству. И најзад, после вишедеценијске упорности, Универзитет у Нишу је добио Факултет уметности, који ће привући потенцијалне таленте овог дела Србије, а надајмо се да ће град смоћи снаге да их задржи.

Слабости и проблеми

Непостојање афирмативног односа према уметницима већину музичара обесхрабрује, па се културни живот града ослања на неколико појединаца који својом преданошћу покрећу из учмалости.

С друге стране, импресионираност идејом о отварању Опере је скоро забрињавајућа у овако скромној финансијској ситуацији у којој се налазимо дуги низ година. Очигледно је непознавање финансијске конструкције, али и могућности кадровских решења везаних за функционисање овакве куће у култури.

Увоз уметничких програма и уметника из већих центара, сам по себи не представља велики проблем, чак је неопходан и веома важан сегмент за културни развој средине, али то у последњих неколико година постаје наметљива пракса. Таква пракса производи проблем двоструког карактера: домицилним уметницима се намеће осећај инфериорности с једне стране, а с друге, инсистирање на таквим програмима исцрпљује и онако скроман буџет намењен овом сектору.

Повољне околности за развој

Повољну околност требало би да представља отварање Факултета уметности, који ће кроз време успети да попуни недостатак квалитетних и школованих кадрова у оркестру, школама и медијима. Посебна пажња усмерена је на предстојеће реформе. Очекује се да могућност отварања нових одсека и студијских група направи битан квалитативни заокрет у музичком животу Ниша. Будући да је у већини институција већ дошло до кадровског подмлађивања, може се очекивати да се пробуде креативне снаге у већини институција везаних за област класичне музике. Огромну предност имамо и постојањем Симфонијског оркестра, као и већим бројем мањих сала (Луткарско позориште, Галерије) у којима се могу одвијати концертне активности. Неизоставан је допринос Музичке школе у овој средини, посебно када се узму у обзир награде и похвале, како ученика, тако и наставника, на домаћим и иностраним такмичењима.

Неповољне околности за развој

Град Ниш нема Удружење музичара које би могло да повезује институције и креира развојну политику на дуге стазе. Угрожени вредносни систем није имун на шарлатанство. Кадровска решења, везана за водеће људе и непосредне извршиоце у институцијама културе, још увек се одвијају према симпатијама, а не према способностима.

Непостојање инструмената у већ поменутих просторима адекватним за концертирање, оставља једино преосталу могућност, велики притисак на употребу сале Симфонијског оркестра. Такође се примећује да камерни ансамбли, који под веома тешким околностима ипак успевају да се одрже, немају адекватне просторне и материјалне услове за рад.

Анализа проблема у области класичне музике

а) Реџисирање проблема

- ♦ Просторно решење Факултета уметности.
- ♦ Непостојање нишке медијске куће већег домета, професионалног тонског студија и продуцентске куће у граду.
- ♦ Потреба за великом концертном салом.

- ♦ Одлив финансијских средстава према другим манифестацијама у граду (Nisomnia, Филмски сусрети), а деградирајуће одвајање за музичке манифестације, недовољна финансијска подршка аматерским ансамблима.
- ♦ Некомплетност симфонијског састава једна је од препрека за програмско праћење савремених музичких токова.
- ♦ Недостатак добрих инструмената
- ♦ Као проблем помиње се одсуство стипендирање младих, али и стимулација за њихово остајање у граду.
- ♦ Град Интернационалних хорских свечаности већ дуго размишља о формирању професионалног хора.
- ♦ Једна музичка школа за овако велики град постаје претесна.
- ♦ Недостатак просторија за рад удружења музичких уметника и педагога, као и просторија за рад камерних ансамбала.
- ♦ Такмичења која су постала традиција: Такмичење младих пијаниста Ниша, које би требало да постане савезно такмичење и да се уврстити у групу манифестација директно финансијски подржаних од Скупштине града.
- ♦ Отварање Фондова мр Радојице Милосављевића-Ице и мр Милорада Вељковића-Шпаје
- ♦ Обогаћивање концертне музичке сцене преузимањем програма и ужом сарадњом са Београдом: Guitar Art Beograd - мини Guitar Art у Нишу репривно; организовање Мајсторских курсева; Балканска асоцијација виолиста, камерних оркестара и сл.

б) Груписање проблема и анализа

- ♦ Изложене проблеме можемо груписати на следећи начин:
- ♦ Непостојање адекватних просторних решења: велика концертна сала; адекватна зграда за Факултет уметности; још једна музичка школа повећала би задовољење потреба за овим видом образовања деце; простор за рад камерних ансамбала; простор за удружење музичких уметника и педагога; употреба галеријских простора за концертне активности мањег формата.
- ♦ Побољшање концертних програма и понуда условљено је некомплетним симфонијским саставом, који је директна препрека за програмско праћење савремених музичких токова, али попуњавање по сваку цену, претпоставља се, неће дати видно побољшање. Стипендирање младих, али и стимулација за њихово остајање у граду, битно би утицали на обогаћивање концертних програма и чак комплетирање оркестра, али и других институција у граду. Поменути фондови, такође би значајним средствима допринели усавршавању талената и награђивању најбољих годишњих програма. Формирање професионалног градског хора могло би такође бити везано за институцију оркестра, чиме би се створили приближно оптимални услови за размишљање о камерној оперској сцени или правим премијерама вокално-инструменталне литературе. Недостатак добрих инструмената у постојећим салама и галеријама у граду, намеће одржавање концерата само у сали Симфонијског оркестра, што, мора се признати, постаје велики проблем када се зна да се град за 50 година увећао, а број запослених, као и места за публику је све мањи.
- ♦ Непостојање нишке медијске куће већег домета, тј. укидање рада РТС студија у Нишу, ограничава проходност информација о културним збивањима у граду, а самим тим и пуно афирмацију наших програма и уметника. На то свакако утиче и непостојање професионалног тонског студија и продуцентске куће у граду.
- ♦ Недовољна финансијска подршка музичких манифестација, такмичења и других квалитетних музичких програма

в) Најзначајнији проблеми и могућности решавања

Најзначајнији проблем свакако јесте везан за Симфонијски оркестар, с обзиром на то да се концертни програми у граду углавном своде на извођење мање захтевних дела, из опуса Моцарта и Бетовена, док су у другим културним срединама већ одавно застарела извођења, нама недоступних, Прокофјева, Малера, Шенберга и сл. који су своја дела писали пре отприлике 100 година. Из тога је сасвим јасно којом брзином и којим токовима се креће развој наших музичких могућности, опредељења и мисли. За извођење савременијих дела, потребан је велики оркестар. Ако се заиста не догоди нешто што можемо назвати заокрет, буђење или стимулативна инјекција, могло би се догодити да за коју годину буде прилично касно, готово немогуће укључивање у културне токове европских размера.

Проблем кадровске оспособљености могло би се рећи да спада у средњорочне и дугорочне стратешке циљеве, свакако условљене развојем Музичке школе и Факултета уметности, али и њиховим повезивањем у свим могућим сегментима рада, од наставе до заједничких пројеката. Затварање институција у сопствене оквире, видно испољено у последњих десетак година, наставља се без обзира на друштвене промене, подржано познатом уметничком сујетом. Удружење уметника и педагога требало би да може да разреши ове проблеме, установљењем дугорочне културне политике и проналажењем заједничких интереса свих културних посленика у граду.

Проблем набавке инструмената и активирање постојећих галерија и сала могуће је уврстити у краткорочне, будући да је уз релативно мала финансијска улагања могуће решење овог проблема.

Поједини проблеми везани за просторна решења могли би се решавати уступањем одређених градских просторија, а за адаптацију постојећих или изградњу нових потребно је дугорочније планирање финансијских средстава на градском нивоу.

г) Предлог за решавање крајкорочних проблема

1. Поправка постојећих клавира, куповина Цлавинова (инструмената који адекватно замењују клавир, посебно у камерној музици), распоређивање инструмената по галеријама и салама позоришта дало би за кратко време видно побољшање концертне музичке сцене и у квалитативном, и у квантитативном смислу.
2. Финансијском подршком опремања професионалног тонског студија на Факултету уметности обезбедили би се услови за: отварање Мултимедијалних студија, школовање продуцената и тонских сниматеља, рад медијске куће која би издавачком делатношћу афирмисала рад наших уметника на најадекватнији начин.
3. Давањем сагласности Министарства просвете и спорта у Нишу за увођење инструмента као изборног предмета у основним школама омогућило би се директно одвајање квалитета из великог броја заинтересованих, а касније укључивање у музичко школовање. Ово свакако не искључује потребу за отварањем још једне музичке школе.
4. Већа финансијска подршка музичким манифестацијама, посебно оним које се неспорно ослањају на ангажовање уметника из иностранства, што покушљује музичке пројекте, али и афирмише град. Преузимањем великих фестивалских програма из Београда, као репризних и мањег обима, обогатио би се музички програм града. Наша публика је показала у више наврата заинтересованост за савремена збивања у музичкој култури, али је једнако радује и гостовање еминентних иностраних уметника.

3. Пројекција средњорочних циљева

а) Евиденција циљева

1. Оснивање Секретаријата за културу у градској управи;
2. Успостављање награда и стипендија, кроз формирање фондова Радојице Милосављевића и Милорада Вељковића.
3. Формирање Удружења музичких уметника и педагога Ниша.
4. Побољшање сарадње између музичке школе, Факултета уметности и Симфонијског оркестра;
5. Попуна Симфонијског оркестра

б) Груписање и анализа циљева

У средњорочне циљеве, свакако не убрајамо изградњу велике концертне сале, али евидентирани проблеми су, чини се, оствариви са мало додатних улагања. Оснивање Секретаријата за културу је свакако планирано, попуна радних места у Симфонијском оркестру такође, а за формирање Фондова постоје захтеви у Скупштини града, само их је потребно активирати.

Преостаје проналажење простора и његова адаптација за рад Удружења музичких уметника и педагога, (компјутер, ПТТ веза и сл.). Рад Удружења не захтева велика финансијска улагања, а поједине активности могле би се финансирати и од чланарине на месечном и годишњем нивоу. Међусобна повезаност уметника око истих циљева, разрешила би многе несугласице и разбила тренутну концепцију културног развоја кроз ситноинтересне групације.

ПОПУЛАРНА МУЗИКА¹⁵¹

Основна карактеристика периода с краја 2003. у музичком животу Ниша јесте да се тзв. клупска и концертна делатност своди на понуду популарних музичких садржаја углавном *ad hoc*, без неке посебне политике, како градске владе тако и уже специјализованих институција у култури. Спорадичном организацијом концерата углавном се баве приватне агенције које се руководе, пре свега, финансијским интересом, као и Нишки културни центар коме је један од ресора и организовање музичких догађања у Граду – од концерата класичне и забавне музике до рокенрол фестивала, какав је нпр. *Nisomnia*, финансираних из буџета, по посебном програму.

Ниш, као други град у ужој Србији по броју становника (око 300.000), као културни, образовни и индустријски центар југоисточне Србије, коме природно гравитира око три милиона становника, располаже и респектабилним интелектуалним и просторно-инфраструктурним ресурсима. У Нишу делује и више културно-уметничких друштва која настоје да негују етно-музички идиом, са мање или више успеха, у зависности од материјалног стања, стручне кореографије или, пак, квалитета оркестара који прате извођаче – фолклор или певаче. С обзиром на то да у Нишу живи, по неким проценама, око 15.000 Рома (око 5% становништва), њихов допринос културном (музичком) идентитету града није мали.¹⁵² Међутим, сви ти учесници у музичком животу Ниша немају наменских просторија где би наступали и вежбали. Досадашња пракса је показала да су нишки ствараоци у области популарне музике углавном одлазили у друге средине где су имали више могућности за сопствену афирмацију, а у Ниш су се враћали или после много година или убрзо, али егзалтирани или пасивизирани. Само су ретки о(п)стајали и то по цену састављања краја с крајем, често мењајући фах или престајући да се активно баве музиком.

1 ПРОБЛЕМИ У ОБЛАСТИ ПОПУЛАРНЕ МУЗИКЕ

1. Цез-музика

Кад је у питању цез, треба истаћи да је Ниш један од значајних фестивалских градова на Балкану, где је у више од двадесет узастопних година наступао велики број најпознатијих европских, светских и домаћих цез музичара. Веома је значајно да Ниш има бројну публику за ову врсту музичкога стваралаштва, о чему говори сама атмосфера око и за време трајања фестивала, као и унапред распродате улазнице за тродневне концерте у сали са 850 седишта, што је, по мишљењу неких од истакнутих стваралаца (Карлхајнц Миклин, Игор Бриљ, Симеон Штерев, Војислав Симић, Стјепко Гут и сл.), од изузетног

---

¹⁵¹ Синтагма "популарна музика" се односи на све оне жанрове који нису строго класични - народна, поп, рок, цез и сл.

¹⁵² Најпопуларнији и најбољи нишки певач (нове) ромске песме, Шабан Бајрамовић, карактеристичног гласа и изузетног смисла за импровизацију, препознатљив је и на ширим европским просторима.

културног значаја за ову средину.¹⁵³ Такође, треба напоменути да су на музичкој академији за цез у Грацу (Аустрија), најбројнији и најуспешнији страни студенти из – Ниша.¹⁵⁴ Нажалост, тај цез-покрет није наилазио и на довољно разумевања градских политичко-културних структура и никада ниједан фестивал није у целости финансиран од стране Извршног савета града Ниша.¹⁵⁵ Целокупна организација се сводила на огроман ентузијазам појединих цез поклоника. Ниш је одувек имао и занимљиве клупске просторе за презентацију мањих састава – било на отвореном или на затвореном. Најатрактивније је, свакако, било тзв. КПГТ двориште у коме су наступали, као музичари и диригенти, многи познати домаћи и инострани извођачи (С. Гут, Е. Саџил, В. Казасјан и други).¹⁵⁶

2. Поп-рок

Што се тиче рок састава, Ниш је, по угледу на друге средине од првих дана раних шездесетих година, представљао регионални центар југоисточне Србије служећи као узор и многим срединама у балканском окружењу. Та историја се протеже од првог нишког певача “у тренду” Перице Стојанчића (популарног и на просторима некадашње територије Југославије захваљујући хиту “Луција”),¹⁵⁷ преко веома запаженог наступа састава “Рубинси” и “Далтони” у хали Ш Београдског сајма на култној Другој гитаристици 1967, победника Омладинског фестивала у Суботици и југословенски популарних састава “Лугајућа срца”, “Галија” и “Кербер” који су настали у 1970-им, затим бендова као што су “Флеке”, “Спикери”, “Добри Исак”, “Arnold Layne & Alhemia”, “Там-Там”, “Романтичне боје” и “Комуна” из 1980-их, група “Новембар”, “Ружне религиозне лутке”, “Тривалиа”, “Agnus Dei”, “City Band”, “Ансамбл Кич”, “Окорели мачка”, “Одсеците боливијским

153 “После цез-фестивала у Београду, Новом Саду и Нишу, који су (у приближно истом термину) одржани крајем прошлог месеца, намеће се закључак да се цез-публика “распростире према губеру”, односно окупља се у броју који увек попуњава расположиви концертни простор. Наиме, сале у којима су одржана сва три фестивала биле су увек пуне уз чињеницу која, локал-патриотски гледано, може само да годи и што, упоредно гледано, управо Нишу даје примат у односу на северни део цез-трансверзале. Информације ради, београдски фестивал је одржан у камерној Сали “Дадов театра” максималног капацитета око 200 места, новосадска дворана Културног центра је у односу на то дупло већа (400 места) али још увек дупло мања од нишке сале Клуба Војске Југославије (800 седишта) у којој се током две вечери “Нишвила” чак и стајало. То практично значи да је нишки фестивал имао посетилаца скоро као београдски (трајао пет дана) и новосадски (тродневни) заједно.” (Народне новине, 5. децембар, 1999. године)

154 На питање о квалитету нишких цез-музичара, Симеон Штерев, професор на класичном и цез-одсеку Музичке академије у Софији и један од најцењенијих цез-флаутиста у светским размерама (био је проглашен најбољим у тој категорији у престижном америчком магазину “Down Beat”), каже, после једног од многобројних наступа у Нишу, “веома сам задовољан музичарима са којима сам овде свирао поготово што пре наступа нисмо имали пробу. На лицу места смо се договарали шта следеће свирамо и из ког тоналитета...” “из разговора са њима сазнао сам да веома ретко имају прилику да наступају са оваквим програмом, што мојим похвалама даје још већу тежину” (Народне новине, 8. мај, 2002. године)

155 У задњих неколико година и неки мањи градови из унутрашњости (Ваљево, Шабац) успешно организују своје цез-фестивале, али са основним ослоном на тзв. градске структуре, док је буџет новосадског “Old gold” фестивала неупоредиво замашнији од “Nišvil-festa”.

156 “Веома је битно да, поготово у већим градовима, заживе овакви простори који ће обезбедити континуитет наступа. Фестивали су О.К, али цез-сцена сваког града се ствара у клубовима. Овде постоји одличан фестивал, али ни публици ни музичарима није довољно три-четири дана цез-музике годишње”. (С. Штерев, Народне новине, 8. мај, 2002. године)

157 Давне 1963. године, нишки певач Перица Стојанчић снимео је композицију “Sentimental Baby”, објављену као сингл, односно ЛП са још три песме. По неким прорачунима, то је била прва југословенска рок плоча, а у сваком случају, тренутак када се рокенрол (односно “beat” музика како се онда звала) и званично “примио” у Нишу. (Народне новине, 28-29. март, 1998. године)

патуљанима уши”, “Под”, “40 дана”, “Wagner HLG”, “T-Error” који су чинили градску сцену 1990-их, до оних који је чине данас - бендова попут “Данилов доживљај Беча”, “Процес”, “Динг-Донг”, “D-Fence”, “Diluvium” и других. Набој за рок-музиком стално је присутан међу младом популацијом, и пуних четрдесет година Нишом одзвањају звуци електричних гитара, клавијатура и бубњева¹⁵⁸, али некако пригушено, због тога што, једноставно, не постоји место где би те групе имале минималне услове за рад. Поред тога, захваљујући сопственом ентузијазму, неки од њих смогну снаге да (углавном у иностранству) сниме компакт-диск о свом трошку, што је вредно пажње, али због неорганизованог публицитета нема могућности за ширу промоцију, иако се ради о завидним музичким остварењима.¹⁵⁹ Посебан проблем у трајнијем опредељењу музичара за бављење популарном музиком је законски нерегулисан положај тзв. слободних професија (једна од њих је музичка). Уређивањем те области осигурања, дошло би се до озбиљнијег приступа самој (популарно) музичкој професији (као што је нпр. у области тзв. уметничке музике), но за то је потребна законска регулатива која, познато је, није у непосредној ингеренцији Градске скупштине. Због тога сматрамо да би *иницијатива за уређивање и спровођење њих акција у Републичком парламенћу требало обавезно да буде подстицана од представника из Ниша.*

Како помоћи рокерима млађе генерације да колико-толико равноправно уђу у трку са знатно бројнијим експонентима шунда на домаћој естради? Свакако да није једноставно доћи до најбољег решења, али изузетно је важно *омогућити млађим групама квалитетно организоване концертне и клубске активности, као и то да до представљања њима њиховим носача звука дођу што лакше и јевтиније, а да медијска подршка буде примерена њиховом значајном сегменту културе.*

Према истраживању музичког укуса на популацији завршних разреда основне школе у Нишавском округу, објављеном 1999. године¹⁶⁰, прегледом рангова који су дати појединим музичким жанровима, показало се да чак 83,9% испитаника најрадије слуша забавну музику.

У сондажи јавног мњења коју је извршио Центар за истраживање аудиторијума РТС 1992,¹⁶¹ чак 82% испитаника је имало позитиван однос према тзв. новокомпонованој народној музици, док свега 10% није искаживало интересовање за ту врсту музике. Забавну музику није волела чак половина. Међутим, после непуних десет година, однос између новокомпоноване, изворне народне и забавне музике се драстично изменио.

---

158 Ову историју је веома успешно забележила “Енциклопедија нишког Rock'n'Rolla 1962-2000”, ауторско издање нишког рокера В. Станојевића. То је прво и веома успешно систематизовање грађе која се, уз ретке трагове у специјализованој дневној штампи, могла извући само из сећања музичара и публике. У овој монографији представљено је осамдесетак нишких група од око три стотине, колико је према сазнањима аутора, деловало у Нишу за протекле четири деценије. На полеђини ове монографије је ефектна фотомонтажа која представља римску статуу Јупитера, чији положај руку напросто провоцира да му се у крило стави - електрична гитара, што би, некако, симболично говорило о “историјској предодређености Ниша за рокенрол”.

159 Рок сцена у Нишу, чини се, никада није била разноврснија него данас. Међутим, и поред тога што на овом простору и квантитативно (а то по неком правилу скоро увек резултира квалитетом) делује толико група разнородних стилских и програмских опредељена, чињеница је да оне нису ни приближно адекватно заступљене у медијима који могу омогућити шири пробој на територији целе земље (тадашње СР Југославије, Д.П). Мањехински однос и “сируп-дозирање на кашичицу” према групама које долазе не само из Ниша, већ и из осталих градова ван престонице, није ствар од јуче. Међу бендовима који су годинама захваљујући само бројним квалитетнијим свиркама стицали статус који им припада, свакако су и “Кербер” и “Галија”, која је подршку “из центра” добила уосталом тек када је тежиште свог деловања пребацила у Београд... Локални медији свакако могу учинити доста у промоцији нишког рокенрола, пре свега, у продукцији квалитетнијих спотова (што је заједнички интерес), поготово када је јасно да се музика више само не слуша. Народне новине, 17. септембар, 1997. године)

160 Драгослав Б. Петровић, “Социо-културни чиниоци образовања музичког укуса”, Магистарски рад, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2001.

161 Билтен Центра за истраживање аудиторијума РТС, јун, 1992. год.

По резултатима истраживања које се односило на музичке преференције становништва Србије за 2001. годину,¹⁶² најслушанија је забавна музика (поп, рок, dance) коју слуша једна трећина (33,4%), док је тзв. новокомпонована народна музика на другом месту. Ти подаци говоре да подручје популарне музике на овим просторима испуњава врло важан део буџета времена, пре свега, млађе популације становништва Србије.

У последњих неколико година, као глобални вид урбане културе, у тренду је појава тзв. техно-журки, манифестација које окупљају велики број, углавном младе (тинедерске) популације¹⁶³. Овога пута, не улазећи у анализе у којој мери је присутна сама музика на таквим перформансима, чињеница је да је и Ниш добио такву сталну манифестацију (Nisomnia«), која се под покровитељством града у екстеријеру древне Тврђаве, (мање-више) успешно одржава три године, чиме Ниш улази у ред градова који, у Србији, поред Београда и Новог Сада, организује највеће манифестације ове врсте. То је, свакако, оправдана одлука Градске владе да се младима омогући масовно окупљање у трајању од неколико дана (и ноћи) у, за сада, летњем периоду, али се *мора још доследније водити рачуна о самој концепцији Nisomnie како не би прерасла у нежељену сујројносниј тиј, изгубила сврху, због које и постоји – дружење и преиспитање уживањима у претпостављеним (музичким и сличним) садржајима.*

3. Народна музика

У народној музици ситуација је таква да, и поред великог броја музичара, певача и оркестара, Ниш не може да понуди широј заједници ништа што би могло да представља израз аутентичног музичког стваралаштва. Разлога свакако има више, али би у том жанру, са правилном продуцентском политиком, могли да се постигну бољи резултати. Поред близине Соко Бање где се одржава најпознатији фестивал хармонике (и Нишлије су биле међу победницима), великог броја културно-уметничких друштава и удружења, образовања на народним инструментима у музичким школама, једино место за промоцију (псеудо) етно-звуча су, углавном, приватни угоститељски објекти у којима је императив, пре свега, финансијски ефекат који остварује власник, док је квалитет (аутентичног) извођења мање важан. У последње две деценије, присутан је тренд увесељавања грађана од стране домаћих маријача - дувачких (лимених блех) дружина, приучених свирача, који, идући од цркве, сале за венчавања, приватних кућа и станова (!) до кафане, зарађују за живот – без обзира на то што им је музицирање, по правилу, на веома ниском нивоу!

Ситуација није ништа боља ни са тзв. староградским песмама и романсама. Значајан искорак је учињен пре двадесет година, када је група “Мерак” снимила албум под називом “Нема више старог Ниша”, са допадљивим мелодијама, веома квалитетним певањем (и свирањем) и пригодним текстовима о старом Нишу. После тога, формирано је више таквих *ad hoc* састава, али са превасходним циљем да наступају у угоститељским објектима, за напојницу. Захваљујући индивидуалном ентузијазму, у Нишу се, тешком муком, већ дванаест година одржава фестивал старих градских песама и романси “Нишка јесен” (као замена за “Београдско пролеће”), са учесницима из целе земље, али је ниво те продукције прилично шаблонизован и неаутентичан.

162 Група аутора, “Породија трагичног”, Институт за филозофију и друштвену теорију Београд, Филозофски факултет у Косовској Митровици и Истраживачко-аналитички центар Ниш, 2002.

163 Из социолошког угла, веома је значајно да се та мондијална појава шири великом брзином (нпр. у Берлину, сваке године се окупи на техно-перформансу више од пола милиона младих!)

Највећи помак у оригиналној презентацији вековне музичке традиције представља, више одабраних и снимљених нумера у филму “Зона Замфирова”. Према свим показатељима, тај филм је оборио рекорде по броју гледалаца у Србији и Црној Гори уз велико интересовање публике и из неких суседних земаља. Један од носећих стубова популарности филма је оригинална музика у извођењу нишких аранжера и музичара. Тренутна европска популарност тзв. етно музике са овог поднебља (која датира још из шездесетих година двадесетог века захваљујући филму “Скупљачи перја”, као и филмска музика Г. Бреговића, односно обраде фолклорних нумера у надахнутом извођењу Нишлијке Б. Крстић), представља добар основ и прилику да се продукција ове врсте очува и подигне на још виши ниво. За то је потребно ангажовање врхунских извођача и аранжера, док је најисправнији пут за неговање ове врсте стваралаштва и очувања музичке традиције делатност културно-уметничких друштава као базе.¹⁶⁴

II ЦИЉЕВИ ДО 2010. год. - Просјор, њродукија, маркејинг, манифестјације

1 Музички клуб 81

С обзиром на то да је у Нишу већ дуго изражен проблем недостатка дворана у којима се могу одржавати рок и џез програми, а да за изградњу нове, квалитетне концертне сале треба издвојити велика материјална средства, решење које би у наредном периоду требало тражити је, пре свега, *реакјивирање “Музичког клуба 81” у улици Сјаноја Бунушевица*. Тај наменски културни објекат са својим инфраструктурним капацитетом (велика концертна сала мултифункционалног типа, мала сала за наступе мањих џез и рок састава, а која може исто тако, по одређеној програмској схеми, да буде искоришћена за одржавање нпр. књижевних вечери, трибина, промоција, камерних концерата али и за пројекције филмова и сл.), на неки начин би повратио стари сјај и значај који је некада имао на ширим просторима. Осим организовања гостовања група које нешто значе на домаћој, балканској и европској сцени, Музички клуб би, као стожер, требало да има и значајну функцију у подршци саставима и солистима свих жанрова популарне музике из Ниша, који ће ту моћи да се представе, али и да (као некада) користе тај простор за увежбавање.

2. Објекти које користи Војска Србије и Црне Горе

У складу са политиком трајног измештања војних објеката из ужег градског језгра, сматрамо да би део неких капацитета *требало убудуће искористити у сврху унајређења музичког живоја у граду*. *Овде се мисли, пре свега, на Велику салу Дома ВССГ са око 850 места за седење, ложама (које се могу њреуредити у мањи њонски и ТВ студио) и позорницом*.¹⁶⁵ Та дворана одлично пројектоване акустике, у самом центру, већ скоро пола века представља најатрактивније место где су гостовали сви најбољи и најзначајнији извођачи популарне музике са простора некадашње заједничке државе, Балкана, Европе и шире.

У складу са амбициозним развојем града Ниша у наредном периоду, осећа се и велика потреба за формирањем сталне сцене кабаретског типа, где би се редовно

¹⁶⁴ Пре неколико година, једно од нишких културно-уметничких друштава (АКУД "ОРО") имало је врло запажене наступе у Бразилу и на Филипинима, чиме су афирмисали аутентични фолклор са овог подручја.

¹⁶⁵ Простор (за оркестар) испод позорнице је пројектован и урађен по свим прописима предвиђеним за одржавање оперских представа или мјузикла, али - никада није коришћен!

приказивали мјузикли, чиме би се стало раме уз раме са развијеним културним срединама, и пружила могућност пре свега, нишким ауторима, да се испоље и кроз тај вид стваралаштва.

Од објеката које користе, а који по својим карактеристикама већ дуже време превазилазе реалне потребе ВССГ, треба сагледавати и остале објекте у Нишу (не само у ужем центру већ и ширем, јер ће се град ширити у складу са демографском законитошћу), који ће поступно, према одређеној динамици, прелазити у надлежност Скупштине града Ниша.

3. Мањи клубовски простори

Типични простори у Граду у којима се неговала тзв. клубска музика били су углавном приватни угоститељски објекти мањег капацитета. Међутим, услед тржишних и шире друштвених турбуленција, ти клубови нису могли да одговоре својој функцији па су, после краћег времена, мењали намену. Сматрамо да би *требало узети у обзир и карактеристике неких од бивших изв. друштвено-политичких заједница које су промениле своју намену (нпр. месне заједнице и сл), затим привредних карактеристика који већ дуже време нису у функцији и чије реактивирање није рентабилно или више не одговара сврси (нпр. зграде поред Нишаве где је раније била фабрика Вулкан).* Уз незнатна улагања, простори тог типа би за кратко време могли да буду оспособљени за делатности у којима би музичари, певачи, групе и публика могли да задовољавају своје културне потребе.

4. Простори на отвореном

Ниш као ретко који град у Србији (укључујући и Београд) можда и на Балкану, има одличне просторе за културна и уметничка догађања на отвореном. Међутим, ти капацитети су веома слабо искористићени. Осим Летње позорнице и дворишта зграде Универзитета у Нишу (Бановина), Ниш има доста простора у којима се под отвореним небом у току лета могу организовати и некомерцијални програми. *Амфитеатар на кеју је замишљен као место одржавања променадних концерата или сличних програма, али је веома слабо искористићен. Парк св. Саве који већ има изражене садржаје, може се олементити и социјалним програмима на плаћу испред цркве и на осталим јунктивима у парку. Иако доброто руиниран, амфитеатар на Бубњу (изграђен за неку од политичких манифестација седмдесетих година прошлог века) практично се не користе. Његово обнављање у склопу Програма ревитализације Спомен-парка Бубањ могло би да, уз одговарајуће програме, прилично утиче да се Нишлије поново врате некада омиљеном градом излетничку.*

Занимљиву идеју изнели су неки од нишких културних посленика у вези са организовањем летњег фестивала под називом Konstantin's Residences. Та манифестација би повезивала градове у којима су биле резиденције цара Константина Великог – Ниш, Милано, Келн и Константинопољ (Истанбул). Музички ансамбли и солисти сарађивали би у заједничким продукцијама које би се премијерно изводиле на Летњој позорници.

5. Продукција

Музичка продукција је од круцијалног значаја за културну политику због свог утицаја на најширу популацију. Правила у тој области се не односе само на културу, већ се

протежу и на порески систем, економију, царину, судство, телекомуникације, законодавство, медије...

Један од највећих проблема на које указују нишки ствараоци у свим жанровима популарне музике јесте *дискографска продукција, са неопходним тонским студијом у којем би, у прво време, макар полупрофесионално (тј. демо), могло да се врши снимање.*¹⁶⁶ *Тонски студио Радио Ниша би могао да задовољи тренутне потребе, будући да једини располаже студијским капацитетима и професионалним стручним кадровима.*¹⁶⁷ Из контаката са више представника приватних локалних телевизија непосредно смо се уверили у постојање расположења да нишки ствараоци буду много више медијски заступљени, под условом да су испуњени минимални професионални критеријуми (мисли се, пре свега, на квалитетан тонски запис) за чије постизање је, ипак, неопходан одговарајући тонски студио.

Да би град Ниш, као један од културних центара који располаже неопходним стручним и организационим потенцијалом, могао да одговори све већим захтевима који омогућавају квалитетну продукцију у континуитету, *потребно је и формирање великог народног оркестра. У почетку тај ансамбл би био са симултаном временом учешћа музичара (хонорарно ангажовање), ради снимања и концертног (фестивалског) извођења, док би у другој фази, дакле до 2010. године, прерастао у стални, професионални ансамбл. Уједно, такав велики народни оркестар би, уз додато ангажовање неопходних инструмената, функционисао и као велики грађански ревијски оркестар, мултифункционалне намене (нпр. за снимање филмске, ТВ, позоришне музике, за фестивалско извођења, концертни програм, итд).*¹⁶⁸

6. Издаваштво

Значајан сегмент у афирмацији аутора популарне музике у Нишу представљало би *покрећање специјализованог часописа и објављивање сајта на Интернету, који би се бавили актуелностима из овог сегмента стваралаштва – џезом, поп и рок музиком, аутентичном народном и сл. Такође, требало би у наредном периоду објавити проширено и допуњено издање “Енциклопедије нишког Rock’n’Rolla” и у склопу тога снимити компакт-диск свих извођача који су у прошлости четиридесет година направили сопствени тонски запис путем неког од тј. носача звука, што би значајно уопшћунило фондус оригиналног стваралаштва популарне музике града Ниша.*

7. Интернационални џез фестивал Нишвил

Од великог културног значаја било би *прајно покровитељство Интернационалног џез фестивала Нишвил од стране Скупштинине града Ниша, чиме би се одржао континуитет те традиционалне међународне манифестације, а поклоницима ове врсте популарне музике са подручја читаве југоисточне Србије омогућило задовољавање културних потреба.*

¹⁶⁶ Тренутно у Граду постоје два приватна тонска студија која, својом скромном опремом и скученим и нефункционалним простором, не могу да испуне неопходне услове за симултано снимање већих ансамбала.

¹⁶⁷ Према изјави директора Радио-Ниша, та медијска кућа са педесетогодишњом традицијом, је потпуно спремна да стави на располагање све своје стручне, просторне и организационе капацитете, пре свега, младима, и на тај начин дала свој пуни допринос широј афирмацији нишких стваралаца популарне музике.

¹⁶⁸ Ниш је имао велики народни оркестар пре педесет година, када је број становника био испод стотину хиљада, дакле три пута мање него данас.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

Тренућна ситуација у ликовној култури у Нишу

1.1. Добре сћране ликовне културе

У Нишу постоји традиција неговања ликовне културе више од пола века. Сама уметничка школа, у којој је однегован велики број ликовних стваралаца (око 2000 дипломираних ученика), обележила је 55 година постојања. И пред тога што је велики број дипломираних ђака Уметничке школе отишао из ове средине, добар број је остао и бави се разним уметничким делатностима у графичком, текстилном, индустријском дизајну, вајарству, сликарству, графици или просветним радом. Од 2002. године у Нишу постоји и Факултет уметности са одсеком за ликовне и одсеком за примењене уметности (поред одсека музичке уметности). На тај начин је могућност потпуног школовања у овој области дефинитивно остварена.

Велики број стваралаца у овој области организован је у неколико удружења: Друштво ликовних уметника Ниша, Друштво примењених уметника и дизајнера Ниша, Нишки графички круг, Удружење уметника "Цар Константин", Аматерско друштво "Плави круг".

Сви уметници Ниша, као чланови различитих удружења или самостално, учествују на изложбама у граду и у другим срединама, чиме афирмишу себе, као и град у коме живе и стварају.

Од 1933. године у Нишу постоји Народни музеј, који поред археолошке и етнографске збирке поседује дела ликовне уметности (око 150 слика, скулптура и графика) из периода од 1945-1970. године.

Галерија савремене ликовне уметности, оформљена 1979. године, поседује 865 дела савремене уметности. У својим изложбеним просторима: Галерији "Србија", "Салону 77" и Павиљону у Тврђави, до 2003. године организовала је око 750 изложби, које су пропраћене адекватним каталозима.

Ликовна колонија "Сићево", оживљена 1964. године, доводи у Ниш уметнике из других градова и држава, тако да је фондус Галерије обогачен разноврсним ауторима. Десетак последњих година радила је и "Classic" колонија Дуванске индустрије.

Организовањем изложби бави се и Нишки културни центар у свом изложбеном простору "Мија Станимировић".

У граду се последњих година отвара све већи број приватних галерија које се, сем продајом, баве и организовањем изложби различитог типа.

1.2. Слабости и проблеми

Због недостатка новчаних средстава дела ликовних уметника се већ дуго не откупљују од стране било које институције културе. Због тога се фонд Галерије савремене уметности увећава само делима која се добијају као поклон или као надокнада уметника за боравак у колонији. Дела бирају сами уметници, тако да се ствара збирка без

одређеног уметничког и вредносног концепта. Галерија не поседује возило (комби), тако да увек постоји проблем приликом припреме ма које изложбе, а нарочито изложби аутора из других средина. Галерија нема витрине за излагање, нема видео рекордер, што је све неопходно за презентацију савремене уметности.

Недостатак новчаних средстава и недовољна заинтересованост одговорних за културну политику града довели су до укидања престижних награда (Октобарска награда, Награда Сићевачке колоније, УЛУС-ова), које су биле стимуланс за излагачку делатност.

У проблеме спада и незаинтересованост надлежних, пре свега Секретаријата унутрашњих послова Ниш, за истраживање узрока појединачних пожара у Тврђави, почев од августа 2000. године, који су уништили десетак уметничких атељеа, чиме је проблем недостатка атељеа у граду драстично повећан. Неколико атељеа је последњих година додељено ствараоцима у области ликовних уметности без адекватних критеријума, конкурса и било каквих обавеза уметника према граду. Тиме је повећано незадовољство уметника начином вођења културне политике у граду.

Графичари Ниша су на разним трибинама и у појединачним оглашавањима истицали проблем недостатка опремљене графичке радионице отвореног типа за извођење, штампање и популаризацију графике. Нудили су своје пресе, тражили само адекватан простор у коме би могли да штампају и продају графике од чега би се финансирала њихова активност, али нису наилазили на разумевање средине, односно одговорних људи за вођење сектора културе у граду.

Град не учествује у презентирању дела ликовних уметника Ниша у другим срединама путем финансирања изложби или штампањем каталога и сличних публикација.

Ликовна критика није стимулисана. На локалним телевизијама о изложбама извештавају недовољно стручни новинари, тако да гледаоци остају ускраћени за праве информације и квалитетну презентацију ликовног стваралаштва.

Статус слободних уметника није решен, што негативно делује на професионално бављење ликовним стваралаштвом.

У граду се не расписују јавни конкурси за ликовно уређење ентеријера и градских јавних површина. Провинцијски је однос и према дизајну - нема јавних конкурса за дизајн било чега што је у интересу града.

1.3. Повољне околности за развој сектора ликовне културе у Нишу, ширем друштвеном окружењу

Ниш, као највећи град југоисточне Србије, према коме гравитирају градови у којима живи и ради велики број ликовних стваралаца, у коме се налазе Народни музеј, Галерија савремене ликовне уметности, приватне галерије, неколико телевизијских кућа, дневни лист, Уметничка школа и Факултет уметности, има све услове да буде значајан уметнички центар.

Галерија Србија, Павиљон у Тврђави, Салон 77 квалитетни су изложбени простори на одличним локацијама.

Заинтересованост приватних галериста за квалитетне и разноврсне ликовне манифестације обогаћује ликовни живот града.

Томе треба додати и сарадњу у трианглу Ниш-Софија-Скопље, која отвара значајне могућности за међународну сарадњу и у погледу ликовних уметности.

Ниш, у коме се налазе значајни локалитети из римског, ранохришћанског и византијског доба, уз одговарајућу презентацију може да буде атрактиван уметнички и туристички центар.

1.4. Неповољне околности за развој сектора ликовне културе у посетијећем, ширем друштвеном окружењу

Недостатак већих материјалних средстава, у виду фондова, за реализацију пројеката и конкурса из области ликовног стваралаштва је највећа неповољна околност. Тиме многобројне идеје ликовних уметника, које би довеле до квалитетног развоја ликовне културе, остају само идеје.

У неповољне околности спада и то што недовољно едуковани радници у јавним гласилима који се баве ликовном културом не придају одговарајући значај правим ликовним вредностима. И сами аматери, радије афирмишу аматерске ликовне вредности.

2) Анализа тренутних проблема у сектору ликовне културе

Идентификовани проблеми:

- ◆ Непостојање адекватног простора за Народни музеј,
- ◆ Недостатак фондова за откупе, награде и финансирање пројеката у ликовној култури;
- ◆ Недовољна финансијска подршка институција културе за квалитетне програме. У граду се не одржавају међународне изложбе мале графике, изложбе цртежа, међународне изложбе савремене уметности, проширених медија;
- ◆ Непостојање зграде Факултета уметности са адекватним школским и излагачким простором;
- ◆ Недостатак продајне галерије чланова УЛУС-а;
- ◆ Недостатак простора за Отворену графичку радионицу;
- ◆ Недостатак простора за окупљање ликовних уметника (клуб са службеним лицем, телефоном, ради комуникације са светом);
- ◆ Недовољан број атељеа;
- ◆ Недостатак критеријума за доделу атељеа.

Груписање и анализа проблема:

Проблеми у нишкој ликовној култури могли би се груписати у три целине:

1. Недостатак адекватног или било каквог простора за Народни музеј, Факултет уметности, за уметничке атеље, Отворену графичку радионицу, за Клуб ликовних уметника Ниша.
2. Недовољна финансијска подршка града у свим областима ликовног живота (за организацију појединачних и групних изложби нишких уметника у земљи и иностранству, за штампање монографија заслужних нишких уметника, за стимулативне награде, за откуп уметничких дела).
3. Недостатак јавних конкурса за ликовну презентацију и маркетинг јавних манифестација у граду (Филмски сусрети, Хорске свечаности, грб града и сл.).

Решавање проблема у ликовној култури у крајкорочном периоду

Један број евидентираних проблема могуће је решити тако што би се променила културна политика града. То пре свега подразумева:

1. Објављивање анонимних јавних конкурса за ангажовање дизајнера и ликовних уметника приликом израде графичких и ликовних решења за ма коју градску манифестацију. У жирију таквих конкурса морају да буду врхунски ликовни уметници,

независно од њиховог политичког опредељења, ако оно уопште постоји. Ангажовање стручњака много мање кошта при избору доброг решења од одабира решења нестручних лица.

2. Обезбеђење простора за Отворену графичку радионицу.

Једна продавница мање у центру града, у чијем простору би могла да ради графичка радионица, у којој би уметници публици демонстрирали штампање графика, вишеструко би помогла развоју ликовне културе у граду. То би било место занимљиво за грађанство и туристе, јер би графичка уметност постала популарнија, публика би могла да се среће са уметницима, да са њима води разговоре, да се ликовно едукује и да буде у прилици да купи оригинална уметничка дела која не би била скупа као у приватним галеријама. Од тога би се радионица финансирала. У њој би могли да се запосле професионални штампари, који би штампали графике заинтересованих посетилаца, били они нишки или уметници из других средина. То је уобичајена пракса у европским центрима.

3. Формирање фондова за инвестирање у ликовну културу.

Ма колико то изгледало нереално, у ове сврхе могла би да се обезбеде средства за инвестиције у виду наменског издвајања и трошења средстава, на пример, неколико процената од градских инвестиција за изградњу града.

4. Отварање зграде Сићевачке колоније за одржавање радионица отвореног типа.

Током читаве године би зграда Сићевачке колоније могла да служи уметницима, који би сами финансирали свој боравак. За узврат, имали би обавезу према граду у виду остављања одређеног броја дела, зависно од дужине боравка, или отварања изложбе и сл. Проблем недостатка ателеа би на овај начин био ублажен, а град би имао користи.

Решавање средњорочних проблема у ликовној култури

Најављена надградња Галерије “Србије” решила би неколико проблема у ликовној култури града: добили би се нови излагачки простори за графику, дизајн, проширене медије.

У једној од нових просторија могао би да функционише Клуб ликовних уметника, где би се договарале нове акције ликовних уметника, који би били присутнији на ликовној сцени града, али и много шире.

Овде ће се свакако обезбедити и адекватан продајни простор, тако да ће посетиоци моћи да добију адекватно процењено дело, које би се легално продавало, од чега би град имао користи.

Решавање дугорочних проблема у ликовној култури

Када би били решени сви побројани краткорочни и средњерочни проблеми у ликовној култури града, преостала би градња адекватне зграде Факултета уметности. Сама локација није од одлучујуће важности, мада би шири центар свакако био идеално решење. Важније је да пројекат зграде подразумева све потребне просторије, укључујући салу за излагање, односно галерију факултета и концертну дворану. Факултет би на тај начин био и својеврстан Дом културе у коме би могле да се одржавају различите културне студентске манифестације.

Предлози за решавање крајкорочних проблема:

- ♦ Градске институције би требало да расписују анонимне јавне конкурсе увек када се организује и ликовно осмишљава било која градска манифестација и презентација града.
- ♦ Требало би ослободити простор књижаре “Светлост” за Отворену графичку радионицу. Књижара је својом локацијом идеално место за рад и популаризацију графике као технике ликовног изражавања.
- ♦ Требало би формирати фонд за инвестирање у ликовну културу у виду издвајања одређеног процента из градских инвестиција за изградњу града.

Пројекција средњорочних циљева које би било могуће постићи до 2010. године у ликовној култури:

- ♦ Отварање бијеналних међународних изложби графика и других техника савремене уметности.
- ♦ Отварање изложби нишких уметника у иностранству.
- ♦ Штапање монографија заслужних нишких уметника.
- ♦ Изградња или адаптација простора за уметничке атеље.
- ♦ Осликавање муралима слободних зидних површина у граду.
- ♦ Ликовно уређење јавних простора и градских тргова.
- ♦ Организовање уметничких радионица отвореног типа у згради Сићевачке колоније током читаве године.
- ♦ Изградња адекватне зграде Факултета уметности.

Сматрам да су ови предлози реални, да градски буџет овим не би био сувише оптерећен, а резултати би врло брзо били видљиви, на задовољство уметника, градске владе и, свакако, грађана Ниша.

ФИЛМСКА И ФОТО УМЕТНОСТ

1. Сјање филмског стваралаштва и биоскопа у Нишу

1.1. Добре стране

С обзиром на то да се нишки приказивачи, “Нишфилм” и Клуб Војске Србије и Црне Горе, односно истурено одељење београдског “Бандур филма”, налазе у тешкој кризи, и паралелно – да Фестивал глумачких остварења већ годинама (изузимајући, донекле, само једну-једину смотру - Филмске сусрете 2002) организацијски све више и више постаје естрадна манифестација без програмског профила, са јасно наглашеним спољашњим “кафанским” гламуром - мало је добрих ствари које у овом тренутку могу да се поброје на нишком синеастичком сазвежђу. Чак је и некадашњи ентузијазам кино-аматера (ФКК “Филм новости”, ФК “Борац”...) спласнуо. Јер, док Нови Сад, Београд, Омољца, Суботица... обнављају рад кино, то јест видео-филмске делатности (на челу новосадског КК је Желимир Жилник и професори филмске Академије), у Нишу тренутно делују само три “институције” за “производњу” филмова, односно телевизијских/видео остварења - професионална продуцентска кућа тржишног типа ПП “Круг”, “Студио цртаног филма ’98” и алтернативна група “Чај...одличан”. Аутори из групе “Чај...одличан” освојили су две прве награде на конкурсима београдског Рех-а и нишког Ресурс центра, на манифестацијама: “Слике транзиције” и “Јавна тајна” и учествовали на фестивалима low fi продукције у земљи и иностранству.

Најбоље, континуиране резултате у ширењу филмске културе и едукацији постиже Нишки културни центар, тј. филмска редакција ове куће која сваке године организује програме београдске Кинотеке - “врти” најпре у Биоскопу Војске, а затим у “Парку” одабрана дела класика седме по реду уметности. С друге стране, присуство анимираних филмова “Студија цртаног филма ’98” на фестивалима “кратког метра” у Београду (две године за редом), те руском Фестивалу православних земаља “Златни витез” и освајање посебних признања, као и вишегодишњи рад на првом српском дугометражном “цртаћу” “Цар Константин”...; затим активности продукције ПП “Круг” (нпр. филм о Бранку Миљковићу, документарно-играни пројект, играна ТВ серија “Старине с планине” рађена за потребе пиротске ТВ “π”...); и на крају продуцентска делатност “Dream Company”, која је кроз “београдске” пројекте афирмисала и неке нишке ствараоце, углавном глумце, говоре о потреби да се и ова сфера уреди, друштвено афирмише, финансијски адекватно сагледа и да Ниш почне да подстиче производњу, стваралачку делатност своје средине, односно велике групе школованих филмских аутора (редитеља, сниматеља, монтажера, организатора...)

1.2. Слабости и проблеми

Главни проблем представља тешко стање у којем се налази највећи нишки приказивач “Ниш-филм”, бивша “Славица-филм”. Фирма која је шездесетих и седамдесетих година, поред Нишке банке, била најбогатије градско јавно предузеће, данас послује на ивици рентабилности, не само финансијског, већ и тоталног,

технолошког колапса! У ери дигиталне технологије, дигиталног начина приказивања/репродукције слике и звука, у нишким биоскопима филмови се “врте” на прастарим “Искриним” апаратурама које су произведене и уграђене негде при крају “златних” седамдесетих. С друге стране, већ три деценије није обнављан ентеријер биоскопа, а у неким је тако “забагрело” платно да се од црнила не препознају ни основни обриси слике, а да не говоримо о моно репродукцији тона...

Најалармантнији податак је да, тренутно, у Нишу не постоји ни једна иоле сређена сала у коју бисте отишли да у пријатној атмосфери подношљиве репродукције слике и тона погледате неки инострани блокбастер или вреднију премијеру домаћег филма. А град је, веровали или не, некада, крајем шездесетих година, у стара добра кино-времена имао петнаестак сталних биоскопских дворана (*Истира*, *Лејиња ѿераса* “Истре”, *Чеџар* /Занатски дом/, *Младосѿ* /МЗ “Ратко Павловић”, *Радник*, *Кино оркестар* /Сала Симфонијског/, *Парк*, *лејиње ѿозорнице* у Тврђави и Нишкој Бањи, *14. октѿобар* /Дом културе-Палилула/, *Кекец* /Учитељски дом/, *Дом ЈНА*, *Џејни биоској* /подрум биоскопа “Радник”/, *Звезда* /МЗ “Мија Станимировић”/, *Мали биоској* /Студентски биоскоп на техничким факултетима/ и повремено је радила сала у МЗ “Милка Протић, /код КПД/). Данас је тај број спао на четири расходоване сале (*Радник*, *Парк*, *Вилин ѓрад* и *Клуб Војске СЦГ*), које је једва да подмирују основне филмофилске потребе града.

Дакле, Ниш са својих 300.000 становника има недовољан број кино дворана. И четири апострофиране сале “врте” филмове са расходованом техничком базом за репродукцију слике и звука. “Вилин град” важи, тобоже, за најопремљенију салу у којој је, веровали или не, још пре деценију и по монтиран данас већ превазиђен долби стерео кинопројектор!?

Нажалост, “Нишфилм” се налази у веома тешком финансијском стању и кадровској ситуацији. Хронични недостатак материјалних средстава, иначе, представља ону генералну тешкоћу са којом се суочава култура целе земље. Међутим и ову фирму, као и већину у Србији, накнадно оптерећује тренутни *status quo* који влада око усвајања давно припремљеног Закона о кинематографији. Он је требало да имовински, а и статусно (ре)дефинише улогу домаћих приказивача филмова. Закон је, пре свега, требало да уреди односе на релацији дистрибутери - приказивачи и да коначно стане на пут илегалним пиратеријским работама. Пиратерија је у последњих неколико година, као у време најжешће друштвено-политичке кризе с почетка 1990-их, угушила биоскопе, а дилери легално “тргују” различитим DVD и DvX видео-записима, зарађујући на продаји актуелних америчких бокс-офис хитова не баш мала материјална средства. Уосталом, колико су недодирљиви показује и факат да усред “бела дана”, у центру града, испред носа не само филмофила, већ и радника МУП-а, те разних локалних и републичких инспекција, продају “оригинал фалсификате” филмова.

Филмски сусрети или Фестивал глумачких остварења играног филма је посебна ставка коју треба посебно анализирати, јер он сам представља институцију од великог значаја за развој не само локалне, већ и културе на нивоу земље, па и развоја неких балканских кинематографија.

Фестивал је утемељен 1966. у Нишу. Основало га је, баш, бивше Предузеће за приказивање филмова “СЛАВИЦА”, садашњи “НИШ-ФИЛМ”. Тек касније су се овом иницијалном организатору прикључили - Скупштина општине Ниш и Удружење филмских глумаца Југославије, тј. Србије. “Славица” је често у својим дворанама приређивала ревије, односно премијере домаћих филмова и захваљујући иницијативи (тадашњег директора “Славице”) Станка Тасића и Косте Царине из “Авала филма”, прва смотра је одржана од 27. августа до 3. септембра 1966. године и ево траје до данашњих дана. Године 2005, фестивал слави четири деценије, што га чини једном од најстаријих манифестација ове врсте не само у Србији, већ и на бившим экс-Ју просторима!

Крајем шездесетих “Славици”, нишком градском приказивачу, градски политички челници (пре)узимају организацију смотре и додељује разноразним институцијама (Центар за културу, Дом омладине “Јосип Колумбо”, Дирекција за јавне градске манифестације, Нишки културни центар...), због политичке, али најпре финансијске “контроле” новца. “Јавна тајна” је да је многим бољшевичким, а и другим градским идеолошким гарнитурима, Фестивал служио као идеалан “медиј” за “прање пара”, за ванредно усмеревање не баш малих токова новца. Наравно, фестивал су организовале и “подобне” градске институције културе да би се преко њих пратио проток “идеја”, форсирала родбина, упошљавали партијски другови... Тако се постепено скрнавио првобитни уметнички карактер манифестације, а њени пратећи програми почели да своде на естрадне, кафанске садржаје са “пуно певања и пуцања”.

2. Анализа проблема у области филмског стваралаштва и развоја локалне кино-мреже

2.1. Регистровање проблема

(1) Филмски ствараоци и биоскопски радници Ниша сматрају да се најизразитији проблем у кино-сектору односи на застарелу опрему за репродукцију слике и тона у биоскопима. Паралелно, биоскопи су застарели, нису реновирани већ деценијама.

(2) Уочен је проблем потребе за новим, “урбаним” кино-салама, потез Булевар Немањића – Византијски булевар. Ниш има мало, можда најмањи број биоскопа у односу на број становника, а пре свега недостаје репрезентативна дворана, као и мини-уметнички, џепни, арт-биоскоп.

(3) Наглашена је потреба да се “преиспитају” могућности приватизације “Ниш-филма” или дела фирме, односно једног или два биоскопа. При приватизацији један од биоскопа (најпогоднији - “Вилин град”) морао би да остане у својини града, као јавно добро, у којем би се приказивала одабрана дела светске, посебно европске кинематографије, и премијере домаћих филмова, као и кинотечки програми....

(4) Указано је на пиратерију као највеће зло које не долази само од (и)легалних препродаваца, већ и приватних телевизијских кућа које су се намножиле као печурке после кише и које приказују и актуелне светске хитове, чија кино лиценца још није истекла.

(5) У домену продукције проблем представља и то што правно није регулисано питање софтвера, што доводи до тога да појединци и групе за снимање филмова и телевизијских емисија користе нелегалне софтере. С друге стране, када се правно регулише домен производње/снимања, то аутоматски подразумева и правно регулисање и шифри основних и посредних/посебних делатности.

(6) Уметници фотографије, фото-аматери, чланови Филмске омладине Ниша елаборирали су следеће проблеме:

- а) Непостојање адекватног простора за окупљање и основни рад фото-аматера;
- б) Неадекватан третман фотографије као “ниже” форме уметничког изражавања;
- в) Заштита ауторских права (објављивање у штампи, репродукција у медијама, кори шћење за календаре и др. пригодне публикације...);
- г) Непостојање сталног или привременог излагачког простора;
- д) Потреба за сталном едукацијом фото аматера,
- ђ) Проблем партиципације на домаћим, али пре свега иностраним изложбама, где се за учешће на поставкама захтевају значајна новчана средства.

2.2. Груписање проблема и анализа

Нишки филмски ствараоци и приказивачи реално су апострофирали назначене проблеме с којим се свакодневно сусрећу у раду. Постоје проблеми које град може сам да реши, али постоје активности које се углавном конципирају на нивоу Републике. На пример, борба против пиратерије и статус биоскопа требало би да се уреди толико очекиваним, али још не усвојеним Законом о кинематографији. Доношење Закона се већ годинама одлаже, али зато град, са органима МУП-а и инспекцијама округа, може дневно да санкционише прљаве работе (локалних) пирата, који, свакодневно, различите носаче слике и звука, продају у центру града, по околним уличним тезгама или на бувљацима.

Непостојање градске кинотеке, или филмске/видео архиве је реалан проблем који се може решити на неколико начина. Ургентно, отварањем “архивског” одељења при Народном музеју или Историјском архиву, или да се рад кинотечког сектора наменски стимулише при “Нишфилму”.

Када је у питању производња филмова овај сектор би био независан, али би делимично био стимулисан од стране града или неке његове институције (Секретаријата за културу...), годишњим или бијеналним конкурсима за пројекте.

Проблеме би смо могли да групишемо на следећи начин:

Прву групу чине питања везана за рад биоскопа, односно способности једне “јавне установе” да организује послове приказивања филмова у време тржишног начина пословања - без адекватне техничке основе, али и младих, полетних људи, организатора програма способних да на нов начин креирају репертоарску политику. Али, проблем није везан само за унутрашњу организацију и анимирање програма унутар “Нишфилма”, већ и утицаја града на програмску политику куће. “Ниш-филм”, то никада не смемо заборавити, градска је јавна установа која “врши” значајну културно мисију ширења филмске културе. Међутим, њен рад никада није схватан озбиљно! То се види само ако овлаш прелистамо спискове чланова програмских савета и управних одбора што су их до сада формирале неколике партијско-политичке градске гарнитуре. “Делегирани” су људи танушне филмофилске културе, углавном - политички културтрегери и партијски послушници!

Тренутно су актуелни процеси приватизације већине градских предузећа. “Нишфилм” такође чека тај болан процес транзиције, али град не би требало да дозволи да се сви биоскопи по сваку цену приватизују и претворе у холивудске испоставе! Ниш, за разлику од других градова, требало би да сачува барем једану дворану - за репрезентацију, чији рад би финансирао и која би била резервисана за промоцију искључиво уметничких акција високог синеастичког “ризика”. С друге стране, град се свакодневно шири, па постоји потреба да се у урбаном делу града догради или реновира *јавни* простор за потребе биоскопа.

У другој групи сврставамо проблеме везане за радикално (ре)дефинисање статуса, начина организације и програмске шеме Фестивала глумачких остварења.

Трећа група проблема везана је за поспешивање развоја градске, продукције - како кратких, тако и дугометражних, чак и играних филмова, а и континуиране производње цртаних филмова...

Четврто проблем је повезан са непостојањем кинотечке, архивске институције која би осим сарадње са матицом у Београду (Југословенском кинотеком) и приказивања класика седме по реду уметности, архивирала и све релевантне артефакте у граду (видео, аматерски филм, новински текстови, ТВ емисије локалних станица, позоришне представе, радио-емисије...).

Ниш има веома развијену “колонију” стваралаца уметничке фотографије, зато би *петти* проблем представљало непостојање градске Фото-галерије у оквиру које би радио и ФОТО КЛУБ.

Шести проблем би обухватао недостатак кадрова за рад у овој области, те потреба да се у оквиру Факултета уметности у Нишу временом отворе и групе за глуму, камеру и филмску, тј. телевизијску монтажу, можда и организацију!

2.4. Предлози за решавање крајкорочних проблема

Требало би радити генерално на реновирању појединих оронулих приказивачких објеката, пре свега “Вилиног града”, јер је он стална својина “Нишфилма” (једна од могућности је и да сваки биоскоп пронађе свог спонзора). Паралелно, требало би размишљати о реновирању готових објеката (самоуслуга, део МЗ, подрумске просторије...) за потребе урбаног биоскопа.

Он би задржао имиџ некадашњег Цепног биоскопа на излазу из дворане биоскопа “Радник”. У њему би се, осим приказивања одабраних уметничких и ауторских наслова, вршиле промоције најновијих хитова, организовале трибине и представљале нове књиге. Био би то биоскоп-кафе-изложбени простор, место на коме би се, осим приказивања филмова, продавали часописи, филмске књиге, организовале изложбе различитих филму (стрип, понајвише, затим видео, телевизија) блиских уметности.

С друге стране, то би био комерцијални простор, јер би се у њему, малтене, 24 сата дневно приказивали филмови. Ујутру би могле да се приређују наменске пројекције за тинејџере, у подневним часовима за ученике, затим би “ишао” редовни репертоар састављен од актуелних кино-хитова, пред поноћ “вртели” би се хорори, а негде у зору одабрана еротска остварења седме по реду уметности.

Питања производње, продукције филмова у Нишу, могла би се решити расписивањем наменског конкурса (паралелно са конкурсом Савета за културу) за неколико форми филмског изражавања (краткометражни, цртани филм или серијал).

Филмској омладини Ниша (ФОН-у), то јест ауторима уметничке фотографије требало би помоћи додељивањем адекватних просторија, које би биле вишенаменске. Осим канцеларијског, који би према потреби могао да се претвори у фото-галерију, објекат би требало да има и помоћне, лабораторијске просторије, комору за ручно развијање филмова и прављење слика.

3. Пројекција средњорочних и дугорочних циљева

Филмски радници су прилично јасно означили главне циљеве културне политике града у овој области за период 2004-2010. Наравно, превагнули су проблеми који се тичу заснивања филмске продукције у граду, што јесте легитиман, али дугорочан циљ чије остваривање зависи од многих релевантних фактора развијања укупне културне политике у Нишу. На том пољу требало би највише да уради град, оснивањем Секретаријата за културу у градској управи и расписивањем годишњих конкурса за филм.

Пошто је производња филмова веома скуп и неизвестан посао требало би најпре:

1) Инаугурисати акцију ДИНАР ЗА КРАТКИ ФИЛМ – по овом предлогу би оба нишка приказивача и “Бандур филм” (Биоскоп Клуба Војске) и “Нишфилм” од сваке продате улазнице издвајали по један динар за ФИЛМСКИ ФОНД Скупштине града. Филмски фонд би функционисао на нивоу Скупштине града и новац, осим од продатих улазница, обезбеђивао би се, делом, и од вишка средстава која годишње инкасирају Филмски сусрети.

2) Када се формира филмски фонд и устале средства на нивоу града, једном годишње би се расписивао КОНКУРС за суфинансирање филмске продукције. На њему би учествовали не само нишки ствараоци, већ и аутори из осталих делова земље с пројектима који су тематски или визуелно везани за град Ниш.

3) С обзиром на то да финансијски чинилац игра јако важну улогу у стварању филмских уметничких дела, нишки продуценти ће морати да развијају комерцијални програм (снимање спотова, реклама, сарадња са телевизијама, сервисирање појединих програма локланих ТВ кућа...) и на тај начин проналазе ванредне приходе за своју главну уметничку делатност.

Дакле, може се рећи да Ниш поседује одређене потенцијале за развој континуиране филмске производње. С једне стране, реч је о граду који има интересантну филмску историју, у њему су стварали пионери модерне српске кинематографије (Стошић, Васиљевић, Антић...). С друге стране, шездесетих и седамдесетих година у њему је настао један од најмасовнијих кино покрета у земљи, који је кулминирао радом Фотокино клуба "Филм новости". Овај клуб је организовао и чувени екс-југословенски Фестивал аматерског играног филма (одржано 15 манифестација). Наравно, ту је и један од најстаријих филмских фестивала на Балкану - "Филмски сусрети", који идуће године слави четири деценије постојања. Томе треба додати и велики број самониклих телевизијских станица, као и чињеницу да у Нишу живи, али само делимично ствара, двадесетак академски образованих стваралаца у области филмске и телевизијске уметности и обавља редитељске, сниматељске, монтажерске послове. На пример, само се на други конкурс градског Савета за културу, расписан крајем 2003. године, пријавило неколико интересантних пројеката, од којих су финансирана три: снимање филма о Стевану Сремцу - Јовице Крстића и Миомира Стаменковића, реализација документарног филма "Мухарем и Мухарем" Ивана Здравковића и Жељка Митровића и продукција анимираног филма "Цар Константин", Зорана Стефановића. Све то показује да би Ниш, као културни и универзитетски центар југа Србије, могао да има једну продуцентску кућу, која би се издржавала делом од своје производње и пружања уметничко-техничких услуга, а делом од помоћи заједнице.

3.1. Формирање киноџеке, визуелног архива града

Кинотека је архив у коме се чувају копије старих филмова, видео-записи, слично као што се у библиотекама чувају књиге и ретки, стари рукописи. Да би обогатиле и употпуниле свој фонд, кинотеке и видеотеке откупљују старе филмове или "истрашене" телевизијске и видео записе и размењују их са сличним институцијама у земљи и иностранству. Кинотеке располажу тзв. бункерима у којима се чувају негативи филмова и многе (друге) копије. То су специјално изграђени магацини са клима-уређајима и подесним условима за одржавање старе целулоидне траке. Поред целовитих филмова и видео-записа, овакве установе у архивима чувају и филмске регистрације актуелних дневних догађаја једне средине. Документарни снимци могу бити веома корисни стручњацима, историчарима, социолозима и другим научницима који се интересују за прошлост.

Овај сектор садржи неколико подсектора који су подједнако релеватни за оживљавање пројекта филмске/видео архиве.

Први се тиче проучавања РАЗВОЈА ФИЛМА у граду и у оквиру њега би требало системтизовале следеће области:

Обрадити заоставштину (1) "пионира" Величковића, Антића, Стошића; (2) биоскопа - фактографски материјал, сведочења људи (аудио), плакати, улазнице, фотографије; (3) кино-аматеризма, с обзиром на то да је Ниш имао доста јак киноаматерски покрет после Другог светског рата. Дакле, био би обрађен период после ослобођења (рад секција при школама, активности Народне технике...), затим рад кино- клубова (КФК "Младост", КК "Бамби", КФК "Ниш", КФК "Филм новости"...) и продукције аматерских филмова (нормал 8 мм, супер 8 мм, два пута супер 8 мм и 16 мм) многих појединаца који своје филмове реализоване на "уском формату" чувају у кућним фиокама. У оквиру области кино-аматеризма требало би обрадити 10. фестивал кино аматера Србије

(1966), чак ШЕШНАЕСТ Фестивала југословенског играног аматерског филма НАИСУС (1971 - 1986), те јелашничке САФСЕ... И на крају, (4) архивирала би се заоставштина Филмских сусрета, све од плаката, преко билтена, до књига.

Дру̀и сегмент обухвата рад ФОТОТЕКЕ, изучавање развоја фотографије у Нишу, уметничке и комерцијалне.

Развој фотографије има бурну, још неиспитану историју. Први фотографи су дошли у Ниш у 19. веку, после ослобођења града од Турака, фотографисали изградњу пруге, нпр. Лектер је снимао “пробој”/изградњу Сићевачке клисуре... Дакле, сегментарно би требало проучавати развој фотографије почетком прошлог века. Затим, развој (2) фотографских радњи, од “Студија Величковић”, преко “Моравца” до данашњег, нпр. “Фото арта”. Обавезно систематизовати (3) развој уметничке, ауторске/индивидуалне фотографије од Д. Жикића, М. Митића до савремених аутора из ФОН-а. Традицију (4) новинске фотографије од Д. Јанковића-Папија до Д. Митића-Цара и на крају (5) дигиталне фотографије...

Трећи део односи се на пројект ВИДЕОТЕКЕ - АУДИО/ВИЗУЕЛНОГ АРХИВА ГРАДА.

Преко је потребно да Ниш, коначно, добије институцију ВИДЕОТЕКЕ која би на једном месту свакодневно похрањивала, систематизовала све најзначајније ТВ кадрове града. Дакле, дневно би свака нишка ТВ станица на увид видеотекару понудила најзанимљивије слике које би биле преснимаване, обрађене и смештене у аудио-визуелни градски архив.

ВИДЕОТЕКА би се бринула о (1) ДНЕВНИМ догађањима: а) значајним дневним политичким збивањима; б) комуналним акцијама (изградња нових објеката...) ц) занимљивостима; д) културним збивањима. Затим о (2) СТВАРАЛАЧКИМ збивањима: а) ауторским остварењима нишких стваралаца (видео-арт, документарне емисије...); б) драмама, ТВ серијама нишких аутора; ц) играним и ТВ филмовима реализованим у Нишу. РАДИО документација би у сарадњи са Радио Нишом преснимала све архивирани аудио записе. Трeбало би на дигиталне носаче звука (CD) преснимити фонотеку Радија, а посебно контактирати ауторе (некада) награђених радио емисија (Димитријевић, Пејић, Тодоров, Константиновић, Ракић...) на фестивалима Удружених радио станица и преснимити њихове емисије.

У оквиру ТЕАТРОТЕКЕ (3) снимати и архивирати све позоришне представе нишког Народног и Луткарског позоришта.

ФЕСТИВАЛОТЕКА (4) би подразумевала снимање и архивирање свих значајнијих манифестација у култури града који су од “посебног интереса” и које се финансирају директно из буџета града.

3.2. Груписање и анализа основних циљева и анализа остваривости дугорочних циљева

Један од основних, горућих проблема, који је везан и за даље функционисање “Нишфилма”, тиче се радикалних промена организацијске, програмске схеме Фестивала глумачких остварења. Утолико су приоритетни циљеви:

1) *Враћање организације Фестивала “Ниш-филму”*, како би са преостала фестивалска средства улагала у развој расходноване Летње позорнице у Тврђави и Нишкој Бањи, као и у преостале биоскопе градске кино-мреже.

2) *Промена концепције Филмских сусрeтa и њихово прерастање у Међународни фестивал глумачких остварења*. Ако су Филмски сусрети један од најстаријих и највећих филмских фестивала у Србији са потпуно јасним профилем (фестивал глумачких остварења), онда је огромна штета да се програм фестивала већ годинама крпи од филмова које је публика већ имала прилике да види током године, телевизијских серија и сту-

дентских филмова, уместо да се широко отвори за кинематографије (и глумачке бравуре) других балканских (и европских) земаља. Идеална прилика за промену концепције и прерастање у Међународни фестивал глумачких остварења јесу 40. јубиларни Филмски сусрети 2005. године, с тим што би за то припреме требало почети већ ових дана.

3) *Паралелно - као њрајнећа, али њремијерна манифестација – можда би да буде организована смотира нађрађених глумачких остварења у иностраним, америчким и европским, филмовима на најреномиранијим светским синеастичким фестивалима: од Кана, њреко Берлина, до Венеције.* Овај “паралелни” програм могао би да буде увод за практични рад (глумачке радионице) са млађим глумцима из овог дела Европе, тј. Балкана, али и теоријска сагледавања односа између глуме у позоришту, филму и ТВ-и. После сваке смотре била би публикована књига у којој би се нашла сва интересантна теоријска излагања на одређену задату фестивалску тему. Тако би, поред промоције монографије лауреата награде за животно дело “Павле Вусић”, дакле биографско-историјског пресека стваралачких путештвија неког од бардова наше глумачке, филмске сцене, нишки фестивал постао место где би се практично и теоријски разматрали сви проблеми затечени на филмолошкој, глумачкој релацији филм – ТВ – позориште!

Летња позорница у Тврђави је посебна прича. Са преко 2.500 места она представља један од највећих биоскопа под отвореним небом на Балкану! Године 1969. на Позорници је монтиран најсавременији пројектор (То-Дао), један од девет у бившој екс-Југославији и тада је Ниш постао један од ретких градова у овом делу Европе у којем су се филмови приказивали најсавременијом техничким помагалима. Време је да се, преко фестивала, *обнови засиарала њехничка апаратура за њројектовање слике и звука на нишким њозорницама.* С биоскопским обнављањем позорнице вршила би се адаптације целог тврђавског кино - простора за потребе града и “Ниш-филма”. Изградњом нпр. покретног крова изнад Летње позорнице могли би да се приређују концерти, оперски наступи, одржавају позоришне представе, анимирају различите уметничке, стваралачке школе...

Преко фестивала могла би да се *реновира и Летња њозорница у Нишкој Бањи.* Непостојање сталне кино-дворане у овом туристичком, бањском месту, још више истиче потребу да се Позорница врати у пређашње стање, и на њој, барем, у летњој сезони приказивали филмови. С друге стране, ова позорница је идеално место да се по нешто нижим ценама карата репризира нишки филмски фестивал и тако и део млађе нишке публике преусмери према Бањи!

Дугорочни циљеви такође укључују да се у сарадњи са градом, односно Дирекцијом за изградњу града, у једној од МЗ, или просторима бивших самоупруга, *нађрави УРБАНИ БИОСКОП са 80-ак места* у којем би се вртели филмови са актуелном (урбаном), савременом тематиком. Дакле, у биоскопу би се приказивао искључиво комерцијални програм који би окупљао, углавном, млађу публику.

Паралелно град има потребу за једним, како смо видели, *цетним арт-биоскопом са 50-ак места.* Осим сале за приказивање филмова у оквиру њега био би могли да буду смештени и кафе, изложбени простор и “медијска књижара” која би продавала не само наша филмска издања и иностране часописе, већ и сву литературу везану за медије - стрипове, хит-романе, DVD носаче слике и звука. Посебну вредност овог места могле би да чине филмске трибине на задате, актуелне теме из седме уметности. Трибине би се организоване не само на филмске, већ и неке друге теме које додирују област масовних медија (ТВ, стрип, видео-арт, журналистика...)

* * *

Између филмског произвођача и тржишта стоји дистрибутер, који може да игра значајну улогу као регулатор репертоара, у усмеравању филма ка правој уметности или ка јефтиној забави, што зависи од тога какву политику води - да ли је она комерцијална или уметничка. У том склопу биоскоп представља само амбијент који може да постане храм уметности или место лаке забаве. Увек се, па и дан данас, јавља проблем како ускладити потребу дистрибутера за зарадом (да би се издржавао) и како ојачати културну улогу коју филм треба да "игра" у друштву. Ако се поведе са укусом најмасовније публике (и тако обезбеди зараду, што је сада случај са "Ниш-филмом"), дистрибутер, попут нишког, мора да приказује само комерцијалне филмове, ако хоће да игра улогу културног фактора у граду и да приказује стварно значајна уметничка дела, он губи на заради! Произилази да је неопходно да се извесни друштвено - културни фактори ангажују ради стимулисања приказивања уметнички вредних филмова, све док се филмска култура највећег броја гледалаца не подигне на такав ниво да они сами утичу на измену репертоара у биоскопима. Очигледно, за то ће бити потребно веома много времена, а дотле треба налазити друге могућности које ће, бар делимично, допринети побољшању биоскопског репертоара.

ЗАШТИТА КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Према актуелном Закону о културним добрима, односно члану 70 овог Закона, “Установе заштите су: завод за заштиту споменика културе, музеј, архив и кинотека. Библиотека која обавља заштиту старе и ретке књиге има положај установе заштите утврђен овим законом”.

У складу са овим критеријумима у Нишу тренутно постоје четири установе које се баве заштитом културних добара и то:

1. Историјски архив, чија је делатност заштита архивске грађе и регистратурског материјала;
2. Народна библиотека “Стеван Сремац”, која се једним сегментом своје делатности бави заштитом старе и ретке књиге;
3. Народни музеј, чија је делатност заштита уметничко историјских дела и
4. Завод за заштиту споменика културе, чија је делатност заштита споменика културе, просторних културно-историјских целина, археолошких налазишта и знаменитих места.

Делатности ових институција прецизније су дефинисане члановима 74, 75, 76 и 77 Закона о културним добрима.

Треба напоменути да поједине институције у култури своју делатност врше на територијама других општина. Делатност Историјског архива протеже се на 9 општина, Народног музеја на 5 општина и Завода за заштиту споменика културе на 37 општина или 3 округа.

1. Стање у установама које се баве заштитом културних добара

1.1 Добре стйране

Како су све ове институције које се баве заштитом културних добара у принципу, непрофитабилне, а при том имају велике захтеве за смештајним простором, оне су терет свакој власти, па и садашњој, јер се финансирају из буџета који је, нажалост, у овом тренутку веома ограничен. Сама чињеница да овакве институције, у актуелном економском амбијенту, у Нишу постоје и функционишу - а да томе додамо и ентузијазам и трпеливост људи у овим институцијама - добре су стране овог сектора у култури.

У добре стране спадају и богати књижни фондови и добра квалификациона структура кадрова у Народној библиотеци; велике и квалитетне збирке археолошког, етнологског, историјског одељења и одељења за историју уметности Народног музеја, чије је попуњавање обезбеђено археолошким истраживањима на бројним локалитетима у самом граду и његовој ближој околини, донацијама и откупима, као и квалитетан кадар кустоса са завидним радним референцама; огромна архивска грађа и регистратурски материјал у Историјском архиву који се сваким даном увећава; У Заводу за заштиту споменика културе налазе се веома богати фондови писане, техничке и фото документације о непокретним споменицима културе, квалитетан кадар конзерватора и стручних сарадника и развијена стручна сарадња са институцијама у земљи и иностранству.

1.2 Слабости и проблеми

Проблеми у овом сектору културе су знатно бројнији. Општа карактеристика ових институција, са изузетком Завода за заштиту споменика културе, јесте да су оне смештене у неадекватним просторима.

Ниш, наима, никада није змогао снаге, од ослобођења од Турака па до данас, да сагради музеј, библиотеку или архив, или им бар нађе прикладан смештај, а то су, мора се признати, веома важне институције за град.

Саме локације објеката у којима су ове институције смештене изразито су неповољне. Покушајте само да из удаљенијих насеља колима стигнете до библиотеке, паркирате кола и узмете књигу. Пробајте да аутобусима доведете групе ђака до изложбене сале Народног музеја у улици Николе Пашића. Па тамо више ни пешаци не могу да прођу. Замислите неког истраживача са стране који треба да нађе Историјски архив, или замислите екстреман случај да ватрогасним колима допрете до Народног музеја или Библиотеке - сигурно би ови објекти поделили судбину са Саборном црквом. Такав однос према националном благу је недопустив.

Неприкладан смештај и изразито лоше локације ових институција нису нажалост једини проблем. Њихова техничка и технолошка опремљеност је на недопустиво ниском нивоу. Информатички системи у овим институцијама практично не постоје. Софтвер који се користи је, у већини случајева, пиратизован. Ова констатација важи за све институције које се баве заштитом културних добара у Нишу.

Овакво стање у поменутим институцијама буквално генерише захтеве за адаптацијама, реконструкцијама и доградњама постојећих објеката, у којима су смештене, што још више усложњава њихов положај и привремено одлажу трајна решења која су по свему судећи неминовна и једино рационална. Тако, на пример, пројектовани захтеви ових институција за 2004. годину укључују:

Архив – Дорада поткровља, пратећа пожарна изолација депоа, завршна обрада електроинсталације (планирана је и фаза за 2005. годину).

Музеј – До 2010. године планира наставак санације и адаптације Музеја, Синагоге, реконструкцију изложбене сале и изградњу археолошког парка на Медијани.

Библиотека – Изградњу додатног објекта (планирана је и фаза за 2005. годину).

Преградње, доградње, адаптације и тако у недоглед. Ми као да хватамо мушице појединачно уместо да уклонимо гомилу смећа.

Поред ових невоља незадовољавајућа је и кадровска структура у Архиву и Музеју. У Историјском архиву исказана је потреба за квалификованим радницима. Према речима директора, Архиву недостаје десет стручних сарадника. Музеј је посебна прича. У њему тренутно ради 65 људи и као да лагано губи своју физиономију. Од 1996. године, када је број радника био мањи од 30, до данас примљено је само 5 радника за којима музеј реално има потребе, ради се о кустосима и конзерваторима, и 30 људи чија оспособљеност има мало заједничког са музејском делатношћу. Бар не оном коју дефинише Закон о културним добрима. Искористићу прилику да направим извесна поређења са другим музејима у нашем окружењу који имају више изложбеног простора и боље радне просторе и депоа од Нишког музеја.

1. Музеј Крајине у Неготину - има 10 запослених и увек је посетиоцима доступна Мокрањчева кућа, у којој је етнолошка збирка, стална археолошка збирка у самом музеју, периодичне тематске изложбе у кући са аркадама и археолошки локалитет Шаркамен.

2. Народни музеј у Зајечару – 16 запослених. У сваком тренутку можете посетити етнолошку поставку у Радул-беговом конаку, периодичне изложбе у истом простору, сталне археолошке поставке у самом музеју у три изложбене сале, тематску изложбу у једној сали и археолошки локалитет Гамзиград.

3. Завичајни музеј у Књажевцу – ради 10 људи. Увек су доступне изложбе у Кући Аце Станојевића, етнологија, музеју, археологија, и археолошки локалитет Равна са малим етно комплексом у сеоској школи.

4. Народни музеј у Лесковцу – ради 18 људи. Сталне су изложбе у археолошкој сали, етнографској сали, историјској сали, сали историје уметности и тематске изложбе. Поред овога, стална је етнографска поставка у кући Боре Димитријевића-Пиксле и археолошко налазиште Царичин град.

5. Народни музеј у Врању - запослено је 12 људи. Посетиоцима су доступне сталне изложбе у кући Боре Станковића и Народном музеју.

Из овог сасвим кратког прегледа запослених по музејима комплексног типа лоцираним од Мораве до границе са Бугарском можете констатовати да сви они заједно имају број запослених готово једнак броју људи који раде у Нишком музеју. Наведене су и, сасвим сумарно, изложбе које можете у сваком тренутку да погледате и стекнете прве утиске о граду у коме се налазите. У Нишу то нећете моћи да урадите. Покушајте да се сетите када је неко од представника градских власти довео своје госте или важну привредну делегацију да посете изложбу у Народном музеју.

Поређења Нишког музеја у погледу смештаја, доступности депоа, броја и квалификационе структуре запослених људи, сталних изложбених поставки, расположивих изложбених простора и опремљености са музејима у централној и западној Србији, Београду и Војводини су још драматичнија. На штету Нишког музеја, наравно. На музејској карти Србије Ниш је истинска црна рупа. И поред тога што је у више расписаних самодоприноса у Нишу подизање нове зграде музеја било један од приоритета.

Када се помене хронична беспарица ових институција за откупе и набавке старе и ретке књиге и књига страних издавача, откуп археолошких, етнографских, уметничких и историјских предмета и збирки, рекогносцирања терена и прикупљање техничке и фото документације о непокретним културним добрима, онда као да није ни потребно наводити и остале неповољне околности. Али ћу ја ипак навести понешто. Недовољна или никаква средства за откуп предмета који имају статус културног добра, омогућавају приватним колекционарима да обогате своје збирке, а добар део таквих предмета се износи и ван земље. Посебно брине намера, чак и сама помисао градских власти, просветљена духовним активностима њихових саветника, да у Нишу подигну споменик цару Константину који је рођен овде. Највећи споменик Константину биће подигнут када се истражи, конзервира и прикаже његово родно место. Већег споменика од таквог нема. Помињу се и други споменици који треба да буду подигнути у Нишу или његовој околини. Такву оријентацију политичких структура треба сматрати неповољном околношћу када сте спремни да десетине хиљада аутентичних споменика културе угрозите, због изузетно лоших услова смештаја, зарад једног споменика. Ниш би вероватно почео да асоцира на оне испразне тетовиране момке окићене ланцима, минђушама и осталом бижутеријом.

Анализа идентификованих проблема

Регистровани проблеми

На састанцима одржаним са представницима институција које се баве заштитом културних добара идентификовани су следећи проблеми:

Историјски архив:

1. Ненаменска зграда и недовољан број депоа за смештај и заштиту грађе.
2. Недовољан број квалификованих радника (установа има 20, а потребно је још 10 квалификованих радника).
3. Недовољна техничка и технолошка опремљеност за заштиту грађе, као и компјутерска опрема за савремену заштиту и презентацију грађе.

Народни музеј:

1. Највећа препрека развоју музеја и обезбеђењу његових функција је нерешено питање зграде музеја.
2. Непостојање сталне поставке музеја.
3. Дислоцираност служби.
4. Неусловни депои за смештај музеолошких предмета.
5. Вишак радника.
6. Запуштеност објеката (Логор, Синагога, Управна зграда, зграда у улици Николе Пашића).

Народна библиотека "Стеван Сремац".

1. Недовољан простор у објекту у коме се библиотека налази.
2. Необезбеђени климатски услови у просторима где се налази збирка старе и ретке књиге.
3. Недостатак противпожарних аларма.
4. Недостатак видео надзора.
5. Неповезаност са другим институцијама у култури.
6. Завичајна грађа није микрофилмована.

Завод за заштитиу споменика културе:

1. Одсуство дугорочног стратешког опредељења у области заштите културног наслеђа
2. Непотпуна истраженост и евиденција споменичких вредности.
3. Непотпуна валоризација евидентираних објеката, што као последицу има знатан број објеката који нису утврђени као културна добра и неретко долазе у опасност од непримерених интервенција.
4. Непотпуна документација заштићених и евидентираних објеката, што је посебно важно као основа сваке стручне интервенције на заштити.
5. Неистраженост заштићених и евидентираних археолошких налазишта, па су све чешћа недозвољена ископавања која наносе непроцењиве штете.
6. Недостатак квалитетних публикација о културним добрима.

7. Недостатак координације међу установама културе Ниша, што се огледа и у чињеници да нема заједничких пројеката.
8. Недостатак радног простора за обраду документације и за конзерваторски атеље Завода.

Груписања проблема

Анализом предходног става у овом тексту недвосмислено се може доћи до следећих закључка:

1. Да је смештај институција које се баве заштитом културних добара у Нишу заправо катастрофалан. То је, поред незадовољавајућег финансирања, узрок највећег дела проблема у овим институцијама. То стање, нажалост, може бити у догледно време још неповољније. Није немогуће да Народни музеј буде принуђен да се исели из управне зграде јер је тај објект национализован.
2. Да не постоји координација и озбиљнија сарадња међу установама које се баве заштитом културних добара.
3. Да су на незадовољавајућем нивоу информативни и пропагандни сектори у свим институцијама.
4. Да је техничко-технолошка опремљеност лоша.
5. Да је квалификациона структура у појединим институцијама неповољна.
6. Да је недовољна финансијска подршка институцијама у култури.

Нешто ригорознијим приступом може се ова листа умањити на четири веома озбиљна проблема, који хронично прате нишке институције које се баве заштитом културних добара, за чије решавање им је неопходна помоћ града, уколико неповољну квалификациону структуру и неадекватну сарадњу међу овим институцијама схватимо као проблеме које је лако превазићи личним ангажовањем руководиоца ових институција.

2.3. Најзначајнији проблеми институција које се баве заштитом културних добара

Први, горући проблем свих институција је њихов смештај, односно коришћење неадекватног простора за њихов смештај. Нажалост, ту врсту проблема није могуће отклонити за све институције у краћем временском периоду.

За краћи временски период било би могуће санирати проблеме наведене под редним бројевима 3, 4 и 6, који говоре о лошој техничко-технолошкој опремљености, лошим информативно пропагандним секторима у овим институцијама и слабој финансијској подршци од стране града овим институцијама.

Техничко-технолошка опремљеност ових институција је поражавајућа. У овим институцијама су готово сви депои, у којима се чувају културна добра и техничка и фото документација, без опреме за регулисање влажности и температуре ваздуха. То важи за Архив, Завод за заштиту споменика културе, Народну библиотеку и Народни музеј у коме је само један депо адекватно опремљен. При томе треба додати да је стање у Музеју најтрагичније због дислоцираности депоа. Кустоси раде у центру града а њихов материјал, о којем треба перманентно да брину, смештен је у депоима на Медијани, Логору и згради Водовода код Уреда и то, замислите, у изнајмљеном објекту. Депои Музеја практично су складишта у којима је максимално отежан рад. Обрада материјала, конзервација, проучавање, публиковање и презентација премега доведени су до апсурда. Чак и да ове просторе опремига неопходним уређајима, ма како били они савршени, неће имати ко да их перманентно контролише, па је и сама сврсисходност њихове набавке озбиљно доведена у питање.

Неадекватан број и квалитет рачунара, њихова неумреженост у већини институција, нерегистрован и неадекватан софтвер, као и недовољна оспособљеност људи проузрокује следећи проблем у овим институцијама а то је формирање база података о културним добрима, чиме би било поједностављено коришћење њихових богатих фондова.

2.4. Предлози за решавање краткорочних и средњорочних проблема

Предлоге за решавање краткорочних проблема прилично је тешко сачинити, ако претходно немате стратешку концепцију, дугорочни и средњорочних програм за решавање годинама нагомилаваних проблема у установама које се баве заштитом културних добара. Као када радите портрет, па кренете од нокта. Једноставно нисте у могућности да предвидите рационалан редослед поступака, односно да од гране не видите шуму. Зато искрено сумњам да се краткорочни програми могу добро урадити ван ширег контекста, односно постојања стратешких опредељења, дугорочних и средњорочних планова, пројектованих финансијских перспектива итд. Због тога ћу редослед који нам је дат у упутству за израду овог материјала мало променити како бих покушао да начиним рационалнији предлог.

Морамо констатовати чињеницу да су Нишу неопходне институције за заштиту културних добара. О њиховом катастрофалном смештају и опремљености мислим да је било довољно речи да би се стекла приближна слика њиховог тренутног стања. Сада је потребно рангирати установе по степену њихове угрожености, односно одређен приоритет санације постојећег стања. Та тужна ранг листа, по мом личном мишљењу, изгледа овако:

1. Народни музеј просут у више неусловних објеката, са депоима далеко од изложбене сале, конзерватора и кустоса, без доброг противпожарног обезбеђења, рђавих климатских услова где су смештена непокретна културна добра и без видео надзора у депоима и изложбеној сали. Ако се томе дода да је управна зграда Музеја национализована и постоји сасвим реална могућност да власник покрене имовински поступак, онда је он у највећој опасности.

2. Народна библиотека смештена у неадекватан и скучен простор, опремљена застарелом противпожарном опремом, необезбеђеним климатским условима у просторима где је смештена стара и ретка књига, без видео надзора и техничко-технолошки неопримљена.

3. Историјски архив смештен у ненаменској згради без довољног броја депоа за смештај архивске грађе, без адекватне противпожарне заштите, необезбеђених климатских услова у депоима, без потребне лабораторије за конзервацију, рестаурацију и микрофилмовање најзначајније архивске грађе.

4. Завод за заштиту споменика културе без климатизованог простора за смештај техничке и фото документације и адекватне противпожарне заштите, са поманькањем конзерваторског атељеа.

За решавање ове гомиле запуштених проблема потребан је дужи временски период и веома повољне финансијске околности. То сада није случај и треба се одредити да се у оквиру овог програма од 2004-2010. године трајно реши проблем за једну институцију, односно Народни музеј у Нишу. Уколико се Град одреди за изградњу Музеја до 2010. године, онда би дошло до неопходне промене њиховог програма рада до 2010. године. Музеј би морао да се максимално посвети конзервацији својих збирки, ускладиштених у депоима, и припреми их за излагање. У том случају из програма активности Музеја до

2010. године треба искључити програме за санације и адаптације Музеја, Синагоге и изложбене сале у улици Николе Пашића, изградњу археолошког парка на Медијани као мање важан проблем и остале послове који нису у вези са основном делатношћу.

Пресељењем Музеја у нову зграду био би ослобођен објекат Музеја у ул. Николе Пашића. Њега би требало уступити Народној библиотеци, која се налази у истој улици, како би се ублажили њени проблеми до коначног смештаја. У том случају из средњорочног програма Народне библиотеке треба искључити изградњу додатног објекта. Изградња овог објекта планирана је у 2004. и 2005. години.

Ослобађањем средстава за адаптације, реконструкције, санације, доградње и остала крпљења на објектима Народног музеја и Народне библиотеке добила би се значајна средства за почетак градње зграде Народног музеја. Поред тога треба додати и то да је садашњи директор Музеја архитекта и конзерватор са највишим звањем, који веома добро познаје ситуацију у Музеју, што је изузетно значајно за организацију рада на новој згради Музеја.

Циљеве које треба остварити до 2010. године треба пажљиво селектовати, у складу са тренутним финансијским могућностима, а они се, како год окренете, увек сведу на неопходност изградње нове зграде Народног музеја проширење простора Народне библиотеке. Начин на који то може да се изведе покушао сам да објасним у предходном делу.

Поред Народног Музеја и Народне библиотеке неопходно је омогућити Историјском архиву да реконструише и адаптира своје просторе како би задовољили елементарне законске прописе за ову врсту институција до следећег средњорочног плана, када треба трајно решити и њихов смештај.

УРБАРХИТЕКТОНСКО - ГРАДОГРАДИТЕЉСКО СТВАРАЛАШТВО

1. *Стварање градоградитељског стваралаштва у Нишу*

1.1. *Добре створене*

Од 1878. године, кад је Ниш ослобођен од Турака и када је имао, према казивању историчара, оквирно 3000 објеката претежно стамбено-трговачког карактера, до данашњих дана његова физичка структура се скоро удвадесетостручила. Већ овакав податак указује да је Ниш имао динамичан раст и да су се у делу неимарења, у делу грађења кућа и увећавању његовог рурбаног габарита дешавале значајне, велике и брзе промене. И то у свим историјским периодима: до I светског рата, затим између два рата и после другог светског рата. Коначно последњи рат, поткрај прошлог века, показује како је град Ниш имао своје градоградитељске-цивилизацијске успоне и падове, рушења и подизања, све до данашњих урбаних, градских артефаката у којима се свакодневно чита нова култура града, али и нова култура градских простора. То је његова базична енергија одрживости, препуњена сложеним компонентама насталим углавном у идејама пројектаната, урбаниста и планера, који су остављали судбински градоградитељски печат кроз најразличитије материјале: дрво, опеку, армирани бетон, челик, стакло и сл. У највећој мери грађени су стамбено-пословни објекти, док су капацитети у сегменту друштвених, индустријских и војних зграда осетно мање заступљени.

У последњој деценији прошлог века, а и у почетним годинама овог века може се оцитирати приметно смањеном продукцијом у делу реализације објеката, као и то да ствараоци из приватног сектора узимају значајне инвеститорске позиције и да са том променом у начину рада, у обликовању града имамо појаву местимично успешних, архитектонски добро урађених зграда, односно појаву естетско-материјалне дестабилизације у екстеријерном и ентеријерном простору. Уочљив је раскорак између колективне меморије и културе људи у конкретном простору, при чему је вишеслојна урбана матрица приметно духовно разаткана са елементима потирања прошлости и историцизма уопште.

1.2. *Слабости и проблеми*

Имамо посла са урбархитектуром града, састављеном од великог броја контрадикторних фрагмената, коју не можемо посматрати одвојено од процеса деструкције као стања из кога су ти фрагменти проистекли. *De facto*, нама се дешава градоградитељска драма у којој културни идентитет градске материјалности бива лагано брисан ниским сензибилитетом новокомпонованих градитеља који, не уважавајући прошлост и духовне наслаге минулих времена, грубо интервенишу по типу надоградње постојећих објеката или интерполације потпуно нових физичких структура у простору. Детаљније истраживање дало би налаз по коме је присутна озбиљна опасност од неразумевања поретка ствари која доноси другачију урбанолошку сценографију, лажну

модерност као раширену тенденцију, другачију културу планског схватања просторних структура лишена уважавања органског или метаболичког концепта. Конкретније, опасност од губљења урбархитектонско - културног идентитета града и неконтролисана инаугурацију сасвим нове, крајње поједностављене “савремене културе” са универзалним колоритом у коме има све мање и мање институционалне производње града или ти урбанизма и архитектуре. Импулси таквих тежњи са губитком атрибута културног и научног приступа, са губитком реда, уређености, контроле, прогресистичке свести, све су присутнији у нашем свакодневљу. То није добар знак за целокупну даљу културну профилацију градске заједнице.

Посебна позиција у таквој сценографији града јесте баланс између природних, зелених, вегетационих површина и артефактних стецишта физичких структура. Податак да у планским документима Ниша имамо реализован стандард са само 7м² зелене површине по становнику указује на незадовољавајуће стање и да је овај урбанотворни именитељ са белогом обезвређења и опадања.

Забрињава “одгонетање” и неразумевање урбархитектонске вредности Тврђаве, са много асфалта и бетона, алуминијумским порталима и неоном, мисаоно културолошки еродираним позицијама, као и приобалног појаса реке Нишаве са њеним мостовима. Ниска мисаоност удаљила нас је од понирања у прошлост и увела у време када ова два подручја као кључ за разумевање историцитета града одсликавају односе у једном процесу несхватања континуитета културног контекста града и његовог развоја. Нови “обруч “ објеката поред тврђавских зидова и непромишљене одлуке о континуалном зазидавању најновим префабрикованим градитељским материјалима донели су стваралачки немир. Снижена је вредност укупног окружења, девестирана је ликовност и успостављена естетска побуна у “текућој урбархитектури”. Ликовно богате и духом сиромашне композиције појединаца које су угледале светлост дана обеспућују и обесхрабрују.

Коришћење приобалног дела Нишаве указује да Град још увек није сишао на реку и да стваралачке трансформације тек предстоје. Мостови над реком и њихова архитектоника нису настали као органска инспирација тлом, топографијом и природним окружењем већ из најстроже функционалности и сврсисходности. Инжењерски, строго уклопљени у мрежу граских сабраћајница открили су нам нове градске слике, нове ведуте.

И свакако саобраћајне површине, посебно стационарне, чија некорелисаност са новоизграђеним или реконструисаним корисним површинама, нарочито у централном делу, доноси колапсне ситуације и руши последњу илузију о квалитетном животу у градској средини. Садашње тромо кретање кроз град моторним возилима од 20-30 km/h намеће питање поновног увођења трамваја у нишке улице, отварање мреже тролејбуских линија, побољшање свих видова јавног превоза и најозбиљније преиспитивање интерполације пешачке зоне са доминантном кичмом композиције у правцу исток-запад. Паралелно са пешачком зоном отвара се питање (ре)организаације града као полицентричне структуре, ново аутентично, сопствено, “нишко” поливалентно разумевање и грађење у мултикултурном урбаном простору, као једно стање духа - културне концептуализације до 2010. године.

1.3. Повољне околности за подстицање градоградитељског стваралачиства

Најповољнију околност за подстицање градоградитељства требало би сагледати у изузетно доброј географској, европско-балканској, стратешки веома значајној макролокацији града. Готово једнако удаљен од Црног мора, Егејског мора и Јадранског мора, а затим на кључној европској осовини Гдањск-Атина, град Ниш представља драгоцени, снажан потенцијал за утемељење много веће, квалитетније организоване,

урбаније европске агломерације, неку врсту социјалног магнета са знатно ширим регионалним значењем. При томе његова урбанолошка вредност добија пуни смисао у моделу примарне повезаности са Београдом, а затим градовима у окружењу: Софијом и Скопљем. Детаљнија анализа упућује на размишљање о уређењу габарита Србије као биполарне територије са центрима у Београду и Нишу. Велика је предност што геометрија праваца за локацију тешке макроинфраструктуре овог дела Европе показује незаобилазност у “коришћењу” територије нашег града.

Недавно отворени аеродром “Константин Велики”, а затим најављено завршавање аутопута према Македонији и Бугарској, изградња нове железничке пруге за кретање возова великих брзина у скорој будућности, допринеће свеукупној експанзији и ремоделовању широке лепезе урбаних садржаја, али и испољавању културне различитости у великом урбаном окружењу. Просторни однос са селима која гравитирају Нишу биће у фази урбаног активизма, фази препорода и побољшања животних услова, једна врста подршке урбаној одрживости уопште.

Свему реченом потребно је додати повољну околност постојања Универзитета у Нишу као кључни, врло утицајни фактор. Затим постојање Грађевинско-архитектонског факултета као важну потпору за ново виђење културно-историјско-градоградитељског трасирања развоја града и стварање овојнице која ће увек уважавати образац очувања његовог свеукупног идентитета. Овој карти за урбанолошко-културолошку артикулацију требало би додати институције као што су Одсек за грађевинарство и архитектуру Центра за научна истраживања САНУ и Универзитета, Дирекција за изградњу града, Завод за урбанизам, Завод за заштиту споменика културе и друге установе које активно операционализују идеје у развоју града.

1.4. Неповољне околности за подстицање урбархийектјонског стваралаштва

Као најозбиљнију неповољну околност за даље урбархитектонске подухвате можемо сматрати архипелашки распоређене веома велике локације за индустријске и војне комплексе који су такоређи до јуче били на перферним територијама. Данас су они у ширем градском централном ткиву, заузимају велике површине и онемогућавају његово правилно и рационалније развијање.

Слична је ситуација са седам нишких ромских енклава, где најозбиљнију препреку за реализацију планског концепта читамо на месту у непосредној близини фабрике МИН у Нишу.

Затим, следи питање “радне филозофије” - велики број бесправно саграђених објеката дошлих као врста стихије са ниском мисаоношћу у којој је појединац-градитељ, учесник у стварању вредности на први поглед правио “занемарљиве” грешке. Вероватно сматрајући да одлуке за град и о граду јесу у његовој надлежности и да интерполације најразличитијих објеката у урбаном простору јесу ствар искључиво његових идеја. Са ниским, рђавим културно-уметничко-урбархитектонским вредностима настала су кризна, непланска, збијена, хаосизована насеља: Комрен, Брзи Брод, Шљака и сл. Сценарио са крајње наопако схваћеним урбанитетом уопште, наопаки духовни напор који у даљем аналитичком фокусирању показује сиромашни интелекцијски и културни идентитет са комплексно нарушеном моралном подлогом. Дакле антикултура у простору, противсловље, драматски конципована сторија о ишчезавању и трансформисању глобалних урбанолошких образаца, сачињена од много примитивних, урбархитектонских “језичких”, материјалних комбинација, алтернатива и заблуда.

Исто тако, гротескни и брз сусрет урбаних и руралних структура на ободу, на крајње истуреним границама габарита, донео је хибридно ситуацију и једно сасвим ново културно-духовно схватање урбархитектонске стваралачке димензије са елементима

нарушавања и повређивања обеју агломерација. Ова подручја су културолошки еродирала обостраним прејаким, међусобно условљеним утицајима, чиме је град ушао у позицију антиграда, разграда, свеграда.

На примеру Ниша и један и други фактор имали су и имају врло значајну позицију, што је довело до многобројних видно обезвређујућих, функционалних и морфолошких контрастних стања. Осим тога, сва даља прилагођавања проистекла су из врло крутих просторних, макроурбанистичких услова. Једноставно, дошло је до неразумевања између онога што су људи саградили и онога што су затекли у окружењу. По ко зна који пут замена је теза: имати уместо разумети. Тај планетарно раширени синдром није заобишао нишки урбархитектонски простор.

Ипак је главни “произвођач” невоља у организацији града још увек питање недефинисаног саобраћајног система, првенствено јединственог коридора¹⁶⁹ за тзв. “тешку макроинфраструктуру”, за јужноевропске деонице железничких пруга и аутопутева према Софији и Скопљу, као и пролазак гасоводне инфраструктуре, електродалеководних линија, оптичких каблова и сл. Паралелно са овим питањем отвара се ново: зонирање - расподела градских функција, културно обликован урбани простор са комуникацијама као претпоставком одрживог ваљаног урбаног развоја.

Данашњи органски урбархитектонски и културолошки развој Ниша оптерећен је непостојањем пешачке зоне са централном променоарном површином, парковским површинама и сабирним улицама на потезу исток - запад, односно недостатком пратећих трамвајских и тролејбуских линија у јавном простору. Није тешко претпоставити и препознати у којој размери постоји квалитет друштвених интеракција и какав је мањак културног идентитета, због тога, настао код суседних - “належућих” зона.

Чињеница је да у урбанистичко-архитектонској, планској документацији није у довољно целовитој мери сагледана вредност града. Истовремено треба имати у виду наслеђену мрежу саобраћајница са углавном тесним профилима који нису могли да прихвате велики и нагли прилив моторних возила, што је довело до колапсних ситуација у којима се возила крећу брзином фијакера, дакле брзином са почетка прошлог века, а затим врло површан, научни незаснован однос између новоформираних или реконструисаних изграђених корисних површина у објектима са површинама у стационарном саобраћају - паркирним површинама. Драматски су увећане тензије у јавним просторима и погоршане прилике за живот урбаних корисника. Уместо да моторна возила из централног подручја буду потиснута на периферне саобраћајнице, на Северни и Јужни булевар, чија реализација је делимично започета, десило се да све буде усмерено ка центру и да у таквим настојањима град Ниш, у највећој мери, буде моноцентрична урбархитектонска структура. При томе треба рећи да баланс између природних и артефактних структура, у корист других, јесте отежавајући и крајње неприхватљив оквир. Само 7м² зеленила по становнику није жељени стандард, тако да се може размишљати и говорити о нарушеним еколошким условима и не најбоље дефинисаним микролокацијским структурама.

Наведене околности у великој мери произилазе из недостака инвестиционих средстава за озбиљније, снажније градоградитељско деловање у простору. Постојање Друштва архитеката Ниша и Друштва урбаниста Ниша, затим Савезне манифестације Урбанистички салон, Салон архитектуре, многобројне организоване трибине и округли столови на којима се разговарало о актуелним дешавањима, јесу покушај да се утиче на процесе, мултидисциплинарно, да се поправи стање и уважи струка, да се урбархитектонско стваралаштво подигне на виши ниво.

169 Јединствени коридор на нивоу града је изузетно сложен стратешки проблем. Уколико је недоречен на плану града као урбаношопка компонента може бити и те како лимитирајући, вишеструко реметилачки фактор са несагледивим последицама за оптимално, функционално организовање укупне територије.

Изречене оцене о неповољностима за урбархитектонско стваралаштво подразумева и укључује минута времена, друштвено-економски, историјско-културни контекст за оно шта није или јесте учињено у градоградњи Ниша.

2. Анализа проблема у области урбархитектонског стваралаштва

2.1. Регистровање проблема

Ствараоци, урбанисти, планери, пројектанти, као суштински проблем у подручју културне градоградитељске политике Ниша виде¹⁷⁰:

1. Неуважавање струке, као општа клима у којој се одлуке за град доносе увек на “другом” месту, а не у стручним институцијским круговима.

2. Некултура грађења, као велика слабост са несагледивим последицама у урбаном простору.

3. Клинифицираност Нишке Бање истиче се у смислу прејаког потенцирања здравствено-лечилишних могућности, а не као туристичко-бањски капацитет са ширим функцијама.

4. Непостојање институција које дугорочно брину о естетском уређењу града, при чему је истакнута потреба за реафирмацијом некадашње Комисије града за естетско уређење и контролу интервенција код постојећих и новоформираних објекта.

5. Одржавање и чување јавних површина и објеката јесте изразити проблем који се манифестује углавном на исти начин код већине градова у Србији, а који резултује из недовољних инвестиционих средстава.

6. Несагледавање простора за објекте намењене културном уздизању људи. Ово питање нарочито апострофира период после Другог светског рата, у коме је саграђена једино зграда Луткарског позоришта, док су остали објекти наслеђени и “приведени функцији”.

2.2. Груписање проблема и анализа

Проблем малог афирмисања културе преко објеката у архитектури и урбанизму Ниша јесте присутан. Ако је за утеху, у планетарним размерама проблем је знатно већи, будући да у стручним урбанистичко-архитектонским круговима постоји мишљење по коме данас у свету има 3-5% урбархитектуре. Погрешно би било давати оцену како је изостао стваралачки напор и како је градска културна политика своје поље деловања свела на врло узано подручје, теоријског реда. Напори да се стање превазиђе присутни су кроз врло обимне анализе и студије које су урађене на нивоу града, уз залагање и значајну материјалну подршку локалне самоуправе. На пример, Генерални урбанистички план града до 2010. године, више стотина детаљних урбанистичких планова, Студија о решењу нагомиланих сложених саобраћајних проблема, Локални еколошки акциони план, велики број јавних анонимних конкурса за идејна урбанистичка и архитектонска решења - макро и микроамбијенталних целина у граду, велики број значајних организованих изложби, трибина, округлих столова, научни скупови на Грађевинско-архитектонском факултету и сл, потврђују заинтересованост свих да се превазиђу постојећа стања, да се хармонично ускладе тзв. “велика питања” о садашњости и будућности.

---

170 САВЕТ ЗА КУЛТУРУ ГРАДА НИША организовао је округли сто, 23.10.2003. године, на коме су архитекте из Ниша, урбанисти и планери разговарали о кључним проблемима у развоју града.

Присутне проблеме могуће је разврстати у више група:

- ♦ У прву групу проблема спада непостојање перманентног присуства тема из области урбархитектуре у медијима. Периодична појављивања у јавности неколицине архитеката, што у телевизијским емисијама, што у новинама, изазивала су велико интересовање грађана и давала опште плодотворне ефекте.
- ♦ Другу групу чини корпус проблема везаних за саобраћај и непостојање Секретаријата за саобраћајна питања у граду, односно непостојање Секретаријата за културу који би деловали у нишком свакодневљу. Постојећи Секретаријат за урбанизам и комуналну делатност није у могућности да пропрати и посматра све метаболички повезане, сложене односе у простору нити је у могућности да синхронизује и усмери ток активности.
- ♦ Трећу групу чини непостојање мреже објеката у култури града. Музеји, изложбене сале, позоришта, биоскопи, мале музичке сцене, просторије за рад различите врста удружења у области културе, мали универзални мултимедијски центри и сл. само су неколики из групе објеката који нису масовније заступљени.
- ♦ У четвртој групи су проблеми наслоњени на релацију архитектура-урбанизам-екологија, при чему нарушавање и губљење веза са природним ресурсима постаје из дана у дан заострено животно питање. Посебно треба акценговати питање вегетационо-шумских фондова, односно коришћења свих врста вода, укључујући посебно драгоцену термалну изворишта. Ово је важно за културолошко - екстичко разумевање поретка ствари.
- ♦ Пета група проблема о којој ће бити још много говора јесте непостојање контролних механизма којима би процесе у простору са негативним предзнаком требало зауставити: бесправна градња, прекомерно трошење природних ресурса и сл.
- ♦ У шестој групи била би сва она проблемска питања везана за теоријско-аналитичка испитивања и истраживања о урбархитектонском животу Ниша. Нарочито је важна последња деоница, са којом се ушло у 21. век.
- ♦ Седмој групи потребно је придодати недостатак инвестиционог капитала који је покретач реализације свих ваљаних иницијатива и који је овог часа битно смањен. Он одређује карактер свеукупне градоградитељске продукције. Иницијатива да приватни сектор врши део послова у пројектовању и изградњи, са којом је град ушао последњих година, није дала најповољније резултате. Шта више, има ситуација на терену где је дошло до озбиљне историјско-културолошке деградације физичких структура.
- ♦ За осму групу проблема требало би евидентирати непостојање законских докумената о неприкосновеној заштити одређених територија града и региона, односно непостојање битних стратешких докумената: Ниш - Агенда 21 и Ниш - Агенда 2010.

Вероватно да би даља дескрипција и фокусирања Града као културног подручја, указала на потребу суптилнијег прилажења другим проблемима, тражењу другачијег разумевања његове урбанолошке иконографије и сензибилнијег прочитавања.

2.3. Најзначајнији проблеми и могућности решавања

Најзначајнији проблем свакако је некултура грађења која има дубоке, деценијске корене у овом поднебљу. Она је препознатљива у неефикасном и несинхронизованом раду државних служби. Близу 13.000 захтева за легализацију објеката на почетку овог миленијума јесте огледало и мера за “народну урбархитектуру”, за недостак градоградитељске визије, за велика одступања. За једно поодавно утемељено стање градитељског

духа, мера за културни амбијент, у коме струка није имала нарочити уплив. Шта више, неуважавање струке донело је слепи техницизам у коме је улога турбо-фолк градитеља била масовно толерисана, у одређеном смислу неуочавањем проблема фаворизована толико да је мисаоно деловање у конкретном простору по правилу уносило белег кризности. Белег пада града, снижавања укуса као организованог, масовног понашања, све до кича и злоупотребе града.

Архитекте Ниша¹⁷¹ мисле да би данас “бег” из овакве хаотичне ситуације требало потражити кроз:

1. Формулисање стратегије архитектонског развоја града
2. Формирање регионалне коморе архитеката
3. Обавезне конкурсе за јавне објекте
4. Институционализацију рада у архитектури - струке
5. Афирмацију архитектуре и урбанизма града Ниша
6. Нове намене индустријских и војних објеката
7. Изградњу сајамског простора
8. Редифинисање урбане структуре града Ниша
9. Стварање пешачке зоне у центру града (објекти културе)
10. Изградњу мултимедијалног културног центра
11. “Активирање” Тврђаве и Медијане
12. Изградњу Куће архитектуре (музеј)
13. Увођење институције Главног градског архитекте

2.4. Предлоз за решавање крајкорочних проблема

Проблем ремоделовања и реконструкције објеката и формирања другачије идејно осмишљених амбијенталних целина може бити решен кроз темељито организовану и финансијски подржану активност *перманентне обнове града* по систему “кућа по кућа”, уз обавезну контролу и стручни надзор архитеката. Осим тога потребно је урадити нове програме и пројекте за оне просторе између стамбено-пословних зграда који су сада “затрпани” моторним возилима. Уместо њих потребно је интерполовати зелене, парковске, рекреационе, водене и друге површине, које ће тим целинама дати нови изглед и другачију социјално-културолошку, употребну димензију. Дакле, природније окружење у коме ће социјални додири људи у окружењу бити чвршћи и садржајнији.

Назначени проблеми могу бити делимично решени материјалним средствима Града, материјалном помоћи градских комуналних институција, али и преко пројеката надлежних министарстава Републике Србије. Ова друга опција требало би да буде заступљенија код реализације оних пројеката¹⁷² за које градске руководеће структуре имају сасвим ограничено деловање и компетенције.

3. Пројекција средњорочних циљева

3.1. Евидентирање циљева

Градоградитељи Ниша су главне циљеве културне политике града у периоду 2004-2010. год. сагледали у више равни. Најпре, уочили су да је формирање градског

171 САВЕТ ЗА КУЛТУРУ ГРАДА НИША организовао је округли сто, 23.10.2003. године, на коме су архитекте из Ниша, урбанисти и планери као кључне краткорочне и дугорочне циљеве предвидели побројане потезе.

172 Пројекти тзв. "тешке" макроинфраструктуре су од приоритетног значаја за државу.

секретаријата за културу и градског секретаријата за саобраћај најприоритетније. Посебно је истакнуто да за сва даља деловања у области културе и градоградитељског стваралаштва треба имати императивно механизам примене стручних, експертских селекција. То значи обавезну примену институције јавних конкурса, градског или републичког нивоа, на којима ће се ствараоци такмичити пројектима из културе, пројектима са идејним урбархитектонским решењима за нове интерполоване физичке структуре у простору. Дакле, кроз конкурентске односе може се доћи до најквалитетнијих решења за обликовање духовног и физичког простора града.

Прву групу циљева чини: формирање градског Секретаријата за културу и градског секретаријата за саобраћај.

Другој групи циљева припада већ споменуто институција - "Кућа архитектуре", коју би што пре требало реализовати на локацији садашње зграде Савеза инжењера и техничара Ниша у ул. Генерала Милојка Лешјанина бр. 52.

Трећа група садржи пакет питања везаних за расписивање јавних конкурса, посебно за младе ствараоце, нпр. студенте архитектуре, студенте Факултета уметности и сл..

Четвртој групи циљева припада сегмент усаглашавања наших стандарда са европским, као и њихова стриктна примена у планирању и извођењу објеката.

У петој групи је издавачка делатност са темама из градоградње Града. Опште је мишљење међу архитектама да би актуелни нишки часопис "Архитектура" требало да прерасте у гласило са устаљеним периодичним излажењем. Осим часописа, потребно је установити сталне рубрике у дневним гласилима и локалним ТВ медијима. Такође је потребно отворити веб страницу на Интернету, где би се интензивније говорило у урбархитектонском стваралаштву на мултидисциплинаран начин. На пример, о вези урбархитектуре са еколошким проблемима, уметничким обликовањем града, о одрживом развоју града и сл. Питање урбане културе у граду је од општег интереса за грађане Ниша.

3.2. Груписање и анализа основних циљева

Детаљнија анализа за реализацију секундарних циљева показује да средњорочни циљ - идеја о разрешењу нагомиланих проблема у делу проласка главних коридора са тешком макроинфраструктуром поред града и формирање тзв. "триангле", посебно аутопута и железничке трасе, није остварљиво. Овај идејни пројекат са изузетним значајем за развој града и разумевање даље одрживости, прожет је снажним културно-историјским подлогама. Та физичка комуникација, европског значења, после које следе све остале, садржи претпоставку врло снажног учешћа државе у делу инвестиционог улагања. Имајући у виду садашњи друштвено-политички тренутак у коме се држава налази, није за очекивање да ће овај средњорочни циљ бити достигнут.

Исто тако лепа идеја са потискивањем саобраћаја на периферне позиције града, на Северни и Јужни булевар и изградња планираних пет јавних гаража, односно растерећења градског центра од моторних возила и формирање пешачке зоне града, тешко да се може остварити као средњорочни циљ. Слично је са других капиталним објектима: завршавањем Клиничког центра и изградњом новог ургентног центра, мрежом мегамаркета на ободу града, робно-транспортним центром, мрежом спортско-рекреативних центара, хиподромом, градским стадионом, сајамским центром, новом железничком и аутобуском станицом, новим музејима ...

Недостатак великих инвестиционих средстава онемогућава профилацију новог урбаног - културног идентитета града.

Циљеви који су у тесној вези са ангажовањем људи из градоградитељског света ради побољшања културних образаца у урбаном простору јесу видљиви. Планови и про-

грами Дирекције за изградњу града Ниша, Завода за урбанизам, Завода за заштиту споменика културе, неколико пројектантских кућа и других значајних комуналних организација условљени су приливом материјалних средстава, тако да се сва побољшања у граду директно везују за њих.

У средњорочном периоду требало би реално остварљиве циљеве, према мишљењу посленика нишког градоградитељства, разврстати у следеће групације:

Као прво, приступити реализацији предлога за формирање градског секретаријата за културу који би у континуитету преузео један део досадашњих активности Савета за културу града.

У другом сегменту, сличне стратегије, требало би формирати градски секретаријат за саобраћај који би преузео део садашњих активности Дирекције за изградњу града, Завода за урбанизам, Секретаријата за урбанизам и комуналну делатност и ПТТ саобраћаја. Ова институција наставила би такође у континуитету рад на идеји о реализацији пешачке зоне у граду, о интерполацији трамвајских и тролејбуских линија, изградњи јавних гаража, мостова, тунела, подземних саобраћајница и сл.

Треће питање у културној матрици града, средњорочног карактера, односи се на реални циљ свакодневног присуства градоградитеља у медијима, који би из различитих углова препознавали његове нове урбанистичко - културолошке и морфолошке обресе, нову физиономију са другачије осмишљеним хоризонталним и вертикалним габаритима.

За четврти циљ везани су предлози о формирању најразличитијих радионица за младе ствараоце, првенствено градоградитељског усмерења: летње школе архитектуре, урбанизма, екологије, ликовне колоније са ствараоцима из света примењених уметности, у којима би се кроз мале пројекте и размену мишљења долазило до инаугурисања нове колективне меморије града, нове духовне и материјалне основе града, подржавања иновираних културног идентитета, нових креација утемељених на урбархитектонском наслеђу и европским трендовима. При томе би признања, награде и сл. утицали стимулативно на формирање урбано-културне климе, на нове импулсе у културној пракси, културној рефлексiji средине, али и односе у произвођењу урбаног простора *in genere*. Било би упутно да се за младе ствараоце запућене у свет градоградитељства обезбеде новчани фондови за стипендирање, усавршавање и уопште бољу едукацију.

3.3. *Анализа остваривости циљева*

Формирање градског секретаријата за културу, односно градског секретаријата за саобраћај јесу реално остварљиви циљеви. Утолико пре што овакве институције одавно постоје у многим нашим и европским срединама. Нишки градоградитељи сматрају да би се успостављањем ових структура битно поправило стање у делу вођења бриге за културну праксу живота у Граду и да би урбано-културни одрживи развој био кроз програме и пројекте експертно сагледаван и подржан. Процена је да два секретаријата могу да профункционишу већ у другој половини 2004. године и да би њихова градотворна суштина, врло брзо по оснивању, дала позитивне резултате.

Отварањем web странице на интернету створили би се услови за бољи проток идеја, продубљивање стручних и научних мисли стваралаца, за синтезу идеја којима би локална урбано-културна политика била артикулисанија, компактнија и боље подупрta. Уз све речено, то би било право место за афирмисање дела локалних стваралаца који унапређују културни простор града - једна врста "формуле" за његову одрживост на свим нивоима. Место за још бољу афирмацију споменутих нишких Дана архитектуре, Урбанистичког салона, округлих столова и трибина, место за електронско издаваштво са културно-урбархитектонском тематиком, представљање планерско-пројектантског опуса нишких и других стваралаца, детаљније представљање изузетно значајних локалних културних потенцијала и њихово постављање у функцију отварања вратница

културног туризма: Медијане, Тврђаве, Беле куле, Чегра, Нишке Бање и бања у околини, будућег националног парка у Сићеву и сл. Функционисање овог медијског простора отворило би широку могућност за размену и приказивање искустава, пре свега из градова са којима Ниш има тесну сарадњу и оних који су у артикулацији свог културног миљеа досегли европске врхове. За афирмацију региона у релацији Ниш-Софија-Скопље то би значило нови подстрек за заједнички прилаз решавању присутних проблема, образац за поливалентну визију развитка културног деловања на ширем простору.

4. Могућности постојања урбархијектиског стваралаштва у Нишу до 2010. године

Има много проблема са којима се у урбархитектонском стваралаштву град суочио и много је циљева до којих треба стићи. Ипак као централни стратешки реалан циљ требало би издвојити за реализацију у средњорочном периоду 2004-2010. године редефинисање урбанолошко-културолошких карактеристика у садашњим индустријским и војним капацитетима, као и иселјавање превозничког предузећа “Ниш-експрес” са постојеће локације.

Идеја са ремоделовањем организовања комплекса касарне “Стеван Синђелић”, на локацији улице 12. фебруар и потезу комплекса Фабрика дувана-Логор “Црвени крст”, већ је почела да живи кроз преиначење функција касарнских зграда у објекте Научно-технолошког парка “Никола Тесла”. Иако су почетни резултати скромни, они наговештавају нови талас озбиљних промена у сфери културе, науке и образовања.

Пример измештања индустријских капацитета Фабрике гумених производа “Вулкан” на крајње западну позицију Града, добар је пример који би требало да следе и остале фабрике. Затим локација “Ниш-експрес-а”, која у културном систему Града представља тзв. црну тачку, дезорганизујући фактор који становништву доноси несклад и културолошку деградацију урбаног простора. То одавно није једино наметнуто урбано питање.

Извесно је да би у средњорочном периоду могло да се интервенише у интерцелуларним партерним просторима града, где је дислокација моторних возила на ободне површине стамбено-пословних насеља питање потраге за квалитетнијим, здравијим животним простором велика, прека потреба.

Уколико би се град кандидовао за велике светске, европске и балканске манифестације најразличитијег профила, на пример у спорту, организацији различитих врста изложби, конгреса, или као европска престоница културе, макар то било за двадесет до тридесет наредних година, квалитетно би се мењале његове друштвене особености, његово урбархитектонско и културно “одело”, мисаони концепт даљег развоја физичких структура. Није немогуће да се овакаве манифестације организују у ширем региону заједно са локалним самоуправама Скопља и Софије. Потребно је у свету навестити овакву могућност, као и много других особених предности Ниша у региону.

Само у сарадњи са другим градовима у окружењу могу бити активирани и афирмисани многобројни градоградитељски и културни бисери нашег поднебља. Живот Ниша може бити много, много урбанији уколико процесе у области културних дешавања будемо сигнирали и усмеравали на дуже регионалне, балканске и европске стазе. Добро постављени дисперзивни циљеви, а иза тога темељито деловање, вероватно може прекомпоновати садашњу слику града. Тај концепт отварања града може преломно одредити његову друштвено-историјску, економско-политичку и надасве градоградитељско-културну будућност.

Зато је потребно до танчина реафирмисати његове старе и нове ресурсе у градоградитељској култури. То подразумева делимично ослањање на инвестициона улагања из фондова града, наменских фондова Републике Србије, донације и сл. Манифестације са

---

173 Потребно их је уврстити у ред манифестација са републичким значајем.

вишедневним трајањем, попут Урбанистичког салона или Дана архитектуре¹⁷³, највероватније би биле сагледане преко републичког буџета. С друге стране, подстицај за организацију манифестација локалног градоградитељског, афирмативног ранга, требало би укључити директно у буџет града.

Издавачку делатност која обухвата све врсте пројеката из области градоградитељства Ниша и околине, као и монографије које би обухватиле стваралаштво појединачна, планерских и пројектантских кућа, требало би и надаље подржавати средствима из Фонда за културу града, касније средствима градског секретаријата за културу. Исто тако потребно је подржавати пројекте и студије са тематским опредељењем ка научном промишљању о културној будућности града.

Било би добро да се колико данас отпочне са припремом конкурса за израду урбанистичко-пројектантске документације за много нових кућа, при чему би Кући архитектуре требало дати предност.

Политика у сфери градоградитељске културе Ниша не сме надаље бити линеарна нити херметизована. Не сме бити ни само потошач државних пара. Она мора производити нове вредности, живи културни простор као трајну, кристалну целовитост. Не буде ли тако, наши напори на путу за лепшу стварност града остаће без резултата.

KORIŠĆENE KNJIGE:

1. D'Angelo, M. & Vesperini, P. (1998), *Cultural Policies in Europe: a Comparative Approach*, Strasbourg, Council of Europe,
2. Digi, K. (1998), *Marketing umetnosti*, Beograd, Clio
3. Dragičević-Šešić, M. i Stojković, B (1996), *Kultura – menadžment, animacija, marketing*, Beograd, Clio,
4. Đukić-Dojčinović, V., *Kulturna politika Srbije 1989/2001*, Beograd, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, (www.zaprokul.org.yu)
5. Graskamp, V., (2003) *Umetnost i novac*, Beograd, Clio,
6. *In From the Margins, A Contribution to the Debate on Culture and Development in Europe*, (1997), Strasbourg, Council of Europe Publishing
7. Matarasso, F. and Landry, Ch., (1999), *Balancing Act: 21 Strategic Dilemmas in Cultural Policy*, Strasbourg, Council of Europe Publishing
8. Menel, S, (1982), *Kulturna politika u gradovima*, Beograd, ZPKRS
9. *Modeli i instrumenti kulturne politike grada Beograda* (2003), Beograd, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka (www.zaprokul.org.yu)
10. Molar, K., *Kulturni inženjering*, Clio, Beograd, 2000.
11. Mundy, S. (2000), *Cultural Policy. A Short Guide*, Council of Europe, Strasbourg
12. *Our Creative Diversity*, (1996,) Paris, UNESCO
13. Prnjat, B. (1979) , *Kulturna politika*, Beograd, Radnička štampa
14. Rot, P., (1996), *Sponzorisanje kulture*, Beograd, Clio

KORIŠĆENI TEKSTOVI:

- Baumol, W.J. (1989) Neprirodna vrijednost ili investicija u umjetnine kao igra plutajuće pjene, *Kulturni radnik*, broj 5, Zagreb
- Bodo, C. (1989): Financiranje kulture na lokalnom nivou u Italiji, *Kulturni radnik*, broj 5, Zagreb
- Dumazedier J. (1989): Planiranje i kulturni razvoj: razmišljanja sociologa o francuskom iskustvu od Andrea Malrauxa do Jacka Langa (1959-1985), *Kulturni radnik*, broj 5, Zagreb
- Hillman-Chartrand, H. (1989): "Vijeća umjetnosti" s obzirom na financiranje kulture, metoda analize i procjene, *Kulturni radnik*, broj 5, Zagreb
- Horowitz, H., Keegan, C, Kempnich, B. (1989), Participacija u kulturi i geografsko-populacijske sheme:

od New Yorka do seoske farme, *Kulturni radnik*, broj 5, Zagreb

Leko, K. (1989): Akteri i modeli kulturnih politika, *Kulturni radnik*, broj 5, Zagreb

Marchall, M. (1989), Problemi financiranja kulture i privredi s centraliziranim planiranjem: slučaj

Mađarske, *Kulturni radnik*, broj 5, Zagreb

Schuster, M. D, (1989): Međunarodne usporedbe i metodološki izvori: Kritički pristup međunarodnim studijama kulturne politike, *Kulturni radnik*, broj 5, Zagreb

KORIŠĆENE WEB STRANICE

www.culturelink.org www.culturalpolicies.net www.culturalpolicy.org www.eurocult.org
www.unesco.org www.wgcd.org

CONTRIBUTIONS TO DEFINING A CULTURAL DEVELOPMENT STRATEGY IN THE CITY OF NIŠ FROM 2004 TO 2010

The aim of this study is to lay foundations of a strategic cultural development plan of the city of Niš. The elements of the plan are the following: an analysis of the current situation in the domain of culture and cultural needs of citizens, determination of possibilities for development, definition and adoption of cultural policy concepts – in terms of the vision, midterm and longterm goals of cultural development and instruments to carry out such plans, a selection of cultural development indicators, and evaluation of results achieved during the planned period.

The analysis has revealed that in Niš there is no explicitly defined cultural policy. In addition, the implicit cultural policy of the city has all traits of the statebureaucratic model. “The Law on Activities of Common Interest in the Domain of Culture” (1992), “The Law on Local Self Government” (2002), “The Law on Public Services” (1991), as well as numerous decisions at the city level passed in 2000, by means of which cultural institutions of the city were founded – these are all documents which define state bodies as bearers of key decisions in the realm of culture.

In practice, this means that in Niš key culture-related decisions are reached by the Assembly of the City of Niš and the Executive Board of the City Assembly, and that the activities of cultural institutions are monitored in the Department of Public Services, which apart from the cultural activity section has additional six sections: for elementary and secondary education; physical education and sport; prevention of and fight against addiction diseases; child welfare; social welfare; and welfare of the disabled and war veterans.

In the city of Niš the procedure for culture financing implies that by October 1 of the ongoing year cultural institutions¹, should submit plans for the next year to the Department of Public Services. A team of professionals in the Department goes through these plans and processes them, and then submits them to the Executive Board to concur. Since the Assembly of the City of Niš has transferred power on this matter to the Executive Board, the Board is authorized to accept the programs, which ends the adoption procedure. There is one concession, however: when adopting the city of Niš budget for the following year, it is the Assembly that says the final word on how extensively the domain of culture will be financed (programs, salaries, commercial expenses, investment). This whole process is largely automatic, so that even among the decision makers there is an impression that nobody indeed conducts cultural policy. As if it was selfmaintained. For years, institutions of culture have been submitting almost identical yearly proposals. The percentage of assets allotted to cultural institutions is very similar year in year out, and, apart from the checking procedure in the Department of Public Services, there is no clearly defined method of quality assessment of the programs submitted. Indeed, there is nothing even remotely similar to open competition for the city assembly funds.

---

¹ Currently there are nine local budget-financed institutions of culture in Niš: the National Theatre, the Puppet Theatre, Niš Cultural Centre, Niš Symphony Orchestra, the Gallery of Contemporary Fine Arts, National Library “Stevan Sremac”, the National Museum, the Historic Archive, and the Institute for the Protection of Cultural Monuments. Other institutions relevant to Niš cultural policy are Student Cultural Centre, the House of Youth Niš, Niš-Film, folklore associations, art associations, private producing houses, non-governmental organizations active in the cultural domain, and informal art groups. In the last few years foreign cultural centres and private media (radio and TV stations) have become increasingly important.

With these drawbacks in mind, in March 2003 the city of Niš Assembly adopted the Resolution on Cultural Events and Programs in Common City Interest (no. 0652/20036/01), which in practice instituted the City of Niš Art Council. The commitment of the Council was to prepare open competitions and open competition material for financing culture-related projects, and to select those projects among applications which had enough quality to be financially backed from the city budget. The Council was only there to give its opinion, while the final decision was reached by the Executive Board of the Assembly of the City of Niš. New in this procedure was the fact that for the first time this meant the announcement of an open competition for financing culture-oriented projects, but also the possibility for both individuals and legal entities to participate – this means Niš institutions of culture, private enterprises, NGOs, culture managers, artists, as well as individuals and legal entities from other towns who wanted to carry out cultural projects in Niš. So far, two open competitions have been announced by the Council. In 2003 out of 115 project proposals totally asking for about 44 million dinars, the Council supported 38 projects, with the total value of six million dinars. In 2004, out of 114 projects asking for 40 million dinars, 54 projects were supported, totalling nine million dinars from the budget of the City of Niš Assembly. With the facts in mind that resources spent on culture in 2003 equalled around 180 million dinars, and in 2004 around 300 million dinars, we may conclude that the foundation of Art Council did not in any significant way alter the cultural policy model, since in both years funds allotted to culture amounted to about 3% of the city budget.

The analysis has also shown that in the timeline 2000 – 2003, there was a significant increase of the budget share intended for cultural activities. In this period, the total budget share aimed for culture increased from about 34 million dinars to about 182 million dinars. This was nominally a fivefold increase. In real figures (EUR), this was an increase from about EUR 710,000 to about EUR 2,800,000, which means in 2003 the investment in culture was four times (400%) greater than that of 2000. Cultural institution financing in the period 2000-2003 increased from 33.5 million dinars to almost 180 million dinars (from approximately 700 thousand EUR to 2 million 760 thousand EUR, which made the nominal increase of 6 times (600%), or the real increase of 400% (four times)). If the 2004 budget survives, funds invested in culture would be nominally ten times greater, and really six times greater (600%) than those in 2000².

The data above point to another important trait of the city's cultural policy, which can be expressed as the fact that the financing of cultural activities in Niš is almost equalized with the financing of city cultural institutions. In all the years we have analyzed, out of the total city budget for culture over 90% of all assets have been used to finance city institutions of culture. This way all other participants in the cultural policy – folklore associations, private producing houses, NGOs, and informal art companies – were put in a subordinate position.

---

² The data we collected show that neither the Ministry of Culture of the Serbian Government nor the city municipalities of Niš and Niška Banja participate in financing city culture with any significant percentage. While in 2004 city budget for culture is about 303 million dinars, the Ministry of Culture is about to invest a total of 3.5 million dinars in Niš culture. In 2003 the Assembly of Niš Municipality invested one million four hundred thousand dinars, and the Assembly of Niška Banja Municipality about 260 thousand dinars.

The second, more important part of the problem is the fact that a significant portion of the resources allocated by the city to the domain of culture is spent on the salaries of the employees and institutions' financial expenses, while only a minor part is used for cultural programs. In six out of nine city institutions of culture, salaries and fees for employees comprise on average 70 – 80% of total funds these institutions are given by the city budget. An unintended achievement of such a cultural policy in town is to help these institutions selfpreserve, irrespective of the quality of their programs.

There are two causes of such culture financing in town. On one hand, there is a high dependence of cultural institutions on the city budget. On average, institutions of culture provide 10 to 15% of the funds themselves, while 85 to 90% of the funds come from the budget. With data on sponsorship and donations in the last four years in mind, one should add to this that in city institutions of culture there seems to be no strategy nor longterm marketing plans to gather donations. So we reach a condition in which the ratio of budget allotted assets and assets achieved from other sources (income, donations, sponsorship) ranges from 3:1 to 22:1 in favour of budget assets. And the ratio of budget funds and earnings of cultural institutions is from 5:1 to 25:1 in favour of budget funds. This incompetence of cultural institutions to gather more substantial income has long put the city before a choice: either to finance institutions of culture in the way it did or to allow their extinction.

The second reason that has contributed to the outcome in which a large portion of the city budget for culture is used for salaries and fees of employees of institutions of culture is the long human resources policy marked by “political employment”, which brought about a paradoxical situation that, in the words of the management of the very institutions of culture, these institutions now have many redundant workers who simply do not have anything to do. At the same time, the institutions lack professional experts in relevant fields. In Niš institutions of culture there are 442 fulltime employees out of whom 165 have university degrees (37.3%), 48 have college degrees (10.9%), 201 have secondary education (10.9%), and 28 (6.3%) have primary schools only. Although salaries of these people are rather low³, the surplus of fulltime indefiniteperiod employees results in disproportionate share of salaries and fees in budget expenditure.

Conversations with cultural institution managers have revealed that, apart from human resource issues, key problems are the lack of appropriate facilities and premises (especially for the National Museum, the Historic Archive, Niš Cultural Centre, the National Library, and the Symphony Orchestra), the lack of rolling stock (the National Theatre, the Puppet Theatre, the Symphony Orchestra), and the lack of laboratories and equipment for conservation and microfilming (the National Museum, the Historic Archive, the Institute for Protection of Cultural Monuments, and the National Library).

The analyses have also shown that, although it is not given sufficient attention, in Niš there is a wellbranched and active network of noninstitutional actors in culture – private producers, nongovernmental organizations active in the cultural domain, informal art companies, which carry out important cultural activities, win relevant international awards and succeed in surviving due to

---

³ Salaries of most directors of cultural institutions do not exceed 20,000 dinars (275 EUR), while the income of other employees is still lower.

more flexible management, more sponsored activities, and more capability to get donations. The only segment of city culture currently in obvious decrement is that of amateur folklore associations, which work in very difficult conditions.

The last important finding within these analyses pertains to two very important acts of the city authorities which will in the near future have a huge importance for the development of international cooperation in our town's culture. The first such act deals with the initiative to create a Euroregion in the triangle Niš – Sofia – Skopje (the region "EuroBalkan"), which opened up the way to culture-oriented cooperation with two capitals of neighbouring Balkan countries, from which our city can learn a lot. The second act deals with the opening of the International Cultural Centre where two offices are already active – the American Centre and the French Cultural Centre, and where Nordic and Greek cultural centres, and cultural centres of other countries are also planned. This creates preconditions not only for direct international cooperation of our town and relevant European and world cultural centres, but also for international recognition of Niš artists, and for citizens of Niš to get important cultural programs.

Out of strategic dilemmas that one must face when defining cultural policy⁴, some seem to be very prominent in the cultural growth of our city. When determining the strategy of the cultural growth of Niš, decisions will have to be made on the domain of cultural policy and a cultural policy model (strategic dilemmas); the decision on whether what to financially support should be reached by political agencies, or should the issue of cultural financing be "protected" from political influence; there would have to be given an answer to the question of the real relationship between the public and the private sector (implementation dilemmas); we would need to decide whether cultural policy should give advantage to the preservation of cultural heritage or promotion of contemporary creative work, solve the relation between majority and minority communities and support the expression of minority identities (social development dilemmas); there needs to be reached a decision on how to finance culture – by means of subsidies or investment, and whether to invest in cultural production or cultural consumption (economic development dilemmas); finally, the last choice should be whether to support artists or art, whether to invest more in infrastructure or in activities, and how much attention to give to the management of cultural activities and to the activities themselves (cultural policy management dilemmas).

In the six months of consultations between representatives of the Art Council and cultural institution employees, independent artists, and culture managers – i.e. eight meetings each dedicated to a specific cultural sector in the city (October – December 2003), with the results of a SWOT analysis conducted by cultural institutions upon the guidance of the Art Council (January – February 2004), and after a series of semi-structured interviews conducted with managers of cultural institutions in the city (March – April 2004) – there have been reached numerous strategic topics to which the projection of the cultural development of our city by 2010 must provide answers. These include issues such as organization of public administration in the domain of culture, financing of city cultural activities, human resources policy, strategic projects in the city, strategic facilities for culture in the city, intersectorial cooperation, and prerequisites for the

---

⁴ After F. Matarasso and Ch. Landry »Balancing Act: 21 Strategic Dilemmas in Cultural Policy« Council of Europe, Strasbourg, 1999.

growth of cultural tourism and international cooperation.

When defining culture and the domain of cultural policy we have been guided by the established practice in our city – the existing cultural institutions and the means by which the city budget is drawn up. Due to these reasons, we were in advance made to view culture in this study in its narrow, aesthetic form, with one exception pertaining to institutions active in protection of mobile and immobile cultural heritage. Indirectly, within the eclectic cultural growth model that we have embraced, this allowed a small advantage to the culture democratization model, although in the activities of the Art Council to date the cultural democracy model has also played a prominent role (positive discrimination of ethnic minority projects, support to popular culture projects, and the development of cultural amateurism in town). As for the cultural policy model, with the disadvantages of the current state-bureaucratic model in mind, we hold that there should be adopted elements of a para-state cultural policy model, which gives more decision power in culture to artists and experts, keeping politicians at bay from the decision centres, according to the “arm’s length principle”.

When opting for the cultural development model in the city, we used ideas collected in the consultations we had made during work on this study. Naturally, advantage was given to those suggestions coming from a number of sources, and those which were realistic as compared with the culture portion of the city budget. In terms of instruments that should secure the fulfillment of goals, we used well known theoretical models and experiences of other countries, in particular those in transition. The goals we projected are offered as a possible answer to strategic problems observed in the analysis of the current circumstances in our city’s culture.

The first goal pertains to the establishment of a Culture Department in the city administration. In all meetings with representatives of various arts, this was pointed out as a truly important mid-term goal. Fine artists and musicians claimed that this should be the most important mid-term goal of cultural policy. It was estimated that the current Department of Public Services covers a huge number of disparate realms, such as culture, addiction prevention, or invalid and war veteran welfare. Thus it cannot appropriately support the development of culture in the city. The Culture Department should provide services to the town’s cultural institutions, but it should also be the venue where other cultural actors – private producers, folklore associations, culture-oriented NGOs, informal art groups – could ask for and receive services they need; where information on international and national open competitions would be freely available; where citizens could submit their suggestions, remarks, comments; where there would be organized reeducation and additional education of cultural institution employees and all other individuals deemed necessary (for strategic planning, management, marketing, fundraising, writing project proposals, etc.); where there would be coordinated cooperation between the first, second, and third sectors (the public administration, cultural institutions, private producers, and culture oriented NGO sector), and cooperation of all with potential sponsors and donors. Current employees of the Public Service Department have years of experience in the culture domain and they have a good knowledge of practical problems that cultural policy bearers are facing. Therefore, these people could become a reliable core of this new Culture Department. The team should most likely be supported with experts in information technologies, who would be in charge of making and updating databases and the Department web site. In the author’s opinion, and in accordance with

numerous proposals heard in consultations, it would be wise to appoint an experienced manager of one of the city's current cultural institutions the head of this department. This way, the opening of this department would neither necessitate additional vacancies nor significantly burden the city budget.⁵

In order for the Culture Department to successfully function, two additional institutions are necessary within it: the Art Council and the Sponsor and Donour Council. In the para-state cultural policy model, art councils are made up of artists, art critics, and culture and art professionals. In accordance with the arm's length principle, they reach strategic culture development decisions, first and foremost in the domain of financing. As we have already mentioned, this is a specifically democratic division of power principle, where in the cultural domain the power is given to experts for arts and culture. The Art Council could be elected for a two-year term and it should be in charge of the following: quality assessment of the programs submitted by cultural institutions, announcement of an open competition for financing city culture projects, the selection of projects that deserve to be financially supported, and reaching other strategic decisions related to culture in the city. Daily activities and short term decisions in culture would be the domain of Department of Culture employees⁶.

The establishment of the "Sponsor and Donour Council" would be an attempt to involve in cultural policy decision making directors and managers of successful public companies and major private enterprises. These people are already supporting cultural activities in the city, so that this relationship should become institutionalized. So far, major public and private companies have carried out their own cultural policy, independent on public cultural policy. However, there seems to have been no coordination between artists and major sponsors from the industry. Rather, the interaction existed due to resourcefulness and persistence of artists and personal taste, preferences, and mood of the managers or owners of companies. The city should invite representatives of the most successful public and private companies in Niš to this "Sponsor and Donour Council", and, after the Art Council has finished its job, this council should be given the yearly plan of financing city culture. This way, those people could decide which of the cultural events for the following year to support and with which funds, of course if they wish. Such a procedure could reduce city investment in culture, involve these important actors in the common cultural policy definition process, and it would also give an opportunity to state and private companies to plan their own investment in culture⁷.

---

⁵ Naturally, if the new Culture Department should become an ideal location for hiring «unassigned» party members who have not yet been given jobs, or if it was used as the first employment opportunity for wives, husbands, or nephews of parliament members, then it had better not be formed.

⁶ Again, if the Art Council was formed after a party key, i.e. if parties sent their own members as delegates to this institution, this would not be a Art Council in the true sense, but rather a party or multi-party censorship commission.

⁷ This would of course give such companies an opportunity to use benefits from the "Regulation Book on Investment in Culture Accepted as Expenditure" (Official Bulletin of the Republic of Serbia 9/02). This act was issued by the Ministry of Culture in February 2002, and it allows tax reduction of up to 1.5% of total income for sponsorship and donations in culture, if these allow: "1. creation, study, or preservation of cultural values, 2. cherishing, preservation, and enrichment of cultural and historical heritage, 3. creating preconditions for the conduction and development of cultural activities, 4. support to international cultural activities and

In order to plan events in accordance with the needs of citizens, the Culture Department should organize a yearly research of cultural needs and habits of the citizens of Niš and make available the results of such a research to the Art Council, cultural institutions, other participants in cultural policy, and the public at large.

The best way to achieve this, as well as to receive direct suggestions, remarks, proposals, and assessments of citizens, and also to put up information on advertised open competitions, cultural events, and to present the city culture in the country and abroad would be to put up a web site of the Culture Department. If regularly updated, it could become an important (interactive) instrument to help achieve the goals of city cultural policy.

The second, closely related, strategic goal, pertains to changes in the financing of cultural activities in the city. As shown, the present type of financing in Niš boils down to financing city institutions of culture. On one hand, this put all other actors of cultural policy who offer numerous projects to the citizens of Niš (users and ultimately financiers of all cultural activities in town) in a subordinate position. On the other hand, this financing covered 80 to 90 percent of all income to cultural institutions, and thus often made them dependent and inactive. Most simply put, the lack of competition for funds has brought cultural institution employees into the state of false safety, dissatisfaction, lament over insufficient funds from the budget, and unreadiness to fight for their survival – to earn more, develop a fundraising system, get sponsors, and submit projects for donors' funds. Therefore, introducing elements of competition for budget funds, by announcing yearly open competitions where the basic criterion will be quality, not the institution applicant, would be the only road to a better cultural offer in the city. In practice, this means that all participants in cultural policy in the city (institutions of culture, private producers, folklore associations, nongovernmental organizations active in culture, informal art companies, individual artists) will have an equal opportunity to take part in the competition for city budget resources reserved for cultural programs. From the city budget, there would be covered financial expenses and basic salaries for cultural institution employees. For everything else (programs, performances, exhibitions, concerts, poetry readings), they would need to fight for with quality⁸. This type of financing will have different consequences for city cultural institutions. It is obvious that institutions such as the National Museum, the Historic Archive, the Institute for the Protection of Cultural Monuments, the National Library, and the Gallery of Contemporary Art should be more strongly supported by the city, and compete only for supplemental programs. Likewise, the National Theatre, Niš Cultural Centre, the Puppet Theatre, and up to a point the Symphony Orchestra will be expected to earn most funds for survival at open competitions and in the market.

---

cooperation, 5. boost to cultural education of the youth, 6. boost to research in culture, and 7. stimulation to young talents in the domain of art and culture". In addition to this, for these sponsors and donors, the city authorities should consider the possibility that some local taxes and duties be reduced or cancelled. And finally, and this is indeed a matter of courtesy, these people should be regularly sent invitations, catalogues, and tickets for all cultural events in the city.

⁸ Naturally, this entails competition among employees within institutions and higher salaries to those whose programs are accepted – the same way it is natural for constantly performing actors to have higher salaries than those inactive for years, or for managers who organize top cultural events to earn more than those sitting in their offices filling out crossword puzzles.

The introduction of such a financing system out of the blue, without preparation, would probably not have positive effects. Rather, it would most likely kill city institutions of culture. This is why such financing changes should be set up as a strategic goal, by the year 2010 (which would probably go hand in hand with the change of legislation at the state level). It would be possible by gradual reduction of budget allocated funds to city institutions of culture, and simultaneous increase of budget funds assignable through yearly competitions of the Department of Culture (Art Council). By 2010, the goal is to assign all budget funds set aside for culture by means of yearly open competitions where there will be equal participation of all cultural policy actors, with quality as the supreme financing criterion.

The third strategic goal deals with human resources policy changes. The changes pertain to two problems – the appointment of directors of cultural institutions by the founder (which is very often done after the party key) and the surplus of workers in cultural institutions. As we have pointed out already, the practice in which directors of such institutions are appointed has proved devastating. On some occasions, people with no experience in culture at all (in terms of education or experience) have been chosen. On the other hand, this prevented any serious strategic planning by competent culture managers, which is indeed the only way to achieve results in the field. In this respect, we would propose a new practice – open competitions for the directors of cultural institutions⁹, where these people, based on the development program for the applicable institution, would be hired for an indefinite time period¹⁰.

The second issue was an inescapable topic in all conversations with culture managers in the city. In their view, there is a considerable number of redundant workers in all relevant city institutions. These people were not hired for real needs of institutions, but for political reasons. Hence the paradoxical situation: cultural institutions have surplus workers and insufficient experts in profiles they really need. With the fact in mind that most applicable budget is spent on salaries and fees of fulltime employees, the scope of this problem becomes rather obvious. We have proposed a suspension of further employment in cultural institutions by 2010 (with the exception of employment given to experts strategically important for the growth of institutions). Consequently, we have insisted on the reduction of the number of fulltime employees by means of regular retirement, exchange of staff among institutions (e.g. the National Museum and the Historic Archive) and intensive and mandatory reeducation and additional education of current staff in the institutions of culture.

The fourth group of goals deals with the implementation of a set of strategic projects taking a number of years which would lead to the fulfillment of strategic cultural policy goals in the city. Among them, we should stress regular city events, of which there are seven, according to the current “Resolution on Cultural Events and Programs in Common City Interest” (no. 0652/20036/01). These are Niš Film Festival, the International Choral Festival (biennial), Art Colony

---

⁹ Currently, this proposal is not in accordance with the totally retrograde provisions of the «Law on Activities of Common Interest in the Domain of Culture» (1992) and «Law on Public Services» (1991). We can expect, however, that in a reasonable period these acts, remnants of attempts to centralize and etatize culture in early nineties, will be replaced with better, more modern ones.

¹⁰ Of course, their term in office will in practice depend on their achievements. Directors unable to carry out their programs will probably remain in office even shorter than four years.

“Sićevo”, Literary Colony “Sićevo”, Niš International Music Festival “Nimus”, music festival “Nisomnia”, and children’s music festival “May Song”¹¹. In practice, one should add to these the festivities which accompany the city patron saint day “St. Emperor Constantine and Empress Helen”, which will probably soon be verified by a new City Assembly resolution.

Our proposals related to regular city events are aimed at two problems: on one hand, current events should be better used for the international affirmation of our city and improvement of city tourist offer. On the other, some new regular city events should be established, which would help the goals above, but also further improve the town’s cultural offer. If according to the vision Niš should become one of Balkan culture capitals, then regular city events should be used to further cooperation with other Balkan cultural centres (Sofia, Skopje, Sarajevo, Banja Luka, Salonica, Athens, Bucharest, Timisoara, Cluj, Tirana, Istanbul, and others). If the Film Festival is the oldest and biggest festival in Serbia with a clear profile (fully dedicated to acting and actors), it is such a pity that this festival has for years been “patched up” of domestic films the audience has already seen that year, TV series and student projects. Instead, the festival should open its doors to the film industries (and excellent acting performances) of other Balkan (European) countries. Only then will the Niš Festival resist its competition in Palić or Herceg Novi. Moreover, it is a pity that tourist potentials of this festival are not used appropriately.

Instead of being a real self-sustaining and even profitable film festivity of south and east Serbia and an invitation to tourists from neighbouring countries to come to our city¹², the Festival has for years restricted itself to petty local events. It has boiled down to haggling with private distributors on whether or not they would allow films to be played, to actors feasting in Niš restaurants, poor accompanying events¹³, the distribution of free tickets and passes and underrated tickets. A perfect opportunity to change the conception and turn this event into an International Acting Festival is the 40th anniversary of the event in 2005. However, preparations for this should start as this text is being written. Recommendations for the film festival also hold for the International Choral Festival, International Music Festival “Nimus”, art and literary colonies in Sićevo. Regular town events are trump cards for Niš culture, but they are insufficiently utilized.

On this line, one should consider a plan to establish new city events in culture by the year 2010.

---

¹¹ Most regular events are organized by Niš Cultural Centre. Exceptions are Art Colony “Sićevo”, organized by the Gallery of Contemporary Fine Arts, children’s music festival “May Song”, organized by Child Cultural and Educational Centre, and Niš international music festival “Nimus”, organized by joint efforts of Niš Symphony Orchestra and Niš Cultural Centre

¹² While working on the study, we heard an interesting idea that the quay on the river Nišava should become a kind of local Sunset Boulevard, where laureates of the Film Festival would leave their prints. With inscriptions written above, this would become a specific tourist attraction. In comparison, one should keep in mind that according to available data, in Philadelphia, more tourists want to see the footprints of Sylvester Stallone (reminiscing the legendary scene from “Rocky I”), located in front of the Museum of Contemporary Art, than the museum itself.

¹³ Obvious candidates for quality accompanying programs (to say the least) are Niš Documentary and Short Film Festival (for which there are potentials) and the Children Film Festival (which already exists). One should add to this the music festival “Nisomnia” which precedes the film festival, “International Choral Festival”, “Book Fair by the Fairy River”, and the Hip- Hop Festival. That way we get a very rich cultural summer in Niš. If well organized and timetabled, it could be one of the more interesting events in Serbia, and a good invitation to tourists to visit our town.

Naturally, financial resources should be fully kept in mind. Obvious candidates for fullfledged yearly city events are the Nisville jazz festival and New Year Vienna Waltz concerts, which are practically accepted by the population as regular events, solely due to immense efforts of their founders (Mr. Ivan Blagojević and Mr. Zoran Andrić), who have persisted in almost impossible conditions¹⁴. In the recent experience of the French Cultural Centre, one should add to this the potential “Days of French Culture” and “Days of American Culture”, which would be of paramount importance for our city. The project which has established the Euroregion “EuroBalkan” and the cooperation in the triangle Niš – Sofia – Skopje also provides opportunity to add two new events by 2010 – “Days of Sofia” and “Days of Skopje”. Considering the cultural potentials of these two capitals of neighbouring countries, this would give Niš audience a lot. The last, but not the least, Niš should better utilize the lucky circumstance – the fact that in our town there were born or worked in their prime three major Serbian writers – Branko Miljković, Dušan Radović, and Stevan Sremac. These men are emblems of our city. However, instead of raising them high on our banners, we bureaucratically store them in inaccessible drawers. Branko Miljković was probably the best Serbian poet of the second half of 20th century. He was born, educated, shaped here, and he created his work in Niš. The 70th anniversary of his birth in 2004 boils down to a couple of posters at the entrance to the National Library. Stevan Sremac taught in Niš secondary schools, took part in the foundation of the National Theatre in Niš, spent his most fruitful creative period here, helped preserve the local spirit and dialect. However, there are still no hints as to the celebration of 150 years since he was born (2005) and 100 years since he died (2006). One should add to this that the literary prize for the best short story “Stevan Sremac” has been cancelled, while the prize for poetry “Branko Miljković” is now fully marginalized. These jubilees give us an opportunity to establish regular city events in the honour of these men, and to the pride of our city: “Days of Stevan Sremac”, and “Days of Branko Miljković”, and also to restore prizes bearing their names. Particularly interesting could be the days of Stevan Sremac. These could comprise popular theatrical and puppet performances, traditional song and dance concerts, exhibitions of local traditional wear, barbecue, bakery and delicacy “festivals”. In this way, the festival could become a major folk and tourist celebration¹⁵. Naturally, this would not mean the cancellation of serious conferences, round table discussions, and public lectures on the work of Sremac, and would not prevent the national open competition for the best short story, for which the prize “Stevan Sremac” would be awarded. How important similar events can be for attracting tourists and improving the cultural offer, our town can learn from the examples of Prague and Dublin¹⁶.

---

¹⁴ Naturally, to become full-fledged city events, these performances will need to change their organization, financing, etc. Simply, they will have to stop functioning as «one-man shows» and fit into standards for organizing similar events.

¹⁵ That there is such interest among the audience was best shown by the huge success of the film “Zona Zamfirova”

¹⁶ Prague not only respects, glorifies, and studies its emblems, Kafka and Mozart, but also turns them into a bait for tourists from all around the world – the decisive role in this process was played by Milos Forman, who shot «Amadeus» in Prague, and inserted into the minds of millions of tourists the link between the name of Mozart and this city, not Salzburg. On the other hand, within the centennial anniversary of the day of the plot of «Ulysses», 16 June 1904, under the name “ReJoyce 2004”, Dublin commenced a five-month celebration (1 April – the day Joyce was born – 31 August). The central event occurred on Bloomsday, named after the protagonist of Joyce’s masterpiece, celebrated since 1954. Within the celebration, in Dublin there are organized public readings of «Ulysses», street performances, events related to literature, music, film on

Strategic projects that follow deal with research, protection, and presentation of the most important cultural monuments of our city – Naissus, Mediana, the Skull Tower and the Čegar monument, and with the valorization and regulation of the legal position of the most jeopardized fund of Niš (city architecture, archeological sites, and the old cemetery), and with making documentation of protected immovable pieces of cultural architectonic heritage (their scanning and completion of all corresponding documentation). In order for these important goals to be fulfilled, experts from the Institute for the Protection of Monuments and the National Museum should formulate multiyear projects, for which funds from the city budget would regularly be allowed in the period 2005 – 2010. Although funds payable by the city budget are not large, in addition to the funds available from the Serbian central budget and international funds, and those stemming from the contract with Philip Morris company, continuous longterm financing could create visible results. The central position among these projects is taken by research, preservation, and presentation within Naissus. For years there have been a discussion whether and where a monument to Emperor Constantine should be located. During this time, it have been forgotten that his largest and most valued monument is still available twelve feet under ground, at the locations within the Fortress and the City Field. Naissus and Emperor Constantine seem to be the key magnet to attract visitors from all around the world to our city¹⁷, and the fact the archeological site is in the heart of the city core would enable all travel agencies, even those for which Niš is only a lesser important checkpoint, to present to their clients this valuable monument of cultural heritage. Naturally, these prospective tourists would need competent local guides, proficient in foreign languages. They would need to be offered exhibitions of items from Naissus and Mediana in the museum; postcards, photographs, souvenirs, old jewelry – all items usual at such locations all around the world.

Yet another related strategic goal pertains to the establishment of intersectorial cooperation in our city – connecting culture with tourism, urbanism, economy, crafts, sport, and creating preconditions for the growth of cultural tourism. Even today, one can notice both in our local institutions of culture and within artists disgust if any connection between culture and profit is mentioned. This “elevated” point of view is possible only in conditions in which the rich state gives abundant budget resources for “pure” art, often asking for ideological obedience in return. In our everyday reality, where budget resources are very limited, culture must attempt self-sustainment and even help the development of the entire community¹⁸. Cultural tourism is one of the most developed branches of tourism in the world, and Niš has what to offer to domestic and foreign tourists in this respect. Unfortunately, many cultural monuments are in a poor condition, some are inaccessible by busses and with no parking lots, there are no guides or organized tours, there are

---

the river Liffey, walks along the same routes that Leopold Bloom used in the novel, followed by mandatory visits to cafes he frequented, and a breakfast for thousands of people, with the menu identical to that which the protagonist of Ulysses ate on Thursday, 16 June 1904 at 8 AM (data taken from 'Vreme' weekly, 17 June 2004).

¹⁷ Naturally, some good taste is desirable here, too. We have airport «Constantine the Great», boulevard «Constantine the Great», football club «Constantine the Great». If we soon get schools, restaurants, drugstores, chocolates, and chewing gums with this name, such a precious heritage of the city will be fully vulgarized.

¹⁸ An interesting and very topical example is the fact that the extraordinary success of the film «The Lord of the Rings» made New Zealand, the venue of most scenes, the most wanted global tourist destination this year.

not enough souvenirs, brochures, fine hotels, menus in restaurants available in foreign languages, etc. In a way, in terms of cultural tourism, Niš is at the very beginning. One of the commitments of the Culture Department could be to coordinate cooperation between cultural institutions and tourist organizations, restaurant and hotel owners, companies, craftsmen, and souvenir shops. Here one should not forget that cultural tourism is the “art of participation in other cultures”. International tourists in particular are interested in gaining authentic experience from the community they visit¹⁹ they want something that they cannot get in their native countries – to eat in traditional restaurants, try local cuisine, hear traditional music, see local cultural monuments, buy souvenirs specific to the culture. Although overnight results in this domain are not feasible, the first step would be to draft a longterm cultural and tourist policy and start coordination activities.

Strategic projects in the city by 2010 will have to include strengthening city producing potentials, which would enable the promotion of local artists in the country and abroad. The publisher of books and journals “Gradina” should be revived, the publishing house “Prosveta” should be helped, the recording studio within Niš Radio should be fully equipped, and equipment for Niš Television should also be bought. The last two items could be used for the work of local filmmakers.

Within this group of goals, one should mention the establishment of a joint rolling stock for city institutions of culture (a bus, a truck, and a van), and the purchase of equipment for the foundation of a joint laboratory for the conservation and microfilming of material (for the National Museum, the Historic Archive, the Institute for the Protection of Monuments, and the National Library).

Of no lesser importance is to solve issues related to status, and to create the necessary environment for important artists who work in our city. This primarily has to do with solving the status of freelance artists for whom social security and pensions have to be guaranteed²⁰, reconstruction of burnt-down ateliers and allowing new ones for relevant artists²¹, and considering the possibility that the city donates a small number of yearly fellowships to writers, musicians, or artists for their activities on a new work of art. This is not only a matter of money, but also a symbolic step by which these people will be tied to the city, rather than driven away, as has often been the case so far²².

A serious problem of culture in our town is the lack of art criticism (except perhaps for film). In cooperation with city media, Niš would have to help create, educate, and develop serious art critics, without whom there is no development of art.

---

¹⁹ An interesting idea is proposed for what is now known as “Niš Old Town – the Zone of Promoted Business” and is traditionally called Kazandžijsko Curb. The crane-dug area covered with shrubs in the location of the unfinished business centre “Srbija” (among the streets of Obrenovićeva, Dušanova, Nikole Pašića, and Trg Republike), can be turned into a small, 19th century Niš, with winding lanes, well-equipped bookstores, galleries, smithies, restaurants, and cafes. This would want a clever urbanistic project, deductions for building licences that the city would have to give, funds from international foundations (e.g. USAID), private initiative, setting up monuments to Stevan Sremac and Kalča (in preparation). For Niš, this would be of importance equal to Skadarlija in Belgrade, Dunavska Street in Novi Sad, Zlata Ulička in Prague, or Soho in London.

²⁰ This project started this year, and then stopped for inexplicable reasons.

²¹ Ateliers could be assigned in open competition, for a limited time period, and with a written commitment of the artist to organize a certain number of exhibitions and donate a number of his or her works to the city

²² All freelance artists living in our city have legalized their status in other cities which cover pension and medical welfare expenses, usually in Belgrade.

Apart from this role, the city media, especially those who stand a chance of becoming region ally important houses (such as NTV, TV5, and Belle Amie) can contribute to the presentation of city culture and art outside the city's boundaries. This would help define the city identity, a contribution in part to be ascribed to "Narodne Novine", the only daily paper in Serbia proper outside Belgrade, whose survival and development is crucially important for this town. Therefore, a strategic cultural policy goal would also be to promote the cooperation between the city institutions, cultural institutions, and other actors in cultural policy with the media. This joint action would include not only developed art criticism and presentation of city culture outside the town, but also mandatory city cultural guides (like the one in Narodne Novine) which would notify the population and visitors on all cultural events in the city.

An important strategic goal and a means to fulfill other strategic goals in culture by 2010 is education of all bearers of cultural policy in the city (employees of cultural institutions, private managers in culture, members of folklore associations, members of non-governmental organizations active in the cultural domain, journalists, and art critics). This would imply education in the domain of art, but also education for a different approach in cultural activity management, marketing, strategic planning²³, fundraising, drafting project proposals, and other knowledge and skills necessary for market oriented behaviour, which is imminently before us. Significant contributors to this education could be faculties within the University of Niš (such as the Faculties of Philosophy, Civil Engineering and Architecture, Arts) and non-governmental organizations from our city and other cities, active in this kind of education.

Results of SWOT analyses of cultural institutions in the city, as well as our everyday experience, show that one of the most serious problems for local culture is the lack of appropriate premises for cultural activities. It is certain that Niš needs a kind of congressional centre which would also be suitable for grand theatrical, opera, and film performances, concerts, and exhibitions, and which could also include the premises of the National Museum, the Historic Archive, and the Institute for the Protection of Cultural Monuments. In terms of financial resources necessary for something like this, it is also quite certain that such a facility will not be possible for the next twenty years. We thus think that the solution to space-related problems by 2010 should be sought in the reconstruction of a number of existing buildings which would be multifunctional, and, on the other hand, in cooperation with the Army of Serbia and Montenegro so that some of their facilities in the city core could be taken over, by means of compensation (for flats for officers, or other goods and services).

Other strategic premises whose reconstruction could solve problems of cultural institutions include the House of Culture (in Stanoja Bunuševca street). If appropriately reconstructed, this building could serve as a concert hall (rock and roll, jazz, classical, and traditional music), an alternative theatre, a small cinema, and a venue for public lectures, promotions, evenings of poetry, and the like. When completely reconstructed Niš Synagogue will become a perfect venue for art exhibitions, thematic exhibitions organized by the National Museum and other institutions that cherish cultural heritage, but also an excellent hall for concerts of chamber music; building

---

²³ After the strategic plan for culture is made and adopted, the first step for city cultural institutions will be to make a strategic plan of their own individual development by 2010. This plan should include goals and instruments to achieve those goals.

another three floors on top of gallery "Srbija" would solve all problems with room for the Gallery of Contemporary Fine Arts, and also provide opportunity to turn this building into a Museum of Contemporary Fine Art in our city. One floor could also be used as a hall for congresses, concerts, public lectures, and promotions. Finally, let us not forget that there should be made a movable dome to cover the Summer Stage in the Fortress. This would then become a "hall" with three thousand seats, which could be used throughout the year – for film performances, concert, opera, grand theatrical shows. Although financial funds for the last four proposals are extensive, they are still neglectable in comparison with building new facilities.

The second part of the problem could be solved by an agreement with the Army of Serbia and Montenegro to take over three facilities in the city core by 2010: the Home of Army of Serbia and Montenegro; it has a big and small auditorium, halls that can be used for exhibitions, offices, and apartments, and it could solve all the problems of Niš Cultural Centre and Niš Symphony Orchestra, become a representative city cinema, in the long run enable the foundation of another theatre and Niš Opera, and be used as a congressional centre; the barracks "Filip Kljaić" at the corner of the streets Vojvode Putnika and Dimitrija Tucovića and the recruitment centre in Milojka Lešjanina street, known as "Šivara" can provide a long term solution to the National Library "Stevan Sremac", the National Museum, the Historic Archive, and the Institute for the Protection of Cultural Monuments. These projects, many of which have appeared during our conversations with managers of city cultural institutions, may seem unserious at the moment. However, the accession of Serbia and Montenegro to the Partnership for Peace program, which will undoubtedly happen by 2010, and the corresponding transformation of our military forces, akin to those which have already occurred in other western Balkans countries – professionalization, reduction of the number of soldiers, and its moving out of settlements, according to international standards – will show that leaving the objects in city cores to city authorities, in exchange for flats, goods, and services, will also be in the Army's best interest.

The last strategic goals in Niš culture by 2010 that we are about to list in this study pertain to the promotion of the city's international cooperation. In this direction, local authorities have taken two important steps in recent years: the creation of the Euroregion "Euro Balkan", which, among other issues, set the necessary conditions for cultural cooperation within the triangle Niš – Sofia – Skopje, and the establishment of the International Cultural Centre, where since 2002 the offices of the American Centre and the French Centre have been active. This policy should certainly continue – there are already negotiations aimed at the Nordic Cultural Centre and the Greek Cultural Centre. We should also initiate the opening of the Balkan Cultural Centre (that would help establish cooperation with significant cultural centres in Bulgaria, Romania, Albania, and Turkey) and the Cultural Centre of South Slavic Nations (where contacts with ex-Yugoslav cultural centres would be reestablished). Cultural cooperation Niš should definitely develop is to be aimed at the cultural centres of other Balkan countries (Athens, Salonica, Sofia, Bucharest, Timisoara, Cluj, Skopje, Banja Luka, Sarajevo, Tirana, Istanbul). Success in becoming one of Balkan's cultural capitals would for our city be the best ticket to Europe and the world²⁴.

---

²⁴ This of course presupposes the procurement of satisfactory equipment for international cultural events. Also, standards of international cooperation should be learnt and respected. Examples include the now

With all issues stated above in mind, we can now offer a rather accurate vision we should strive to in the culture of our city in 2010:

Changes in the organization of public administration, by means of the establishment of the Department of Culture, within which there will work the Art Council and the Council of Sponsors and Donors, where there will be carried out a yearly research of cultural needs and habits of the citizens of Niš, and where there will be a web page with all relevant data necessary to bearers of cultural policy in town, used for interactive communication with the citizens of Niš;

Changes in the financing of culture in the city, by means of:

financing culture programs through yearly open competitions, with equal opportunities for all actors of the town's cultural policy (city cultural institutions, private producing houses, folklore associations, nongovernmental organizations involved in culture, individual artists). Decisions on these will be reached by the Art Council;

Changes in the human resources policy, reflected in:

- the announcement of open competitions for the posts of managers of cultural institutions;
- suspension of the employment of more staff in cultural institutions by 2010 (with the exception of experts strategically important for the growth of these institutions);
- exchange of staff within the institutions, and intensive, mandatory reeducation and additional education of the current staff in the institutions of culture.

Implementation of a range of strategic projects, including:

a new conception behind regular city events, whose purpose will be to establish an international reputation of our city and improve its tourist offer:

- the new concept of the Film Festival – International (Balkan) Acting Festival
- International Choral Festival
- Niš International Music Festival "Nimus"
- International Art Colony "Sićevo"
- International Literary Colony "Sićevo"

Establishment of some new regular cultural events in the city:

- Jazz Festival "Nisville"
- The New Year Vienna Waltz Concert
- Days of French Culture
- Days of American Culture
- Days of Sofia and Skopje
- Days of Stevan Sremac (with the short story prize "Stevan Sremac" reinstated)
- Days of Branko Miljković (with the poetry prize "Branko Miljković" reinstated)

---

legendary piano, loudspeaker systems, lighting, exhibition pavilions, and everything else.

Research, preservation, and presentation of immovable cultural monuments in our city:

- research, preservation, and presentation of key cultural monuments in the city (Naissus, Mediana, the Skull Tower, and the Ćegar Monument);
- valorization and regulation of the legal status of the most jeopardized monuments in town (city architecture, archeological sites, and the old cemetery);
- setting up records on immovable cultural architectural monuments (monitoring and creating documentation).

Improved conditions for the work of artists and city institutions of culture, by means of:

- strengthening of producing potentials which would allow our artists to better present themselves to the audience in the country and abroad (revival of the publisher and journal "Gradina", aid to the publisher "Prosveta", equipping the recording studio of Radio Niš and the procurement of film and video equipment for NTV);
- buying equipment and forming a joint laboratory for the conservation and microfilming of material (for the National Museum, the Historic Archive, the Institute for the Protection of Monuments, and the National Library);
- creating a joint rolling stock of city institutions of culture (a bus, a truck, a van);
- clearing up the status and creating conditions to work for artists active in our town (solving status-related problems of freelance artists and allowing them social security and pensions);
- reconstructing burnt down ateliers and opening new ones for prominent artists;
- awarding yearly fellowships to artists, musicians, or writers for work on new pieces).

Implementation of supplemental activities aimed at the growth of art and culture in the city:

- creation, education, and development of serious art criticism;
- education of all bearers of cultural policy in town for a different approach to management in culture, marketing, strategic planning, fundraising, drafting project proposals;
- the improvement of cooperation between the city institutions, cultural institutions, and other actors with the media;
- the establishment of intersector cooperation in our city and setting necessary environment for the development of cultural tourism.

Solution to the problem of facilities and premises for cultural activities, by means of the reconstruction of existing facilities:

- the House of Culture – "Music Club 81" the Synagogue;
- the new floors above the Gallery "Srbija";
- the movable dome over the Summer Stage in the Fortress, and, on the other hand, the agreement with the Army of Serbia and Montenegro on the takeover of their facilities in the core of the city the House of Army of Serbia and Montenegro the barracks Filip Kljajić the recruitment centre "Šivara"

Growth of international cooperation, by means of:

- the establishment of the Balkan Cultural Centre;
- the establishment of the Cultural Centre of South Slavic Nations;
- cooperation in the triangle Niš – Sofia – Skopje development of cooperation with other cultural centres in the Balkans

If these goals are reached, there will be good conditions for Niš to become the cultural centre of south and east Serbia and one of the cultural capitals of the Balkans. This is the vision we should strive for. For Niš it will be the best road to Europe and the world.

SADRŽAJ

mr Predrag Cvetičanin

PRILOZI ZA DEFINISANJE STRATEGIJE KULTURNOG RAZVOJA GRADA NIŠA OD 2004. DO 2010.
GODINE 5

dr Dragan Žunić

KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO.....80

Slobodan Krstić i mr Predrag Cvetičanin

POZORIŠNA UMETNOST..... 88

mr Suzana Kostić

KLASIČNA MUZIKA.....96

mr Dragoslav B. Petrović

POPULARNA MUZIKA.....101

mr Đuro Radonjić

LIKOVNA KULTURA.....108

Branislav Miltojević

FILMSKA I FOTO UMETNOST.....113

dr Čedomir Vasić

ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA.....122

dr Nikola Cekić

URB-ARHITEKTONSKO GRADOGRADITELJSKO STVARALAŠTVO.....129

Korišćena literatura.....140

Rezime na engleskom.....141

TABLE OF CONTENTS

Predrag Cvetičanin (M.A.)

CONTRIBUTIONS TO DEFINING A CULTURAL DEVELOPMENT STRATEGY

IN THE CITY OF NIŠ FROM 2004 TO 2010.....5

Dragan Žunić (Ph.D.)

LITERATURE.....80

Slobodan Krstić and Predrag Cvetičanin (M.A.)

THE THEATRE.....88

Suzana Kostić (M.A.)

CLASSICAL MUSIC.....96

Dragoslav B. Petrović (M.A.)

POPULAR MUSIC.....101

Đuro Radonjić (M.A.)

FINE ARTS 108

Branislav Miltojević

FILM AND PHOTOGRAPHY.....113

Čedomir Vasić (Ph.D.)

PROTECTION OF CULTURAL MONUMENTS.....122

Nikola Cekić, (Ph. D.)

URBAN ARCHITECTURE.....129

Literature.....140

SUMMARY.....141